

Jaarverslag 2022

Inhoud

ABP 100 jaar - met een goed pensioen komen we verder

In 2022 blies ABP honderd kaarsjes uit: een memorabele mijlpaal waar wij samen met onze belanghebbenden bij hebben stilgestaan. Niet alleen met een terugblik op hoogtepunten en uitdagingen in de eeuw die achter ons ligt, maar ook vooruitkijkend naar hoe wij als pensioenfonds kunnen bijdragen aan financiële zekerheid en sociale en maatschappelijke stabiliteit.

Persoonlijk pensioenvermogen biedt meer ruimte

22

Met een team van dertig professionals houdt Roger Planje zich binnen het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bezig met de voorbereiding en invoering van de Wet toekomst pensioenen (Wtp).

Een pensioenfonds als ABP kan een grotere beweging in gang zetten

67

Anita de Horde is medeoprichter van de Finance for Biodiversity Foundation. In 2020 gestart met een groep van 26 telt de stichting inmiddels 130 internationale financiële instellingen die zich hebben gecommitteerd om bij te dragen aan behoud van natuur en biodiversiteit.

Begrijpelijkheid is een belangrijk aandachtspunt

82

Naast zijn dagelijkse werk als HRM-manager in het UMC Groningen is Eric van Boven zeker één dag in de week bezig met zijn rol in het verantwoordingsorgaan. Hij werd in 2022 gekozen voor een derde termijn, als vertegenwoordiger van de werknemers.

ABP in een oogopslag

Profiel	5
Kerncijfers	6
Meerjarenoverzicht	7
Hoe ABP waarde toevoegt	9
Waardecreatiemodel	10
ABP 100 jaar	12

4

Bestuursverslag

Voorwoord	15
Trends en ontwikkelingen	18
Onze strategische koers	23
Wat onze belanghebbenden belangrijk vinden	27
Resultaten in 2022: deelnemers en werkgevers	32
Resultaten in 2022: een leefbare wereld	56
Resultaten in 2022: solide en professionele organisatie	68
Risicomanagement	73
Begrijpelijkheid is een belangrijk aandachtspunt	82
Governance	83

14

Verantwoording en toezicht

Verslag van het niet-uitvoerend bestuur	93
Verslag van het verantwoordingsorgaan	97
Oordeel van het verantwoordingsorgaan	107

92

Jaarrekening

Enkelvoudige jaarrekening	116
Geconsolideerde jaarrekening	180

115

Overige gegevens

Statutaire winstverdeling	209
Actuariële verklaring	210
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	212
Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant	227
SFDR-bijlagen	231

208

Overige informatie

Over dit verslag	264
GRI content index	267
Lidmaatschappen en commitments	270
Personalialia	271
Afkortingen en begrippen	277

263

Leeswijzer

Pensioen is een ingewikkeld onderwerp. Daarbij komt dat we in ons jaarverslag moeten rapporteren over bepaalde verplichte onderdelen. We proberen alles zo begrijpelijk mogelijk toe te lichten voor onze lezers, maar soms ontkomen we niet aan het gebruiken van een vast begrip. Daarvan geven we een uitleg of omschrijving in de [Begrippenlijst](#) achter in ons jaarverslag.

ABP in een oogopslag

Profiel

Ruim drie miljoen deelnemers en bijna 3.500 werkgevers in de sectoren overheid en onderwijs plus een aantal zelfstandig aangesloten werkgevers hebben hun pensioen ondergebracht bij ABP – een van de grootste pensioenfondsen ter wereld. Het is onze opdracht om de pensioenregeling uit te voeren zoals die door de sociale partners in de Pensioenkamer is vastgesteld. ABP bepaalt hiervoor strategie en beleid, de uitvoering is uitbesteed aan APG. ABP heeft kantoren in Heerlen en Amsterdam.

Een goed pensioen voor onze deelnemers, waarvan zij kunnen genieten in een leefbare wereld. Dat is de missie van ABP. We geloven in de kracht van samen risico's en geluk delen en samen schaalvoordelen benutten. Deelnemers en werkgevers leggen premie in, die wij professioneel beleggen op een duurzame en verantwoorde manier om kapitaal op te bouwen en te behouden.

Wij willen het pensioenfonds zijn waar deelnemers en werkgevers bij willen horen. Dat bereiken we door hen centraal te stellen in onze dienstverlening, door ons in te zetten voor een goed pensioen in de toekomst en door pensioen als arbeidsvoorwaarde aantrekkelijk te houden.

Maak kennis met ABP

Samen bouwen aan goed pensioen in een leefbare wereld

 3,0 miljoen
deelnemers

 3.459
werkgevers

Kernwaarden

We zijn **betrokken** bij iedere deelnemer

We zijn **deskundig**

We werken **duurzaam**

 € 459,5
miljard
beschikbaar
vermogen

 39
medewerkers
ultimo jaar
(37,5 fte)

Kerncijfers

Actieve deelnemers
1.232.782

2021: 1.203.358

Premiebijdragen
12.993
(€ miljoen)

2021: 12.720

Dekkingsgraad
110,9%

2021: 110,6%

Gewezen deelnemers
783.397

2021: 940.146

Uitkeringen
13.712
(€ miljoen)

2021: 12.908

Beleidsdekkingsgraad
118,6%

2021: 102,8%

Pensioengerechtigden
997.317

2021: 974.772

Voorziening voor
pensioenverplichtingen
414.265
(€ miljoen)

2021: 498.797

Rekenrente
2,57%

2021: 0,57%

Aangesloten werkgevers
3.459

2021: 3.468

Beschikbaar vermogen
459.495
(€ miljoen)

2021: 551.644

Rendement totaal
-17,6%

2021: 11,4%

Prestaties 2022 en doelstellingen 2025

Duurzaam en verantwoord beleggen

% vermogen belegd in SDG's
Doel 2025 **20%**

Belegd in SDG 7
Betaalbare en duurzame energie
Doel 2025 **€ 18,4 miljard**
€ 15 miljard

CO₂-voetafdruk aandelen-
portefeuille t.o.v. 2015 **-58%**
Doel 2025 **-40%**

NPS
Deelnemers **-27**
2021: -23
Werkgevers **31**
2021: +22

Verhogen
Ambitie op 1 januari
2023: 11,96% **2022: 2,39%**

Realisatie
1 januari 2023 **11,96%** 1 juli 2022 **2,39%**

Meerjarenoverzicht

	2022	2021	2020	2019	2018
Beschikbaar vermogen (A) (in € mln)	459.495	551.644	495.335	465.619	398.971
Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen	412.207	496.768	527.935	473.558	409.486
Arbeidsongeschiktheidspensioenen	1.986	1.912	1.832	2.664	1.414
Voorziening voor risico deelnemers	73	117	98	108	108
Voorziening voor pensioenverplichtingen (B) (in € mln)	414.265	498.797	529.865	476.330	411.008
Algemene reserve (C=A-B) (in € mln)	45.230	52.847	-34.530	-10.711	-12.037
Dekkingsgraad (A/B) (in %)	110,9	110,6	93,5	97,8	97,1
Rekenrente ultimo (in %) ¹	2,57	0,57	0,19	0,74	1,39
Beleidsdekkingsgraad (in %)	118,6	102,8	87,6	95,8	103,8
Minimaal vereist eigen vermogen (+ 100 - in %)	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2
Vereist eigen vermogen (+ 100 - in %)	128,8	126,3	125,8	126,7	128,2
Reële dekkingsgraad (in %)	90,7	83,6	72,1	77,5	84,9
Toekomstbestendige indexatie dekkingsgraad (in %)²	130,8	123,0	121,4	123,6	122,2
Premiebijdragen na aftrek kosten (in € mln)³	12.993	12.720	11.741	11.041	10.267
Uitkeringen (in € mln)	13.712	12.908	12.382	11.597	11.110
Aantallen (eindstanden)					
Actieve deelnemers	1.232.782	1.203.358	1.178.215	1.150.592	1.128.671
Gewezen deelnemers	783.397	940.146	930.241	954.702	952.476
Pensioengerechtigden	997.317	974.772	943.318	910.741	886.529
Totaal	3.013.496	3.118.276	3.051.774	3.016.035	2.967.676
Aangesloten (sub)werkgevers	3.459	3.468	3.557	3.593	3.643
Medewerkers in dienst bij ABP (gemiddeld)	39	42	43	43	42
Medewerkers in dienst bij geconsolideerde deelnemingen	3.300	3.124	3.013	2.939	3.152

¹ Op basis van de rentetermijnstructuur, zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank.

² Hierbij is uitgegaan van de per 1 januari 2016 gewijzigde ambitie cf. de prijsontwikkeling.

³ 2022: exclusief inkoop VPL

	2022	2021	2020	2019	2018
Overige gegevens					
Premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen in %	24,4	24,4	22,4	22,9	21,9
Premie- en (herstel) opslagen, percentage	1,5	1,5	2,5	2,0	1,0
Premie voor arbeidsongeschiktheidspensioen, gemiddeld in %	0,6	0,7	0,8	0,5	0,5
Prijswontwikkeling (in %) ¹	11,96	2,39	0,71	2,84	2,08
Besluit indexatie in het komend jaar (in %) ²	14,35	0	0	0	0
Maximale cumulatieve indexatieachterstand (in %) ³	19,95	22,82	19,95	19,11	15,82
Beleggingskosten in % (excl transactiekosten)	0,51	0,98	0,66	0,57	0,60
Transactiekosten	0,12	0,10	0,12	0,09	0,10
Kostprijs van pensioenbeheer per deelnemer in €	89	72	67	68	72
Servicescore, CEM-definitie; max. = 100	⁴	83	80	87	86
Z-score	1,4	0,1	1,2	-1,0	0,7
Performancetoets (norm: > 0)	2,4	2,0	2,2	2,4	3,5
Rendement totaal (= direct + indirect) in %	-17,6	11,4	6,6	16,8	-2,3
Totaal rendement 3-jaarsgemiddelde in %	-0,7	11,5	6,8	7,1	4,8
Totaal rendement 5-jaarsgemiddelde in %	2,2	7,9	7,5	6,7	6,2
Totaal rendement 10-jaarsgemiddelde in %	5,1	8,5	7,7	8,4	8,7
Totaal rendement 15-jaarsgemiddelde in %	5,1	6,7	6,6	7,0	6,6

¹ Niet afgeleide Consumenten Prijsindex (CPI) van het CBS (peildatum 1-9-21 t/m 1-9-22).

² Indexatie 2,39% per 1-7-2022. 11,96% per 1-1-2023.

³ Berekend vanaf de invoering van de middelloonregeling (2003).

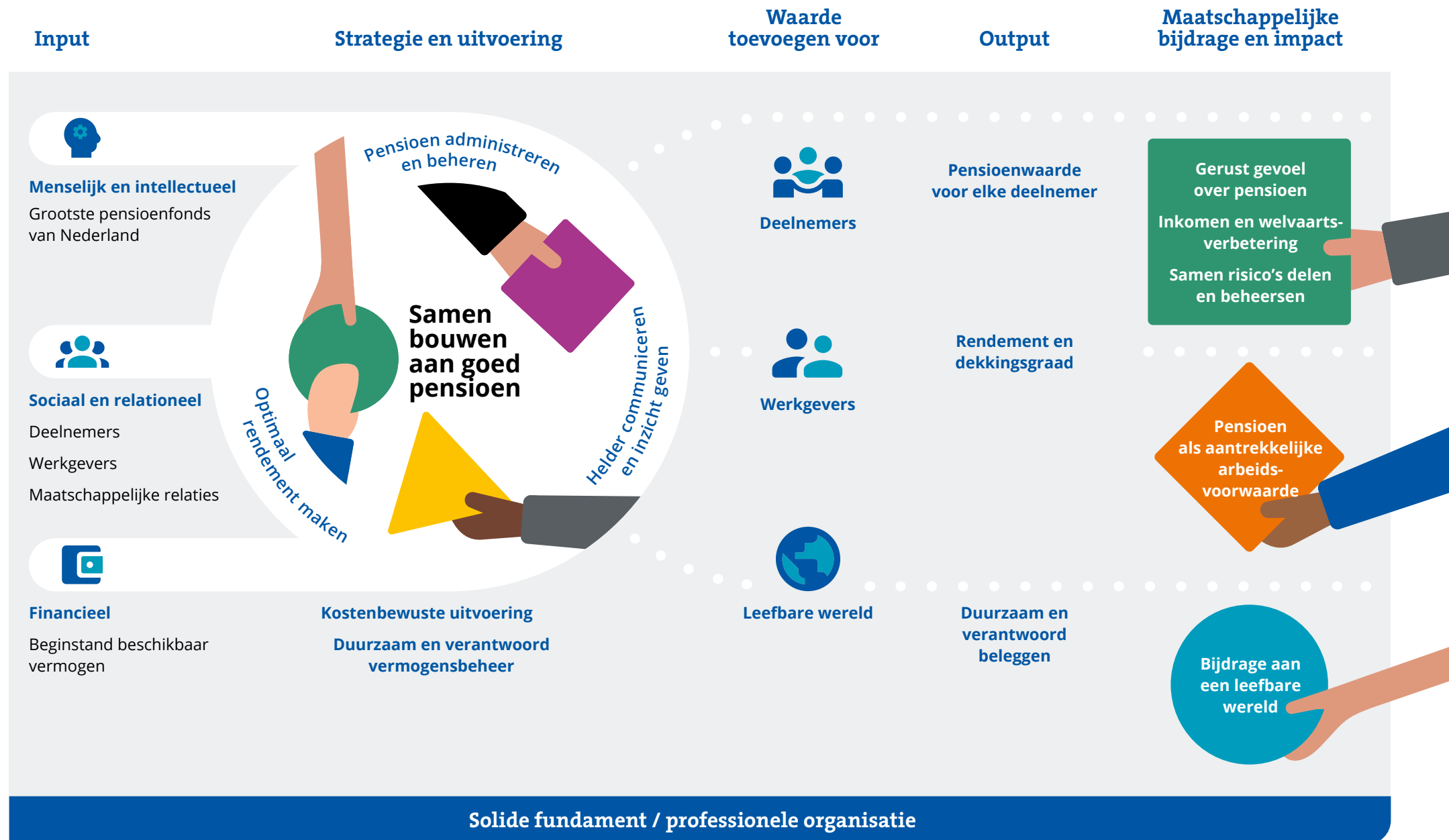
⁴ De servicescore 2022 is pas na publicatie van het jaarverslag beschikbaar.

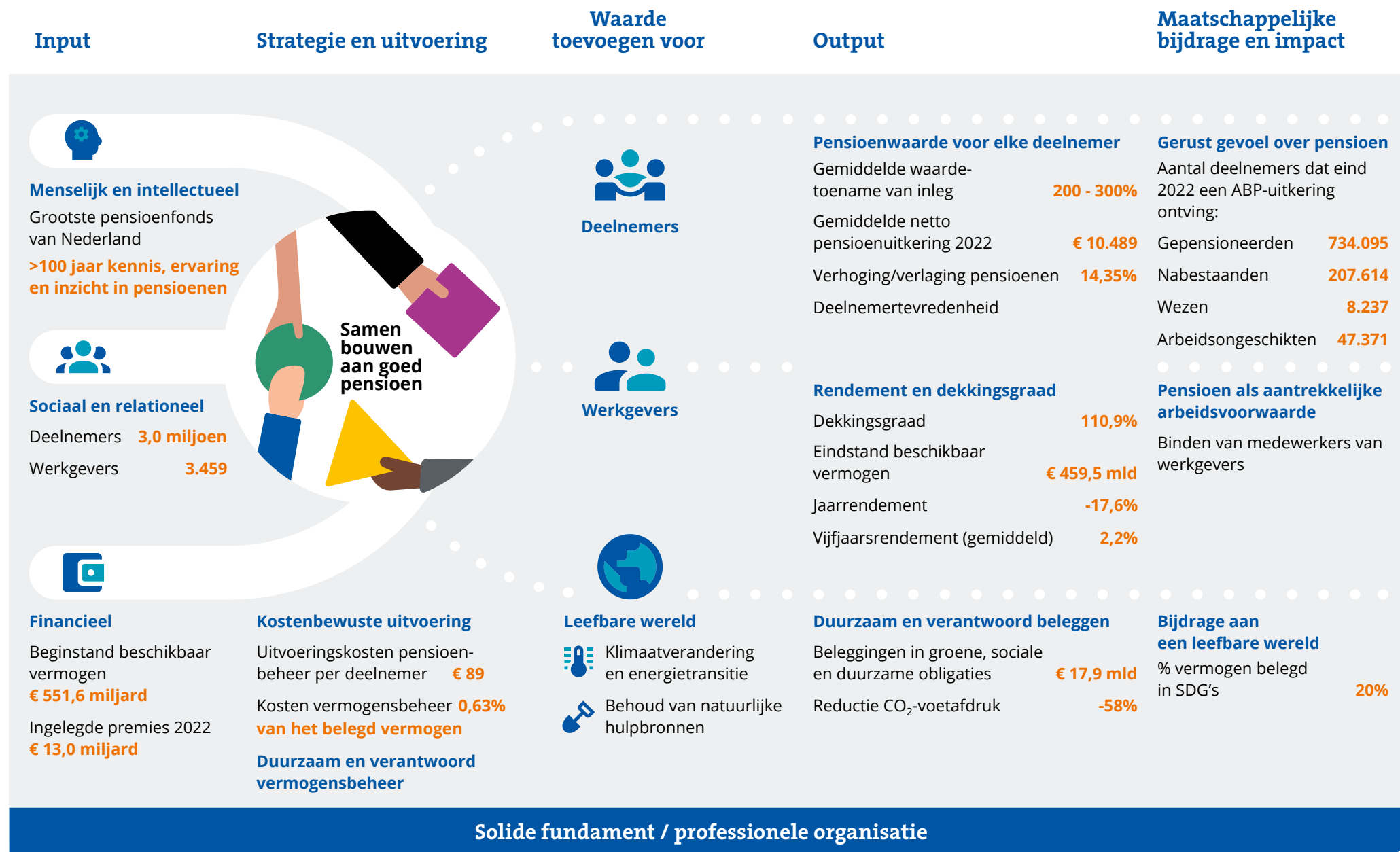
Hoe ABP waarde toevoegt

ABP draagt zorg voor het pensioen van ruim 3 miljoen deelnemers. Daarbij willen wij onze deelnemers rust geven over en grip op hun pensioen. Bovendien willen we ervoor zorgen dat zij van hun pensioen kunnen genieten in een leefbare wereld. Daarom beleggen wij duurzaam. Als grootste pensioenfonds van Nederland hebben we ook een maatschappelijke functie. Met pensioen voegen we dus waarde toe op verschillende manieren.

Hoe ABP waarde toevoegt – Overzicht

Hoe ABP waarde toevoegt

ABP 100 jaar in 2022

Met een goed pensioen komen we verder

> Bekijk de video

1922

In 1922 werd ABP opgericht, als het pensioenfonds voor overheid en onderwijs. We hebben samen met APG in 2022 op verschillende manieren stilgestaan bij deze mijlpaal: niet alleen terugblikkend, maar vooral vooruitkijkend. Want de afgelopen eeuw heeft ons laten zien dat we met een goed pensioen verder komen. In een compleet andere en veranderende wereld staan wij nog steeds voor dezelfde waarden als 100 jaar geleden, met het vizier haarscherp op de uitdagingen van nu, morgen en de toekomst.

Het was een jubileumjaar voor het grootste pensioenfonds van Nederland. Samen met onze belanghebbenden, deelnemers en werkgevers in de eerste plaats, hebben we onze honderdste verjaardag gevierd. Het heeft een prachtig overzicht opgeleverd van de historie, de groei en de toekomst van ABP. Daarnaast hebben we drie stakeholders gevraagd hoe zij vanuit hun betrokkenheid en expertise aankijken tegen de vraag hoe pensioen ons verder kan brengen – deelnemers, werkgevers, de samenleving en de wereld waarin we leven. Deze gesprekken staan verspreid in het bestuursverslag.

ABP | **100** Pensioen van Nederland

100 jaar historie

Met het aannemen van de Pensioenwet in 1922 werd de basis gelegd voor het collectief pensioen in Nederland. En daarmee voor een van de meest solide pensioenstelsels ter wereld.

> Bekijk onze historie

100 verhalen

Wat betekent pensioen nu écht voor mensen? Medewerkers van ABP en APG gingen op zoek naar verhalen.

› Bekijk **alle verhalen**

100 jaar ABP

We kijken terug, staan stil bij vandaag en we werken samen verder aan een goed pensioen voor iedereen.

› Bekijk **100 jaar ABP in vogelvlucht**

Ontmoetingen: een roadtrip met 10 generaties door Nederland

In een roadtrip dwars door Nederland gaan 10 Nederlanders, elk uit een ander decennium, met elkaar in gesprek. Over het Nederland van toen, nu en straks. Over hun dromen, zorgen en ambities. Een reis vol ontmoetingen.

› Bekijk **de documentaire**

Expositie 'Vrouw en inkomen'

We kijken 100 jaar terug en vooruit op de strijd voor gelijke rechten en een gelijke behandeling voor vrouwen en mannen. Sophie van Gool opende de live versie van deze expositie in Heerlen, waarna de tentoonstelling door Nederland rondreisde.

De ontmoeting

We staan op het punt om ons pensioenstelsel te vernieuwen. Daarnaast liggen er enorme uitdagingen op het gebied van bijvoorbeeld verduurzaming, leefbaarheid en werk. APG en ABP nodigden allebei 100 mensen uit om met elkaar in gesprek te gaan.

› Bekijk **de ontmoetingen**

Bestuursverslag

Voorwoord

Afgelopen jaar hebben we de pensioenen voor onze ruim drie miljoen deelnemers kunnen verhogen. Dat is, zeker in deze dure tijden, heel mooi nieuws. Als je kijkt naar de dekkinggraad van ABP aan het begin en einde van 2022 dan lijkt er niet veel veranderd te zijn. Maar achter die op het oog vlakke ontwikkeling gaat een enerverend jaar schuil.

Een mooie verhoging voor onze deelnemers

Het jaar waarin ABP 100 is geworden, was een ongekend turbulent jaar, met onrust en onzekerheid in de wereld door de oorlog in Oekraïne, kelderende beurzen, stijgende energieprijzen, oplopende rentes en een ongekend hoge inflatie. En toch konden we twee keer de pensioenen verhogen.

Hoe deze verhoging door onze deelnemers wordt beleefd, werd mij begin 2023 weer eens duidelijk toen ik aanwezig was bij de Nationale Onderwijs Tentoonstelling. Een gepensioneerd echtpaar zocht mij daar op om mij te bedanken voor de pensioenverhoging die zij erbij hadden gekregen. Het blijft inspirerend om ook met eigen ogen de blijdschap te ervaren van deelnemers. Dit zijn de ontmoetingen waar wij het voor doen!

De verhoging van de pensioenen van onze deelnemers was in de eerste plaats mogelijk doordat de financiële positie van ABP het toelaat. Daarnaast hebben we gebruik kunnen maken van soepelere regels, omdat we hebben aangegeven over te willen stappen naar het vernieuwde pensioenstelsel. Sociale partners hebben deze intentie ook uitgesproken. Zo hebben we onze ambitie kunnen realiseren om onze deelnemers een geïndexeerd pensioen te bieden. Vanzelfsprekend hebben we daarvoor alle berekeningen grondig uitgevoerd en alle belangen zorgvuldig en evenwichtig afgewogen.

Met vertrouwen op naar een nieuw stelsel

Toch zit er achter de verhogingen een complex verhaal. Als het goed gaat met de economie, kunnen de pensioenen soms toch niet omhoog. En ook voor mensen die vaak van werkgever wisselen, werken de oude pensioenregels niet goed. Onder meer daarom is het nodig het stelsel te veranderen. Wij zijn dan ook blij dat er in 2022 grote stappen zijn gezet voor de invoering van de Wet toekomst pensioenen. Daarbij vinden we het belangrijk dat we de goede dingen uit het huidige stelsel behouden. Ook in het nieuwe stelsel

blijven we pech en geluk met elkaar delen en krijgen deelnemers een leven lang pensioen. Zij moeten daarop kunnen vertrouwen. Wij hopen van harte dat de nieuwe wet op 1 juli ingaat. Want daarmee wordt het pensioen persoonlijker en duidelijker, en sluit de opbouw beter aan bij de meer dynamische loopbaan van veel deelnemers.

Een goed pensioen in een leefbare wereld

Alleen een goed en koopkrachtig pensioen bieden, is gezien de ontwikkelingen in de wereld niet meer voldoende. In het jaar dat ABP haar honderdjarige bestaan meemaakte, zijn er veel ingewikkelde problemen die opgelost moeten worden: klimaatverandering en verlies van biodiversiteit en natuur vormen steeds grotere bedreigingen voor ons allemaal. Deelnemers en werkgevers vragen ons om hierin onze verantwoordelijkheid breder in te vullen. In 2022 hebben wij daarom onze ambitie verruimd: ABP wil een goed pensioen bieden in een leefbare wereld. Met een belegbaar vermogen van ruim 459 miljard euro kunnen en willen wij het verschil maken. Daarom letten we bij elke beleggingsbeslissing op rendement, risico, kosten én de prestaties op het gebied van duurzaamheid. Door wetenschappelijk onderzoek en onze eigen ervaringen zijn we ervan overtuigd dat we onze beleggingsportefeuille kunnen verduurzamen zonder dat dit ten koste gaat van het rendement. Als eerste stap hebben wij eind 2022 een nieuw ambitieus klimaatbeleid vastgesteld voor onze beleggingen. In 2023 zullen we meer stappen zetten. De lat gaat fors omhoog.

Die verandering in gang zetten doen we niet alleen. We hebben in 2022 met deelnemers en werkgevers en andere belanghebbenden, zoals experts vanuit de overheid, het bedrijfsleven, de wetenschap en maatschappelijke organisaties, gesproken. Om hun ervaringen en visies te horen en om te delen welke kant wij op willen als ABP. Samen komen we verder, en we hebben elkaar ook echt nodig om succesvoller de grote sociale en maatschappelijke uitdagingen aan te gaan.

ABP heeft ook flink aan de eigen organisatie getimmerd, onder andere met de invoering van een nieuw bestuursmodel. Het afgelopen jaar hebben we ervaren dat we slagvaardiger kunnen opereren in onze nieuwe structuur.

Woord van dank

De betrokkenheid van deelnemers, werkgevers en andere belanghebbenden die wij ook in 2022 als bestuur hebben mogen ervaren, is hartverwarmend.

Graag wil ik dan ook iedereen die zijn of haar steentje heeft bijgedragen hiervoor op deze plek persoonlijk bedanken.

Ook de ABP-collega's hebben, in een jaar van grote veranderingen intern en om ons heen, een mooie prestatie geleverd. Zij hebben ons als bestuur in staat gesteld om besluiten te nemen op een weloverwogen, goed gefundeerde manier. Daarbij hebben zij nauw samengewerkt met onze uitvoeringsorganisatie APG, waar ook enorm hard is gewerkt. Mijn dank daarvoor en complimenten, mede namens mijn beide collega's van het uitvoerend bestuur.

Een speciaal woord van dank richt ik aan Corien Wortmann. Haar bestuurstermijn liep eind 2022 af. In de acht jaar dat Corien voorzitter van het algemeen bestuur was, hebben wij haar leren kennen als inhoudelijk sterke, ervaren en aimabele vakvrouw, die het belang van deelnemers en werkgevers met verve heeft gediend. Wij willen Corien heel hartelijk danken voor haar tomeloze inzet en zullen haar missen. In Loek Sibbing hebben we een ervaren en deskundige opvolger gevonden.

Blog Harmen van Wijnen

Harmen van Wijnen schrijft regelmatig een persoonlijk blog over een actueel thema: abp.nl/over-abp/actueel.

Collectiviteit en solidariteit blijven onze vaste waarden

Het jaar 2023 zijn we met vertrouwen ingegaan. Het zal ongetwijfeld weer een enerverend jaar worden. Het wordt ook het jaar van onze aangescherpte strategie, waarmee we onder meer inzetten op pensioen als onderscheidende arbeidsvoorwaarde in een leefbare wereld. We zetten ons actief in voor een duurzaam en stabiel pensioenstelsel op basis van collectiviteit en met behoud van solidariteit.

Pensioen hangt direct samen met de onzekerheden van het leven. Het is een voorziening die is gebaseerd op het samen delen van successen en het samen opvangen van tegenslag en pech. In een wereld die individualiseert en polariseert, gaan medewerkers bij de overheid en het onderwijs iedere dag op zoek naar wat ons verbindt, om zo onze samenleving gezamenlijk verder te brengen. Als pensioenfondsen van de overheid en het onderwijs delen wij die waarden met trots.

Harmen van Wijnen

Voorzitter Uitvoerend Bestuur ABP

Onze omgeving in 2022

De wereld om ons heen kenmerkte zich in het verslagjaar door onrust en steeds urgentere uitdagingen. ABP wordt beïnvloed door deze ontwikkelingen. Tegelijkertijd zijn wij ons als grote financiële instelling met een sociale en maatschappelijke functie er terdege van bewust dat wij zelf ook invloed hebben op de wereld om ons heen. In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste ontwikkelingen, hoe ABP daarmee is omgegaan en hoe wij zelf hebben geprobeerd positieve impact te creëren.

Economie en financiële markten: historisch hoge inflatie, beurzen in de min

Begin 2022 zagen we de inflatie al toenemen. Dit werd versterkt door de Russische inval in Oekraïne, waardoor olie-, gas- en voedselprijzen sterk stegen en de inflatie nog harder opliep. Centrale banken moesten ingrijpen en verhoogden de rente. Dit betekende een ommezwaai op de financiële markten, die jarenlang te maken hadden gehad met stimulerend monetair beleid. De financieringslasten stegen en economische vooruitzichten verslechterden, met als gevolg dat de waarde van bestaande obligaties sterk daalde en ook aandelen van bedrijven minder waard werden. Gelijktijdige verliezen op aandelen en obligaties, de afgelopen jaren ongebruikelijk, maakten 2022 tot een slecht beleggingsjaar. Voor pensioenfondsen overheerste het derde gevolg van de rentestijging: de waarde van de pensioenverplichtingen nam sterk af, waardoor de dekkingsgraad verbeterde, ondanks de negatieve rendementen.

De vermogensbeheerkosten van grote institutionele beleggers zijn al jaren een maatschappelijk vraagstuk: zijn ze in verhouding en acceptabel? Deze vraag heeft ook al langer de aandacht van het ABP-bestuur. In 2022 hebben we een onderzoek naar de vermogensbeheerkosten laten uitvoeren. Kostenbewustzijn is ook een van de belangrijke focuspunten in onze nieuwe beleggingsovertuigingen.

Tegen deze achtergrond was het halverwege 2022 voor het eerst sinds 2008 mogelijk voor ABP om de pensioenen te verhogen, met 2,39% - hetzelfde percentage als de prijsindexatie over 2021. Na een zorgvuldige afweging van alle belangen in combinatie met de financiële positie van ABP is eind 2022 besloten om de pensioenen voor 2023 te verhogen met 11,96%, gelijk aan de prijsindexatie over 2022. Een uitgebreidere toelichting staat in het hoofdstuk Waarde toevoegen voor deelnemers en werkgevers.

Nieuw pensioenstelsel biedt kansen voor deelnemers

De transitie naar het nieuwe pensioenstelsel is een van de grootste in de geschiedenis. ABP heeft als plicht om deze grote opdracht beheerst en evenwichtig uit te voeren, binnen de gestelde deadline. We hebben er vertrouwen in dat we dit kunnen, maar dan moet er wel snel duidelijkheid komen vanuit de wetgeving. Voor het invoeren van het nieuwe pensioencontract (NPC) heeft ABP een grootschalig programma opgezet, in nauwe samenwerking met APG, dat een eigen programma heeft. Door zorgvuldig te werk te gaan en goed te communiceren proberen we zorgen te adresseren en mogelijke misverstanden weg te nemen. Onze berekeningen laten zien dat het stelsel voor onze deelnemers over het algemeen goed kan uitpakken. Doordat ABP minder buffers hoeft aan te houden, kunnen pensioenen sneller worden verhoogd als het economisch goed gaat; tegelijkertijd is er ook kans op verlaging als het economisch slechter gaat. Binnen het NPC kunnen de risico's evenwichtig over deelnemers worden verdeeld en waar nodig beperkt.

Wet toekomst pensioenen naar Eerste Kamer

De Wet toekomst pensioenen (Wtp) is in maart 2022 aangeboden aan de Tweede Kamer. ABP heeft samen met vier andere grote pensioenfondsen een brief geschreven aan de Tweede Kamer, waarin wij aangaven waarom we het belangrijk vinden dat het nieuwe stelsel er komt: doordat pensioenfondsen een minder grote buffer hoeven aan te houden, geeft het meer kans op een hoger pensioen als het economisch goed gaat. Dat is logischer en daarmee begrijpelijker voor deelnemers. Bovendien past het nieuwe stelsel bij onze veranderende arbeidsmarkt. Op 22 december 2022 is de wet aangenomen door de Tweede Kamer. De verwachting is dat de Eerste Kamer de behandeling van de wet in 2023 voor de zomer afrondt.

ABP is zich al geruime tijd aan het voorbereiden op de invoering van het nieuwe pensioencontract (NPC). Sociale partners in de Pensioenkamer bepalen de inhoud van de regeling, op basis van de nieuwe wetgeving. ABP heeft ook in 2022 de Pensioenkamer ondersteund door inhoudelijke kennis te delen en het proces te begeleiden. Binnen de Pensioenkamer zijn werkgroepen geformeerd, die inzichtelijk maken welke keuzes de Pensioenkamer moet maken bij de overgang naar het NPC. De werkgroepen besteden ook aandacht aan hoe de complexiteit van de bestaande pensioenregeling bij die overgang kan worden verminderd. Ook hier zal de Pensioenkamer een besluit over moeten gaan nemen.

Belangrijk is dat we deelnemers en werkgevers goed meenemen in alle op handen zijnde veranderingen. Voor ABP is de belangrijkste opdracht nu om de administratie en alle processen op orde te krijgen, zodat wij op tijd klaar zijn om zorgvuldig over te gaan naar het NPC en deelnemers vertrouwen houden in hun pensioen.

Om deze uitdaging en die op andere vlakken zoals duurzaamheid goed aan te kunnen, heeft ABP vanaf 1 januari 2022 een nieuw bestuursmodel ingevoerd, met een uitvoerend en een niet-uitvoerend bestuur. De sector volgt dit met belangstelling. We staan open om stakeholders te informeren over onze ervaringen met het nieuwe bestuursmodel en onze geleerde lessen te delen (zie ook het hoofdstuk [Governance](#)).

Duurzaamheid: meer focus op natuur en biodiversiteit

Wij beleggen met impact en de veranderingen in de wereld hebben ook impact op ons. Klimaat, natuur en biodiversiteit waren ook in 2022 belangrijke thema's in de wereld om ons heen. Tijdens de VN-klimaatop in Egypte werd onder meer gesproken over het feit dat de wereld niet op koers ligt om de opwarming van de aarde te beperken tot twee graden: als we zo doorgaan als nu, komt de stijging eind deze eeuw uit op 2,8 graden Celsius. Een derde van de wereldbevolking is niet goed voorbereid op natuurrampen die hiermee samenhangen. ABP heeft zich gecommitteerd aan het klimaatakkoord van Parijs, dat uitgaat van een maximale opwarming van de aarde van 1,5 graden Celsius.

Wij willen dat onze deelnemers kunnen genieten van een goed pensioen in een leefbare wereld. Daarom vinden wij het belangrijk om duurzaam te beleggen. Door te investeren in bedrijven en projecten die bijdragen aan belangrijke transitie in onze wereld, verkleinen wij de klimaatrisico's in onze beleggingsportefeuille en pakken we kansen die zich voordoen bij innovatieve bedrijven en opkomende sectoren. Met onze beleggingen kunnen en willen wij bijdragen aan een duurzame, eerlijke economie, waarin de mogelijke milieupact in de kostprijs wordt doorberekend.

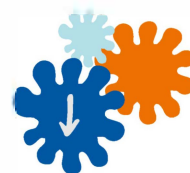
We zien de urgentie en de noodzaak om te versnellen. ABP was al bezig met het aanscherpen van het beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen (DVB). In 2022 hebben we onze beleggingsovertuigingen aangepast, nieuw klimaatstembelief en nieuw klimaatbeleid gepubliceerd. ABP heeft in dit traject ook dialoogsessies gevoerd met belangenorganisaties. Hun input en kennis hebben we meegenomen in de (voorbereidingen van de) aanscherping van ons DVB-beleid, net als wetenschappelijke inzichten en geluiden vanuit de achterban. Meer hierover in het hoofdstuk [Bijdragen aan een leefbare wereld](#).

Krapte op arbeidsmarkt merkbaar in alle sectoren

In 2022 was de krapte op de arbeidsmarkt voelbaar in alle sectoren in Nederland. Enerzijds maakt dit het belang van pensioen als aantrekkelijke arbeidsvoorwaarde nog groter. Pensioen kan bovendien worden ingezet als instrument voor duurzame inzetbaarheid en daarmee het behouden van medewerkers.

Anderzijds heeft dit ook effect op ABP, als kennisintensieve organisatie. Wij blijven ons profileren als aantrekkelijke werkgever in onze zoektocht naar medewerkers die zich verbonden voelen met onze missie. In 2022 hebben we onze organisatie opnieuw ingericht en hebben we geïnvesteerd in de verdere ontwikkeling. Dit moet bijdragen aan het aantrekken en behouden van goede mensen. Ook onze uitvoeringsorganisatie APG heeft te maken met deze uitdaging. Op bestuurlijk niveau hebben we hier regelmatig overleg over, omdat het in het directe belang is van ABP dat continuïteit en professionaliteit bij APG gewaarborgd blijven.

Impact corona neemt af

De impact van corona was over het geheel genomen minder groot dan de jaren ervoor. We hebben geleerd om met het virus te leven, onder andere door vaccinaties en eerdere golven. In de nieuwe inschatting van de levensverwachting van het Actuariële Genootschap - waarmee ABP premieberekeningen maakt - is er geen langetermijneffect van corona zichtbaar. Meer hierover in onze toelichting op de [premieontwikkeling](#).

ABP 100 jaar - met een goed pensioen komen we verder

‘Persoonlijk pensioenvermogen geeft ruimte’

Roger Planje

Programmadirecteur Pensioenen van het ministerie van SZW

Met een team van dertig professionals houdt Roger Planje zich binnen het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bezig met de voorbereiding en invoering van de Wet toekomst pensioenen (Wtp).

‘Met pensioen wilden werkgevers destijds leed van weduwen en wezen voorkomen en ouderdomsarmoede tegengaan. Nu is de functie anders: hoe willen deelnemers de derde helft van hun leven invullen? De ambtenaren van nu, ik zie dat ook in mijn team, werken niet meer veertig jaar voor de overheid. En andersom: steeds vaker komen mensen uit het bedrijfsleven bij de overheid. Het nieuwe pensioenstelsel past bij die veranderende arbeidsmarkt. Want in plaats van aanspraken bouw je als deelnemer een persoonlijk vermogen op, dat makkelijk overdraagbaar is. Het is ook transparanter. In het huidige stelsel konden pensioenfondsen de beloftes die zij deden, niet nakomen: zij zagen hun vermogen stijgen, maar de pensioenen konden niet mee omhoog. Dat is straks met het nieuwe pensioenstelsel verleden tijd.

Een persoonlijk pensioenpotje lijkt te passen bij de trend van individualisering. Maar in het nieuwe stelsel is er gelukkig nog steeds solidariteit en blijven deelnemers risico's met elkaar delen. Ik zie nog een positief maatschappelijk effect: doordat je flexibeler kunt omgaan met je eigen pensioenpotje, komt er ook meer ruimte voor bijvoorbeeld vrijwilligerswerk en mantelzorg. Aan pensioenfondsen de taak om hun deelnemers hierin echt goed te gaan begeleiden. Hoe is bijvoorbeeld straks bij de overgang de berekening tot stand gekomen en welke individuele keuzes zijn er? De normen voor keuzebegeleiding nemen we ook in de wetgeving mee.’

Samen bouwen aan goed pensioen in een leefbare wereld

In 2022 is het strategische plan met een jaar verlengd. Dit hebben we bewust zo gedaan om in de nieuwe bestuursstructuur de strategie voor 2023 tot en met 2025 vorm te geven. In dit hoofdstuk schetsen we de voortgang op de gestelde doelen voor 2022 en lichten we toe wat we hebben gedaan om onze strategie aan te scherpen.

Samen bouwen aan goed pensioen

Onze strategische routekaart

Goede dienstverlening

- 1** Ons **pensioen-beheer** (administratie en communicatie) is gericht op de beleving van deelnemer en werkgever.
- 2** Ons **vermogens-beheer** behaalt een optimaal rendement op een duurzame en verantwoorde manier.

Aantrekkelijke arbeidsvoorwaarde

- 3** Onze **pensioen-regeling** is eenvoudig, beheersbaar en uitlegbaar.
- 4** In onze **financiële opzet** is er een balans tussen premie, zekerheid en ambitie.

Goed pensioen voor de toekomst

- 5** Wij zetten ons in voor een goed **pensioenstelsel** in Nederland.
- 6** Wij zijn de **pensioenexpert** ook op het gebied van pensioen-innovatie.

Solide fundament

- 7** Wij hebben een **professioneel bestuur** met een groot draagvlak.
- 8** Wij hebben grip op **uitbestede activiteiten** aan APG.
- 9** Onze **interne bedrijfsvoering** is op orde.

Voortgang in 2022

Het jaarplan van 2021 hebben we verlengd voor 2022: dit plan, gebaseerd op de strategische routekaart van ABP, voldeed nog voor dit verslagjaar. Voor 2022 was het streven om op alle deelstrategieën van de strategische routekaart voortgang te boeken met de focus op:

- voortzetten van het programma waarmee we onze administratie verbeteren;
- aanscherpen en versnellen van het beleid Duurzaam en verantwoord beleggen;
- voorbereiden van de invoering van het NPC;
- (samen)werken in de nieuwe ABP-organisatie door medewerkers en bestuur.

In de hoofdstukken Resultaten in 2022 (pagina [32](#) tot en met [72](#)) geven we een verdere toelichting op wat er is gerealiseerd en wat er achterbleef. Over het geheel genomen is het Algemeen Bestuur tevreden met de gerealiseerde voortgang, zeker met het oog op de forse veranderingen die in de ABP-organisatie zijn doorgevoerd.

Op weg naar een nieuwe strategie

In 2022 heeft het bestuur stappen gezet voor de herijking van de strategie van ABP. Het feit dat er een nieuwe bestuursstructuur is ingevoerd en het oude strategische plan afliep, zorgden voor het momentum om dit te doen. We hebben een externe adviseur gevraagd ons te begeleiden in het vaststellen van de visie 2030 en de strategische pijlers voor de periode 2023 tot en met 2025. Na de zomer zijn er interviews gehouden met het bestuur, medewerkers van ABP, de Raad van Bestuur en medewerkers van APG en andere (externe) stakeholders.

KPI's 2022

	Resultaat	Deelstrategie ¹
rNPS deelnemers	-27 ²	1 3
rNPS werkgevers	30,8	1 3
CES deelnemers	72%	1 3
CES werkgevers	97%	1 3
Reputatie bij belanghebbenden	7,5	1 4 6
Draagvlak deelnemers duurzaam en verantwoord beleggen	6,2	2
Pensioenregeling	Uitbreiding dienstverlening deelnemers en werkgevers, verbeteren administratie	3
Nieuw pensioencontract	Voortzetten programma NPC	5
Solide fundament	Invoeren en werken volgens nieuw bestuursmodel	7 8 9

¹ De nummers verwijzen naar de strategische routekaart op de vorige pagina.

² De relationele NPS-meting voor ABP is begin 2022 gestopt. De gerapporteerde score voor 2022 kent een andere methode dan de voorgaande jaren, door een verschil in doelgroepselectie, context van de vragenlijst, timing en ontbrekende weging. De rNPS deelnemers schommelde in 2022 rond -30. Na de gecommuniceerde pensioenverhoging van eind november steeg de score naar -8 in december. Gemiddeld komt de score daardoor uit op -27.

De input vanuit deze gesprekken en alle relevante documentatie die al beschikbaar was (zoals deelnemers- en stakeholderonderzoeken en benchmarks) zijn gebruikt om de visie aan te scherpen en een eerste opzet te maken van de nieuwe strategie. De opzet is uitgebreid getoetst; ook medewerkers van ABP hebben hun feedback gegeven.

Vooruitblik

Voor 2023 voorzien we dat de uitdagingen van het verslagjaar nog onverminderd gelden voor ABP. Het zal opnieuw een enerverend jaar worden, waarin ABP doorgaat op de ingeslagen weg. Daarbij krijgen de volgende zaken prioriteit:

- intensiveren van de voorbereidingen voor de invoering van het NPC, met een plan van aanpak voor de transitie, implementatie en communicatie. Als dat relevant is nemen we deelnemers en werkgevers tijdig mee in de op handen zijnde veranderingen;
- vaststellen van de nieuwe strategie, na toetsing bij belanghebbenden en uitgebreid overleg met het verantwoordingsorgaan, dat hierover moet adviseren. Vervolgens starten we met de uitvoering, waarbij de strategie wordt vertaald in beleid en communicatie;
- opstellen van het nieuwe strategische beleggingsplan (STIP). In het nieuwe STIP werken we toe naar een nieuwe strategische asset-allocatie. Daarbij baseren we ons op trends en ontwikkelingen, de nieuwe herijkte strategie, ons beleid Duurzaam en verantwoord beleggen, de ALM-analyse en de herijkte beleggingsovertuigingen;
- verder aanscherpen van het beleid Duurzaam en verantwoord beleggen, om meer bij te dragen aan een leefbare wereld.

Belangrijke onderwerpen voor belanghebbenden

Om bij te dragen aan vertrouwen in pensioen en het behalen van onze doelen zijn we in 2022 in gesprek gegaan met onze belanghebbenden. Natuurlijk hebben we ook samen met hen de honderdste verjaardag van ABP gevierd, op een manier die past bij de sociale en maatschappelijke functie van ABP. Verder is er een nieuw onderzoek gedaan om te inventariseren welke onderwerpen onze belanghebbenden belangrijk vinden.

Wie zijn onze belanghebbenden?

Deelnemers en werkgevers zijn de belanghebbenden op wie wij ons vanuit onze primaire doelstelling richten: zij staan centraal in alles wat wij doen. Verder zien wij de samenleving als geheel ook als belanghebbende: wat wij doen heeft impact – sociaal en maatschappelijk. Binnen de samenleving onderkennen wij specifieke groepen belanghebbenden.

Primaire ABP doelgroepen

- Actieve deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden
- Werkgevers

Interne belanghebbenden

- Verantwoordingsorgaan
- Medewerkers ABP

Toezichhouders

- De Nederlandsche Bank
- Autoriteit Financiële Markten
- European Insurance and Occupational Pension Authority
- Autoriteit Consument & Markt

Sociale partners

- Pensioenkamer
- Sectoroverleg Defensie
- Kabinetssectoren
- Sector werkgevers
- Sectorale vakbonden

Overige belanghebbenden

Onder meer:

- APG
- Centrale werknemers- en werkgeversorganisaties
- Belangenorganisaties (o.a. Pensioenfederatie, Verbond van Verzekeraars, Eumedion)

- Overheid
- Politiek in Den Haag en Brussel
- Media
- Deskundigen en wetenschap
- Niet-gouvernementele organisaties (o.a. milieu-organisaties)

ABP zoekt de dialoog

ABP staat als grootste pensioenfonds van Nederland midden in de maatschappij. Wij vinden het belangrijk om regelmatig met onze belanghebbenden in gesprek te gaan. Dat doen we vanuit de dagelijkse operatie, maar we creëren ook actief andere gespreksmomenten.

Bijvoorbeeld om van deelnemers en werkgevers te vernemen wat zij van onze dienstverlening vinden of om van maatschappelijke organisaties feedback en input te vragen voor ons herziene beleid voor Duurzaam en verantwoord beleggen.

Belanghebbenden	Vorm dialoog	Frequentie	Inhoud
Primaire belanghebbenden	Werkgeversbijeenkomsten	Drie keer online, één keer fysiek	Dialoog en presentatie over financiële positie van het fonds, het premie- en indexatiebeleid en het nieuwe pensioencontract
	Informele contactmomenten met werkgevers	Zeer regelmatig	
Primaire belanghebbenden	Deelnemersbijeenkomsten	Twee keer	Dialoog en presentatie over actuele ontwikkelingen van het fonds, indexatie-ambitie, financiële positie en de stand van zaken rondom het nieuwe pensioencontract
	Panels, evenementen en andere informele contactmomenten	Zeer regelmatig	
Interne belanghebbenden	Bijeenkomst UB en medewerkers	Twee keer	Dialoog over herijking strategisch plan, relevante actualiteiten en governance
Overige belanghebbenden	Dialogotafel Biodiversiteit & natuur	Eén keer	Dialoog over het conceptbeleid Biodiversiteit en natuur
Overige belanghebbenden	Dialogotafel Klimaat	Eén keer	Dialoog over conceptbeleid Klimaat
Overige belanghebbenden	Overleg UB met RvB APG	Vier keer	Uitvoering van de pensioenregeling en actuele thema's
Sociale partners	Diverse bijeenkomsten	Eén keer Sectorale Vakbondbijeenkomst, twee keer Sector Werkgeversbijeenkomst	Nieuw pensioenstelsel en contractkeuze, financiële positie van het fonds en de aanscherping van het beleid Duurzaam en verantwoord beleggen

In 2022 hebben we veelvuldig contact gehad met deelnemers en werkgevers: onze belangrijkste belanghebbenden. Dat doen we op dagelijkse basis, door vragen te beantwoorden, door uitingen van ongenoegen serieus op te pakken, door hen te vragen hoe wij onze dienstverlening kunnen verbeteren en hoe wij in cocreatie kunnen komen tot nieuwe diensten. Hiertoe hebben we in 2022 ook weer gebruik gemaakt van onze vaste panels van deelnemers en werkgevers. Daarnaast hebben we in het verslagjaar een aantal specifieke momenten gekozen om met al onze belanghebbenden in gesprek te gaan.

Deze gespreksmomenten bieden ons de kans om van onze belanghebbenden te horen wat er bij hen leeft en wat zij belangrijk vinden, en andersom kunnen wij hen informeren over waar ABP mee bezig is. Zo kunnen wij onszelf voortdurend verbeteren en willen wij bijdragen aan vertrouwen in pensioen.

Het overzicht op de vorige pagina geeft de belangrijkste gespreksmomenten in 2022 met onze belanghebbenden weer en de inhoud van de dialoog.

Betrokkenheid bestuur

Het algemeen bestuur is in 2022 geïnformeerd over de inhoud en de voortgang van het onderzoek naar wat de belanghebbenden van ABP belangrijk vinden. Ook heeft het bijgedragen aan de kwalitatieve toets van de shortlist van materiële onderwerpen; de dertien belangrijkste zijn goedgekeurd door het uitvoerend bestuur.

Materiële onderwerpen geactualiseerd

Omdat er in de wereld om ons heen zoveel verandert en omdat wij bezig zijn met het herijken van de ABP-strategie, hebben we in het verslagjaar een onderzoek laten doen om te inventariseren wat onze belanghebbenden belangrijk (materieel) vinden van en voor ABP. Dit leverde een actualisatie op van de uitkomsten van 2021. Er is zowel een kwalitatieve als een kwantitatieve analyse gedaan, door externe bureaus Sinzer en Motivaction. Op grond van uitgebreid vooronderzoek en kwalitatieve interviews is een shortlist opgesteld met dertien materiële onderwerpen. Deze shortlist is vervolgens kwantitatief getoetst op draagvlak onder onze stakeholders.

In dit jaarverslag leggen wij verantwoording af over de dertien onderwerpen die de externe én interne belanghebbenden van ABP het belangrijkste vinden. Deze dertien onderwerpen staan in de tabel hierna. Daarnaast rapporteren we over onderwerpen die voortvloeien uit wet- en regelgeving en uit ons eigen beleid.

De resultaten die we in het verslagjaar hebben geboekt en in dit bestuursverslag toelichten, hebben we gekoppeld aan ons waardecreatiemodel om duidelijk te maken hoe wij waarde hebben toegevoegd en welke dilemma's daarbij zijn gerezen, binnen de context van onze strategie.

Voor 2023 zal de focus liggen bij het verder vergroten van het vertrouwen bij onze belanghebbenden. We zullen als bestuur en als organisatie nog meer het gesprek aangaan, vooral met onze primaire groep belanghebbenden: deelnemers en werkgevers.

De belangrijkste materiële onderwerpen

Materieel onderwerp	Definitie
Vertrouwen van deelnemers en werkgevers (zie pagina's 15 , 20 , 25 , 33 , 51 , 78)	De mate van vertrouwen van deelnemers en werkgevers in het pensioenstelsel als geheel en in ABP in het bijzonder
Toegankelijk pensioen voor deelnemers en werkgevers (zie pagina 51 e.v.)	De mate waarin deelnemers en werkgevers de pensioenregeling ervaren als eenvoudig, uitlegbaar en uitvoerbaar
Evenwichtigheid pensioenregeling (zie pagina's 15 , 33 , 34)	De mate waarin deelnemers en werkgevers ervaren dat de belangen van verschillende groepen, bijvoorbeeld onderverdeeld per generatie, evenwichtig worden afgewogen
Innovatievermogen (zie pagina's 51 , 54 , 59)	Het vermogen van ABP om de dienstverlening te vernieuwen en verbeteren, om zodoende in te spelen op de veranderende behoeftes van deelnemers en werkgevers
Digitale veiligheid en privacy (zie pagina's 69 , 71 , 79)	De veiligheid en privacy van de data van deelnemers en werkgevers
Toekomstbestendigheid beleggingsportefeuille (zie pagina's 15 , 36 - 40)	De mate waarin ABP's investeringsselectie en risicomanagement de financiële prestaties van de beleggingsportefeuille toekomstbestendig maken
Klimaatverandering (zie pagina's 20 , 59 , 79)	De mate waarin fysieke ontwikkelingen zoals overstromingen, bosbranden en transitionele ontwikkelingen zoals regelgeving, reputatie, rechtszaken, op het gebied van klimaatverandering de waarde van ABP's investeringen beïnvloeden

Materieel onderwerp	Definitie
Duurzaam en verantwoord beleggen (zie pagina's 15 , 56 - 65)	De mate waarin ABP met keuzes in haar beleggingen impact heeft op mens, mensenrechten, en milieu: energietransitie, biodiversiteit, zowel positief als negatief
Een solide pensioen (zie pagina's 15 , 6 - 10 , 33 e.v.)	Een solide pensioen komt voort uit een balans tussen risico en rendement, die aansluit op de bereidheid van deelnemers en die tegen (maatschappelijk) aanvaardbare kosten behaald wordt
Transitie naar het nieuwe pensioencontract (zie pagina's 20 , 20 , 22 , 33 , 51 , 104 , 104)	De mate waarin de transitie naar het nieuwe pensioencontract vloeiend verloopt binnen ABP en voor deelnemers en werkgevers
Toekomstbestendigheid van het pensioenstelsel (zie pagina's 20 en 20)	ABP's invloed op de toekomstbestendigheid van het pensioenstelsel middels betrokkenheid met ontwikkelingen in wet- en regelgeving en samenwerking in de sector
Goed bestuur, bedrijfsethiek en transparantie (zie pagina's 83 - 90)	De mate waarin ABP's bedrijfsethiek, goed bestuur en transparantie invloed hebben op de bedrijfscontinuïteit
Betrokken en duurzaam inzetbare medewerkers (zie pagina's 71 en 72)	Het aantrekken en behouden van betrokken en duurzaam inzetbare medewerkers, door middel van goed werkgeverschap en opdrachtgeverschap (o.a. veilige werkomgeving, trainings- en ontwikkelmogelijkheden, diversiteit & inclusie)

Waarde toevoegen voor deelnemers en werkgevers

ABP behaalde in 2022 een negatief beleggingsrendement. Maar het effect van de rentestijging op de verplichtingen was groter, waardoor de dekkinggraad steeg. Dankzij de aangepaste rekenregels konden wij de pensioenen na twaalf jaar weer verhogen. Volgens verwachting stegen de totale uitvoeringskosten; hier zijn wij als bestuur uiterst kritisch op.

Verhoging van pensioenen

Het is de ambitie van ABP de pensioenen te laten meegroeien met de prijsontwikkeling berekend door het CBS. Eind november 2022 is na positief advies van het verantwoordingsorgaan besloten de pensioenen voor 2023 te verhogen met 11,96%. Bij het vaststellen van de pensioenverhoging kijkt ABP altijd terug naar de periode van september tot september, in dit geval dus de periode van september 2021 tot september 2022. De prijsstijging in die periode kwam uit op 11,96%. In juli 2022 werden de pensioenen tussentijds al verhoogd met 2,39% - de volledige indexatie over 2021. Sinds 2008 was er geen verhoging meer geweest. De indexatieachterstand bleef gelijk, op het niveau van eind 2020; eind 2022 bedraagt deze maximaal 19,95% (dit percentage kan per deelnemer verschillen).

De historische verhoging was mogelijk doordat minister Schouten de regels voor indexatie versoepelde per 1 juli 2022 voor fondsen die willen overstappen naar het vernieuwde pensioenstelsel. Een van de regels is dat om te kunnen indexeren de gemiddelde dekkingsgraad hoger is dan 105%. Met een beleidsdekkingsgraad van 118,1% eind oktober voldeed ABP daar ruimschoots aan. Bij de volledige indexatie daalde de actuele dekkingsgraad eind oktober van 125,5% naar 112,1%. Daarmee houdt ABP een financiële buffer die op basis van huidige inschattingen groot genoeg is om een verantwoorde overstap naar het nieuwe pensioenstelsel mogelijk te maken en die solide genoeg is in deze onzekere tijd.

Het bestuur heeft zich in de besluitvorming gebogen over allerlei scenario's en dilemma's. Daarbij hebben we expliciet meegenomen wat de mogelijke generatie-effecten zijn in de gehanteerde scenario's. We hebben ook oog gehouden voor het feit dat (oudere) deelnemers jarenlang hun pensioen niet verhoogd hebben zien worden, en dat het voor jongere deelnemers minstens zo belangrijk is dat zij straks bij het invaren ook voldoende overhouden om vertrouwen te houden in pensioen. Verder hebben we uitgebreid afgewogen

wat de impact zou zijn op de dekkingsgraad op het moment van het overgaan naar het nieuwe pensioencontract.

We hebben het verantwoordingsorgaan meegenomen in onze besluitvorming, waarna het een positief advies heeft gegeven. We zijn blij dat er na al die jaren eindelijk verhogingen kunnen worden doorgevoerd. Dat is een positief bericht in tijden dat onze deelnemers hun koopkracht zien verminderen.

Verloop dekkingsgraad (factoren met hun effect in procentpunten)

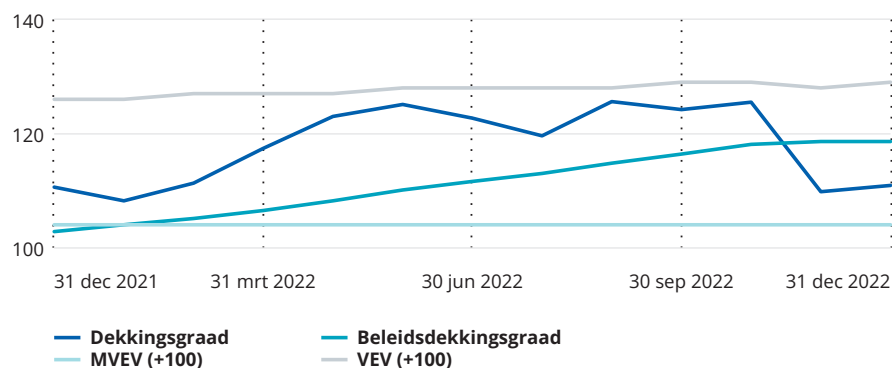
	2022	2021
Dekkingsgraad einde voorafgaand verslagjaar	110,6	93,5
Premie versus opbouw	-1,6	-1,2
Verandering van de rentetermijnstructuur	48,0	6,5
Rendement op de beleggingen	-19,5	10,7
Rentetoevoeging aan de verplichtingen	0,6	0,5
Aanpassing grondslagen verplichtingen	-0,6	0,5
Indexatie	-11,0	0,0
Overige effecten	-15,6	0,1
Dekkingsgraad einde verslagjaar	110,9	110,6

De stijging van de rekenrente zorgde voor de grootste toename: 48 procentpunt. Deze toename was zelfs groter dan het effect van het negatieve beleggingsrendement op de dekkingsgraad (-19,5 procentpunt). De doorgevoerde indexatie heeft uiteindelijk geresulteerd in een daling van de dekkingsgraad met 11 procentpunt. Door de gehanteerde berekeningsmethodiek van DNB voor het verloop van de dekkingsgraad, in combinatie met de sterke stijging van de rekenrente, ontstaat in 2022 een grote post overige effecten als sluitpost van het verloop.

De dekkingsgraad van een pensioenfonds laat zien of een pensioenfonds nu en in de toekomst de pensioenen kan uitbetalen. Hij geeft de verhouding weer

tussen het beschikbare vermogen (€ 459 miljard) en de verplichtingen van ABP (€ 414 miljard). De actuele dekkingsgraad kwam eind 2022 uit op 110,9%. De beleidsdekkingsgraad (het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de laatste 12 maanden) steeg in 2022 102,8% naar 118,6%. Naar deze dekkingsgraad wordt gekeken om te bepalen of de pensioenen verhoogd mogen worden.

Ontwikkeling dekkingsgraad in 2022

Premieontwikkeling 2023

Sociale partners stellen de pensioenregeling vast, die in 2022 niet is gewijzigd; het bestuur van ABP besluit over de pensioenpremie na advies van het verantwoordingsorgaan.

Het feitelijke premiepercentage voor het ouderdoms- en nabestaandenpensioen stijgt in 2023: van 25,9% naar 27,9%. Dat betekent niet automatisch dat werkgevers en werknemers meer gaan betalen voor hun pensioen. Dat is voor deelnemers afhankelijk van het deel van het inkomen waarover ze premie betalen en de invloed van de verhoogde franchise (het

deel van het inkomen waarover geen pensioenpremie wordt betaald). De af te dragen premie kan daardoor in sommige gevallen zelfs afnemen.

Voor werkgevers daalt de totale premie, omdat de premie van 3% voor de Vut-, Prepensioen- en Levensloopregeling (VPL-regeling) vervalt. Doordat dit premieonderdeel na vijftien jaar afliep, is de pensioenregeling weer iets begrijpelijker geworden. Verder wordt de opslag van 1,5% op de premie na jaren niet meer geheven, omdat de beleidsdekkingsgraad boven de 110% staat.

De discountvoet voor de premie is in de afgelopen jaren stapsgewijs verlaagd van 2,8% naar 2,0%. Voor 2023 zitten we op het gewenste percentage (2,0%), waarmee er geen verder geleidelijk premiepad meer nodig is.

Het verantwoordingsorgaan heeft positief geadviseerd over de premie voor 2023.

Herstelplannen ingediend

ABP heeft in het voorjaar van 2022 een herstelplan ingediend. Dit was verplicht omdat eind 2021 de beleidsdekkingsgraad onder het vereiste niveau van circa 126% lag. Met een herstelplan moeten wij laten zien of wij onze beleidsdekkingsgraad binnen de bepaalde hersteltermijn weer op het vereiste niveau kunnen brengen. Voor de verhoging van de pensioenen hoefde ABP geen gebruik te maken van de vrijstellingsregeling voor pensioenfondsen. Met andere woorden: ABP herstelt op eigen kracht. Ook voor 2023 is in het voorjaar van 2023 een herstelplan ingediend.

ABP heeft verder voldaan aan de wettelijke eis om een haalbaarheidstoets voor 2022 in te dienen bij toezichthouder DNB. De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.

Premies

in % van de bijdragegrondslag (pensioengevend salaris na aftrek franchise)

	2023	2022
Premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen	27,9	24,4
Premieopslag op de premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen	0,0	1,5
Premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen inclusief opslagen	27,9	25,9
- voor rekening van werkgevers	19,5	18,0
- voor rekening van werknemers	8,4	7,9
Sectorale premie voor arbeidsongeschiktheidspensioen (gemiddeld) ¹	0,6	0,6
- gemiddeld voor rekening van werkgevers	0,4	0,4
- gemiddeld voor rekening van werknemers	0,2	0,2
- Subtotaal uitgedrukt in premiegrondslag (gemiddeld)	28,5	26,5
- Subtotaal uitgedrukt in salaris (gemiddeld)	20,7	19,6
Premie voor inkoop van voorwaardelijk ouderdoms- en nabestaandenpensioen	0,0	3,0
- voor rekening van werkgevers	0,0	3,0
- voor rekening van werknemers	-	-
- Totaal uitgedrukt in salaris (gemiddeld)	20,7	22,6
De franchises voor de betreffende jaren bedragen (in €): voor collectieve en individuele regelingen	16.350	14.850
voor sectorspecifieke regelingen	25.050	22.350

¹ De AOP-premie is voor dit overzicht omgerekend van de AOP-franchise naar de OP/NP-franchise.

Samenstelling premiebijdragen

<i>in € mln</i>	Feitelijk	Gedempt kosten-dekkend	Ongedempt kosten-dekkend
a. premiedeel voor onvoorwaardelijke verplichtingen	7.090	7.090	18.688
b. premiedeel opslag voor kosten pensioenbeheer	95	95	95
c. premiedeel solvabiliteitsopslag	1.865	1.865	4.915
d. premiedeel voor voorwaardelijke (indexatie-) verplichtingen	2.623	2.623	-
e. premiedeel op- of afslagen op de gedempte kostendeekkende premie	602	-	-
Totaal premiebijdragen 2022	12.275	11.674	23.698
Totaal premiebijdragen 2021	11.844	11.502	25.112

De Pensioenwet schrijft voor dat de feitelijke premie, de gedempte kostendeekkende premie en de ongedempte kostendeekkende premie in euro's worden weergegeven. De ongedempte premie is berekend op basis van de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur. De gedempte premie is berekend op basis van het verwachte reële beleggingsrendement (2,2% voor 2022).

In 2022 heeft het Actuarieel Genootschap (AG) een nieuwe inschatting gemaakt van de levensverwachting. Daarin is een corona-effect zichtbaar, maar het AG heeft ervoor gekozen om dit effect snel uit te faseren. Daardoor heeft het op de langere termijn weinig gewicht. Al met al neemt de levensverwachting toe; het effect op onze dekkingsgraad was een daling van 0,6%-punt. Mocht het corona-effect de komende jaren toch groter blijken, met als gevolg dat er meer mensen overlijden dan verwacht, dan zou dat weer tot een stijging van de dekkingsgraad leiden. Met het volgen van de AG-berekeningen zit ABP dus aan de veilige kant.

Premiedekkingsgraad

Begin 2022 bedroeg de premiedekkingsgraad circa 65%, aan het eind van het verslagjaar circa 105%. De premiedekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de premie die in een jaar wordt betaald en de waarde van de pensioenopbouw in dat jaar, die leidt tot een toename van de voorziening pensioenverplichtingen. De premie die wordt afgedragen, is gebaseerd op een reëel rendement van 2,2%. De pensioenopbouw wordt gewaardeerd op basis van de voorgeschreven rentetermijnstructuur. Dat maakt dat de premiedekkingsgraad rentegevoelig is.

Onze beleggingen in 2022: rendement -17,6%

Met onze strategische beleggingsportefeuille streven we naar een goed pensioen in een leefbare wereld. Daarom beleggen we zestig procent van de portefeuille in zakelijke waarden zoals aandelen en vastgoed en de overige veertig procent in vastrentende waarden. Met deze samenstelling streven we naar een goed rendement terwijl we tegelijkertijd tussen de dertig en vijftig procent van het renterisico willen afdekken. Binnen zakelijke waarden beleggen we naast beursgenoteerde aandelen vooral in de reële economie. Een substantieel deel van de mogelijkheden om te beleggen in de reële economie betreft beleggingen die niet op financiële markten verhandeld worden, waaronder beleggingen in gebouwen en infrastructuur (real assets) en private beleggingen in het eigen vermogen en vreemd vermogen van ondernemingen (private equity en private debt). Hiermee benutten we het voordeel van onze langetermijnhorizon en dragen we bij aan onze impactdoelstellingen.

In de turbulente marktomstandigheden in 2022 boekte ABP een negatief rendement van -17,6%, tegenover een positief rendement van 11,4% in 2021. Dit rendement komt neer op een bedrag van -€ 96,6 miljard (2021: € 56,3 miljard). Vooral de categorieën vastrentende waarden (-19,7%) en aandelen (-15,1%) hadden een negatief rendement, net als een aantal alternatieve beleggingen (private equity en opportuniteiten). Hedgefondsen en grondstoffen deden het juist goed. De renteafdekking heeft het rendement verlaagd met -5,1% (2021: -1,3%), zie verderop in dit hoofdstuk.

Rendement en benchmark

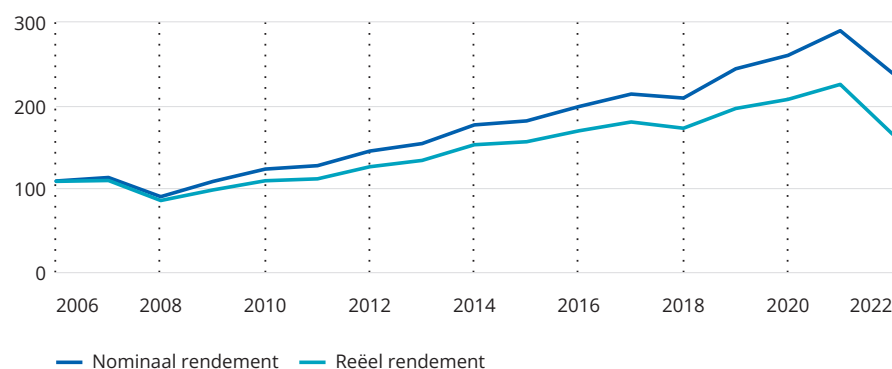
Categorie	Gewicht %	Rendement %	Rendement € mrd	Benchmark %	Vershil %	Relatieve bijdrage %	Relatieve bijdrage % mrd
Rendement en benchmark¹							
Vastrentende waarden	40,2	-19,7	-44,1	-19,8	0,1	0,1	0,4
Staatsobligaties	9,9	-17,3	-8,9	-17,4	0,1	0,0	0,2
Langlopende staatsobligaties	12,7	-33,0	-25,6	-33,0	0,0	0,0	0,0
Bedrijfsobligaties	11,2	-13,4	-8,6	-13,7	0,4	0,1	0,4
Obligaties opkomende landen	6,4	-3,3	-1,0	-2,9	-0,4	0,0	-0,1
Inflatiegerelateerde obligaties	0,1	2,7	0,0	1,4	1,3	0,0	0,0
Aandelen	26,6	-15,1	-25,4	-13,5	-1,9	-0,6	-3,0
Aandelen ontwikkelde landen	19,6	-14,2	-18,3	-13,0	-1,3	-0,3	-1,6
Aandelen opkomende landen	7,0	-18,0	-7,0	-14,9	-3,7	-0,3	-1,4
Alternatieve beleggingen	22,8	10,5	13,1	3,8	6,4	1,4	8,0
Private equity	9,4	-1,7	-0,7	-10,3	9,7	0,7	4,3
Grondstoffen	6,1	24,3	8,7	26,0	-1,3	-0,1	-0,4
Opportunity fund	0,1	2,8	0,0	-12,1	17,1	0,0	0,1
Infrastructuur	5,4	6,0	1,3	-4,2	10,7	0,5	2,5
Hedgefondsen	1,9	18,9	3,8	10,0	8,0	0,3	1,5
Vastgoed	10,9	-8,8	-4,8	1,5	-10,1	-1,2	-6,3
Vastgoed	10,9	-8,8	-4,8	1,5	-10,1	-1,2	-6,3
Overlay	-0,5	-6,5	-35,7	-6,6	0,1	0,1	0,2
Rentehedge		-5,1	-28,3	-5,1	0,0	0,0	0,0
Inflatiehedge		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Valutahedge		-1,6	-8,6	-1,5	0,0	0,0	0,2
Overig		0,2	1,4	0,0	0,0	0,0	0,1
Active asset allocation			0			0,0	0,0
	100,0%	-17,6	-96,6	-17,4	-0,3	-0,3	-0,6

¹ De outperformance is geometrisch bepaald. Door afronding is het mogelijk dat de getallen niet exact tot het weergegeven totaal optellen.

De tabel toont de rendementen van de verschillende beleggingscategorieën en zet deze af tegen de benchmark. De kolom 'Relatieve bijdrage' laat zien hoeveel een bepaalde categorie bijdraagt aan het totale rendement, procentueel en in absolute bedragen. Voor langetermijnbeleggers zoals pensioenfondsen is het relevant om naast het jaarlijkse rendement ook het rendement over een langere termijn te beoordelen. We vergelijken onze strategische beleggingsportefeuille, die bestaat uit dertien beleggingscategorieën, periodiek met een eenvoudige combinatie van aandelen en staatsobligaties in de verhouding 60/40. Over de afgelopen vijf jaar presteerde de eenvoudige 60/40-portefeuille beter dan onze strategische portefeuille. Dit is het resultaat van een uitzonderlijke periode waarin staatsobligaties sterk profiteerden van de dalende rente, en aandelen sterk stegen als gevolg van stimuleringspakketten van centrale banken en overheden. Toch gaan we ervanuit dat de diversificatie in onze strategische portefeuille op de lange termijn bijdraagt aan het behalen van onze ambitie. Dit toetsen we in het strategisch beleggingsplan, waarbij we onze herijkte beleggingsovertuigingen als uitgangspunt nemen.

Cumulatief rendement

(2005 = 100)

De onderstaande grafiek geeft het cumulatieve rendement van de afgelopen vijftien jaar weer, zowel nominaal als reëel. Het reële rendement wordt bepaald door het nominale rendement te corrigeren voor de inflatie.

Voor ABP is het reële rendement vanaf 2016 bepaald op basis van prijsinflatie (tot en met 2015 is het reële rendement bepaald op basis van looninflatie). Voor 2022 bedraagt het nominale rendement -17,6%; het reële rendement bedraagt -26,4%.

Splitsing van het rendement ¹	2022	2021	2020	2019	2018
Beleggingsportefolio	-12,5	12,6	5,5	15,0	-2,7
Renteafdekking	-5,1	-1,3	1,1	1,8	0,4
Totaal	-17,6	11,4	6,6	16,8	-2,3

¹ rendement beleggingsportefolio bepaalt na optelling totaal plus renteafdekking

In 2022 hebben we de afdekking van het renterisico van de verplichtingen verhoogd van 28% naar 44% en de afdekking van het renterisico van de dekkingsgraad verhoogd van 27% naar 41%. Hiermee geeft ABP invulling aan haar beleid om de afdekking van het renterisico op de lange termijn te vergroten.

Verkoop van resterende beleggingen in Rusland

Vanwege de inval in Oekraïne hebben we begin 2022 besloten alle resterende beleggingen van ABP in Rusland te verkopen. Door de ingewikkelde omstandigheden in Rusland en het feit dat de handel in Russische aandelen op dit moment volgens internationale sancties verboden is, is de uitvoering van dit besluit complex. Inmiddels zijn de beleggingen in Rusland allen op nul gewaardeerd, en APG verkoopt onze beleggingen zodra dat mogelijk en verantwoord is. Wij houden de ontwikkelingen scherp in de gaten.

Beleggingsovertuigingen vernieuwd

In 2022 hebben we nieuwe beleggingsovertuigingen vastgesteld, met onze visie en houding ten aanzien van rendement, risico, kosten en duurzaamheid. Een belangrijke verandering ten opzichte van de eerdere beleggingsovertuigingen is dat we expliciet hebben gemaakt dat ABP invloed heeft op de maatschappij en de maatschappij invloed heeft op ABP. Ook duurzaamheid, kostenbewustzijn en beleggen in Nederland zijn steviger verankerd in onze overtuigingen. Het verantwoordingsorgaan heeft hierover positief advies uitgebracht.

Nieuwe ALM-studie legt basis voor strategisch beleggingsbeleid

In 2022 hebben we de risicohouding van ABP herzien. Daarom is in 2022 een extra ALM-studie uitgevoerd. Deze studie, waarbij we kijken naar de balans tussen premie, zekerheid en ambitie, geeft ons als bestuur informatie die nodig is voor het bepalen van het strategisch beleggingsbeleid en de discontovoet voor de premie. In de ALM-studie van 2022 is ook rekening gehouden met de meest recente inzichten vanuit het project voor het nieuwe pensioencontract. Het bestuur heeft besloten om de bandbreedte voor afdekking van het renterisico te verkleinen naar veertig tot vijftig procent. De discontovoet voor de premie en het overige strategisch beleggingsbeleid zijn niet gewijzigd.

De beleggingsovertuigingen van ABP zijn het vertrekpunt voor al onze beleggingen. Ze zijn een directe vertaling van onze missie: ervoor zorgen dat deelnemers kunnen genieten van een goed pensioen in een leefbare wereld. In de beleggingsovertuigingen hebben we vastgelegd wat wij belangrijk vinden en hoe wij tegen fundamentele keuzes aankijken. Daarmee bieden de overtuigingen een belangrijk kader voor de aansturing van APG en andere fondsbeheerders, en helpen ze ons om consistent keuzes te maken en deze te verantwoorden aan onze stakeholders. De beleggingsovertuigingen zijn gepubliceerd [op onze website](#).

Er is in 2022 ook een impactanalyse uitgevoerd om na te gaan wat het uiteindelijke effect zal zijn als we gaan beleggen volgens de nieuwe overtuigingen. Op basis hiervan verwachten we minimaal hetzelfde rendement bij een gelijkblijvend risico; voor duurzaamheid en kosten wordt voorzien dat de nieuwe overtuigingen een positieve uitwerking zullen hebben. De verwachting is dat bijvoorbeeld de transactiekosten op termijn lager zullen worden door de nieuwe principes. We hebben immers vastgelegd dat we beleggen voor de lange termijn, zonder dat we onze beleggingen elke paar maanden veranderen of speculeren op de korte termijn.

De volgende stap is dat we op basis van de beleggingsovertuigingen ons nieuwe strategisch beleggingsplan (STIP) voor 2023 tot en met 2025 definitief maken. In 2022 is het nieuwe STIP voorbereid; naar verwachting is het medio 2023 gereed. Daarna gaan we de beleggingsmandaten vormgeven voor de feitelijke uitvoering. Dit proces zal in totaal circa één tot twee jaar duren.

Beleggen in Nederland

ABP draagt zorg voor een goed pensioen in een leefbare wereld. Daarbij vinden we het belangrijk om ook impact te hebben op het dagelijkse leven van onze deelnemers, tijdens 'de rit' van het opbouwen van pensioen. Dat doen we door te beleggen in Nederland. Zo hebben we in 2022 belegd in onder andere glasvezelnetwerken, hypotheek en een innovatieve Nederlandse leverancier van energie-infrastructuur oplossingen die B2B-klienten bedient om hun energieverbruik koolstofarm en efficiënter te maken. Ook via ANET (zie hierna) hebben we voor de energietransitie in Nederland verschil proberen te maken. In 2023 gaan we het programma voor beleggen in Nederland vernieuwen, op basis van de nieuwe beleggingsovertuigingen en het STIP. We zijn hierover in gesprek met APG.

In 2022 hebben we via ANET (ABP Nederlands Energietransitiefonds) belegd in zonne-energiebedrijf Enie (heet nu Soly) en in startups die bijdragen aan de energietransitie. ANET is opgericht voor beleggingen in relatief kleine Nederlandse projecten en bedrijven die zich richten op de energietransitie.

Hedgefondsen verder afgebouwd

ABP hanteerde hedgefondsen sinds 2019 niet meer als aparte beleggingscategorie. Omdat wij beleggen met een langetermijnhorizon, past het speculeren op kortetermijntrends via hedgefondsen ons niet. In 2022 hebben we het besluit genomen om ook helemaal te stoppen met hedgefondsen binnen bestaande categorieën, zoals aandelen. De bestaande beleggingen in hedgefondsen zijn versneld afgebouwd door ze om te zetten naar aandelen of te verkopen. Daarbij zorgen we voor een prudente en beheerste 'uitloop' van deze categorie. Eind 2022 bedroeg de allocatie nog 1,9%.

Onderzoek naar achterblijvende rendementen aandelen

In 2022 presteerde onze totale beleggingsportefeuille 0,3% beneden de benchmark zoals die is opgenomen in de normportefeuille. Het ABP-bestuur uit al een paar jaren zijn zorgen over het achterblijven van de rendementen op aandelen. APG heeft op basis van langjarige historische data onderzoek gedaan naar deze resultaten. Daaruit is gebleken dat de resultaten gemiddeld onder de benchmark liggen, terwijl het doel is om de benchmark te verslaan. Dat is niet gelukt. Overigens zien andere grote pensioenfondsen hetzelfde beeld: voor liquide beleggingscategorieën, waaronder aandelen in ontwikkelde markten, is het lastig om beter te presteren dan de benchmark. De bevindingen van dit onderzoek zijn voor ons als bestuur belangrijke input, onder andere voor het formuleren van onze nieuwe beleggingsovertuigingen.

Uitvoeringskosten: focus op kostenbewustzijn

De uitvoeringskosten splitsen we op in kosten voor pensioenbeheer en kosten voor vermogensbeheer. Het bestuur is scherp op deze kosten. Daarbij vinden we ook de maatschappelijke context waarbinnen de kosten worden gemaakt van belang: ABP is een financiële instelling met een sociale en maatschappelijke functie. Daarom laten we die context altijd meewegen.

Kosten pensioenbeheer

In 2022 kwamen de totale kosten van het pensioenbeheer uit op € 197 miljoen. Dat is een toename van de kosten ten opzichte van 2021 met € 41,2 miljoen. De kosten per deelnemer kwamen uit op € 89; dat is een stijging van € 17 ten opzichte van 2021. In onderstaande tabel is zichtbaar dat de reguliere kosten licht zijn gestegen. De grootste kostenstijging in 2022 is toe te schrijven aan de investeringen voor het verbeteren van onze administratie en datakwaliteit via het programma Grip op Data en de voorbereidingen voor het nieuwe pensioencontract (NPC), die beide veel capaciteit vergen van zowel ABP als APG. De totale pensioenbeheerkosten omvatten ook een bedrag van

€ 11,1 miljoen aan kosten die zijn gemaakt door ABP; de specificatie hiervan is te vinden in [toelichting 13 op de enkelvoudige jaarrekening](#).

Kosten pensioenbeheer

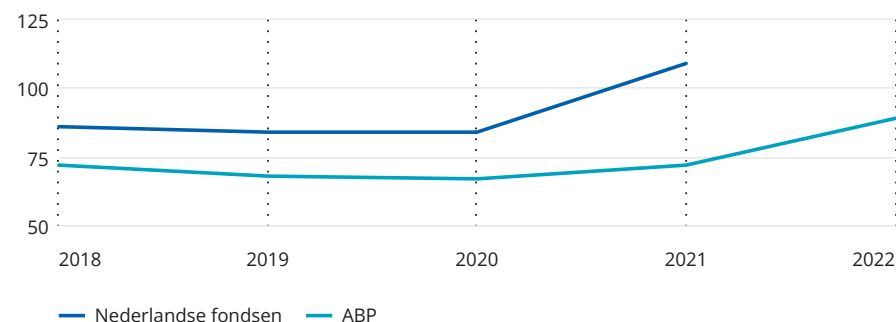
	2022	2021	2020	2019	2018
Uitvoeringskosten van pensioenbeheer (x € 1.000)	197.515	156.363	141.149	141.129	144.729
Aantal deelnemers (actief en gepensioneerd)	2.230.099	2.178.130	2.121.533	2.061.333	2.015.200
Kosten per deelnemer in €	89	72	67	68	72
Verskil t.o.v. vorig jaar	17	5	-1	-4	-4

Pensioenuitvoeringskosten verdeeld naar regulier en strategische projecten

	2022	2021
Uitvoeringskosten regulier (x € 1.000)	151.899	147.460
Project Grip op data	27.645	7.828
Project Nieuw Pensioencontract	17.970	1.075
Totaal	197.515	156.363
Aantal deelnemers (actief en gepensioneerd)	2.230.099	2.178.130
Uitvoeringskosten regulier (Prijs per deelnemer)	68	68
Project Grip op data	12	4
Project Nieuw Pensioencontract	8	0
Totaal	89	72

We vinden het belangrijk om de pensioenbeheerkosten van ABP te vergelijken met die van vergelijkbare pensioenfondsen. Hiervoor gebruiken we de CEM-benchmark voor pensioenuitvoering. Onze kosten per deelnemer lagen in 2022 met € 89 onder het gemiddelde van de grote Nederlandse fondsen: € 109 (dit gemiddelde is een cijfer van 2021, omdat de CEM-cijfers voor 2022 nog niet beschikbaar zijn).

CEM-benchmark

Vooruitblik 2023

De pensioenbeheerkosten zullen in 2023 verder stijgen. We voorzien een stijging bij de reguliere kosten als gevolg van de algemene kostenontwikkeling in 2023, maar de grootste stijging zal zijn toe te schrijven aan het NPC-programma. De kosten voor het programma Grip op Data zullen naar verwachting op een vergelijkbaar niveau uitkomen als in 2022.

Kosten vermogensbeheer

Beleggingskosten dalen en transactiekosten stijgen

De kosten voor vermogensbeheer zijn in 2022 aanzienlijk gedaald ten opzichte van 2021. Dit komt vooral door de lagere kosten voor prestatievergoedingen bij Private Equity als gevolg van een per saldo licht negatief rendement gedurende 2022. Hierdoor zijn in voorgaande jaren gevormde reserveringen voor te betalen prestatievergoedingen in 2022 deels vrijgevallen. De beheervergoedingen en transactiekosten zijn in 2022 daarentegen gestegen. Onderstaande tabel geeft een totaaloverzicht van de beleggings- en transactiekosten. Op de volgende pagina's worden de ontwikkelingen per categorie nader toegelicht.

Beleggingskosten bestaan uit beheer- en prestatievergoedingen. De beheervergoedingen zijn met € 112 miljoen gestegen, terwijl de prestatievergoedingen € 2.631 miljoen lager noteerden. De hogere

beheervergoedingen worden voor de helft veroorzaakt door een stijging van de beheervergoeding van APG en gestegen beheervergoedingen voor externe vermogensbeheerders. De beheervergoedingen zijn relatief vast en voor het grootste deel niet gekoppeld aan de ontwikkeling van het vermogen. De stijging van de beheervergoeding APG ten opzichte van 2021 komt met name door de reguliere prijsontwikkeling (CAO, marktdata en IT-licenties), de programma's digitalisering, het nieuwe pensioencontract (NPC), uittreding FGR's en tot slot door een verdere toename van interne beheeractiviteiten voor alternatieve beleggingen. Door uitbreiding van de portefeuille alternatieve beleggingen, vooral door hogere gecommiteerde bedragen voor Private Equity, zijn de beheervergoedingen voor met name Private Equity in 2022 gestegen. De overige verhogingen van externe managers betreffen reguliere prijsontwikkelingen.

Beleggings- en transactiekosten

	2022		2021		2020		2019		2018	
	€ mln	%	€ mln	%	€ mln	%	€ mln	%	€ mln	%
Beheervergoeding	551	0,110	493	0,100	409	0,089	380	0,086	362	0,088
Beheervergoeding externe vermogensbeheerders	979	0,200	908	0,180	835	0,183	851	0,193	794	0,194
Bewaarloon	46	0,010	50	0,010	58	0,013	51	0,012	53	0,013
Overige kosten	165	0,030	178	0,030	174	0,038	172	0,039	161	0,039
Beheervergoedingen	1.741	0,350	1.629	0,310	1.476	0,323	1.454	0,33	1.370	0,334
Prestatievergoedingen	797	0,160	3.428	0,660	1.540	0,337	1.058	0,24	1.090	0,266
Beleggingskosten	2.539	0,510	5.057	0,980	3.016	0,660	2.512	0,570	2.460	0,600
Transactiekosten	622	0,120	539	0,100	532	0,116	431	0,089	397	0,097
Totale kosten vermogensbeheer	3.161	0,630	5.596	1,080	3.548	0,776	2.943	0,659	2.857	0,697

Op asset-categorieniveau zijn in 2022 in het bijzonder de prestatievergoedingen voor Private Equity fors gedaald, terwijl voor hedgefondsen juist sprake is van een stijging door de gerealiseerde rendementen en positieve valuta-effecten; dit wordt verderop verder toegelicht. Voor alle asset-categorieën geldt dat de prestatievergoedingen worden betaald uit gerealiseerde rendementen voor ABP. Een overzicht met behaalde rendementen is opgenomen op pagina [37](#).

In onderstaande tabel geven we de bruto- en nettorendementen weer.

Rendement in relatie tot beleggingskosten

in € mln	Totaal 2022	Totaal 2021
Bruto-rendement	-94.244	61.477
Beleggingskosten	-2.538	-5.057
Nettorendement	-96.782	56.420
Beheervergoedingen	1.741	1.629
Prestatievergoedingen	797	3.428
Beleggingskosten	2.538	5.057

Vermogensbeheerkosten in de context

Mede vanwege de omvang van de ABP-beleggingsportefeuille zijn de absolute bedragen aan vermogensbeheerkosten hoog. Regelmatig wordt de vraag gesteld of het maatschappelijk verantwoord is om dit soort bedragen te betalen. Het bestuur blijft de kosten van vermogensbeheer kritisch volgen en heeft daarom besloten om de gehanteerde uitgangspunten die de vermogensbeheerkosten beïnvloeden voor de totale portefeuille extern te laten onderzoeken. De resultaten van dit onderzoek zijn verderop in dit hoofdstuk opgenomen.

De kosten voor vermogensbeheer kunnen het zuiverst worden beoordeeld als hierin ook het (beoogde) rendement, de risicospreiding, de omvang van het belegde vermogen en de behaalde performance worden meegenomen.

Beheervergoedingen

Deze kosten kunnen voor een deel door het bestuur worden beïnvloed door keuzes voor de verdeling van de portefeuille tussen liquide en illiquide asset categorieën en daarnaast scherp te letten op de kosten van onze uitvoerder en de ingeschakelde externe vermogensbeheerders. Beleggingen in liquide asset-categorieën hebben veelal een lager kostenniveau dan illiquide beleggingen, vooral als liquide asset-categorieën passief worden belegd. Vanuit onze herziene beleggingsovertuigingen heeft een passieve benadering de voorkeur. Zo kunnen we de kosten beter beheersen. ABP stuurt op een optimale verdeling tussen 'intern' beheerde portefeuilles en uitbesteding aan gespecialiseerde externe managers.

Voor de algehele afbouw van de hedgefondsenportefeuille hebben we meerdere jaren nodig, omdat deze beleggingen veelal illiquide zijn. Vanaf 2023 maken we niet langer gebruik van een externe, relatief dure 'fund-of-fund'-manager. Verder heeft de keuze voor meer directe investeringen in plaats van fondsinvesteringen bij Infrastructuur ertoe geleid dat er relatief minder beheervergoedingen aan externe managers zijn betaald.

Prestatievergoedingen

Bij opdrachten aan externe vermogensbeheerders maakt APG voor ons afspraken over prestatievergoedingen. Alleen als de externe manager een rendement realiseert boven een minimum afgesproken (benchmark)rendement, wordt een prestatievergoeding toegekend. ABP betaalt die prestatievergoeding uit het behaalde extra rendement. Een hoger rendement is gunstiger voor onze deelnemers, maar betekent ook hogere kosten. Prestatievergoedingen bij illiquide beleggingen worden betaald op basis van gerealiseerde rendementen. Tot die tijd worden deze prestatievergoedingen bepaald (en niet per se betaald) op basis van ongerealiseerde rendementen.

Bij een lagere of negatieve performance over een bepaalde periode kan het daardoor gebeuren dat de reservering voor prestatievergoedingen wordt verlaagd, met een negatieve prestatievergoeding als gevolg, zoals bij Private Equity en Bedrijfsobligaties. De cumulatieve prestatievergoeding van een externe manager over een bepaalde periode zal hierbij niet negatief worden.

Transactiekosten

Transactiekosten worden in rekening gebracht bij aan- en verkoop van beleggingen. Deze worden beïnvloed door de omvang van het beheerde vermogen, de gekozen beleggingsstijl (actief of meer passief) en de omvang van de renteafdekking, die dit jaar in omvang is toegenomen.

deze keuze is dat een relatief lage beheervergoeding in combinatie met een vergoeding die afhankelijk is van prestatie, leidt tot een prikkel voor de manager om een maximaal rendement te realiseren gegeven het toegestane risicobudget. Wanneer het doelrendement niet wordt gerealiseerd, betaalt ABP de manager uitsluitend de relatief lage beheervergoeding. De beheervergoeding die ABP betaalt aan de externe managers voor liquide beleggingen is gemiddeld genomen lager dan marktconform.

Onderzoek naar kosten afgerond

ABP heeft Mercer gevraagd een onderzoek uit te voeren naar de vermogensbeheerkosten voor haar totale portefeuille. Het doel van het onderzoek is om in eerste instantie een beter inzicht te krijgen in de samenstelling en de structuur van de verschillende kostencategorieën van het vermogensbeheer en te beoordelen of deze kosten marktconform zijn. Het gaat hierbij niet zozeer om de absolute kosten in euro's, maar om de afspraken over vergoedingen die daaraan ten grondslag liggen. Een belangrijk deel van de kosten gaat namelijk om prestatie-gerelateerde vergoedingen, die meebewegen met de gerealiseerde absolute en relatieve rendementen. Het onderzoek, dat is gebaseerd op de gemaakte kosten in 2021, is in het voorjaar van 2023 afgerond. Het bestuur gaat met de uitkomsten van het onderzoek op het niveau van de individuele beleggingscategorieën in 2023 verder aan de slag.

De belangrijkste conclusies van het onderzoek:

- De vergoeding die ABP betaalt aan APG (beheervergoeding) is gemiddeld genomen marktconform voor zowel de liquide als illiquide beleggingscategorieën.
- De vergoedingenstructuur van een beheervergoeding en een prestatie-gerelateerde vergoeding die ABP heeft gekozen voor een aantal van de liquide beleggingscategorieën (waaronder aandelen ontwikkelde markten, opkomende markten en EMD), is minder gebruikelijk in de markt. Meestal wordt voor deze categorieën uitsluitend een beheervergoeding gerekend. De gedachte achter

- De prestatievergoedingen die ABP betaalt aan de externe managers voor liquide beleggingen voor het beter presteren dan de benchmark is in eurotermen beperkt geweest over 2021. Dit komt doordat de (relatieve) rendementen achterbleven in dat jaar. Als de gerealiseerde relatieve rendementen in lijn zouden zijn geweest met het verwachte relatieve rendement (waarop de prestatievergoeding is gebaseerd), waren de totale kosten (dus beheervergoeding plus prestatievergoeding) hoger geweest dan wat als marktconform kan worden beschouwd.
- De vergoedingenstructuur die ABP heeft gekozen voor de illiquide beleggingscategorieën, bestaande uit een beheervergoeding en een prestatie-gerelateerde vergoeding, is gebruikelijk in de markt voor deze categorieën. De beheervergoeding die ABP betaalt aan de externe managers voor illiquide beleggingen is gemiddeld genomen marktconform. Voor bijvoorbeeld private equity is de vergoeding lager dan wat als marktconform kan worden beschouwd. De prestatievergoedingen die ABP betaalt aan de externe managers voor illiquide beleggingen zijn gemiddeld genomen marktconform.

Ontwikkeling beheervergoedingen per categorie

In € mln	2022				2021			
	Gemiddeld belegd vermogen	kosten in € mln	% per cat. van vermogen	% v/h totaal	Gemiddeld belegd vermogen	kosten in € mln	% per cat. van vermogen	% v/h totaal
Vastrentende waarden		210		0,040		204		0,039
Staatsobligaties	107.588	17	0,020	-	98.935	14	0,014	0,003
Bedrijfsobligaties	58.991	143	0,240	0,030	71.933	138	0,192	0,027
Obligaties opkomende markten	30.421	50	0,160	0,010	27.532	52	0,188	0,010
Inflatiegerelateerd		-	-	-		3		0,001
Inflatiegerelateerde obligaties	-	-	-	-	1.502	2	0,118	0,000
Alternative inflation	431	-	0,010	-	686	1	0,135	0,000
Aandelen		254		0,050		273		0,053
Aandelen ontwikkelde landen	110.664	148	0,130	0,030	139.940	158	0,113	0,031
Aandelen opkomende landen	34.652	105	0,300	0,020	40.187	114	0,285	0,022
Alternatieve beleggingen		1.189		0,240		1.086		0,209
Vastgoed	53.909	210	0,390	0,040	48.622	188	0,387	0,036
Private equity	45.549	591	1,300	0,120	35.605	538	1,510	0,104
Opportunity fund	528	12	2,250	-	556	10	1,794	0,002
Grondstoffen	34.621	60	0,170	0,010	31.250	44	0,139	0,008
Infrastructuur	22.945	110	0,480	0,020	17.946	105	0,583	0,020
Hedgefondsen	16.857	206	1,220	0,040	16.862	202	1,195	0,039
Overlay		89	-	-		64		0,012
Overlay & overig	-16.168	89	-	0,020	-13.341	64	-	0,012
Totaal beheervergoedingen	500.988	1.741	-	0,350	518.216	1.629		0,314

Ontwikkeling prestatievergoedingen per categorie

In € mln	2022				2021			
	Gemiddeld belegd vermogen	kosten in € mln	% per cat. van vermogen	% v/h totaal	Gemiddeld belegd vermogen	kosten in € mln	% per cat. van vermogen	% v/h totaal
Vastrentende waarden		-53		-0,010		239		0,046
Staatsobligaties	107.588	-	-	-	98.935	-	-	-
Bedrijfsobligaties	58.991	-54	-0,090	-0,010	71.933	233	0,323	0
Obligaties opkomende markten	30.421	-1	-	-	27.532	6	0	0
Inflatiegerelateerd		-		-		-		-
Inflatiegerelateerde obligaties	-	-	-	-	1.502	-	-	-
Alternative inflation	431	-	-	-	686	-	-	-
Aandelen		112		0,020		-16		-0,003
Aandelen ontwikkelde landen	110.664	79	0,070	0,020	139.940	-32	-0,023	-0,006
Aandelen opkomende landen	34.652	33	0,100	0,010	40.187	16	0,041	0,003
Alternatieve beleggingen		737		0,150		3.206		0,619
Vastgoed	53.909	144	0,270	0,030	48.622	61	0,126	0,012
Private equity	45.549	59	0,130	0,010	35.605	2.835	7,961	0,547
Opportunity fund	528	2	0,300	-	556	17	2,994	0,003
Grondstoffen	34.621	8	0,020	-	31.250	-14	-0,045	-0,003
Infrastructuur	22.945	19	0,080	-	17.946	32	0,177	0,006
Hedgefondsen	16.857	505	3,000	0,100	16.862	275	1,628	0,053
Overlay		-		-		-		-
Overlay & overig	-16.168	-	-	-	-13.341	-	-	-
Totaal prestatievergoedingen	500.988	797		0,160	518.216	3.428		0,661

Ontwikkeling transactiekosten per categorie

In € mln	Transactiekosten 2022	Transactiekosten 2021
Vastrentende waarden		
Staatsobligaties	60	19
Bedrijfsobligaties	116	121
Obligaties opkomende markten	60	64
Inflatiegerelateerd		
Inflatiegerelateerde obligaties	0	2
Alternative inflation	0	-
Aandelen		
Aandelen ontwikkelde landen	25	32
Aandelen opkomende landen	70	82
Alternatieve beleggingen		
Vastgoed	21	26
Private equity	-12	-8
Opportunity fund	0	1
Grondstoffen	13	14
Infrastructuur	43	61
Hedgefonds	52	64
Overlay		
Overlay & overig	171	61
Totaal	622	539

Ontwikkeling beleggingskosten per categorie

In € mln	2022				2021			
	Gemiddeld belegd vermogen	kosten in € mln	% per cat. van vermogen	% v/h totaal	Gemiddeld belegd vermogen	kosten in € mln	% per cat. van vermogen	% v/h totaal
Vastrentende waarden		157		0,030		443		0,086
Staatsobligaties	107.588	17	0,020	-	98.935	14	0,014	0,003
Bedrijfsobligaties	58.991	90	0,150	0,020	71.933	371	0,516	0,072
Obligaties opkomende markten	30.421	51	0,170	0,010	27.532	58	0,211	0,011
Inflatiegerelateerd		-		-		3		0,001
Inflatiegerelateerde obligaties	-	-	-	-	1.502	2	0,118	0,000
Alternative inflation	431	-	0,010	-	686	1	0,135	0,001
Aandelen		366		0,070		257		0,050
Aandelen ontwikkelde landen	110.664	227	0,210	0,050	139.940	126	0,090	0,024
Aandelen opkomende landen	34.652	139	0,400	0,030	40.187	131	0,326	0,025
Alternatieve beleggingen		1.926		0,380		4.290		0,828
Vastgoed	53.909	353	0,660	0,070	48.622	250	0,513	0,048
Private equity	45.549	651	1,430	0,130	35.605	3.372	9,471	0,651
Opportunity fund	528	13	2,550	-	556	27	4,789	0,005
Grondstoffen	34.621	68	0,200	0,010	31.250	30	0,095	0,006
Infrastructuur	22.945	130	0,560	0,030	17.946	136	0,760	0,026
Hedgefondsen	16.857	711	4,220	0,140	16.862	476	2,823	0,092
Overlay		89		0,020		64		0,012
Overlay & overig	-16.168	89		0,020	-13.341	64		0,012
Totaal beheer- en prestatievergoedingen	500.988	2.539		0,510	518.216	5.056		0,976

Ontwikkeling totale beleggingskosten per categorie

In de tabel totale beleggingskosten is het totaal aan beheer- en prestatievergoedingen opgenomen per beleggingscategorie. Om meer inzicht te geven in de hoogte van de kosten en de ontwikkeling in de loop van de tijd zijn daarnaast twee ratio's berekend: '% per categorie' en '% van het totaal'. Bij de eerste worden de kosten van een beleggingscategorie afgezet tegen het vermogen (NAV) van die betreffende beleggingscategorie. Hiermee wordt inzicht gegeven hoe duur een beleggingscategorie is. Bij de tweede ratio worden de kosten van een beleggingscategorie afgezet tegen het totale vermogen van het pensioenfonds. Met deze ratio kan inzichtelijk worden gemaakt welke beleggingscategorie de grootste bijdrage heeft aan het totale kostenniveau.

De beleggingsmix is een van de belangrijkste bepalende factoren voor de totale beleggingskosten. Zoals uit de tabel blijkt is het kostenniveau van alternatieve beleggingen (0,38%) hoger dan die van vastrentende waarden (0,03%), Private Equity en hedgefondsen zijn de asset-categorieën met de hoogste vergoedingen. Beide categorieën maken samen 12,5% van de portefeuille uit, maar zijn verantwoordelijk voor 53,6% van de vermogensbeheerkosten. Als bestuur beoordelen we deze kosten kritisch in relatie tot de verwachte positieve bijdragen van deze categorieën aan zowel rendement als risicospreiding.

Van illiquide beleggingen zijn de werkelijke kosten over het vierde kwartaal niet altijd tijdig beschikbaar. In deze gevallen zijn de werkelijke kosten tot en met het derde kwartaal opgenomen en aangevuld met schattingen voor het vierde kwartaal.

Ontwikkeling beheervergoedingen

Zie de tabel totale beheervergoedingen. De beheervergoedingen zijn relatief vast en voor het grootste deel niet gekoppeld aan de ontwikkeling van het vermogen. Voor de portefeuille als geheel zijn de beheervergoedingen gestegen met 0,04 procentpunt tot 0,35 procentpunt. Enerzijds door hogere kosten (€58 mln) voor de uitvoerder APG zoals eerder genoemd als gevolg van reguliere prijsontwikkelingen en strategische programma's. Anderzijds door hogere kosten bij alternatieve beleggingen (€103 mln) waarvan de helft voor Private Equity, doordat in voorgaande jaren meerjarige verplichtingen zijn aangegaan met externe managers. De beheervergoedingen per beleggingscategorie laten voor een aantal asset-categorieën relatief kleine verschillen zien als gevolg van reguliere prijsontwikkelingen ten opzichte van 2021. Voor vastgoed zien we vooral bij US en Europese portefeuilles een hogere beheerfee externe managers (+€18 mln). Tenslotte is bij Grondstoffen het beheer van de illiquide portefeuille (Natural Resources) voor een deel verplaatst naar de US en HK en is voor het liquide deel sprake van hogere beheervergoeding voor een nieuw team voor selectie en monitoring van externe mandaten.

Ontwikkeling prestatievergoedingen

Zie de tabel totale prestatievergoedingen. De totale prestatievergoedingen zijn zowel in absolute als relatieve zin fors gedaald ten opzichte van 2021. In het bijzonder zijn de prestatievergoedingen bij Private Equity en Bedrijfsobligaties gedaald, terwijl bij Hedgefondsen en Aandelen ontwikkelde landen juist sprake is van een stijging. Deze fluctuaties hangen samen met de behaalde rendementen van deze asset-categorieën in 2022 en 2021 ten opzichte van de benchmark of de (absolute) rendementsdoelstelling. Voor aandelen zijn de prestatievergoedingen gestegen als gevolg van goede resultaten bij vooral Quant Strategies, voor vastgoed zien we hogere prestatievergoedingen bij vooral de US en European portefeuilles. Bij de portefeuille Natural Resources is sprake van een gestegen prestatievergoeding (+ 22mln).

In 2022 heeft de categorie Hedgefondsen voor aftrek van kosten een brutorendement behaald van € 4,5 miljard. Na aftrek van alle beheer- en prestatievergoedingen bedraagt het nettorendement € 3,8 miljard (18,9% nettorendement). Het kostenniveau van ABP lijkt op het eerste gezicht in vergelijking tot andere pensioenfondsen hoog. In 2022 hebben we onderzoek laten uitvoeren naar de kosten en hoe deze op termijn kunnen worden gereduceerd, zie ook de kadertekst 'Onderzoek naar kosten afgerond' eerder in dit hoofdstuk.

Voor aandelenbeleggingen worden prestatievergoedingen voor externe managers bepaald op basis van het behaalde rendement ten opzichte van een benchmark-rendement. Zowel Aandelen ontwikkelde landen als Aandelen opkomende landen hebben in 2022 een rendement behaald dat achterbleef bij de benchmark. Desondanks zijn er wel kosten voor performance fees doordat met externe managers individuele benchmarkafspraken worden gemaakt. Dit in combinatie met verschillen in performance leidt ertoe dat aan goed presterende individuele externe managers performance fees worden toegekend terwijl op asset-categorieniveau per saldo sprake is van een negatieve performance. Zie ook de toelichting onder Vermogensbeheerkosten in de context, eerder in dit hoofdstuk.

In de tabel [rendement en benchmark](#) zijn de procentuele en absolute nettorendementen voor alle asset-categorieën opgenomen.

Ontwikkeling transactiekosten

De totale transactiekosten zijn in 2022 met € 83 miljoen gestegen tot € 622 miljoen. Op asset-categorieniveau hebben zich hierbij geen grote verschillen voorgedaan ten opzichte van 2021. Alleen voor Overlay & overig is sprake van een kostenstijging door onder andere hogere kosten voor de renteafdekking.

Aansluiting kosten vermogensbeheer

In de jaarrekening zijn de vermogensbeheerkosten verantwoord volgens de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving 610. Dit betreft de gefactureerde kosten. Niet-gefactureerde kosten van de externe vermogensbeheerders zijn in de jaarrekening gesaldeerd met beleggingsresultaten. Het gevolg is dat in de jaarrekening (Toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten, zie de tabel Beleggingsresultaten netto) een lager bedrag aan kosten is verantwoord dan in het bestuursverslag. De onderstaande tabel geeft de aansluiting tussen beide weer.

Aansluiting kosten vermogensbeheer jaarrekening

in € mln	Totaal 2022	Totaal 2021
Bestuursverslag		
Beheervergoedingen	1.741	1.629
Prestatievergoedingen	797	3.428
Transactiekosten	622	539
Totaal	3.160	5.596
Jaarrekening		
Rechtstreeks gefactureerde kosten: Beheervergoeding	683	609
Verskil:	2.477	4.987
Betreeft: niet rechtstreeks gefactureerde kosten (onderdeel van beleggingsresultaten in de jaarrekening)		

Marktvergelijking van de vermogensbeheerkosten

We vinden het belangrijk om te toetsen hoe de vermogensbeheerkosten van ABP zich verhouden tot die van andere nationale en internationale fondsen en of deze bedragen effectief zijn aangewend. Daarom doet ABP jaarlijks mee aan de benchmarkonderzoeken van CEM. Hierin worden kosten en behaalde (excess-)rendementen vergeleken met nationale en internationale peers. Het bestuur is zich hierbij bewust van de beperkingen van benchmarkonderzoek. De peergroep waarmee ABP voor de vermogensbeheerkosten wordt vergeleken, bestaat uit internationale pensioenfondsen omdat die een vergelijkbare omvang hebben. Vergeleken met de internationale peers ligt het kostenniveau van ABP hoger. Dat komt doordat de uitvoering van de keuzes die wij maken voor onze beleggingsportefeuille, hogere kosten met zich meebrengen. Zo maken wij bijvoorbeeld voor Private Equity gebruik van externe fondsmanagers en beleggen wij niet zelf rechtstreeks in bedrijven.

De peergroep waarmee ABP voor rendement en toegevoegde waarde wordt vergeleken, bestaat uit Nederlandse pensioenfondsen vanwege de specifieke regelgeving waarmee Nederlandse pensioenfondsen te maken hebben. Uit de benchmark-onderzoeken komt naar voren dat ABP over de afgelopen vijf jaar na aftrek van alle kosten tot het bovenste kwartiel (25%) van fondsen behoort voor wat betreft de gerealiseerde toegevoegde waarde (dit is het verschil tussen het werkelijk behaalde rendement en het benchmark-rendement). Uit het meest recente CEM-rapport (boekjaar 2021) blijkt dat de gemiddelde vijfjaars toegevoegde waarde van ABP (die 1% bedraagt) hoger ligt dan de gemiddelde score van zowel de Nederlandse peers (0,3%) als de internationale peers (0,3%). Deze toegevoegde waarde komt vrijwel volledig door beleggingen in illiquide categorieën. Op het totaal leveren de gemaakte kosten dus toegevoegde waarde op. Dit inzicht hebben we verwerkt in onze vernieuwde beleggingsovertuigingen, waar we voor liquide categorieën een index-oplossing met lage kosten als startpunt nemen voor het bouwen van een portefeuille.

Grip op pensioen voor deelnemers en werkgevers

In contact met deelnemers

Door alle ontwikkelingen in 2022 vinden we het nog belangrijker om dicht bij onze deelnemers te staan en met hen in contact te komen en te blijven. Met ruim drie miljoen deelnemers moeten we dat slim doen. Daarom zoeken we naar een optimale balans tussen persoonlijk contact en schriftelijke en digitale communicatie. Het doel is om deelnemers rust te geven over hun pensioen en grip op hun financiële situatie, nu en in de toekomst.

Op weg naar het NPC

Hoewel deelnemers zelf nog weinig merken van het nieuwe pensioencontract (NPC), hebben we in 2022 achter de schermen veel gedaan ter voorbereiding van de overgang naar het NPC. Er zijn opnieuw processen klantgericht gemaakt, experimenten en onderzoeken zijn uitgevoerd met het oog op hoe we het beste over het NPC kunnen communiceren, en we hebben uitgangspunten opgesteld voor de nieuwe dienstverlening. Ook is de website onsnieuwepensioen.nl ontwikkeld. Dit is een initiatief van de pensioensector waaraan ABP heeft meegewerkt. Daarnaast hebben we een dossier over het NPC op de ABP-website, voor geïnteresseerde deelnemers.

Waardeoverdracht pensioenen

De overdracht van de pensioenwaarde naar een ander pensioenfonds kunnen deelnemers zelf aanvragen, bijvoorbeeld als zij van baan veranderen. Om de overdracht te kunnen uitvoeren, moet de dekkingsgraad van de twee betrokken pensioenfondsen aan een bepaalde ondergrens voldoen. Doordat de dekkingsgraad van ABP en van de andere betrokken pensioenfondsen hoog genoeg was, konden we in 2022 deze aanvragen uitvoeren.

Kleine pensioenen (tussen de € 2 en € 594,89 bruto per jaar) worden automatisch overgedragen, ongeacht de stand van de dekkingsgraad. In 2022 is een opschoningsactie uitgevoerd van alle kleine ABP-pensioenen vóór 2018. Door afronding van de wetgeving konden we dit eind 2022 doorvoeren.

Vooral door deze automatische waardeoverdrachten is het aantal premievrije deelnemers in het verslagjaar fors afgenomen.

Bijeenkomsten en campagnes

- Pensioen3daagse - Tijdens de jaarlijkse Pensioen3daagse werd het startsein gegeven voor een campagne om het effect van levensgebeurtenissen op pensioen duidelijk te maken. Ook hebben we daarbij het belang benadrukt van juiste (pensioen)gegevens in de MijnOmgeving. De ABP-campagne bereikte meer dan 2 miljoen mensen via social media en 60.000 ABP deelnemers direct via e-mail.
- Campagne 'We moeten praten' - Deze campagne hebben we gedaan in september 2022, met als doel om deelnemers bewust te maken van het belang van pensioen, ook op jonge leeftijd. Er zijn ruim 1,4 miljoen twintigers in Nederland bereikt en de campagne heeft bijgedragen aan meer vertrouwen in ABP binnen deze doelgroep.
- Campagne lancering pensioenapp - In 2021 is de nieuwe ABP-app kleinschalig gelanceerd. In 2022 hebben we een campagne gedaan onder deelnemers om het gebruik van de app te stimuleren en deelnemers duidelijk te maken wat zij aan de app hebben. De app is inmiddels ruim 50.000 keer gedownload.
- Realitycheck – Dit programma is erop gericht om deelnemers, met name vrouwen, bewust te maken van pensioen, om daarmee hun financiële weerbaarheid te vergroten. In 2022 zijn via diverse (online) campagnes

meer dan 92.000 bezoekers naar de website realitycheck.nl gegaan voor tips en inspiratie; ruim 15.000 mensen hebben de e-learning gedaan voor meer inzicht in hun financiële positie.

ABP-website verbeterd

Begin 2022 is de vernieuwde website ABP.nl live gegaan. De website sluit beter aan op de verfriste huisstijl en de herijkte positionering van ABP. De homepage en het nieuwsoverzicht zijn volledig vernieuwd. Daarnaast bieden we bezoekers de mogelijkheid om relevante informatie direct verder te lezen door deze onder aan pagina's te plaatsen. Het eind 2022 eveneens vernieuwde contentmanagementsysteem biedt ons de mogelijkheid om nog persoonlijker en relevanter te communiceren.

Wettelijk verplichte pensioencommunicatie

ABP verstuurt elk jaar het wettelijke Uniform Pensioenoverzicht (UPO) naar deelnemers. Dit doen we om onze deelnemers te informeren over hoe hun pensioen ervoor staat. Naast de UPO's kunnen deelnemers hun pensioenaanspraken online bekijken via Mijnpensioenoverzicht.nl (MPO). Niet alleen voor de inhoud, maar ook voor de verzending van de UPO's gelden wettelijke richtlijnen. Op de peildatum van 30 september van het jaar moeten alle UPO's zijn verstuurd. Bij ABP is dat in 2022 niet voor alle deelnemers gelukt. Dit komt vooral doordat van een aantal deelnemers informatie ontbrak. Met APG is een realistische afspraak gemaakt over de UPO's: op 30 september 2022 moest 99,0% van de deelnemers een UPO hebben ontvangen of dit via MijnABP kunnen inzien. Op 31 december 2022 moest dit 99,80% zijn. Deze doelstelling is gehaald. De deelnemers die op 31 december 2022 nog geen UPO hadden ontvangen, hebben we per brief hierover geïnformeerd. Hun vragen beantwoorden we persoonlijk.

De honderdste verjaardag van ABP hebben we natuurlijk ook met deelnemers en werkgevers gevierd.

Verzending pensioenoverzichten

	2022	2021
UPO		
Verzonden UPO's op 30 september	99,46%	99,42%
Verzonden UPO's op 31 december	99,93%	99,97%
Deelnemers met toegang tot MPO op 31 december	99,97%	99,93%
GUPO		
Verzonden GUPO's op 31 december	99,97%	99,98%
SUPO		
Beschikbaar gestelde SUPO's op 31 december	99,80%	99,80%
EUPO		
Beschikbaar gestelde EUPO's op 31 december	90,14%	92,46%

Voor pensioengerechtigde deelnemers geldt de wettelijke richtlijn dat uiterlijk 31 december alle GUPO's moeten zijn verstuurd (GUPO staat voor Gepensioneerden Uniform Pensioenoverzicht). Deze doelstelling is net als voorgaande jaren niet gehaald, doordat ook hier in een aantal gevallen noodzakelijke informatie ontbrak. We kunnen helaas al langere tijd bij een deel van onze gepensioneerden niet het recht op nabestaandenpensioen op het GUPO vermelden. Dit probleem is nog niet helemaal opgelost. Met APG is een realistische afspraak gemaakt over de GUPO's: op 31 december 2022 moest 99,80% van de doelgroep een GUPO hebben ontvangen. Deze doelstelling is gehaald.

Volgens de Pensioenwet zijn pensioenuitvoerders verplicht een UPO ter beschikking te stellen aan gewezen deelnemers, ook wel 'slapers' genoemd (vandaar de afkorting SUPO). ABP heeft dit in 2022 gedaan. Met APG is een realistische afspraak gemaakt over de SUPO's: op 31 december 2022 moest

99,80% van de gewezen deelnemers een SUPO hebben ontvangen of dit via MijnABP kunnen inzien. Deze doelstelling is gehaald.

EUPO staat voor Ex-partner Uniform Pensioenoverzicht. Volgens de wet moet ABP eens per vijf jaar het EUPO actief verstrekken, digitaal of schriftelijk. De afspraak met APG was dat op 31 december 2022 99,80% van de ex-partners een EUPO moest hebben ontvangen. Deze doelstelling is niet gehaald. Dit komt vooral doordat bij een aantal deelnemers noodzakelijke informatie ontbrak om een juist EUPO te kunnen maken.

Klachten en beroepschriften

Met de feedback van deelnemers met een klacht verbetert ABP haar dienstverlening continu. Daarvoor zijn speciale processen (feedback loops) opgezet. Op onze website kunnen deelnemers lezen wat er met de belangrijkste feedback is gedaan.

Mede dankzij die continue verbetering zijn er in 2022 minder klachten ingediend dan in 2021. We zien voornamelijk een daling in klachten over informatievoorziening, behandelingsduur en klantvriendelijkheid. Dit komt onder andere door beter verwachtingsmanagement: de doorlooptijd van een vraag wordt beter ingeschat en gecommuniceerd. Ook worden brieven sneller aangepast wanneer deze door deelnemers als onduidelijk worden ervaren. We zien wel een stijging in de klachten over wet- en regelgeving. Dit komt voornamelijk door nieuwe wetgeving over kleine pensioenen: deelnemers geven aan het niet fijn te vinden dat hun kleine pensioen automatisch wordt overgedragen naar hun huidige pensioenuitvoerder. Maar ABP is wettelijk verplicht hieraan mee te werken. Verder zien we een stijging van de klachten over de pensioenberekening. Dit komt met name door de verwerking van de pensioenverhoging wanneer de deelnemer bij de pensioenaanvraag heeft gekozen voor een vast bedrag tot aan een bepaalde datum. Dit kwam niet direct tot uiting bij de meest recente verhoging. Dit is een van de leerpunten die we meenemen bij een eventuele volgende verhoging.

Klachten (onderwerpen en aantallen)

	2022	2021	2020	2019	2018
Informatievoorziening	216	237	420	34	63
Behandelingsduur	14	47	7	10	25
Toepassing van wet- en regelgeving	33	11	85	11	30
Klantvriendelijkheid	111	136	164	3	7
Pensioenberekening en -betaling	88	77	24	30	46
Pensioenoverzicht	0	0	0	0	0
MijnABP	76	78	83	0	0
Overige	13	13	21	32	60
Klachten Anw-compensatie	0	0	0	0	358
Pilot klachten via KCC	0	0	0	124	0
Totaal aantal klachten	551	599	804	244	589
In behandeling op 31 december	16	9	16	4	3

Beroepschriften

	2022	2021	2020	2019	2018
Ingediende beroepschriften	33	52	37	36	27
Beëindigde procedures zonder beslissing	2	9	3	7	7
Beslissing: besluit bevestigd	35	43	26	24	25
Beslissing: besluit vernietigd	3	3	1	1	10
In behandeling op 31 december	18	27	30	23	19

De belangrijkste onderwerpen die in beroep aan de orde werden gesteld waren de berekening van het ouderdomspensioen en de berekening van het nabestaandenpensioen. Daarbij gaat het om uiteenlopende aspecten van de pensioenberekening. Door de complexiteit van de pensioenregeling blijft ook een aantal specifieke onderwerpen terugkomen. Denk hierbij aan de onbevoegdheid van ABP op grond van artikel 61 van de Wet Privatisering

ABP om nog een beslissing te nemen over pensioenopbouw in de periode voor 1996 (Abp-wet), of het recht op voorwaardelijk pensioen en premievrije pensioenopbouw tijdens arbeidsongeschiktheid. In 2022 heeft de Commissie van Beroep 38 beslissingen genomen. In 35 zaken heeft de deelnemer geen gelijk gekregen en is het beroep ongegrond verklaard. In drie zaken heeft de commissie het beroep gegrond verklaard en heeft de deelnemer dus gelijk gekregen. In twee zaken is het beroep ingetrokken en hoefde de Commissie van Beroep geen beslissing meer te nemen: in de ene zaak is het beroep ingetrokken nadat ABP de deelnemer alsnog gelijk gaf, in de andere zaak heeft de deelnemer het beroepschrift ingetrokken nadat ABP in het verweerschrift een nadere toelichting op de zaak heeft gegeven. In één zaak heeft een werkgever een voorlopig beroep ingesteld en dit niet doorgezet in een definitief beroep. ABP publiceert sinds het derde kwartaal van 2021 de samenvattingen van de beslissingen van de Commissie van Beroep op de website.

In juni 2022 hebben de pensioenfondsen in Nederland de Gedragslijn 'Goed omgaan met klachten' aangenomen. In dat kader is een nulmeting gedaan, om te kijken in hoeverre de fondsen voldoen aan de gedragslijn. Op 1 januari 2024 moeten de pensioenfondsen de gedragslijn hebben ingevoerd en een totaalscore hebben van 84% of hoger. ABP scoorde in de nulmeting een totaalscore van 89%. Daarmee voldoen wij al aan de gestelde norm voor 2024. Toch zijn verbeteringen mogelijk. Samen met APG zijn we bezig om te analyseren hoe we de gedragslijn in 2023 verder kunnen implementeren, zodat we onze klachtenafhandeling verder kunnen verbeteren. Bestuurlijke betrokkenheid is daarbij belangrijk. Daarom wordt het klachtenbeleid vanaf 2023 jaarlijks geëvalueerd en met het bestuur besproken.

Ondersteuning voor werkgevers

Op basis van onderzoek weten we dat ook werkgevers een gerust gevoel willen over en grip willen hebben op de arbeidsvoorwaarde pensioen. Pensioen is een van de middelen waarmee onze werkgevers 'goed werkgeverschap' kunnen invullen. ABP kijkt hoe zij werkgevers hierin kan ondersteunen. Op

strategisch niveau gaat het om oplossingen voor duurzame inzetbaarheid, meer operationeel gaat het om het aanleveren van pensioendata en voorlichting voor werknemers.

Updates over het NPC

In het verslagjaar heeft ABP werkgevers proactief geïnformeerd over de belangrijkste ontwikkelingen rondom het nieuwe pensioencontract (NPC). Daarbij hebben we een speciaal dossier opgesteld op onze website. Met ruim 6.800 unieke bezoekers is dit dossier veelvuldig geraadpleegd.

Weer meer Pensioenambassadeurs actief

Sinds enkele jaren zetten organisaties zoals de Nationale Politie, provincies, mbo-scholen en diverse gemeenten pensioenambassadeurs in. Dit zijn werknemers die andere collega's op een laagdrempelige manier voorlichten over pensioen. ABP zorgt ervoor dat deze ambassadeurs over de juiste kennis en informatie beschikken. Er zijn in 2022 veertig pensioenambassadeurs opgeleid, waardoor het aantal pensioenambassadeurs verder is gegroeid naar 230. In een webinar in juni hebben we uitgebreid aandacht besteed aan de pensioenambassadeurs, waarna we nog meer aanmeldingen ontvingen. In 2023 verwachten we twee keer zoveel ambassadeurs te kunnen opleiden.

Bijeenkomsten en campagnes

- Online webinars - In 2022 waren er drie webinars voor werkgevers, waarin er verschillende thema's zijn besproken en informatie is gedeeld. De webinars gingen onder meer over de operationele pensioenondersteuning van werkgevers, het nieuwe pensioenstelsel en duurzame inzetbaarheid; de waardering lag gemiddeld rond de 8,0.
- Jaarlijkse bijeenkomst bij ABP - Tijdens de jaarlijkse werkgeversbijeenkomst heeft het UB gesproken met leidinggevendenden van circa zestig werkgevers. Wij konden hen bijpraten en op onze beurt van hen horen wat er leeft binnen hun organisaties. Werkgevers gaven aan dat de onderwerpen aansloten op hun behoeften.

- Informatiecampagne Duurzame inzetbaarheid - De informatiecampagne over duurzame inzetbaarheid ging over belangrijke, actuele HR-thema's, zoals krapte op de arbeidsmarkt, gericht op de praktijk van de werkgevers. De uitdaging blijft om de doorvertaling te maken van pensioen naar duurzame inzetbaarheid. We zien dat het benutten door deelnemers van mogelijke pensioenkeuzes, zoals tijdelijk meer of minder pensioen en deeltijdpensioen, niet tot nauwelijks toeneemt. In 2023 en daarna willen we werkgevers hiervoor meer concrete handvatten geven.
- Oprissessies - In 2022 zijn we gestart om vanuit de behoefte van werkgevers, in combinatie met wat er leeft onder deelnemers, voor hen bruikbare informatie aan te bieden. In totaal hebben we 21 oprissessies georganiseerd om de pensioen kennis van HR-professionals van onze werkgevers te actualiseren.
- Veelgestelde vragen-campagnes - Met deze nieuwe campagne informeert ABP werkgevers over door hen veel gestelde vragen, bijvoorbeeld over onderwerpen als met pensioen gaan en arbeidsongeschiktheid. We zagen veel doorclicks naar online pagina's over deze onderwerpen. In 2023 vervolgen we deze campagne met diverse populaire vragen vanuit werkgevers.

Mede vanwege de druk op de ICT-capaciteit bleef de ontwikkeling van de nieuwe werkgeversspiegel achter op de planning. Dit is een platform met pensioendata dat werkgevers kunnen gebruiken voor hun strategische HR-beleid. Voor 2023 heeft dit onze aandacht: het plan is om werkgevers te bedienen met data van hun organisatie die ze kunnen vergelijken met data van hun sector. Werkgevers kunnen de werkgeversspiegel zelf benaderen in Mijn Organisatie, het nieuwe online HR-portaal van ABP. Ook op deze manier vergroten wij de binding met deze voor ABP belangrijke doelgroep.

Bijdragen aan een leefbare wereld

Hoe wij het pensioengeld van deelnemers beleggen, heeft effect op de wereld waarin zij leven. En andersom heeft de veranderende wereld gevolgen voor de beleggingen van ABP. We zetten ons in om onze positieve invloed op de wereld te vergroten en de negatieve impact en de risico's op onze beleggingen te verkleinen. Dat doen wij door duurzaam en verantwoord te beleggen. Ons beleid hebben we in 2022 aangescherpt, om de beoogde effecten sneller te kunnen realiseren. Op het gebied van ESG lag in 2022 de focus op klimaat en biodiversiteit.

Duurzaam en verantwoord beleggen 2022

Focus op 2 transities

Klimaatverandering

Behoud van natuur en biodiversiteit

Uitsluiting

Uitsluitingsbeleid

Niet beleggen in:

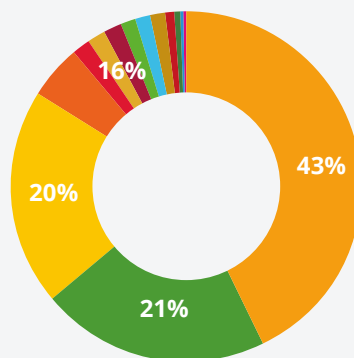
- Wapens verboden volgens internationale verdragen
- Kernwapens
- Tabak
- Staatsobligaties in landen met VN of EU bindend wapenembargo

ABP duurzaamste pensioenfonds van Nederland (VBDO)

Voor vijfde keer op rij

Top-3 SDG-beleggingen

Beleggingen in groene, sociale en duurzame obligaties

2021

€ 17,9 miljard

€ 14,9 miljard

Prestaties 2022 en doelstellingen 2025

% vermogen belegd in SDG's

20%

2021

18,1%

Doel 2025

20%

Belegd in SDG 7

Betaalbare en duurzame energie

€ 18,4 miljard

2021

€ 18,5 miljard

Doel 2025

€ 15 miljard

CO₂-voetafdruk aandelenportefeuille t.o.v. 2015

-58%

2021

-48%

Doel 2025

-40%

Randvoorwaarden

Respect voor mensenrechten
Goed ondernemingsbestuur

ABP voldoet aan:

- IMVB-convenant
- SFDR-wetgeving
- OESO-richtlijnen

Duurzaam en verantwoord beleggen

Om extra vaart te maken met het realiseren van onze missie zijn wij gestart met het aanscherpen en versnellen van ons beleid Duurzaam en verantwoord beleggen (DVB). In 2022 hebben we duurzaamheid nog steviger verankerd in onze vernieuwde beleggingsovertuigingen (zie ook de toelichting in het hoofdstuk [Waarde toevoegen voor deelnemers en werkgevers](#)). Een ander concreet resultaat is ons nieuwe klimaatbeleid, dat we eind 2022 hebben vastgesteld (zie verderop in dit hoofdstuk).

Onze beleggingen hebben impact op de wereld, en andersom heeft de wereld impact op onze beleggingen. Om op lange termijn een waardevast pensioen te kunnen bieden, moeten we duurzaam en verantwoord beleggen in een eerlijke economie. Voor ons betekent dit dat winst niet ten koste mag gaan van mens en milieu. Alleen op die manier dragen wij bij aan een waardevast pensioen in een leefbare wereld en minimaliseren wij de risico's. Met onze beleggingsportefeuille willen we een goed en maatschappelijk verantwoord

Effect op rendement en risico

Duurzaam en verantwoord beleggen past bij het beheersen van risico's die invloed hebben op de beleggingsportefeuille. Bijvoorbeeld de mate waarin ondernemingen hun producten en processen aanpassen aan de gevolgen van de energietransitie en daaraan bijdragen. Academisch onderzoek toont aan dat verschillende manieren om duurzaam te beleggen een neutraal tot positief effect kunnen hebben op het rendement-risicoprofiel van portefeuilles. ABP belegt duurzaam en verantwoord om een goed pensioen waar te kunnen maken. Daarnaast heeft onze beleggingsportefeuille invloed op de maatschappij. Daarom is duurzaam en verantwoord beleggen belangrijk voor een gezonde, goede en verantwoorde oude dag voor onze deelnemers.

rendement behalen, door een portefeuille te creëren die echt impact heeft. Daarbij kijken we ook naar rendement, kosten en risico.

We vernieuwen ons beleid stapje voor stapje. In 2022 hebben we met veel stakeholders gesproken over ons DVB-beleid, waaronder wetenschappers, duurzame financiële instellingen en actiegroepen. Wij nemen hun waardevolle input mee in de verdere aanscherping van ons beleid. Meer informatie is te vinden op onze website, in het dossier [Duurzaam en verantwoord beleggen](#).

Focus op twee transities

In het verslagjaar hebben we onze focus van het bestaande DVB-beleid gelegd op twee grote maatschappelijke transities; digitalisering van de samenleving hebben wij niet meer als primaire focus. Dit doen we om meer impact te kunnen creëren.

Klimaatverandering

ABP wil een klimaatneutrale beleggingsportefeuille in 2050 en voldoen aan de afspraken die zijn gemaakt binnen het Klimaatcommitment van de financiële sector. Deze afspraken gaan over het bijdragen aan de financiering van de energietransitie in Nederland: het meten en rapporteren van de CO₂-voetafdruk van beleggingen en het opstellen van doelen op CO₂-reductie en andere doelen voor 2030. We willen handelen in lijn met het klimaatakkoord van Parijs, door ons in te zetten voor het beperken van de wereldwijde temperatuurstijging tot maximaal 1,5 graad Celsius.

Behoud van natuur en biodiversiteit

Biodiversiteit is een belangrijke waarde in een duurzame economie: bedrijven mogen geen winst maken ten koste van het milieu en de natuur. Biodiversiteit hangt direct samen met klimaatverandering. ABP wil beleggen in duurzame oplossingen, om zo bij te dragen aan het behoud van de natuur en het beschermen en bevorderen van biodiversiteit.

Belangrijke randvoorwaarden

Dat bedrijven waarin wij beleggen de mensenrechten respecteren, zien we als een randvoorwaarde om de grote transities rechtvaardig te laten verlopen. Hetzelfde geldt voor goed ondernemingsbestuur: het is een voorwaarde voor bedrijven om succesvol op de transities te kunnen inspelen.

Versnelling met ons nieuwe klimaatbeleid

In 2022 hebben we gewerkt aan het aanscherpen van de klimaatdoelen van ABP. Eind 2022 is het nieuwe beleid gepubliceerd. Een belangrijke versnelling is dat we meer gaan investeren in duurzame energie. ABP heeft voor 2030 het doel om in totaal € 30 miljard te investeren in de klimaattransitie. Hiervan zijn € 10 miljard 'impactinvesteringen'. Dit zijn investeringen die direct en aantoonbaar het verschil maken. We kijken hierbij ook naar de locatie waar we voor onze deelnemers verschil kunnen maken, dus in Nederland. Om bij te dragen aan de energietransitie zijn ook investeringen nodig in slimme netwerken, isolatie, (groene) waterstof en andere vormen van duurzame energie, schone mobiliteit en energieopslag. Zo willen we graag direct investeren in oplossingen om klimaatverandering te voorkomen, zoals het bouwen van grote windmolenparken op de Noordzee. Ook willen we investeren in maatregelen om de wereld te beschermen tegen de gevolgen van het veranderende klimaat, zoals infrastructuur die wateroverlast helpt tegengaan en vastgoed dat rekening houdt met een veranderend klimaat en hittestress. Een ander belangrijk doel van ons klimaatbeleid is om de CO₂-voetafdruk van de gehele beleggingsportefeuille in 2030 te halveren ten opzichte van 2019. Uiteindelijk is het onze ambitie om te komen tot een beleggingsportefeuille met netto nul CO₂-uitstoot in 2050.

Voortgang bijdragen aan klimaattransitie in 2022

Exit uit fossiele producenten

We hebben in 2022 invulling gegeven aan ons besluit van oktober 2021 om beleggingen in producenten van olie, gas en steenkool te verkopen. Eind 2021 hadden we nog € 8,5 miljard belegd in aandelen en obligaties van bedrijven in de fossiele industrie, eind 2022 was dat afgenomen tot € 0,9 miljard. Het restant bestaat uit aandelen en obligaties van bedrijven in opkomende markten. Onze uitvoerder APG belegt voor meerdere pensioenfondsen gezamenlijk in zogenoemde beleggingspools. Veruit de meeste van onze beleggingen zijn inmiddels losgemaakt van de andere pensioenfondsen, maar voor opkomende markten vergt dit meer tijd. We streven ernaar deze beleggingen in de loop van 2023 te kunnen verkopen.

Eind 2022 hadden we nog € 5,6 miljard aan illiquide beleggingen in de fossiele industrie. Deze beleggingen kunnen minder snel worden verkocht dan aandelen en obligaties. Illiquide beleggingen in de fossiele industrie gaan we de komende jaren verkopen; als dat niet kan, gaat de belegging aan het einde van de looptijd uit de portefeuille.

Klimaatrisico's in kaart, beleggen in oplossingen

ABP brengt de risico's van klimaatverandering voor de beleggingen in kaart. Daarvoor gebruiken we het raamwerk van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). Ook nemen we maatregelen om klimaatrisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen. We maken onderscheid tussen fysieke risico's en transitierisico's. Transitierisico's hangen samen met de overgang naar een economie die is gebaseerd op hernieuwbare energie. Met ons engagement en in ons stembeleid richten we ons vooral op sectoren met een hoge klimaatimpact. Fysieke risico's hangen samen met de gevolgen van het veranderende klimaat voor bijvoorbeeld gebouwen en infrastructuur. Onze inspanningen zijn er vooral op gericht om inzicht te krijgen in de fysieke risico's op basis van de locatie van onze belegging.

Klimaat-stembeleid aangescherpt

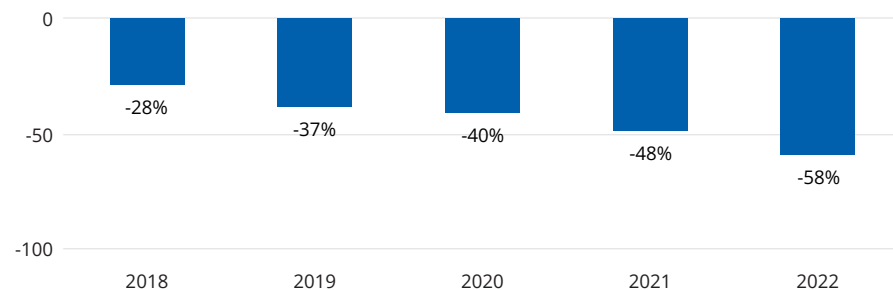
Sinds het voorjaar van 2022 hanteert ABP aangescherpte regels voor het stemmen over klimaat op aandeelhoudersvergaderingen. De aanscherping heeft betrekking op stemmingen over de klimaatplannen van bedrijven, klimaatresoluties ingediend door aandeelhouders, de benoeming van de voorzitter van de Raad van Commissarissen en het beloningsbeleid. Het stembeleid voor klimaat geldt voor circa tweeduizend beursgenoteerde bedrijven in de energiesector en in andere sectoren die een grote impact op het klimaat hebben. Voorbeelden daarvan zijn de mijnbouwsector, de staalindustrie en de transportsector. Op [onze website](#) maken we bekend hoe we hebben gestemd.

Minder CO₂ en broeikasgassen

ABP brengt in kaart hoeveel CO₂ wordt uitgestoten door de bedrijven waarin we beleggen, en hoeveel daarvan aan ons is toe te rekenen. De CO₂-voetafdruk van onze aandelenbeleggingen is sinds 2015 met 58% afgenomen. Onze

Afname CO₂-voetafdruk aandelenportefeuille sinds 31 maart 2015¹

(Doelstelling -40%)

¹ De CO₂-voetafdruk van de aandelenbeleggingen is berekend op basis van de aandelenportefeuille eind 2022. In voorgaande jaren rapporteerden we de CO₂-voetafdruk op basis van de samenstelling van de portefeuille per 31 maart volgend op het verslagjaar.

Klimaattransitie

Duurzame batterijtreinen

Alpha Trains is een leasemaatschappij voor passagierstreinen en locomotieven. ABP is voor de helft eigenaar van dit bedrijf. Alpha Trains heeft in 2022 een leasecontract gesloten met Niederbarnimer Eisenbahn (NEB) voor de levering van 31 batterijtreinen. De nieuwe batterijtreinen zorgen ervoor dat het treinverkeer tussen Berlijn en de Poolse grens duurzamer wordt. De inzet van de nieuwe treinen bespaart jaarlijks naar verwachting 4,4 miljoen liter diesel. Dit betekent een afname van het CO₂-verbruik dat gelijk staat aan het jaarlijkse verbruik van ruim zestienduizend Nederlandse huishoudens. Bovendien levert het een goed rendement op.

Lees meer over **dit onderwerp**

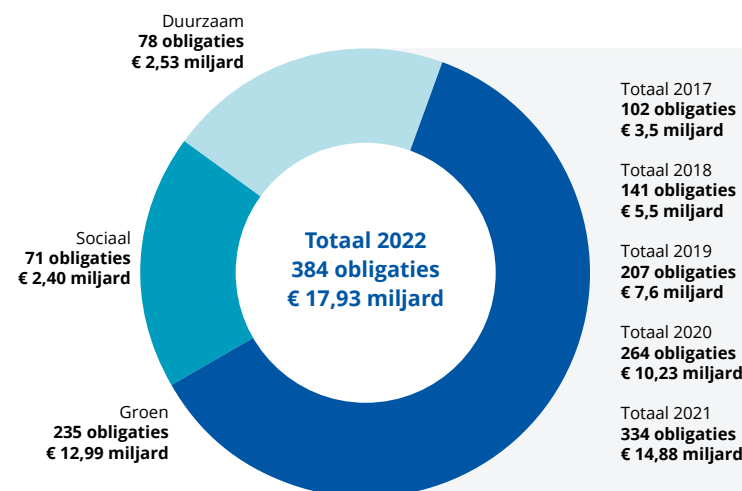
doelstelling (-40% in 2025) is daarmee gehaald. In 2022 hebben we nieuwe doelstellingen vastgesteld: een netto-nul uitstoot van broeikasgassen in 2050 en vijftig procent minder uitstoot van broeikasgassen in 2030 ten opzichte van 2019 voor de gehele beleggingsportefeuille. Die laatste doelstelling geldt voor de gehele beleggingsportefeuille en door de gehele keten, dus ook de uitstoot door bijvoorbeeld de inkoop van bedrijven en gebruik van producten tellen mee.

Voortgang bijdragen aan behoud van natuur en biodiversiteit in 2022

ABP verwacht van bedrijven in risicovolle sectoren dat zij hun bedrijfsmodellen aanpassen om het verlies van biodiversiteit tegen te gaan. We ondersteunen de ontwikkeling van meetbare criteria, samen met anderen, om de risico's beter te kunnen vaststellen. Hierbij gaat het niet alleen om risico's op biodiversiteitsverlies, maar ook om risico's voor bedrijven die afhankelijk zijn van de natuur. Ook willen we bewust bijdragen aan het behoud van flora

en fauna, het herstel van ecosystemen en biodiversiteit, het stimuleren van circulariteit en het tegengaan van ontbossing.

Hoeveel belegt ABP in groene, sociale en duurzame obligaties?

Klimaattransitie

Grootste investering ooit in zonne-energie

ABP heeft in 2022 een aandelenbelang genomen van 49% in Gemini, een omvangrijk project voor opwekking en opslag van zonne-energie in de Verenigde Staten - onze grootste investering in zonne-energie tot nu toe. Het project in de Amerikaanse staat Nevada genereert circa 690 megawatt (MW) zonne-energie en 1.416 megawattuur (MWh) batterijopslag en is naar verwachting operationeel in 2023. Dit grootste project voor zonne-energie in de VS op dit moment zal in piekperiodes hernieuwbare energie leveren aan meer dan vierhonderdduizend Amerikaanse huishoudens. Dat voorkomt de uitstoot van 1,5 megaton CO₂ bij gebruik van fossiele energie.

In 2022 belegde ABP in de eerste groene staatsobligatie van Canada, een van de laatste grote ontwikkelde landen die dit instrument inzetten om de vergroening van de economie te financieren. Daarnaast belegden we in groene obligaties van de Franse bank BCPE, Amerikaanse voedingsmiddelenmultinational Archer Daniels Midland, frisdrankengigant PepsiCo en de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen. De opbrengsten van deze obligaties worden gebruikt voor klimaat- en biodiversiteitsprojecten, bijvoorbeeld voor duurzame aquacultuur en veehouderij, duurzame voedselsystemen en de vermindering van nieuw plastic.

Meer voorbeelden zijn te vinden verderop, bij onze bijdragen aan de SDG's.

Ontwikkelingen mensenrechten en goed bestuur

Mensenrechten

In een leefbare wereld worden de mensenrechten gerespecteerd en beschermd. ABP wil dat bedrijven waarin wij beleggen de mensenrechten van werknemers, lokale gemeenschappen en andere betrokkenen respecteren. Ook voor onze beleggingen is dit van belang: bedrijven die zorgvuldig omgaan met mensenrechten lopen doorgaans minder risico op reputatieschade, vertragingen, rechtszaken en boetes. We volgen de United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPR).

Voor onze beleggingen stellen wij vast of er mensenrechtenrisico's zijn. We gebruiken onze invloed als belegger om bedrijven bewust te maken van deze risico's. Als het nodig is, dringen we erop aan om betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen te voorkomen of aan te pakken.

APG is een van de initiatiefnemers van de [Corporate Human Rights Benchmark \(CHRB\)](#). De CHRB vergelijkt de mensenrechtenprestaties van bedrijven in sectoren waar de risico's groot zijn. De CHRB is een belangrijke bron van

Handelen volgens OESO-richtlijnen

De EU buigt zich momenteel over het verplicht stellen van de normen die zijn opgenomen in de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. Dat houdt in dat bedrijven bij productie of inkoop van goederen en diensten wereldwijd moeten letten op mensenrechten en milieu om zo misstanden te voorkomen. In februari 2022 kreeg onze uitvoerder complimenten van het Nationaal Contact Punt (NCP) - dat bemiddelt bij geschillen over toepassing van de richtlijnen - voor de manier waarop wij als aandeelhouder verantwoordelijkheid nemen en handelen volgens de OESO-richtlijnen. Aanleiding was een zaak over vermeende misstanden bij McDonald's.

informatie over bedrijven waarin ABP kan en wil beleggen. Ook geeft de benchmark input om met bedrijven in gesprek te gaan over mensenrechten. Uit de meest recente benchmark van november 2022 blijkt dat over de hele linie bedrijven hoger scoren dan voorheen, maar dat er toch nog steeds veel bedrijven tekortschieten. In 2022 spraken we met 60 bedrijven over mensenrechten. Verder spraken we met 79 bedrijven over arbeidsnormen, zoals veiligheid op het werk en het recht van werknemers om zich te verenigen.

In maart 2022 besloten we onze beleggingen in Rusland te verkopen. Aanleiding was de Russische militaire aanval op Oekraïne. Deze beleggingen maakten minder dan 0,1% van het belegde vermogen uit. In de voorgaande jaren hadden we de beleggingen in Rusland al flink afgebouwd. Vanwege een bindend EU-wapenembargo belegde ABP al niet in Russische staatsobligaties. Zodra de marktomstandigheden en wettelijke regels het toelaten, verkoopt APG onze resterende beleggingen, die inmiddels wel op nul zijn gewaardeerd.

In 2022 werkten we samen met andere Nederlandse financiële instellingen bij het in kaart brengen van en informatie uitwisselen over mensenrechtenrisico's. In landen waar burgerlijke vrijheden (zoals de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid) worden beperkt, is het niet eenvoudig om hierover informatie te verkrijgen. In 2023 zullen de betrokken instellingen rapporteren over de voortgang.

Goed bestuur

Als grote belegger heeft ABP invloed op beslissingen die worden genomen in de bedrijven waarin we beleggen. Die invloed willen wij gebruiken om hun financiële resultaten te verbeteren en om hen aan te sporen duurzamer en maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Onze beleggers gaan daarom met bedrijven in gesprek en nemen de verkregen informatie mee in hun beleggingsbeslissingen. Dit overzicht laat zien met welke bedrijven wij verbetergesprekken (engagement) hebben gevoerd in 2022 en over welke thema's.

Daarnaast maken wij gebruik van ons stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. De belangrijkste onderwerpen voor ABP zijn duurzaamheid, en de benoeming en beloning van bestuursleden. ABP vindt dat de verhouding tussen de geleverde prestatie en de bonus passend moet zijn. In 2022 stemden wij tegen 48% van de beloningsvoorstellen.

Een ander aandachtspunt is diversiteit in het bestuur van bedrijven waarin we beleggen. ABP vindt het belangrijk dat besturen over de juiste kwaliteiten beschikken. Daarnaast zien we graag dat het bestuur een afspiegeling is van de maatschappij. Onderzoek laat zien dat divers samengestelde besturen betere beslissingen nemen. Dit proberen we te sturen door voor of tegen kandidaten te stemmen. In 2022 stemden we tegen 19% van de voorgestelde benoemingen. Op [onze website](#) geven wij inzicht in hoe wij hebben gestemd op aandeelhoudersvergaderingen.

Bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen

ABP wil met haar beleggingen en andere activiteiten bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen of Sustainable Development Goals (SDG's). Deze doelen zijn in 2015 vastgesteld door de Verenigde Naties om te komen tot een betere en duurzame wereld. De SDG's waar wij ons met name op richten zijn:

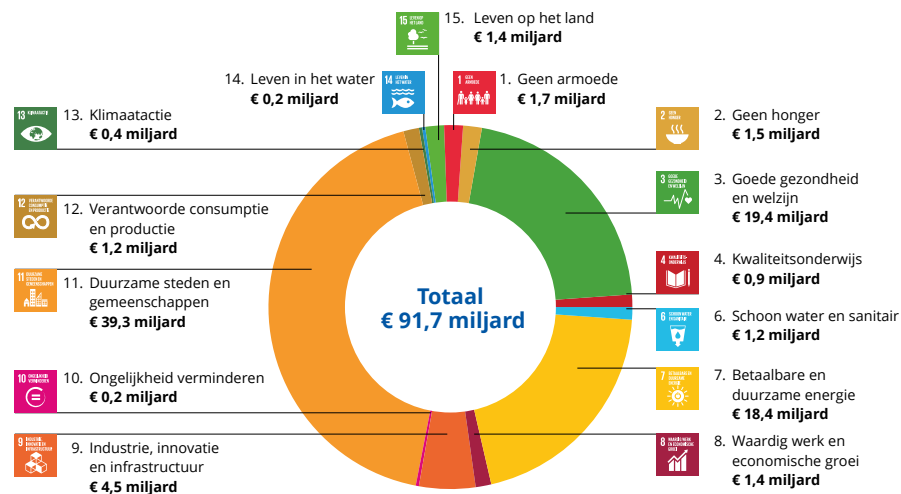
Klimaat

- SDG 7: Betaalbare en duurzame energie
- SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen
- SDG 13: Klimaatactie

Natuur en biodiversiteit

- SDG 6: Schoon water en sanitair
- SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie
- SDG 14: Leven in het water
- SDG 15: Leven op het land

Beleggingen per SDG

Nieuw fonds voor duurzame leningen opkomende landen

In 2022 heeft ABP € 570 miljoen belegd in een nieuw fonds voor duurzame private leningen in opkomende landen. De leningen zijn voor projecten en bedrijven die bijdragen aan onder andere toegang tot schone energie, duurzame productie en infrastructuur, voedselzekerheid en inclusieve financiering. Het fonds, opgericht door aanbieder ILX, selecteert en bundelt leningen die worden uitgegeven door instellingen als de Wereldbank, de Afrikaanse ontwikkelingsbank en de Nederlandse ontwikkelingsbank FMO. Het wordt de komende drie jaar gevuld met private leningen aan bedrijven en projecten in landen die voor grote duurzame uitdagingen staan. Via ILX kan ABP beleggen in leningen aan bedrijven en projecten in opkomende markten die een aantrekkelijk rendement bieden én bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen. Bijvoorbeeld duurzaam transport, zonneparken, verbeterde en duurzame landbouwmethoden en financiering van lokale bedrijven.

Voorbeelden van beleggingen in SDG's in 2022

Evoqua Water Technologies

Draagt bij aan SDG 6:

Schoon water en sanitair

Waterschaarste, verontreiniging en klimaatverandering zijn uitdagingen waar de wereld in toenemende mate mee te maken heeft. In combinatie met verstedelijking en bevolkingsgroei zorgen ze ervoor dat onze beschikbare water-vorraden onder druk staan. Evoqua is een water-zuiveringsbedrijf dat onder andere inzet op efficiënt gebruik, besparing en hergebruik van water.

Groendus

Draagt bij aan SDG 7:

Betaalbare en duurzame energie

In mei 2022 nam ABP een 50%-belang in Groendus, een vernieuwende en toonaangevende speler op de markt voor duurzame energie voor bedrijven, overheden en instellingen. Groendus ontstond in 2021 uit een fusie van zes gespecialiseerde bedrijven actief in zonprojecten, slimme meetdiensten en duurzame energie-oplossingen. Groendus heeft al meer dan 300 zonnecentrales in Nederland gebouwd en heeft de ambitie om dit aantal uit te breiden. Ook wil Groendus klanten steeds meer verduurzamings-oplossingen bieden, zoals slim laden en batterijopslag.

Soly

Draagt bij aan SDG 7:

Betaalbare en duurzame energie

ABP investeerde in maart 2022 in het Nederlandse zonne-energiebedrijf Soly. Consumenten kunnen bij Soly zonnepanelen kopen of huren of een contract afsluiten voor zonne-energie. Bedrijven kunnen zonnepanelen,

laadpalen en accu's leasen of kopen. We deden deze investering binnen het ABP Nederlands Energie Transitie Fonds (ANET), dat speciaal is opgericht om bij te dragen aan de financiering van de energietransitie in Nederland.

Vesteda

Draagt bij aan SDG 11:

Duurzame steden en gemeenschappen

Vastgoedfonds Vesteda bracht in 2022 van alle 28.000 Nederlandse huurwoningen in kaart hoe duurzaam ze zijn. Deze 'nulmeting' helpt Vesteda om te zien hoe de woningen verder kunnen worden verduurzaamd. Dat is beter voor huurders en het rendement. ABP is een van de grootste beleggers in Vesteda.

Avantium

Draagt bij aan SDG 12:

Verantwoorde consumptie en productie

Avantium is een chemisch technologiebedrijf dat kunststoffen en chemicaliën produceert. Het loopt voorop in hernieuwbare chemie. Avantium zet zich in voor een circulaire economie en ontwikkelt alleen bio-based materialen die in lijn zijn met de principes van de circulaire economie. Zo heeft het onder de naam PEF een plastic ontwikkeld dat van plantenresten wordt gemaakt in plaats van aardolie. Een gewone PET-fles doet er 500 jaar over om af te breken, een PEF-fles kan al na een jaar gecomposteerd zijn.

Groene obligaties

Draagt bij aan SDG 13: Klimaatactie

ABP draagt bij aan klimaatadaptatie en -weerbaarheid, onder andere door te beleggen in groene obligaties van de Nederlandse

overheid. De opbrengst van deze obligaties wordt bijvoorbeeld gebruikt om dijken en waterkeringen te versterken, zodat ze aan nieuwe, strengere normen voldoen. De gevolgen van klimaatverandering zijn vooral ernstig in armere landen. Via groene obligaties van de Franse ontwikkelingsbank AFD dragen we bij aan het verbeteren van de waterhuishouding in onder andere Bangladesh en Cambodja.

Groene obligaties van de Nederlandse Waterschapsbank

Draagt bij aan SDG 14: Leven in het water

De Nederlandse Waterschapsbank gebruikt de opbrengst van groene obligaties om leningen te verstrekken aan de Nederlandse waterschappen (de overheidsinstanties die verantwoordelijk zijn voor de bescherming tegen overstromingen, waterbeheer en waterkwaliteit). Aanpassing aan klimaatverandering is een van hun belangrijkste taken geworden. Zo financieren ze waterkeringen en pompstations en zijn ze betrokken bij biodiversiteitsprojecten zoals het baggeren van waterbedden, waterzuivering, transport, reiniging van afvalwater en afvoer van zuiveringsslib.

Westrock

Draagt bij aan SDG 15: Leven op het land

Westrock is een Amerikaanse leverancier van papier en verpakkingsmateriaal. Het bedrijf werkt samen met milieuspecialisten en familiegrondbezitters om ervoor te zorgen dat productiebossen op een duurzame manier worden beheerd. Westrock volgt de principes van de Ellen MacArthur Foundation voor circulair ontwerpen: al bij het ontwerp van producten wordt gestreefd naar zo min mogelijk afval en vervuiling.

SFDR en IMVB-convenant

ABP heeft in 2022 verder invulling gegeven aan de verplichtingen die voortkomen uit de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Hierin staan eisen voor de informatieverstopping over de duurzaamheid van beleggingen. De SFDR-rapportage is als bijlage opgenomen in dit jaarverslag.

In het convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) heeft de Nederlandse pensioensector afspraken gemaakt met de overheid, vakbonden en maatschappelijke organisaties om misstanden te voorkomen bij bedrijven waarin wordt belegd. Het convenant is gebaseerd op de regels voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de UNGP. Op onze website staat een overzicht van de resultaten van in 2022 afgesloten engagement-trajecten in het kader van ons insluitingsbeleid, zoals in het IMVB-convenant is afgesproken. ABP nam ook deel aan het 'diepe spoor' van het IMVB-convenant, waarin een beperkt aantal pensioenfondsen gezamenlijk engagement voerde met een technologiebedrijf, een mijnbouwbedrijf en een online-platformbedrijf. Op de [website van het convenant](#) is per traject een rapport beschikbaar over de geleerde lessen.

In 2022 is ABP voor de vijfde keer op rij door VBDO uitgeroepen tot duurzaamst beleggende pensioenfonds.

Fiscaal beleid

Fiscaal verantwoord gedrag is een essentieel onderdeel van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het past binnen ABP's bredere beleggingsovertuigingen, waarin wij rekening houden met rendement, risico, kosten en duurzaamheid. De kernelementen van fiscaal beleid van ABP zijn:

- voldoen aan wet- en regelgeving;
- zorgdragen voor goede fiscale governance-transparantie;
- bevorderen van verantwoord fiscaal gedrag bij partijen waarmee en waarin wij investeren door internationale samenwerking met andere (gerenommeerde en verantwoorde) beleggers aan te gaan;
- handelen naar initiatieven van supra-nationale organisaties op het gebied van fiscaliteit.

ABP zorgt ervoor dat de eigen belastingverplichtingen binnen deze kaders worden vastgesteld. In 2022 hebben wij door APG een set criteria laten opstellen aan de hand waarvan onze beleggingen worden getoetst en het gesprek wordt aangegaan met bedrijven.

Daarnaast is ABP een dialoog gestart met beursbedrijven over het belang van verantwoord fiscaal gedrag. De structurele dialoog die op initiatief van ABP sinds 2019 plaatsvindt met andere grote institutionele beleggers (het Tax Platform), is in 2022 voortgezet en heeft zich onder andere vertaald in de bijdrage van ABP aan de publieke consultatie van de Europese Commissie over bronheffingen. Daarnaast heeft ABP individueel bijgedragen aan publieke consultaties en hebben er open en constructieve gesprekken plaatsgevonden met de Europese Commissie (DG TAXUD). Deze dialoog heeft als doel om de politieke wensen van de EU te vertalen in doeltreffend en efficiënt belastingbeleid. ABP deelt hiertoe de kennis en ervaring als institutioneel investeerder. Ook is ABP in gesprek met andere internationale instellingen die verantwoordelijk belastinggedrag bevorderen.

Het huidige versnipperde landschap van vrijwillige en verplichte publieke belastingrapportages stimuleert de vraag om één wereldwijde standaard. ABP voert gesprekken met relevante partijen om de mogelijkheden voor één standaard te verkennen.

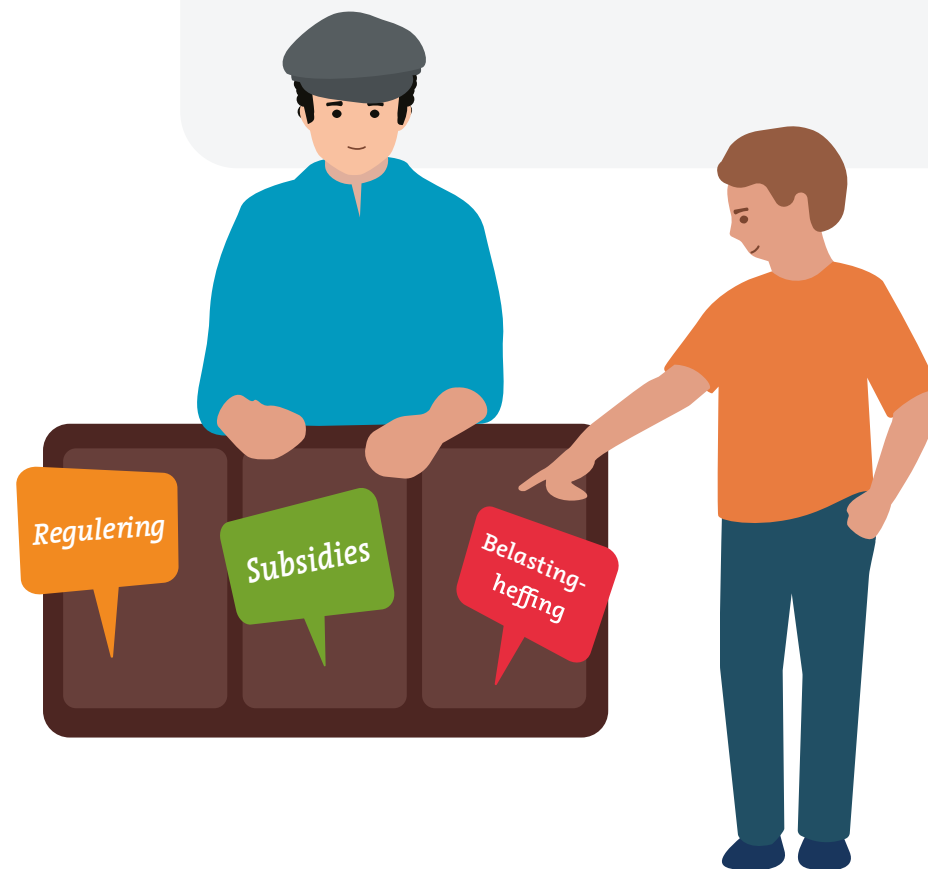
Naast het sociale en governance-element is er in de visie van ABP ook een link tussen de aanpak van duurzaamheid en belastingen. In onze optiek hebben beleidsmakers drie instrumenten om groen gedrag te bewerkstelligen:

- regulering, zoals het verbieden van bepaald gedrag of eisen van rapportages;
- subsidies, ter bevordering van investeringen die voor de transitie noodzakelijk zijn;
- belastingheffing, om negatieve effecten van het gedrag op de maatschappij financieel in te kaderen.

Voor twee van deze drie elementen is belastingheffing cruciaal, omdat er budget nodig is om uitgaven te bekostigen (subsidies) en omdat het een instrument is om gedragsverandering te realiseren (beprijzing/belastingen). Daarmee zijn belastingen een belangrijke pijler van het duurzaamheidsbeleid van overheden en daarom zien wij ons eigen fiscaal beleid als integraal onderdeel van verduurzaming voor een leefbare wereld.

Het plan is om binnen drie jaar ons fiscaal beleid te herijken: we willen actuele ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en belastingen in dit beleid verwerken. Daarbij maken we onderscheid tussen de minimale vereisten waaraan onze beleggingen moeten voldoen en ambities. We blijven hiervoor actief in gesprek met onder meer beursbedrijven, institutionele investeerders, regelgevers- en andere standaardbepalers en NGO's. Ook nemen we deel aan de dialoog over belastingrapportagestandaarden, bijvoorbeeld via consultaties en informele gesprekken. Ook nemen we het voortouw om partijen bij elkaar te brengen.

Hoe bewerkstelligen we groen gedrag?

ABP 100 jaar - met een goed pensioen komen we verder

**‘ABP kan een
grotere
beweging in
gang zetten’**

Anita de Horde

Oprichter Finance for Biodiversity Foundation

Anita de Horde is medeoprichter van de Finance for Biodiversity Foundation. In 2020 gestart met een groep van 26 telt de stichting inmiddels 130 internationale financiële instellingen die zich hebben gecommitteerd om bij te dragen aan behoud van natuur en biodiversiteit.

‘Kort gezegd helpt onze stichting om financiële instellingen om de impact op natuur en biodiversiteit via hun activiteiten en investeringen te kunnen verbeteren. Zodat zij beleggen op een manier die de wereld helpt in plaats van stuk maakt. Gezien de alarmerend snelle afname van de biodiversiteit en de bedreiging van natuur is maatschappelijke impact inmiddels net zo belangrijk als financiële indicatoren. ABP omarmt dat – en uitvoerder en asset manager APG heeft zich bijvoorbeeld ook verbonden aan onze belofte: “wij hebben een verantwoordelijkheid naar toekomstige generaties, we moeten ons geld bewust investeren.”

In 2022 heb ik op verzoek van ABP meegedaan aan een stakeholderbijeenkomst over het nieuwe beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen op het gebied van biodiversiteit. Er was een mix van experts uitgenodigd, ook heel kritische, en er werd echt geluisterd – gaaf om te zien! Ik ben blij dat ABP maatschappelijke impact serieus neemt, ambitieus is en deze handschoen met lef oppakt. Zo kunnen ze het goede voorbeeld geven aan andere financiële instellingen en een grotere beweging creëren. ABP heeft eind 2022 het nieuwe Klimaatbeleid bekend gemaakt. Ik ben onder de indruk van de plannen en ben benieuwd naar de volgende ambitieuze stappen op het gebied van biodiversiteit. Durven en doen, daar gaat het om.’

Werken aan een solide fundament en professionele organisatie

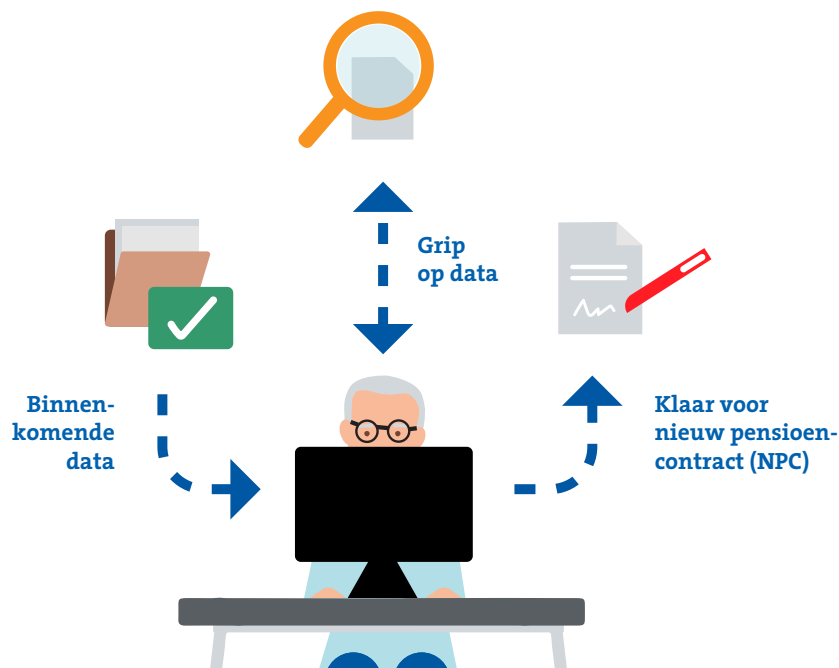
In het verslagjaar hebben we geïnvesteerd in de verdere professionalisering van onze organisatie. Het verbeteren van onze data en administratieve processen heeft veel aandacht gekregen. Daarbij zijn ook digitale veiligheid en privacy van belang. Verder hebben we de organisatie heringericht in lijn met het nieuwe bestuursmodel en hebben we onze regierol in de samenwerking met APG steviger ingebed.

Data en processen op orde

ABP heeft de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan het op orde krijgen van data en processen. Onze belangrijkste opdracht is dat alle huidige administratieve processen goed zijn, zodat deelnemers krijgen waar zij recht op hebben en alles op tijd klaarstaat voor de zorgvuldige overgang naar het nieuwe pensioencontract (NPC). Dit draagt ook bij aan het herstellen van vertrouwen in pensioen.

Voor onze datakwaliteit onderscheiden we drie stromen:

- alle nieuw binnenkomende data moet goed zijn;
- onjuistheden in de bestaande administratie moeten worden hersteld, dit doen we met het programma Grip op Data;
- systemen moeten klaar zijn voor het invaren in het NPC.

Voortgang kwaliteit nieuw binnenkomende data

Nieuwe data over onze deelnemers die wij ontvangen van werkgevers, de overheid en uitkeringsinstanties (SVB en UWV) worden nauwkeurig geanalyseerd op juistheid, volledigheid en tijdigheid. Daarnaast voeren wij controles uit bij werkgevers om na te gaan of alle werknemers zijn aangemeld en of het juiste salaris aan ABP is doorgegeven. Hierin hebben we in 2022 weer verdere verbeteringen aangebracht.

Voortgang Grip op Data

In 2022 is er een nieuw plan van aanpak opgesteld voor het programma Grip op Data. Dit programma is in 2019 gestart om de onjuistheden in de bestaande administratie te herstellen. Deze zijn een gevolg van onder andere foutieve handmatige invoer in het verleden, verkeerde aanlevering van gegevens door derden of ontbrekende gegevens van deelnemers in onze administratie. Het lopende, in 2021 opgestelde plan van aanpak, bleek niet volledig. Door nieuwe zoektechnieken en daardoor diepergaande analyses kwamen nieuwe onjuistheden aan het licht. Het nieuwe plan van aanpak beschrijft hoe de herstelacties plaatsvinden, zodat ABP op 1 januari 2026 verantwoord over kan gaan op het NPC. Om dat goed voor te bereiden, moet onze administratie al op 1 januari 2025 op orde zijn. De lat ligt hoog en de uitdagingen zijn groot; samen met APG monitoren wij dit nauwgezet.

Nabetalingen dossier samenvallende diensttijd

ABP heeft ruim 50.000 nabetalingen gedaan aan gepensioneerden die recht hadden op een hoger pensioen op grond van samenvallende diensttijd. Omdat dit deel van het pensioen te laat is betaald, heeft ABP het financiële nadeel gecompenseerd door betaling van wettelijke rente. In totaal is circa € 28 miljoen aan wettelijke rente betaald. Sommige deelnemers hebben ook fiscale schade gelopen, doordat het bedrag dat ze in het verleden gespreid hadden moeten ontvangen nu in één keer is uitgekeerd. Zij kregen daardoor bijvoorbeeld een hoger belastingtarief of kwamen niet meer in aanmerking voor fiscale kortingen of toeslagen. Ook die schade is door ABP vergoed, in

totaal circa € 19 miljoen. Ongeveer 24.000 gepensioneerden met fiscaal nadeel hebben de door ons voorgestelde vergoeding geaccepteerd; een kleine groep heeft ervoor gekozen om zelf met een onderbouwd voorstel te komen.

In de totale groep van deelnemers met een nabetaling zitten circa 13.000 deelnemers die deze nabetaling in 2022 hebben ontvangen; in de eerste helft van 2023 wordt beoordeeld of er voor hen ook sprake is van fiscale gevolgschade.

Voldoen aan Normenkader datakwaliteit

Ter voorbereiding op de overgang naar het NPC is er een Normenkader datakwaliteit opgesteld door de Pensioenfederatie; ABP heeft hier een inhoudelijke bijdrage aan geleverd. Dit normenkader benoemt onder andere kritische data-elementen (KDE's). Pensioenfondsen moeten de kwaliteit van deze KDE's vaststellen. Per KDE bepaalt het pensioenfonds welke data-afwijkingen acceptabel zijn in het licht van de overgang naar het NPC. In 2023 stellen ABP en APG de eerste belangrijkste KDE's vast; dat zijn er naar verwachting ruim veertig. Als er wordt beoordeeld dat deze elementen nog moeten worden hersteld vóór de overgang naar het NPC, wordt dit gedaan in

Focus op digitale veiligheid en privacy

Met een samenleving die steeds digitaler wordt en toenemende cyberdreiging heeft ABP een scherpe focus op digitale veiligheid en het bewaken van de privacy van deelnemers en werkgevers. Ook op dit vlak werken we nauw samen met APG. Het beleid, onder meer op het gebied van cybersecurity en informatiebeveiliging, en de bijbehorende maatregelen worden op continue basis geëvalueerd en verbeterd. Daarnaast wordt de effectiviteit van de maatregelen periodiek getoetst. APG heeft in 2022 samen met DNB bijvoorbeeld de periodieke Tiber-test uitgevoerd om de effectiviteit van de cybersecuritymaatregelen te beoordelen.

het programma Grip op Data. ABP heeft hierover wekelijks voortgangsoverleg met APG.

Capaciteit is uitdaging

Alle programma's en acties in het kader van onze datakwaliteit vergen veel tijd en kennis. ABP heeft hier een toegewijd team voor vrijgemaakt, dat overlegt met de teams bij APG. De beschikbare capaciteit bij APG en de harde deadlines zijn een belangrijk punt van aandacht voor het bestuur van ABP. Het UB heeft hierover in het verslagjaar regelmatig overleg gehad met de Raad van Bestuur van APG. Het UB heeft ook gevraagd wat APG eventueel van ABP nodig heeft om de gestelde deadlines te kunnen halen en de kwaliteit van de herstelacties te waarborgen. De krappe arbeidsmarkt en de specifieke kennis die noodzakelijk is om de herstelacties te kunnen uitvoeren, zijn daarbij een punt van gedeelde zorg.

Bij het herstellen zal in specifieke situaties onvermijdelijk gewerkt worden met herstelmarges. Een voorbeeld hiervan is een verschil in aanspraken van een deelnemer in twee verschillende APG-systemen. Als dit verschil kleiner is dan € 10 bruto, is ervoor gekozen om de voor de deelnemer hoogste uitkomst als aanspraak te hanteren. Het uitzoeken van de exacte waarde, tot op de eurocent nauwkeurig, zou veel kostbare capaciteit van APG vragen. Met deze aanpak bevorderen wij dat onze capaciteit wordt ingezet op de grote herstelacties, zodat ABP tijdig de administratie op orde heeft voor een verantwoorde overgang naar het NPC.

Investeren in de ontwikkeling van onze organisatie

Reorganisatie: noodzakelijke ingreep met impact

ABP heeft in 2022 de organisatie aangepast. Te beginnen met de invoering van een nieuwe bestuursmodel (meer hierover in het hoofdstuk [Governance](#)). Er is gekozen voor een directere aansturing om de organisatie beter te laten aansluiten bij het nieuwe bestuursmodel en wendbaarder te maken. Deze reorganisatie heeft grote impact gehad in een toch al bewogen en druk jaar. Het is een intensief traject geweest, waarbij medewerkers hebben geparticipeerd en meegedacht om samen vorm te geven aan het ABP van de toekomst: een organisatie die klaar is voor huidige en toekomstige uitdagingen. In samenspraak met het UB, Human Resources (HR) en externe ondersteuning is er uitgebreid gekeken naar wat er voor medewerkers en de organisatie nodig is. Een aantal collega's heeft ervoor gekozen om de carrière elders voort te zetten. ABP heeft deze medewerkers begeleid. Vanzelfsprekend zijn wij hen dankbaar voor hun bijdragen.

Groei van onze medewerkers

Voor een kennisintensieve organisatie als ABP zijn betrokken medewerkers van belang. Duurzame inzetbaarheid is een speerpunt, waarbij we de professionele missie van ABP verbinden met de persoonlijke ambities van medewerkers. Om dit optimaal te ondersteunen, zijn in 2022 het functiehuis en de functieprofielen vernieuwd. De functieprofielen zijn in samenwerking met onze medewerkers aangescherpt. Daarbij hebben we niet alleen gekeken naar wat er nu en straks nodig is voor de organisatie, maar ook naar het creëren van logische en uitdagende doorgroeimogelijkheden. Dit proces hebben we afgesloten met een kick-off voor de nieuwe organisatie.

ABP stimuleert medewerkers om zich voortdurend te blijven ontwikkelen, onder meer door seminars te bezoeken, een opleiding te volgen of zich te laten coachen. De HR-cyclus van planning, functionering en beoordeling is in 2022 aangepast.

De nieuwe HR-cyclus richt zich op het vooruitkijken en coachen van medewerkers bij hun ontwikkeling. Beoordelen en belonen zijn losgekoppeld zodat er ruimte ontstaat om het goede gesprek te voeren. In 2023 willen we daar verdere stappen in zetten, waarbij we vooral focussen op de persoonlijke ontwikkeling van onze medewerkers.

ABP-organisatie in beeld

Gegevens op 31-12-2022

Aantal medewerkers

39 (37,50 fte)

Gemiddelde diensttijd in jaren

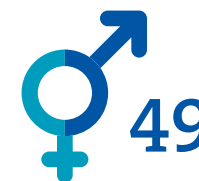
7

Leeftijdverdeling

15 tot 25	0	0
25 tot 35	4	1
35 tot 45	4	2
45 tot 55	7	3
55 en ouder	6	12
Totaal	21	18

Gemiddelde leeftijd

49

Verloop medewerkers

Instroom	9
Uitstroom	12

Aantal medewerkers dat n.a.v. de reorganisatie ABP heeft verlaten

4

Diversiteit verrijkt onze organisatie

Als bestuur zijn wij ervan overtuigd dat diversiteit in de samenstelling van onze organisatie zorgt voor een verrijking. Bij de werving en selectie van bestuursleden en medewerkers is dit altijd een vast onderdeel van de procedure en onderwerp van gesprek. Cruciaal is welke toegevoegde waarde een nieuw profiel kan leveren. Voor 2022 was het plan om het diversiteitsbeleid van ABP te actualiseren en te verbreden, maar gezien de urgente ontwikkelingen die veel aandacht hebben gevraagd, waaronder de twee pensioenverhogingen en de invoering van het nieuwe bestuursmodel, zijn we daar dit jaar helaas niet aan toegekomen. Dit staat voor 2023 op de agenda.

Balans in hybride werken

Na de maatregelen tijdens de coronapandemie zijn we in 2022 bezig geweest om een nieuwe balans te vinden in hybride werken. Medewerkers hebben een goed ingerichte thuiswerkplek en ABP heeft tegelijkertijd geïnvesteerd in de kantoren in Heerlen en Amsterdam om te zorgen voor een inspirerende werkplek die samenwerking stimuleert. Per team worden afspraken gemaakt over de ideale combinatie van thuis en op kantoor werken.

Medewerkersbetrokkenheidsonderzoek

ABP voert jaarlijks een medewerkersbetrokkenheidsonderzoek uit. De uitkomsten in 2022 zijn in grote lijnen gelijk aan die van het jaar ervoor. Medewerkers ervaren trots, vertrouwen in elkaar en voelen zich gewaardeerd door collega's. Voor ons als bestuur geeft het onderzoek waardevolle aanknopingspunten voor verbetering. Zo zullen we veel tijd en aandacht blijven besteden aan het beheersen van de werkdruk en aan de interne communicatie.

Verdere professionalisering samenwerking met APG

In het verslagjaar hebben we vanuit de nieuwe organisatie-inrichting ook stappen gezet om de samenwerking met APG verder te professionaliseren. ABP is opdrachtgever en bepaalt het beleid, APG is *trusted advisor* en uitvoerder. Doordat in onze nieuwe organisatiestructuur en -aansturing processen anders lopen dan voorheen, hebben we in 2022 extra aandacht besteed aan het duidelijk maken van onze verwachtingen, wensen en eisen vanuit onze opdrachtgeversrol. Dat doen we zowel op bestuursniveau als in de operatie. Mogelijke knelpunten maken we bespreekbaar, waarbij we zoeken naar het gezamenlijke belang: onze deelnemers en werkgevers. Het ABP Deelnemerkompas en Werkgeverkompas bieden daarbij houvast.

Hoe ABP risico's beheerst

In het verslagjaar hebben we ons risicomanagement versterkt, onder andere met de invoering van de eerstelijnsrisicorapportage en de opzet voor een nieuw intern controleraamwerk. In dit hoofdstuk lichten we ook toe welke risico's onze aandacht hadden in 2022 en welke maatregelen we hebben getroffen.

Hoe ons risicomanagement eruitziet

Het risicomanagementraamwerk is aangepast en aangescherpt met de invoering van het nieuwe bestuursmodel en de komst van de nieuwe sleutelfunctiehouder Risicobeheer. Het bestaat uit een aantal fundamentele bouwstenen voor risicomanagement, die direct met elkaar in verbinding staan. In dit hoofdstuk lichten we die elementen kort toe, waarbij we aangeven wat er is gewijzigd en verbeterd in het verslagjaar.

Governance en organisatie

ABP maakt voor haar risicomanagement gebruik van het *three lines*-model; deze opzet is in 2022 niet veranderd.

Eerste lijn

Het Uitvoerend Bestuur (UB) is verantwoordelijk voor de dagelijkse operatie en de risico's die bij deze activiteiten horen.

Tweede lijn

De sleutelfunctiehouder Risicobeheer (SFH RB) heeft een onafhankelijke positie en is verantwoordelijk voor het bieden van tegenwicht aan de eerste lijn. De SFH RB geeft een onafhankelijk oordeel over de doelmatigheid en doeltreffendheid van het risicobeheer van ABP. Er is nauw overleg met de Sleutelfunctiehouder Actuarieel en met de Compliance Officer.

Derde lijn

De sleutelfunctiehouder Interne Audit (SFH IA) controleert of het samenspel tussen de eerste en tweede lijn correct functioneert en geeft daarover een objectief, onafhankelijk oordeel.

Cultuur en gedrag

Cultuur en gedrag zijn belangrijke pijlers in succesvol risicomanagement. Dat begint bij het bestuur van onze organisatie, dat grotendeels bepalend is voor een alerte en open cultuur en een voorbeeldfunctie heeft in verantwoord en integer gedrag. In 2022 is met de implementatie van het nieuwe bestuursmodel speciaal aandacht besteed aan de (nieuwe) rolverdeling binnen het bestuur. Verder is het beleid Nevenfuncties aangescherpt en is de Gedragscode geactualiseerd en door alle ABP-medewerkers en direct betrokkenen ondertekend. Meer hierover in het hoofdstuk [Governance](#).

Risicotaxonomie

Omgevingsrisico's

- Draagvlak van deelnemers, werkgevers en andere belanghebbenden
- Ontwikkelingen economie en maatschappij
- Financiële ontwikkelingen

Strategische risico's

- Dienstverlening van ABP
- Pensioen als aantrekkelijke arbeidsvoorwaarde
- Goed pensioen voor de toekomst

Risico's solide fundament

- Bestuur & organisatie
- Operationele uitvoering
- Verslaggeving

Risico's integer fundament

- Cultuur
- Gedrag
- Naleving

Risicostrategie en -bereidheid

Risicoprincipes ongewijzigd

ABP wil dat risicomanagement waarde creëert en beschermt. Met proactief en geïntegreerd risicomanagement zorgen we ervoor dat de risico's die het realiseren van onze strategische doelen kunnen bedreigen, worden geïdentificeerd, geanalyseerd en beheerst. In al onze activiteiten hanteren wij zes leidende risicoprincipes, die in 2022 niet zijn gewijzigd:

- Wij maken bij risicobeheersing onderscheid tussen risico's die rendement opleveren en risico's die optreden bij het uitvoeren van onze kerntaken.
- Wij streven naar een cultuur waarin risicobeheersing tot haar recht kan komen. Het bestuur draagt het belang van risicomanagement in woord en daad uit: de 'tone at the top' is bepalend. Dit wordt vervolgens op alle niveaus geïntegreerd in de (dagelijkse) werkzaamheden.
- Bij besluitvorming wordt altijd vooraf een adequate risico-inschatting gemaakt, met transparantie over de relevante feiten waarop het besluit wordt gebaseerd. Voor geïdentificeerde risico's wordt een inschatting gemaakt van kans en impact, en de risicobeheersing moet in lijn zijn met onze risicobereidheid.
- Risicomanagement is een onlosmakelijk onderdeel van de primaire processen. Risico's worden toegewezen aan de logische portefeuille-eigenaar. Deze risico's worden onafhankelijk gemonitord.
- Bij het nemen van beheersmaatregelen hanteren we het proportionaliteitsprincipe: de baten moeten opwegen tegen de kosten.
- Risico's veranderen voortdurend. Wij acteren op nieuwe en veranderende risico's.

De risico's die wij onderkennen

ABP heeft de risico's onderverdeeld in vier hoofdcategorieën. In het overzicht hierna laten we zien in hoeverre wij bereid zijn risico's te accepteren per categorie en hoe we deze risico's in het verslagjaar hebben beoordeeld.

Risico's beoordeeld ten opzichte van risicobereidheid

Deelstrategie

1. Ons **pensioenbeheer** (administratie en communicatie) is gericht op de beleving van deelnemer en werkgever
2. Ons **vermogensbeheer** behaalt een optimaal duurzaam en verantwoord rendement
3. Onze **pensioenregeling** is eenvoudig, beheersbaar en uitlegbaar
4. In onze **financiële opzet** is er een balans tussen premie, zekerheid en ambitie
5. Wij zetten ons in voor een **goed pensioenstelsel** in Nederland
6. Wij zijn de **pensioenexpert**, ook op het gebied van pensioeninnovatie
7. Wij hebben een **professioneel bestuur** met een groot draagvlak
8. Wij hebben grip op **uitbestede activiteiten** aan APG
9. Onze **interne bedrijfsvoering** is op orde

Risicobereidheid

- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen ingehaald te worden door de markt met als gevolg dat deelnemer en werkgever zich niet centraal gesteld voelen.
- **Laag** ABP wil op langere termijn *niet* het risico lopen van onvoldoende wendbaarheid om toekomstbestendige dienstverlening te bereiken.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen geen actieve bijdrage te leveren aan een duurzame en verantwoorde wereld en wil dit bereiken door duurzaam en verantwoord te beleggen.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen van onvoldoende toegankelijkheid van beleggingsdata, ook niet onder omstandigheden die nu nog niet te voorzien zijn.
- **Gemiddeld** Op korte termijn is ABP in gemiddelde mate bereid risico te lopen van negatief sentiment en op beperkte afwijking in financiële aanspraken voor individuele deelnemers, indien verbeteringen van datakwaliteit tot onverantwoorde impact leidt voor het collectief belang.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen dat de deelnemer niet het pensioen krijgt waar hij recht op heeft of dat de deelnemer daarin onvoldoende inzicht heeft.
- **Laag** ABP is in *lage mate* bereid het risico te lopen dat de lange termijn ambitie van een 100% pensioenresultaat niet behaald wordt.
- **Gemiddeld** Op korte termijn is ABP in *gemiddelde mate* bereid het risico te lopen dat er gekort moet worden op pensioenaanspraken.
- **Gemiddeld** ABP is in *gemiddelde mate* bereid het risico te lopen op negatief sentiment als gevolg van een stellingname van ABP over de modernisering van het pensioenstelsel.
- **Gemiddeld** ABP is in *gemiddelde mate* bereid het risico te lopen met een stellingname de dialoog met betrokken partijen mogelijk te verstoren.
- **Gemiddeld** ABP is in *gemiddelde mate* bereid het risico te lopen dat het radicale innovaties, die de potentiële relevantie van ABP op de lange termijn kunnen bepalen, zal missen.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen dat het proces- en productinnovaties op korte en middellange termijn heeft gemist.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen dat het solide fundament op korte en middellange termijn onvoldoende op orde is. Daarom is ABP onder andere niet bereid om op korte en middellange termijn het risico te lopen dat de datakwaliteit onvoldoende op orde is.
- **Gemiddeld** ABP is in *gemiddelde mate* bereid om het risico te lopen dat op langere termijn de bouwtekening voor het solide fundament niet op elk denkbaar toekomstscenario anticipeert.

Risicobeoordeling

- **Laag** ABP scoorde een ruime 72% voor deelnemertevredenheid. De CES-score van werkgevers ging naar 97%. Met de feedback van deelnemers met een klacht verbeteren wij onze dienstverlening continu. Mede daardoor zijn er in 2022 minder klachten ingediend dan in 2021.
- **Laag** ABP is in 2022 gestart met het aanscherpen en versnellen van het beleid Duurzaam en verantwoord beleggen. We hebben duurzaamheid dit jaar nog steviger verankerd in onze beleggingsovertuigingen en we gebruiken ons stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen.
- **Gemiddeld** Onze belangrijkste opdracht is dat alle huidige administratieve processen goed zijn, zodat deelnemers krijgen waar zij recht op hebben en alles op tijd klaarstaat voor de zorgvuldige overgang naar het nieuwe pensioencontract (NPC). Een uitgebreidere toelichting staat in de paragraaf 'Data en processen op orde' op pagina 69.
- **Lange Termijn: Hoog** Door de indexatieachterstand van maximaal 19,95% verwachten we niet een pensioenresultaat van 100% op lange termijn te halen. Een uitgebreidere toelichting over de pensioenverhoging in 2023 staat in hoofdstuk 'Waarde toevoegen voor deelnemers en werkgevers' op pagina 33.
- **Korte Termijn: Gemiddeld** De dekkingsgraad ultimo 2022 is 110,9% waardoor de kans op pensioenverlagingen gemiddeld is.
- **Gemiddeld** De transitie naar het nieuwe pensioenstelsel is een van de grootste in de geschiedenis. Het vertrouwen van deelnemers en werkgevers in het pensioenstelsel als geheel en in ABP in het bijzonder is een materieel onderwerp. ABP heeft als plicht om deze grote opdracht beheerst en evenwichtig uit te voeren, binnen de gestelde deadline.
- **Laag** Digitale veiligheid en het adequaat beschermen van de privacy van onze deelnemers hebben de aandacht van ABP. Het beleid, onder meer op het gebied van cybersecurity, en de bijbehorende maatregelen worden op continue basis geëvalueerd en verbeterd.
- **Hoog** De kwaliteit van de data in onze uitvoering is een continu aandachtspunt vanuit Risicomanagement. Ons beleid datakwaliteit richt zich op drie aspecten: de administratie op orde brengen, op orde houden en gereed maken voor het nieuwe pensioencontract (NPC). ABP en APG werken nauw samen in een grootschalig programma om de administratie te verbeteren.

Risicobeleid en -proces

Voor ons risicomanagement hanteren we een systematische, herhalende aanpak: de evaluatie van een bouwsteen (zie de afbeelding eerder in dit hoofdstuk) levert niet alleen verbetermogelijkheden op voor die bouwsteen zelf maar ook voor de andere bouwstenen. Zo ontstaat een continu verbeterproces op het gebied van risicomanagement.

Handleiding Risico Self Assessments

In het verslagjaar is een handleiding opgesteld voor Risico Self Assessments. Deze geeft een extra impuls aan de kwaliteit en eenduidigheid van ons risicomanagementproces. De handleiding is in 2022 gebruikt binnen het NPC-programma en voor datakwaliteit.

Integraal crisismanagementplan aangescherpt

In het verslagjaar is het integraal crisismanagementplan geactualiseerd. We doen dit regelmatig, en met de invoering van het nieuwe bestuursmodel was dit een goed moment. Ook wilden we de geleerde lessen uit een gehouden crisissimulatieoefening meenemen. In het plan staat duidelijk omschreven wat ABP ziet als een crisis en hoe wij in zo'n situatie willen en moeten handelen. Het plan omvat allerlei scenario's en voorbeelden, met een gedetailleerde werkwijze voor de verschillende rollen in de organisatie. Ook cybersecurity is een belangrijk onderdeel van het plan.

Eigen risicobeoordeling

Sinds januari 2019 moeten pensioenfondsen periodiek een eigen risicobeoordeling (ERB) uitvoeren en de resultaten daarvan met toezichthouder DNB delen. Een ERB moet eens in de drie jaar worden gedaan, of zo snel mogelijk als het risicoprofiel verandert. In 2023 zal er weer een reguliere ERB worden gedaan.

Risicomonitoring en -rapportage

Verbeterde opzet integrale risicorapportage

Voor de verdere ontwikkeling van het risicomanagement heeft het AB in 2022 de verbeterde opzet van de integrale risicorapportage vastgesteld. Een van de verbeteringen is dat de oordelen (opinions) van de tweede lijn in de rapportages worden opgenomen. Hiermee krijgt het bestuur beter zicht op het risicoverloop en de effectiviteit van de beheersmaatregelen. Met ingang van 2023 wordt deze vernieuwde opzet toegepast en waar nodig doorontwikkeld.

Data en systemen

Verbeteren intern controleraamwerk

Administratieve, ondersteunende en controlerende handelingen rondom de werkstromen binnen de ABP-organisatie en in interactie met APG zijn tijdrovend. In het verslagjaar zijn de voorbereidingen getroffen voor een nieuw intern controleraamwerk. Dit raamwerk geeft inzicht in de werkstromen en zorgt ervoor dat we beter en sneller kunnen controleren of iedereen binnen ABP de afgesproken beheersmaatregelen naleeft en correct toepast. De reden dat we dit raamwerk ontwikkelen hangt direct samen met de aanpassing van het bestuursmodel en de herinrichting van onze organisatie. Deze veranderingen hebben immers ook impact op de opzet, het bestaan en de werking van de risicobeheersing- en controlsystemen.

In het verlengde van het raamwerk wordt een systeem voor workflowmanagement ontwikkeld. Dit zorgt ervoor dat iedereen te allen tijde over dezelfde actuele informatie beschikt, wat samenwerken efficiënter maakt. Vanwege de registratie direct bij de bron hoeft er tussentijds minder te worden vastgelegd en gecontroleerd. Fouten worden bovendien tijdig gesignaleerd dankzij ingebouwde checks & balances en zijn daardoor ook sneller en gemakkelijker te herstellen. In het verslagjaar is een uitgebreide inventarisatie

gedaan. Hierdoor hebben we duidelijk zicht gekregen op te realiseren verbeteringen in de efficiency en effectiviteit van processen binnen de ABP-organisatie. De implementatie van het systeem staat gepland voor 2023. Het systeem ontwikkelen we in afstemming met APG, zodat onze beide systemen goed op elkaar aansluiten, wat de samenwerking en controle vergemakkelijkt.

Belangrijke thema's en aandachtsgebieden in 2022

Verhogen van pensioenen

In 2022 kon ABP voor het eerst in jaren de pensioenen weer verhogen. Ook vanuit risicomanagementperspectief was dit een belangrijk onderwerp: er is veel aandacht besteed aan de evenwichtige belangenbehartiging van alle betrokkenen, ook met het oog op de impact bij de transitie naar het nieuwe pensioencontract. Daarnaast is het belang meegenomen van tijdige, heldere communicatie over het besluit en wat dit betekent voor deelnemers en werkgevers.

Rentegevoeligheid van de dekkingsgraad

Net als de meeste pensioenfondsen heeft ABP het renterisico deels afgedekt. Bij positieve beleggingsrendementen en een stijging van de marktrente zal de dekkingsgraad stijgen. Het omgekeerde geldt bij negatieve beleggingsrendementen en een rentedaling. Als bijvoorbeeld begin 2023 de rente in korte tijd met één procentpunt daalt en de zakelijke waarden niet in waarde toenemen, zal de dekkingsgraad dalen van 111% naar 99%. In de tabel staat de rentegevoeligheid van de dekkingsgraad verder uitgewerkt.

Rentegevoeligheid dekkingsgraad

Verandering marktrente

Rendement zakelijke waarden	-1,0%	-0,5%	0,0%	0,5%	1,0%
30%	117%	124%	131%	138%	145%
20%	111%	117%	124%	131%	138%
10%	105%	111%	118%	124%	130%
0%	99%	105%	111%	117%	123%
-10%	93%	99%	104%	110%	116%
-20%	87%	92%	98%	103%	108%
-30%	81%	86%	91%	96%	101%

Beleggen algemeen

In de risicohouding voor onze beleggingen bepalen we hoe ABP de mate van beleggingsrisico's kwalitatief en kwantitatief afweegt tegen de premie en de ambitie van het fonds. We hebben in 2022 de risicohouding opnieuw vastgesteld, op basis van regelgeving van DNB en in overleg met het verantwoordingsorgaan. Hierbij is een verdere aanscherping aangebracht in de kwantitatieve risicohouding voor de korte termijn. Het plan van aanpak dat hiervoor in 2021 is opgesteld, is eind 2022 grotendeels uitgevoerd. De aangescherpte risicohouding is meegenomen in de ALM-studie die in 2022 is uitgevoerd. Omdat er zo veel veranderingen zijn in de wereld, hebben we met geactualiseerde scenario's gewerkt, ook met het oog op een zo realistisch mogelijk risicomanagement.

De beleggingsovertuigingen van ABP zijn in 2022 vernieuwd en gepubliceerd op [onze website](#). Deze vormen het fundament voor ons beleggingsproces. Hoewel de verantwoordelijkheid ligt bij de eerste lijn, heeft Risicomanagement meegekeken bij de vaststelling van de herziene risicohouding en de nieuwe beleggingsovertuigingen.

Verder hebben we vanuit risicomanagement aandacht gehad voor de enorme veranderingen op de financiële markten en het effect dat deze hebben gehad op de beleggingsportefeuille en daarmee ook op de derivatenportefeuille. In het Verenigd Koninkrijk heeft dit tot grote problemen bij pensioenfondsen geleid. ABP heeft stresstests gedaan om te monitoren of het fonds bestand is tegen dergelijke schokken. De uitkomst was dat ABP deze schokken kan opvangen.

Duurzaam en verantwoord beleggen

Risicomanagement is een integraal onderdeel van alle beleidsplannen van ABP. Ook bij het vaststellen van de nieuwe, aangescherpte onderdelen van het beleid Duurzaam en verantwoord beleggen hebben we de risico's geïdentificeerd en indien nodig passende maatregelen genomen, die in het beleid zijn verankerd. In alle stappen van de besluitvorming zijn de risico's beoordeeld en meegewogen vanuit diverse invalshoeken, waaronder rendement, maatschappelijke impact, milieu- en klimaatimpact, communicatie/ draagvlak en uitvoerbaarheid. Meer informatie is te lezen in het hoofdstuk [Bijdragen aan een leefbare wereld](#).

Risicomanagement is integraal onderdeel van het nieuwe klimaatbeleid van ABP; daarin worden klimaatrisico's expliciet geadresseerd (zie hiervoor de toelichting in het hoofdstuk [Bijdragen aan een leefbare wereld](#)). Bij het vaststellen van dit nieuwe beleid is veel aandacht besteed aan het mitigeren van mogelijke reputatierisico's en het doorvertalen van de operationele consequenties binnen ABP en APG.

Voor het monitoren van de klimaatrisico's maakt ABP gebruik van een dashboard dat werkt met data en scenario's voor de korte, middellange en lange termijn. Er is nog geen gestandaardiseerde methode om klimaatrisico's te meten, maar ABP heeft samen met APG een eigen methode ontwikkeld met input van externe consultants en onze beleggingsexperts. Het dashboard helpt ons om deze cruciale risico's, zowel maatschappelijk als voor

onze beleggingsportefeuille, te volgen en indien nodig gericht actie te kunnen ondernemen.

Cyberweerbaarheid en privacy

Vanuit Risicomanagement hebben cyberweerbaarheid en privacy onze volle aandacht. In 2022 hebben we voortdurend aandacht besteed aan onze informatiebeveiliging, zie ook de toelichting in het kader op pagina [70](#).

Datakwaliteit

De kwaliteit van de data in onze uitvoering is een continu aandachtspunt vanuit Risicomanagement. Ons beleid datakwaliteit richt zich op drie aspecten: de administratie op orde brengen, op orde houden en gereedmaken voor het nieuwe pensioencontract (NPC). Daarbij voldoen we aan het normenkader data van DNB en de richtlijnen van de Pensioenfederatie.

Halverwege 2022 is een nieuw plan van aanpak opgesteld om onze administratie te verbeteren. Het uitgangspunt is dat deelnemers krijgen waar zij recht op hebben. Daarbij kijken we ook naar:

- kosten - deze moeten te verantwoorden zijn ten opzichte van de omvang van de groep deelnemers om wie het gaat;
- tijd - als de pensioenen op 1 januari 2026 moeten invaren, moeten we op 1 januari 2025 klaar zijn, om proefmigraties te kunnen doen en te kunnen rapporteren aan DNB.

ABP en APG werken nauw samen in een grootschalig programma om de administratie te verbeteren. De deelnemers voor wie herstelacties nodig zijn, informeren we zo goed en tijdig mogelijk.

Zie ook het hoofdstuk [Werken aan een solide fundament en een professionele organisatie](#).

Nieuw pensioencontract

De invoering van het nieuwe pensioencontract (NPC) is een grootschalig en complex project. Het raakt onder meer aan het draagvlak van deelnemers en werkgevers, onze processen, onze IT-systemen en datakwaliteit. Voor een zorgvuldige uitvoering is ABP een omvangrijk programma gestart. Een vast onderdeel is een Risico Self Assessment (RSA), die we elk kwartaal actualiseren. Met deze RSA's brengt ABP de belangrijkste risico's in kaart ten aanzien van de invoering van het NPC. In 2022 hebben we het RSA-proces verder verfijnd en verbeterd om nog beter inzicht te krijgen in de risico's die de invoering van het NPC met zich meebrengt, en tijdig te kunnen acteren.

Voorkomen van fraude

Het bestuur hecht groot belang aan het voorkomen van fraude, om het belang van deelnemers en werkgevers te beschermen en de reputatie van ABP als betrouwbaar pensioenfonds te waarborgen. ABP heeft in 2022 de gedragscode geactualiseerd (zie ook het hoofdstuk over [onze governance](#)), en er is een nieuwe onafhankelijke vertrouwenspersoon aangesteld om vertrouwelijke meldingen zo gemakkelijk en laagdrempelig mogelijk te maken. Ook monitort ABP haar uitbestedingspartners op verschillende plaatsen om mogelijke fraude te detecteren. Zo worden vermoedens van fraudes per casus onderzocht om vast te stellen of er inderdaad sprake is van fraude. Verder zijn er beheersmaatregelen om fraude te voorkomen en te bestrijden, waaronder verplichte vierogencontroles, een fraudehelpdesk, adequate functiescheiding en screening van medewerkers.

Samenwerking met APG

Met de nieuwe organisatie- en bestuursstructuur van ABP is ook het uitbestedingsrisico gewijzigd. ABP voert een strakkere regie op uitbestedingsbeleid en -processen, waarbij de vraag centraal staat op welke manier ABP in control kan blijven en hoe we bijvoorbeeld in samenspraak met APG omgaan met onder-uitbesteding door APG. Deze risico's hebben onze voortdurende aandacht en we voeren hier ook regelmatig gesprekken over met DNB.

In-control statement

De hierboven beschreven ontwikkelingen en activiteiten op het gebied van risicobeheersing, van het fonds en van het uitvoeringsbedrijf, hebben tot het In Control Statement 2022 van het bestuur geleid.

Het bestuur van ABP is verantwoordelijk voor de financiële positie van het fonds en in dat kader ook voor de opzet, het bestaan en de werking van de risicobeheersing- en controlsystemen. Deze systemen hebben tot doel de realisatie van de strategische, operationele, financiële en compliance doelstellingen van het pensioenfonds te monitoren en betrouwbare financiële rapportages mogelijk te maken. Verder hebben zij tot doel de risico's die het pensioenfonds neemt en waaraan het vanuit zijn omgeving wordt blootgesteld, te identificeren en te beperken. Ook dienen de risicobeheersingsystemen zorg te dragen voor de strikte naleving van relevante wet- en regelgeving. Het uitvoerend bestuur heeft gedurende 2022 periodiek de beoordeling van de opzet, bestaan en de werking van de risicobeheersing- en controlsystemen van het fonds besproken.

De interne risicobeheersings- en controlesystemen zijn erop ingericht om een redelijke mate van zekerheid te bereiken ten aanzien van de identificatie en het beheersen van risico's. De systemen kunnen geen volledige zekerheid bieden voor het daadwerkelijk behalen van de strategische, operationele en financiële doelstellingen, noch kunnen de systemen alle fouten van materieel belang, fraudegevallen en het niet voldoen aan alle relevante wet- en regelgeving volledig voorkomen. Het bestuur heeft maatregelen getroffen die de impact van de genoemde risico's zoveel mogelijk beperken. Het bestuur merkt op dat de aard van de werkzaamheden van het pensioenfonds met zich meebrengt dat sommige risico's buiten zijn invloedssfeer liggen zoals demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de financiële markten.

ABP heeft gedurende 2022 het risicomanagementraamwerk aangepast en aangescherpt met de invoering van het nieuwe bestuursmodel, de (her)inrichting van de sleutelfuncties op basis van het 'three lines model' en de opzet voor een nieuw intern controleraamwerk. Onder meer aan de hand van de in 2022 verbeterde opzet van de integrale risicorapportage en de rapportages van de sleutelfunctiehouders bespreekt het bestuur de risicobeheersing binnen het fonds. Daarnaast richt het uitvoerend bestuur zich onder meer op zelfstandige beoordeling van het risicomanagement van het fonds en op het door het uitvoeringsbedrijf voor de uitbestede processen gevoerde risicomanagement. De externe accountant adviseert ABP naar aanleiding van bevindingen uit reguliere controlewerkzaamheden en specifieke onderzoeken op verzoek van ABP. Voor specifieke onderzoeken maakt ABP tevens gebruik van andere externe partijen. Het uitvoeringsbedrijf beschikt over een uitgebreid control framework van procesbeschrijvingen, controls en testrapportages om adequate risicobeheersing te waarborgen en onderhouden. De resultaten van de beoordeling van dit control framework inclusief de door de raad van bestuur en directie van het uitvoeringsbedrijf afgegeven managementverklaringen, Standaard 3402 type II en Standaard 3000 rapporten, periodieke rapportages, en het risicomanagement van het

fonds zelf bieden voor het bestuur voldoende aanknopingspunten om tot zijn eigen In Control Statement (ICS) te komen.

In het In Control Statement doet het bestuur over 2022 een expliciete uitspraak over de kwaliteit van de risicobeheersing- en controlesystemen die de doelstellingen van het fonds op het gebied van financiële verslaggeving waarborgen. De keuze om het In Control Statement te richten op de financiële verslaggeving wordt mede ingegeven door internationale maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van verantwoording rondom interne risicobeheersing en de best practice-bepaling van de Commissie Corporate Governance II. Dit In Control Statement heeft betrekking op de financiële verslaggevingsrisico's ten aanzien van de jaarrekening 2022, de cijfers van het bestuursverslag 2022, de Z-score 2022, de DNB jaarrapportage 2021 en de kwartaalberichten 2022.

Mede op basis van de van de uitvoerder ontvangen In Control Statements 2022 verklaart het bestuur, dat de interne risicobeheersingssystemen zijn ingericht om de strategische, financiële, operationele en compliance risico's te beheersen, die zijn gerelateerd aan het behalen van de doelstellingen van ABP.

Het bestuur verklaart met betrekking tot de financiële verslaggevingsrisico's dat, gegeven de hiervoor beschreven reikwijdte, met een redelijke mate van zekerheid dat de risicobeheersings- en controlesystemen in 2022 zodanig hebben gewerkt dat de genoemde financiële verslaggevingsproducten op going concern basis geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

ABP 100 jaar - met een goed pensioen komen we verder

‘Begrijpelijkheid is een belangrijk aandachtspunt’

Eric van Boven

Lid van het verantwoordingsorgaan

Naast zijn dagelijkse werk als HRM-manager in het UMC Groningen is Eric van Boven geregeld meer dan één dag in de week bezig met zijn rol in het verantwoordingsorgaan (VO). Hij werd in 2022 gekozen voor een derde termijn, als vertegenwoordiger van de werknemers - en hij was zelfs al betrokken bij de voorlopers van het huidige VO.

‘Dat pensioen ons verder brengt is simpel: als je stopt met werken, wil je je leven kunnen voortzetten en aardige dingen blijven doen. Met alleen AOW is dat lastig. Via mijn rol in het VO wil ik meehelpen om ervoor te zorgen dat deelnemers een zo goed en zo eerlijk mogelijk pensioen krijgen. Wij denken en kijken kritisch mee met het bestuur. In 2022 bijvoorbeeld bij het verhogen van de pensioenen. Ik vind dat het bestuur dat goed heeft gedaan: na jaren zonder verhoging was er nu ruimte. Die heeft het bestuur weloverwogen gepakt, met een goede uitleg waarom.

De komende tijd is het nieuwe pensioencontract een van mijn persoonlijke speerpunten. Het is belangrijk om de overgang van bestaande rechten naar nieuw kapitaal goed te regelen, zodat toekomstige generaties daar geen nadeel van ondervinden. De grootste uitdaging is wat mij betreft de uitlegbaarheid: met het NPC moet het pensioen ook begrijpelijker worden voor deelnemers. Naast de evenwichtigheid voor alle doelgroepen zal het VO ook dat aspect nauwlettend in de gaten houden. Er komen straks ook weer allerlei specifieke regels, en het is belangrijk dat iedereen snapt wat er gebeurt.’

Het eerste jaar met een nieuw bestuursmodel

2022 was het eerste jaar waarin ABP heeft gewerkt volgens het nieuwe omgekeerd-gemengde bestuursmodel. Halverwege 2022 hebben we een tussentijdse evaluatie gedaan, gevolgd door een uitgebreide evaluatie in het eerste kwartaal van 2023. De uitkomsten en andere relevante ontwikkelingen op het gebied van onze governance lichten we toe in dit hoofdstuk.

Juridische structuur

Stichting Pensioenfonds ABP is opgericht in 1922 en statutair gevestigd in Heerlen; in 1996 is ABP verzelfstandigd. ABP heeft alleen activiteiten in Nederland en is een stichting naar Nederlands recht, conform de wettelijke vereisten voor pensioenfondsen. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41074000. De statuten zijn voor het laatst gewijzigd op 1 januari 2022, vanwege de overgang naar het nieuwe omgekeerd-gemengde bestuursmodel. Het pensioenreglement is op 1 oktober 2022 voor het laatst gewijzigd. De uitvoering van de pensioenregeling is ondergebracht bij APG Groep N.V., waarvan ABP voor 92,16% aandeelhouder is. Sinds 1 januari 2020 is ABP een Organisatie van Openbaar Belang.

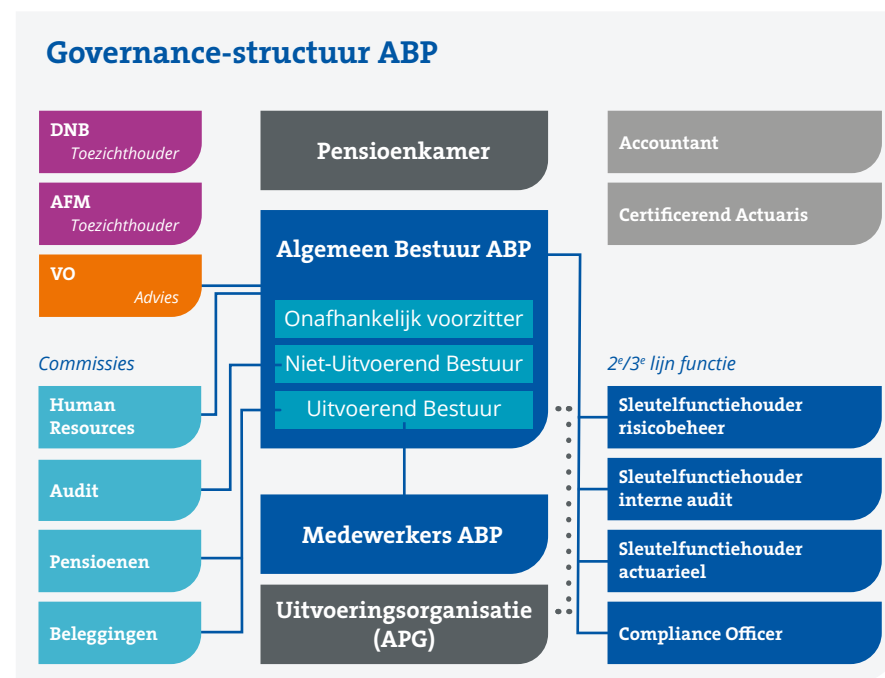
Het externe prudentiële toezicht op ABP ligt bij De Nederlandsche Bank (DNB). Het is de taak van DNB om de stabiliteit van het financiële stelsel in Nederland te waarborgen. ABP legt verantwoording af aan DNB over de naleving van regels die financiële soliditeit moeten bevorderen. De Autoriteit Financiële Markten houdt toezicht op het marktgedrag van ABP, bijvoorbeeld of wij aan de wettelijke verplichtingen voldoen voor het verzenden van pensioenoverzichten.

De governance-structuur van ABP

Met ingang van 1 januari 2022 hanteert ABP voor haar governance het zogenoemde omgekeerd-gemengde bestuursmodel, dat beter aansluit bij de uitdagingen waar ABP voor staat (zie ook het hoofdstuk [Onze omgeving in 2022](#)). Er ligt een aantal redenen ten grondslag aan deze keuze.

- Een duidelijkere verdeling van verantwoordelijkheden draagt bij aan meer strategische sturing, snellere besluitvorming en meer slagkracht;
- Drie fulltime uitvoerende bestuursleden kunnen het fonds op dagelijkse basis aansturen en invulling geven aan de samenwerking met APG voor een optimale uitvoering;

- Met onze invulling van het nieuwe bestuursmodel kunnen we vormgeven aan de sociale en maatschappelijke functie van ABP als financiële instelling. Daarbij is de verbinding met onze omgeving – waaronder met onze sociale partners – van groot belang.

Algemeen bestuur

Het algemeen bestuur (AB) is verantwoordelijk voor strategie en beleid van ABP. Het AB bestaat uit een uitvoerend bestuur (UB) en een niet-uitvoerend bestuur (NUB). De voorzitter van het AB vervult een brugfunctie tussen NUB en UB.

Voor de werving en selectie van bestuursleden volgen we een vaste procedure. Eerst wordt door het NUB een profiel vastgesteld, waarbij naast het algemene deel specifiek wordt gekeken naar de kennis, ervaring en competenties die nodig zijn voor de specifieke vacature. De HR-commissie doet alle voorbereidingen. Op basis van het vastgestelde profiel wordt aan de voordragende organisatie een verzoek gedaan tot voordracht van een kandidaat. Na ontvangst van de voordracht wordt deze door het AB beoordeeld, waarna het gemotiveerd een besluit neemt over de benoeming. Bij de benoeming van de onafhankelijk voorzitter vindt geen voordracht door sociale partners of de gepensioneerdengedeeling plaats. Deze wordt op basis van het vastgestelde profiel via een eigen werving- en selectieprocedure door een ABP-selectiecommissie geselecteerd en voor benoeming voorgedragen aan

Loek Sibbing neemt voorzittersstokje over van Corien Wortmann

Loek Sibbing (63) is per 7 maart 2023 benoemd tot onafhankelijk voorzitter van het algemeen bestuur van ABP. Hij volgt Corien Wortmann op, die per 1 januari 2023 is teruggetreden. Loek Sibbing is sinds 2019 bestuurslid van ABP. Hij heeft jarenlange internationale ervaring als bestuurder en toezichthouder bij pensioenfondsen, institutioneel vermogensbeheerders en beleggings- en investeringsfondsen.

het AB. In alle gevallen vindt de benoeming door het bestuur plaats onder voorwaarde van goedkeuring door DNB. DNB voert een toets uit, waarna de benoeming definitief kan worden.

Uitvoerend bestuur

Het uitvoerend bestuur (UB) telt drie onafhankelijke leden:

- Harmen van Wijnen, voorzitter;
- Yolanda Verdonk-van Lokven, portefeuille pensioenen;
- Dominique Dijkhuis, portefeuille beleggingen.

Het UB heeft als taak de voorbereiding te verzorgen van en uitvoering te geven aan de strategie en het beleid van ABP. Het is daarnaast verantwoordelijk voor

Rooster van aftreden

ABP Bestuursleden	Bestuurslid	Aflopen termijn
Mw. C.M. Wortmann-Kool	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-01-23
Mw. C.M. Mulder-Volkers	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-04-23
Dhr. X.J. den Uyl	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-04-23
Dhr. A. van Vliet	Niet-Uitvoerend Bestuur	16-02-24
Dhr. A. Boonen	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-01-25
Dhr. P. Fey	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-05-25
Mw. A. Gram	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-06-25
Dhr. P. Rosenmoller	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-12-25
Dhr. H.J. van Wijnen	Uitvoerend Bestuur	01-01-26
Mw. D. Dijkhuis	Uitvoerend Bestuur	01-01-26
Mw. Y. Verdonk - van Lokven	Uitvoerend Bestuur	01-02-26
Mw. V. van der Meer – Gangapersadsing	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-04-26
Dhr. A. Slager	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-06-26
Mw. M. ten Kroode	Niet-Uitvoerend Bestuur	14-11-26
Mw. K. Nauta	Niet-Uitvoerend Bestuur	01-03-27
Dhr. A.J.M. Sibbing	Niet-Uitvoerend Bestuur	07-03-27

de dagelijkse besturing van het fonds. Daarbij zijn de verschillende portefeuilles verdeeld over de drie leden: Legal, HR en Organisatieontwikkeling, IT en Data, Financiën, Communicatie, Public Affairs en Interne beheersing. Het UB legt verantwoording af aan het AB.

Niet-uitvoerend bestuur

Het niet-uitvoerend bestuur (NUB) geeft invulling aan het intern toezicht, onder andere door supervisie op de werkzaamheden van het UB. Belangrijke onderwerpen voor het NUB zijn een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Het NUB stelt onder andere een toezichtplan op en houdt aparte vergaderingen in eigen kring. In dit jaarverslag legt het NUB daarover verantwoording af.

Het NUB bestaat uit dertien leden, onder wie ook de voorzitter van het AB. Negen leden worden voorgedragen door sociale partners (werkgevers en werknemers) en drie door de gepensioneerdengleding in het verantwoordingsorgaan. De voorzitter wordt gekozen door het AB.

Commissies

De Commissie Pensioenen en de Commissie Beleggingen houden zich bezig met de voorbereiding van de strategie en het beleid op deze belangrijke beleidsterreinen. Daardoor hoeft deze voorbereiding niet steeds met het hele AB te gebeuren en worden taken verdeeld onder de AB-leden. Bovendien fungeren de commissies als klankbord voor het UB. Beide commissies zijn samengesteld uit een combinatie van ten minste één uitvoerende en vier niet-uitvoerende leden van het AB.

De Auditcommissie ondersteunt het NUB bij het houden van toezicht. Deze commissie bestaat uit drie niet-uitvoerende bestuursleden en drie externe leden.

De HR-commissie bereidt onder meer het geschiktheidsbeleid en het beloningsbeleid voor en ondersteunt het AB bij het opstellen van profielen en werving en selectie van bestuurdersleden, sleutelfunctiehouders en de externe leden van de Auditcommissie. De HR-commissie bereidt de evaluaties van het AB en het NUB voor en voert jaarlijks functioneringsgesprekken met de uitvoerende bestuursleden.

De verschillende sleutelfunctiehouders kunnen, wanneer zij dit nuttig vinden, deelnemen aan de commissievergaderingen.

Sleutelfunctiehouders

In 2022 had ABP drie sleutelfunctiehouders. De sleutelfunctiehouder Risicobeheer is intern gepositioneerd; deze rol is in 2022 nieuw ingevuld door Veronique Achmad. De sleutelfunctiehouder Interne Audit (Tijs Wolffenbuttel) is ook in 2022 benoemd. De sleutelfunctiehouder Actuarieel was al extern belegd (Rob Schilder van Willis Towers Watson); dit is in het verslagjaar ongewijzigd gebleven.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (VO) van ABP bestaat uit 48 leden, verdeeld over verschillende fracties:

- negentien leden namens werknemers;
- dertien leden namens gepensioneerden;
- zestien leden namens werkgevers.

De belangrijkste taak van het VO is om het bestuur van ABP te adviseren. Meestal gaat het om verplichte adviesaanvragen die in het reglement staan, zoals het vaststellen van wijzigingen van premiebeleid, herstelplannen of het strategisch beleggingsbeleid. Als er geen unaniem advies wordt bereikt, geeft het verantwoordingsorgaan een advies waar de meerderheid achter staat. Afwijkende standpunten worden dan wel opgenomen.

Het VO geeft elk jaar een oordeel over het handelen van het bestuur, het gevoerde beleggingsbeleid en beleidskeuzes voor de toekomst. Dit oordeel wordt opgenomen in het jaarverslag. Het VO adviseert daarnaast het bestuur over beleid, gevraagd en ongevraagd. Ook bekijkt het of beslissingen evenwichtig zijn en in lijn met de kernwaarden van ABP.

De leden van het VO worden eens in de vier jaar deels gekozen in een verkiezing waarbij de achterban kan stemmen; alleen de zestien leden namens de werkgevers worden door werkgeversorganisaties benoemd. Halverwege 2022 waren er verkiezingen. Deze zijn goed verlopen, in een prettige en constructieve samenwerking met alle betrokkenen. Alle actieve deelnemers en gepensioneerden van ABP zijn geïnformeerd, bij de kandidaatstelling en via een stemoproep. In totaal hebben 154 kandidaten meegedaan (83 deelnemers, 71 gepensioneerden) en zijn 180.215 stemmen uitgebracht (opkomst van 8,5%). Na hun benoeming hebben de nieuwe leden een driedaagse opleiding gekregen via de externe opleider SPO. Tijdens de opleiding zijn onder meer het pensioenstelsel en de adviesrol van het VO uitgebreid toegelicht. Ook hebben de leden een interne opleiding gekregen die specifiek over ABP gaat. Hierbij hebben ABP-bestuursleden en -medewerkers informatie gedeeld en vragen beantwoord over onderwerpen zoals strategie, beleggingen, pensioencommunicatie en pensioenbeleid.

Meer over de ontwikkeling van onze organisatie in het hoofdstuk [Werken aan een solide fundament en een professionele organisatie](#)

ABP-organisatie

Met de instelling van het UB is er een plattere organisatie tot stand gekomen, doordat de managementlaag van directie en MT is komen te vervallen. De meeste medewerkers zijn direct gekoppeld aan een UB'er. Waar meer operationele aansturing nodig is, is er een leidinggevende benoemd, zoals een teammanager voor het secretariaat. Zo zorgen we ervoor dat medewerkers aandacht en ondersteuning krijgen en de taken en verantwoordelijkheden van de UB'ers behapbaar blijven. Er zijn teams geformeerd in lijn met de verschillende portefeuilles van de UB-leden.

Er is geen CAO waar ABP onder valt. ABP heeft een personeelshandboek, dat alle afspraken tussen werkgever en werknemer omvat. Bijvoorbeeld over loon, ziekteverzuim en mobiliteit. Dit zorgt er ook voor dat alle collega's gelijk worden behandeld.

Gang van zaken in het verslagjaar

Programma Cultuur, gedrag en rolvastheid

Voor een goede invoering van het nieuwe bestuursmodel is een transitieplan opgesteld. Een belangrijk onderdeel hiervan is het programma Cultuur, gedrag en rolvastheid. In dat programma zijn de zittende en de nieuwe bestuursleden voorbereid op hun nieuwe rol. Onder begeleiding van adviesbureau Mens&Kennis heeft het bestuur een gebalanceerd traject doorlopen om te kijken naar de cultuur en het gedrag die nodig zijn om als bestuur in de verschillende gremia succesvol te zijn. Hierbij is onder meer aandacht geweest voor de benodigde competenties in de verschillende rollen, waarbij er is gekeken naar individuele scores en teamscores op verschillende aspecten. Ook is gewerkt aan het versterken van de teamgeest, met aandacht voor onder andere waarden en normen en het uitspreken van wederzijdse verwachtingen. Op het gebied van gedrag is bijvoorbeeld gekeken naar effectieve en ineffectieve patronen en het herkennen hiervan, en

mogelijkheden om nieuw gedrag te tonen door ineffectief gedrag op te merken en dat aan te passen.

Evaluatie van het nieuwe bestuursmodel

Uit de eerste tussentijdse evaluatie van het nieuwe bestuursmodel in augustus 2022 spreekt tevredenheid van het AB: we hebben een stap in de goede richting gezet. Daarbij heeft het bestuur meteen een aantal verbeterpunten in gang gezet. Zo zijn de rapportages van het UB verder afgestemd op de informatiebehoefte van het AB, is er expliciet aandacht besteed aan robuuste besluitvorming en is de manier waarop invulling wordt gegeven aan het

Snellere besluitvorming bestuur dankzij BOB

Om het besluitvormingsproces van het bestuur te verbeteren, vooral bij complexe besluiten, zoals het verhogen van pensioenen, wordt sinds het verslagjaar gebruik gemaakt van het BOB-model:

- **Beeldvorming:** informatie verzamelen, vaststellen wat het probleem/vraagstuk is, welke ideeën zijn er al, wat is er eerder besloten, etc.;
- **Oordeelsvorming:** vaststellen of alles op tafel ligt, welke opties zijn er, structureren van de informatie, voor- en nadelen, voor- en tegenstanders horen, etc.;
- **Besluitvorming:** daadwerkelijke besluitvorming.

Als stap één en twee goed worden doorlopen, is stap drie vaak snel gezet. Deze gestructureerde aanpak helpt ook om het bestuur mee te nemen in het besluitvormingsproces en om verrassingen aan het einde te voorkomen. In een complexe of meer politieke omgeving zorgt het ervoor dat feiten en meningen nadrukkelijker van elkaar worden gescheiden. Bovendien vergroot het de transparantie in besluitvorming en maakt daarmee de verantwoording gemakkelijker.

toezicht verduidelijkt. De werkbelasting binnen het UB is besproken en er is actie ondernomen om dit beter in balans te brengen. (Zie ook verderop in dit hoofdstuk, onder Zelfevaluatie en eigen ontwikkeling bestuur.) In de hierop volgende evaluatie, die eind 2022 is gestart, staat de vraag centraal in welke mate we de beoogde doelen van het nieuwe model realiseren. Deze evaluatie wordt in het tweede kwartaal van 2023 afgerond; hierdoor kunnen de ervaringen van de vertrekkende voorzitter van het AB nog worden meegenomen.

Overleg in 2022

In het verslagjaar heeft regelmatig bestuurlijk overleg plaatsgevonden. Daarnaast hebben bestuursleden elkaar gedurende het jaar ad hoc op een informele manier gesproken.

Het UB is vrijwel het hele jaar wekelijks bij elkaar gekomen. Tijdens deze bijeenkomsten hebben we gesproken over belangrijke actuele thema's voor onze deelnemers en werkgevers. De verhoging van de pensioenen, over 2022 en over 2023, in combinatie met de financiële positie van ABP namen daarin een belangrijke plaats in. Een groot deel van de wekelijkse overleggen heeft het UB gesproken over de voorbereiding op de transitie naar het nieuwe pensioencontract. Hierbij is de besluitvorming door het AB voorbereid. Het beleid Duurzaam en verantwoord beleggen is ook veelvuldig besproken. Daarnaast stonden onder andere de volgende onderwerpen op de agenda: het werken volgens het nieuwe bestuursmodel, de afronding van de reorganisatie van ABP en de herijking en aanscherping van de strategie van ABP. Ook spraken we over de effecten van geopolitieke ontwikkelingen op onze beleggingsportefeuille en de doorontwikkeling van ons risicobeheer. De samenwerking met APG en de operationele uitbesteding hadden eveneens voortdurend de aandacht van het UB. Verder was het verbeteren van de datakwaliteit een belangrijk terugkerend agendapunt. In 2022 is een nieuw rapportageformat ontwikkeld waarmee het UB rapporteert aan het AB.

In 2022 waren er dertien overleggen waarbij het AB is samengekomen. Tijdens deze vergaderingen is over dezelfde onderwerpen gesproken, waarbij de transitie naar het nieuwe pensioencontract, de verhoging van de pensioenen en het beleid Duurzaam en verantwoord beleggen de meeste bestuurlijke tijd hebben gevraagd.

Het NUB heeft in het verslagjaar zeven keer overlegd in eigen kring, meer hierover is te lezen in [het verslag van het NUB](#).

Op belangrijke onderwerpen vraagt het bestuur advies van het verantwoordingsorgaan. In 2022 heeft (een delegatie van) het algemeen bestuur zeven overlegvergaderingen gehad met (een delegatie van) het verantwoordingsorgaan. Adviesaanvragen die aan de orde zijn geweest, hadden betrekking op onder meer de actuariële en bedrijfstechnische nota,

Aanwezigheid bestuur

Overleg	Aantal vergaderingen	Participatie graad
Algemeen bestuur vergadering ¹	10	96%
Niet-uitvoerend bestuur	7	92%
Tweedaagse Algemeen bestuur	3	98%
Commissie pensioenen	7	100%
Commissie beleggingen	6	94%
Auditcommissie ²	7	90%
Toezichtsoverleg ³	5	94%
Totaal		95%

¹ Meegerekend zijn alleen formele bestuurs-vergaderingen en themasessies van meer dan 30 minuten

² Inclusief een overleg tussen Auditcommissie en het Verantwoordingsorgaan

³ In het toezichtsoverleg gaat het Niet-uitvoerend bestuur in gesprek met het Algemeen bestuur

het tussentijdse indexatiebesluit 2022, de premie- en indexatienota 2023 en diverse formele reglementen. Het bestuur neemt het advies van het verantwoordingsorgaan mee voordat wij een definitief besluit nemen. Verder hebben we het verantwoordingsorgaan in een aantal themasessies bijgepraat over actuele thema's, zoals duurzaam en verantwoord beleggen en het nieuwe pensioencontract.

Beleid nevenfuncties geactualiseerd

ABP heeft een gedragscode waarin belangenverstremgeling geadresseerd wordt. Daarnaast is er een beleid nevenfuncties. Dit beleid is een verdere uitwerking van de regels die in de gedragscode zijn opgenomen. In 2022 is het beleid nevenfuncties herzien en vastgesteld. De betrokken rollen en het proces zijn nogmaals onder de loep genomen en waar nodig aangepast, en er zijn scherpere waarborgen ingebouwd om belangenverstremgeling te voorkomen. Zo is de rol van de HR-commissie in het kader van nevenfuncties duidelijker omschreven, en in het advies dat wordt afgegeven worden meerdere scenario's ten aanzien van mogelijke belangenverstremgeling opgenomen. Deze scenario's zijn onderdeel bij de beoordeling van de aanvraag. Het beleid is eind 2022 vastgesteld.

Zelfevaluatie en eigen ontwikkeling bestuur

Als onderdeel van ons beleid Geschiktheid besteedt het bestuur op vaste momenten bewust tijd en aandacht aan de eigen ontwikkeling. Daarmee voldoen we aan de wettelijke eisen die in de Beleidsregel Geschiktheid staan van DNB.

De zelfevaluatie, die één keer per jaar op een afgesproken moment plaatsvindt, richtte zich in het verslagjaar op de mate waarin de geformuleerde doelen voor goed bestuur met het implementeren van het OGM worden gerealiseerd. Het bestuur heeft ook gedurende het jaar oog gehad voor de werking van het nieuwe bestuursmodel. Zo is er na elke vergadering geëvalueerd, om te leren en waar nodig bij te sturen. Bij de tussentijdse evaluatie van het

nieuwe bestuursmodel is ingezoomd op drie hoofdpunten die van belang zijn voor het slagen van het OGM: slagvaardigheid, de samenwerking met APG en rolvastheid. Op basis van de uitkomsten van de tussentijdse evaluatie heeft het bestuur in de resterende maanden van 2022 gewerkt aan verschillende verbetervoorstellen. Hierbij was er specifiek aandacht voor effectief toezicht, de robuustheid van besluitvorming, de werkbelasting binnen het UB en het takenpakket van het NUB. Ook heeft het bestuur gedurende 2022 onder begeleiding van Mens&Kennis het traject Cultuur, gedrag en rolvastheid doorlopen (zie eerder in dit hoofdstuk). Op verschillende momenten hebben wij tijd en energie besteed aan de gedragkant van de omschakeling naar het nieuwe bestuursmodel.

Voldoen aan wettelijke richtlijnen en codes

Externe compliance

ABP valt onder de Code Pensioenfondsen. Deze code, die raakvlakken heeft met de Nederlandse Corporate Governance Code, is toegespitst op de pensioensector. We voldoen aan de normen die deze code stelt, met de volgende kanttekeningen:

- Norm 16 stelt dat leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan (VO), het interne toezicht en andere mede-beleidsbepalers de interne gedragscode van het fonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring ondertekenen en zich daarnaar gedragen. De nalevingsverklaring behorende bij de ABP Gedragscode is voor 2022 ondertekend door de leden van het UB en de leden van het NUB. Daarnaast hebben de leden van het VO de in 2022 vernieuwde Gedragscode ondertekend die specifiek is toegespitst op het VO.
- Norm 39 stelt dat een lid van het VO wordt benoemd door het bestuur en wordt ontslagen door het VO zelf. Bij het VO van ABP worden leden benoemd door de voordragende partijen, omdat dit beter aansluit bij de governance van ABP.

ABP voldoet aan de wettelijke eisen die worden gesteld vanuit de Pensioenwet en aan de OOB-vereisten voor goede governance van pensioenfondsen. Er was in het verslagjaar geen sprake van:

- dwangsommen en bestuurlijke boeten (artikel 96 sub a PW);
- een aanwijzing als bedoeld in artikel 171 die aan de pensioenuitvoerder is gegeven (artikel 96 sub b PW);
- een aangestelde bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 (artikel 96 sub c PW).

ABP heeft de principes van de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen van de Pensioenfederatie nageleefd. Het bestuur heeft verder besloten om vrijwillig de Wet Normering Topinkomens (WNT) toe te passen per 1 januari 2022. ABP heeft ook voldaan aan de plicht om bestuursleden in te schrijven in het UBO-register. Zoals uit de verplichtingen van de SFDR voortvloeit, neemt ABP in bijlage IV informatie op over de duurzaamheid van onze beleggingsportefeuille conform de definities van de SFDR.

Voldoen aan onze interne regels

De ABP Gedragscode is voor 2023 door de gehele organisatie, inclusief de leden van alle bestuurlijke gremia, ondertekend. Verder is in het verslagjaar een nieuwe applicatie in gebruik genomen, waarmee misstanden ook anoniem kunnen worden gemeld. Ook is een nieuwe vertrouwenspersoon benoemd. Aan beide onderwerpen hebben we intern specifiek aandacht besteed om het bewustzijn te vergroten.

Op het gebied van de naleving van de ABP Gedragscode, integriteit en de klokkenluidersregeling zijn er in het verslagjaar geen meldingen gedaan en deden zich geen bijzonderheden voor.

Algemeen Bestuur

Het AB van ABP bestaat uit

1. Conchita Mulder-Volkers	5. Krista Nauta	10. Yolanda Verdonk
2. Patrick Fey	6. Loek Sibbing	11. Anne Gram
3. Vandena van der Meer- Gangapersadsing	7. Alfred Slager	12. Marjolein ten Kroode
4. Harmen van Wijnen	8. Paul Rosenmöller	13. Dominique Dijkhuis
	9. Xander den Uyl	14. Aldert Boonen

Het AB wordt gevormd door het UB en NUB samen. Harmen van Wijnen, Dominique Dijkhuis en Yolanda Verdonk vormen het UB. De overige leden op de foto vormen het NUB.

André van Vliet ontbreekt op de foto.

Verantwoording en toezicht

Verslag van het niet-uitvoerend bestuur

2022 was een bewogen jaar, met als grootste schok de oorlog in Oekraïne. Het was ook een bijzonder jaar voor het niet-uitvoerend bestuur (NUB). Onze toezichtrol is begonnen op 1 januari 2022, bij de overstap naar het nieuwe omgekeerd-gemengde bestuursmodel (OGM).

Korte terugblik

Halverwege 2022 was het voor het eerst sinds 2008 mogelijk voor ABP om de pensioenen te verhogen, met 2,39%. Na een zorgvuldige afweging van alle belangen, in combinatie met de financiële positie van ABP, was eind 2022 een historische verhoging van de pensioenen met 11,96% mogelijk. Ook zijn er door het algemeen bestuur (AB) vooruitstrevende stappen gezet in het beleid omtrent duurzaamheid van de beleggingsportefeuille. Er is hard gewerkt aan het voorbereiden van de invoering van het nieuwe pensioencontract (NPC), in samenwerking met sociale partners en met APG. De beoogde datum voor de invoering van het NPC voor ABP is 1 januari 2026. Dat lijkt ver weg, maar er is nog veel voorbereiding nodig. Straks, bij de overgang naar het nieuwe pensioencontract, maar ook nu moeten deelnemers de juiste bedragen ontvangen. Al deze thema's, waarvan wij vanuit onze toezichtrol de voortgang hebben gemonitord, zijn van grote invloed op de toekomst van het fonds en het vertrouwen van deelnemers in ABP.

Werkwijze

Het interne toezicht van ABP is belegd bij het NUB. Wij worden hierbij ondersteund door de auditcommissie (AC). In 2022 hebben wij gewerkt conform ons toezichtplan. In dit toezichtplan is gewerkt met zeven thema's die gedurende het jaar zijn gevolgd. Binnen deze thema's hebben we vier strategische speerpunten met extra aandacht gevolgd:

- evenwichtige belangenafweging in NPC-keuzes;
- duurzaam en verantwoord beleggen;
- werken in het nieuwe bestuursmodel;
- datakwaliteit.

Om het toezicht goed te kunnen uitoefenen, heeft het NUB gewerkt in duo's, die elk een toezichtthema hebben opgepakt. De duo's volgden gedurende het verslagjaar een of meerdere thema's. Hiervoor is gebruik gemaakt van de kwartaalrapportages van het uitvoerend bestuur (UB), de rapportages van de sleutelfunctiehouders en gesprekken met het UB. De AC heeft het NUB uitgedaagd en gevoed met eigen observaties. Op deze manier zijn de *checks and balances* tussen (uitvoerend) bestuur en intern toezicht versterkt.

Om zo transparant mogelijk verantwoording af te leggen over onze werkzaamheden in het afgelopen jaar, heeft het NUB op 20 april 2023 uitgebreid verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan (VO) op alle genoemde thema's. Het NUB heeft besloten om een samenvatting hiervan op te nemen in dit jaarverslag. Dit verslag beperkt zich tot de belangrijkste bevindingen vanuit het toezicht op de genoemde strategische speerpunten, op basis waarvan wij ook enkele aanbevelingen doen.

Observaties en aanbevelingen van het NUB

Evenwichtige belangenafweging in de NPC-keuzes

Het NUB heeft nauwlettend gekeken naar de evenwichtige afweging van belangen bij de besluitvorming van het algemeen bestuur (AB) in het kader van het NPC, in het bijzonder op het tussentijdse indexatiebesluit (2,39% verhoging) en het besluit om de pensioenen met ingang van 1 januari 2023 met 11,96% te verhogen. Wij stellen vast dat de belangen van alle groepen deelnemers in deze besluitvormingstrajecten evenwichtig zijn afgewogen en dat er helder is gecommuniceerd naar alle belanghebbenden (sociale partners, VO, deelnemers en werkgevers).

Aanbevelingen aan het AB

- Houd vast aan de afspraak om in de eerste helft van 2023 het premiebeleid te herzien en doe dit als het definitieve transitie-FTK bekend is.
- Heb en houd in de communicatie naar deelnemers oog voor de verwachtingen die zij kunnen hebben ten aanzien van volgende indexaties.
- Houd oog voor het stapsgewijs meenemen van het VO in het proces.
- In het toetsingskader evenwichtige belangenafweging onderscheidt het AB in elk geval de doelgroepen actieven, slapers en gepensioneerden. Het is mogelijk dat bij besluitvorming voor het NPC nadere precisering van deze doelgroepen nodig is, bijvoorbeeld door het hanteren van specifieke leeftijdscohorten binnen deze doelgroepen. Wij bevelen het AB aan dit te beoordelen bij besluitvorming rond het NPC.

Duurzaam en verantwoord beleggen

Met het in december gepubliceerde doel om in 2030 50% reductie van CO₂ te bereiken, heeft ABP concreet gemaakt hoe zij potentiële beleggingen gaat beoordelen. Daarnaast wil ABP in totaal € 30 miljard investeren in de energietransitie met dezelfde horizon. ABP kiest ervoor om meer directe (impact)beleggingen te gaan doen, zoals het ontwikkelen van windparken op zee. Wij krijgen graag inzicht in de impact van het gewijzigde beleggingsbeleid op de organisatie. Dit nemen we mee in ons toezicht in 2023.

Aandacht voor de risico/rendementverhouding, ook in relatie tot duurzaamheid

Het behalen van een goed rendement tegen een verantwoord risico is belangrijk voor 'een goed pensioen voor de deelnemers'. ABP wil bijdragen aan een 'leefbare wereld'. We zien dat de rest van de wereld niet altijd meegaat met de steeds stevigere eisen van Europa ten aanzien van milieu en CO₂-reductie. Hierbij hebben wij de vraag of ABP voldoende in beeld heeft hoe dat kan uitpakken voor haar beleggingen en daarmee de pensioenuitkeringen van de deelnemers. Naarmate het nieuwe duurzaamheidsbeleid van ABP steeds verder invulling krijgt, zal voortdurend expliciet moeten worden onderbouwd

hoe de afweging tussen duurzaamheid, risico, rendement en kosten wordt gemaakt. Dergelijke afwegingen worden gemaakt op totaal portefeuilleniveau en vanuit de rol van ABP als langetermijnbelegger. Binnen deze context gaat duurzaamheid niet ten koste van de rendement-risicoverhouding.

Aanbevelingen aan het AB

- Maak inzichtelijk wat de impact van het gewijzigde beleggingsbeleid is op de organisatie.
- Verantwoord steeds hoe de afweging voor duurzaamheid wordt gemaakt, binnen de context van ABP en binnen het kader van duurzaamheid, risico, rendement en kosten.

Werken in het nieuwe bestuursmodel

Het AB heeft de werking van het OGM beoordeeld met evaluaties en heeft acties benoemd voor verbeterstappen. Het AB heeft in een tussentijdse evaluatie input opgehaald bij andere betrokkenen (zoals VO, APG en medewerkers) en gaat dit ook doen bij de evaluatie begin 2023. Vanuit het toezicht zien we dat het AB de werking van het model serieus oppakt en reflecteert op het eigen handelen, met oog voor de doelen van het OGM (onder andere slagvaardig besturen, de samenwerking met APG en rolvastheid). Ook uit de tussentijdse evaluatie komt een positief beeld over de overgang naar het nieuwe model.

Het AB zorgt ervoor dat de nieuwe rollen en structuren ook in cultuur en gedrag tot uiting komen. Hiertoe is onder andere een boardroom coach ingeschakeld. Wij zijn van mening dat dit veel heeft bijgedragen aan teamvorming binnen het AB. Alle leden zijn zich bewust van de verschillende rollen en houden elkaar daar ook scherp op, zowel tijdens de vergaderingen als bij de evaluatie van de vergaderingen.

Aanbevelingen aan het AB

- Blijf de werking van het OGM monitoren door onder andere het evalueren van vergaderingen naast de formele evaluatie.

Datakwaliteit (in aanloop naar het NPC)

In 2022 hebben veel voorbereidende werkzaamheden voor de invoering van het NPC plaatsgevonden. Vanuit het interne toezicht kijken wij naar het proces tot besluitvorming en naar de voorbereidingen van de implementatie.

Proces tot besluitvorming

Het NPC-programma is verdeeld in een aantal werkstromen, zoals complexiteitsreductie, pensioenregeling en invaren, met een overkoepelende werkstroom productenplanning. Wij adviseren het AB om gedurende de hele voorbereidings- en transitieperiode de integraliteit tussen de verschillende werkstromen te bewaken. De onderlinge afhankelijkheden van de werkstromen, de processtappen en belanghebbenden (sociale partners, VO, APG) zorgen voor een uitdagend en complex proces dat continu aandacht en capaciteit vergt. Het NUB heeft ervan kennisgenomen dat het UB in 2023 de inrichting van NPC-programma opnieuw gaat beoordelen. Deze ontwikkeling blijven we op de voet volgen.

Vorbereidingen implementatie

Wij volgen ook nauwlettend de ontwikkelingen op het gebied van datakwaliteit en ICT/change-capaciteit. Met betrekking tot de datakwaliteit stelt het NUB vast dat er alert en gericht wordt gestuurd door het UB, met duidelijk vastgelegde KPI's voor APG. Het tijdig afronden van het op orde maken van administratie, processen en data blijft, mede vanwege capaciteit bij APG, een voortdurend aandachtspunt.

Aanbevelingen aan het AB

- Bewaak gedurende de hele voorbereidings- en transitieperiode de integraliteit tussen de verschillende werkstromen.
- Naarmate de implementatiedata duidelijker worden en dichterbij komen, wordt het steeds belangrijker om de vordering van de aanpassingen in de informatievoorzieningen in brede zin nauwgezet te monitoren en afwijkingen van de planning vroegtijdig te signaleren, in afstemming met APG. Blijf de opdrachtgevers- en regierol goed oppakken.

Dankwoord

Het NUB spreekt zijn waardering uit voor de inzet van het UB, de medewerkers van ABP, het VO, de AC, de commissie Beleggingen en de commissie Pensioenen en alle andere betrokkenen voor de open dialoog en de prettige samenwerking.

Amsterdam, 20 april 2023

Namens het niet-uitvoerend bestuur

Loek Sibbing, voorzitter

Verslag van het verantwoordingsorgaan

In dit verslag leest u meer over de wijze waarop het verantwoordingsorgaan in 2022 invulling heeft gegeven aan zijn taken en bevoegdheden. Eerst worden de taken en samenstelling van het verantwoordingsorgaan geschetst. Vervolgens wordt beschreven hoe vaak er is vergaderd in het verslagjaar. Daarna gaan we in op de onderwerpen die in dit jaar aan de orde zijn geweest, waarbij achtereenvolgens stilgestaan wordt bij adviesaanvragen, overige onderwerpen, oordeel over handelen van het bestuur in 2021 en themabijeenkomsten.

1. Taken en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan

ABP is wettelijk verplicht een verantwoordingsorgaan in te stellen. De taken en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in de Pensioenwet, de statuten van ABP en het reglement van het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan heeft als taak het gevraagd en ongevraagd adviseren van het bestuur. In de Statuten van de Stichting Pensioenfonds ABP is vastgelegd dat deze advisering in ieder geval moet gaan over de volgende onderwerpen:

- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid, de Premie- en Indexatienota, het strategische beleggingsbeleid, de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN), het strategische meerjarenplan en beleggingsbeleid, het herstelplan en de interne klachten- en geschillenprocedure;
- het aangaan, wijzigen of beëindigen van de uitbestedingsovereenkomst(en) met de uitvoeringsorganisatie(s);
- het beleid inzake beloningen;
- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- de overdracht van verplichtingen van het fonds of de overname van verplichtingen;
- liquidatie, fusie of splitsing van het fonds;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- het omzetten van het fonds in een andere rechtsvorm;
- profielen externe leden van de auditcommissie;
- algemene profielen van de uitvoerende en niet-uitvoerende bestuursleden;
- het wijzigen van de statuten en de reglementen van de organen van ABP (niet zijnde pensioenreglementen).

Drie niet-uitvoerende bestuurders worden benoemd op bindende voordracht van de vertegenwoordigers van de gepensioneerden in het verantwoordingsorgaan

Deze personen komen namens de gepensioneerden in het niet-uitvoerend bestuur. Het bestuur benoemt deze personen op basis van het geschiktheidsprofiel en met inachtneming van de bindende voordrachten. In het verslagjaar is mevrouw Marjolein ten Kroode voorgedragen als bestuurslid namens gepensioneerden. Inmiddels is zij na goedkeuring door DNB benoemd. In december 2022 is de geleding gepensioneerden gestart met de werving en selectie in het kader van de opvolging van mevrouw Mulder-Volkers en de heer Den Uyl per 1 april 2023. Bij het opstellen van het verslag van werkzaamheden was deze procedure nog niet afgerond. De geleding gepensioneerden uit het verantwoordingsorgaan heeft in het verslagjaar twee keer overleg gevoerd met de bestuursleden namens gepensioneerden.

De leden van het verantwoordingsorgaan mogen (in 2022) een bindende voordracht doen voor de benoeming van één van de externe leden van de auditcommissie

De auditcommissie bestaat naast drie niet-uitvoerende bestuursleden uit drie externe leden. Het verantwoordingsorgaan heeft in het verslagjaar de heer Paape voorgedragen als extern lid voor de auditcommissie. Het niet-uitvoerend bestuur heeft deze persoon per februari 2022 voor een termijn van drie jaar benoemd volgens de regels in de statuten.

Het verantwoordingsorgaan beoordeelt elk jaar of het bestuur goed gehandeld heeft

Het bestuur, bestaande uit drie uitvoerende bestuursleden en dertien niet-uitvoerende bestuursleden, legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid van ABP voor de toekomst en hoe het beleid is uitgevoerd in het afgelopen jaar. Deze verantwoording gebeurt op basis van het jaarverslag, de jaarrekening en andere relevante informatie. Verder spreekt het verantwoordingsorgaan in het kader van

het jaarwerkproces één keer per jaar met de compliance officer, de externe accountant, de externe actuaaris, de sleutelfunctiehouders en de auditcommissie.

Het verantwoordingsorgaan gebruikt deze gesprekken en informatie om een oordeel te geven over het handelen van het bestuur.

2. Zo ziet het verantwoordingsorgaan eruit

De verkiezingen

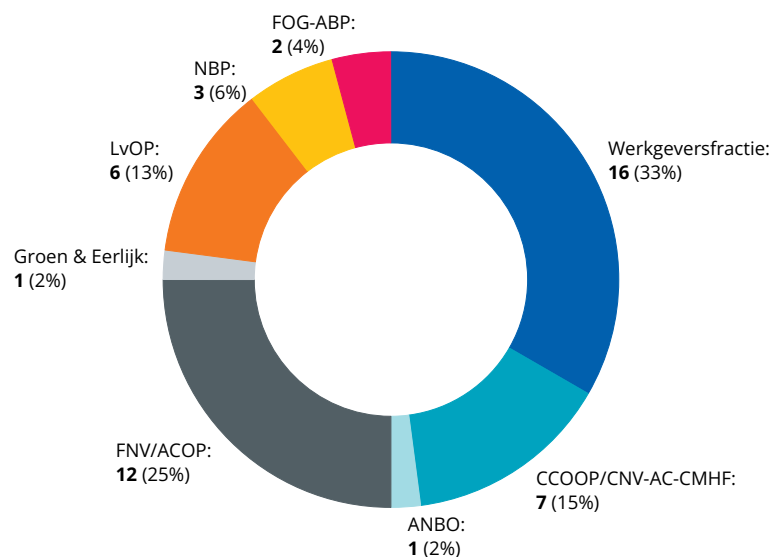
Het verantwoordingsorgaan bestaat uit 48 personen. 32 personen vertegenwoordigen de deelnemers en de gepensioneerden, zestien personen vertegenwoordigen de werkgevers. Werkgeversorganisaties benoemen de vertegenwoordigers van werkgevers. De vertegenwoordigers van deelnemers en gepensioneerden worden eens in de vier jaar gekozen. In de periode van 4 april 2022 tot 25 april 2022 zijn er verkiezingen georganiseerd (zie ook de toelichting in het hoofdstuk governance van het jaarverslag). Het verantwoordingsorgaan is in een vroeg stadium meegenomen in de organisatie en opzet van de verkiezingen. Er is onder andere aandacht besteed aan de communicatiestrategie per fase (bijvoorbeeld de kandidaatstelling en de stemperiode in de verkiezingentijdlijn). Daarnaast is een kiescommissie geformeerd die naleving van de regels van het Verkiezingsreglement bewaakte. Verder is het verantwoordingsorgaan meegenomen in de evaluatie van de verkiezingen.

De zetelverdeling van het verantwoordingsorgaan is vanaf 1 juli 2022 als volgt:

- negentien leden namens deelnemers;
- dertien leden namens gepensioneerden;
- zestien leden namens werkgevers.

De vertegenwoordigers namens deelnemers en gepensioneerden worden eens in de vier jaar gekozen. De vertegenwoordigers namens werkgevers worden door werkgeversorganisaties benoemd.

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit zeven fracties met gekozen leden, en een werkgeversfractie met benoemde leden. De zetelverdeling, per fractie, is sinds 1 juli 2022 als volgt:

3. Vergaderingen in het verslagjaar

Vergaderingen in eigen kring

In 2022 heeft het verantwoordingsorgaan 13 keer in eigen kring vergaderd. Hierin zijn de vergaderingen met het bestuur voorbereid. Begin juli 2022 heeft er een constituerend beraad plaatsgevonden waarin het nieuw samengestelde verantwoordingsorgaan werkafspraken heeft gemaakt voor de komende periode.

Commissie- en fractievergaderingen

De vergaderingen van het verantwoordingsorgaan in eigen kring werden veelal voorafgegaan door vergaderingen/bijeenkomsten van de diverse fracties en commissies. Het verantwoordingsorgaan bestaat uit verschillende fracties die werken vanuit een eigen visie en ambitie. Daarnaast werkt het orgaan met vier commissies: de commissie financiën, de commissie communicatie, de commissie beleggingen en de commissie algemeen.

In de commissies, worden de vergaderingen van het verantwoordingsorgaan met het bestuur voorbereid. De commissies geven vervolgens advies aan het verantwoordingsorgaan over de in te nemen standpunten. Commissies hebben geen besluitvormende bevoegdheid. Ter ondersteuning van de commissies heeft het verantwoordingsorgaan eind 2022 ook een interne werkgroep geformeerd die als voorportaal de behandeling van de adviesaanvragen rondom het nieuwe pensioencontract de komende jaren gaat voorbereiden.

Vergaderingen met bestuur

In 2022 is zes keer overleg gevoerd met het bestuur. Belangrijkste gespreksonderwerpen waren het verbeteren van de administratie, de voorbereidingen voor de implementatie van het nieuwe pensioencontract en de adviesaanvragen die het bestuur heeft voorgelegd aan het verantwoordingsorgaan (zie punt 4). Ook heeft het bestuur het verantwoordingsorgaan in een aantal themasessies bijgepraat over actuele thema's: het nieuwe pensioencontract en het beperken van complexiteit in de pensioenregeling, de risicohouding in zowel het huidige pensioencontract als het nieuwe pensioencontract en het duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid (zie punt 7).

Vergaderingen met het niet-uitvoerend bestuur

Tot en met 31 december 2022 is er twee keer overleg geweest met het niet-uitvoerend bestuur. Zoals het omgekeerd-gemengde bestuursmodel voorschrijft, legt het niet-uitvoerend bestuur verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het interne toezicht. Mede in dit kader levert het niet-uitvoerend bestuur elk half jaar een activiteitenoverzicht op. Ook levert het niet-uitvoerend bestuur elk jaar een rapportage intern toezicht op en bespreekt deze met het verantwoordingsorgaan. Ook spreekt het verantwoordingsorgaan met het niet-uitvoerend bestuur ter voorbereiding op de vaststelling van de bevindingen en het oordeel over het handelen van het bestuur. Onderwerpen die zijn besproken hadden vooral betrekking op de tussentijdse evaluatie van de overstap van het paritaire bestuursmodel naar het omgekeerd-gemengd model (per 1 januari 2022), het duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid, het verbeteren van de administratie en de evenwichtigheid van de besluitvorming rondom het tussentijds verhogen van de pensioenen met 2,39%.

4. Adviesaanvragen

Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur. Hierna lichten we de adviesaanvragen toe die in het verslagjaar 2022 aan de orde zijn gekomen.

Adviesaanvraag herstelplan 2022

Volgens de wet moeten pensioenfondsen een herstelplan doorrekenen wanneer de beleidsdekkingsgraad te laag is. De beleidsdekkingsgraad van ABP had eind 2021 hoger dan 126,3% moeten zijn, maar hij was 102,8%. Daarom heeft het bestuur een nieuw herstelplan opgesteld en dit ter advies voorgelegd aan het verantwoordingsorgaan.

Het verantwoordingsorgaan heeft in maart 2022 positief geadviseerd over het herstelplan. Een minderheid van het verantwoordingsorgaan onthield zich van advisering, omdat zij een advies over een wettelijk voorgeschreven rekeninvuloefening niet zinvol acht.

Adviesaanvraag aangepaste fondsdocumenten (bestuursreglement, reglement auditcommissie)

Naar aanleiding van het besluit om per januari 2022 over te stappen naar een ander bestuursmodel (het omgekeerd gemengd model) zijn er verschillende fondsdocumenten aangepast of opgesteld waarover het verantwoordingsorgaan adviesrecht heeft. In november 2021 heeft het verantwoordingsorgaan al positief geadviseerd over onder andere het bestuursreglement en het reglement auditcommissie. In maart 2022 lagen de geactualiseerde versies van deze reglementen voor ter advies aan het verantwoordingsorgaan. De werking van het omgekeerd gemengd model was in beide reglementen verder uitgewerkt. De fondsdocumenten lagen daarom wederom voor ter advies. Het verantwoordingsorgaan adviseerde positief op de twee reglementen.

Adviesaanvraag Contracten en Service Level Agreements (SLA's)

In het kader van de jaarlijkse beleidscyclus zijn in april 2022 de geactualiseerde SLA's (de uitvoeringsafspraken van ABP met APG over uitvoering van de regeling) met het verantwoordingsorgaan besproken. Het verantwoordingsorgaan heeft daarbij aandacht gevraagd voor het effectiever vormgeven van de uitbestedingsrelatie met uitvoeringsorganisatie APG (grip houden op de uitvoering) en het meenemen van de aanbevelingen van de accountant en de actuaaris richting de SLA 2023. De gegeven aanbevelingen - die door het bestuur zijn overgenomen - waren het inzetten van meer instrumenten om bij te sturen, met name wanneer de prestaties niet zijn zoals van tevoren afgesproken. Het verantwoordingsorgaan adviseerde daaropvolgend in april 2022 positief over de SLA's.

Begin 2023 zal het bestuur verder met het verantwoordingsorgaan in gesprek gaan over de vormgeving van de toekomstige adviesaanvragen inzake de SLA's (in het vervolg mogelijk meer het gesprek te voeren op basis van de strategische hoofdlijnen in plaats van de uitgebreide catalogus met onderliggende activiteiten). Het verantwoordingsorgaan waardeert het voorstel van het bestuur om hier begin 2023 het gesprek over te voeren.

Adviesaanvraag gedragscode voor bestuur en medewerkers van ABP

Naar aanleiding van het besluit om per 1 januari 2022 over te stappen naar het omgekeerd-gemengd bestuurmodel zijn bestaande procedures zoals opgenomen in de Gedragscode 2021 niet langer van toepassing. In dat licht is de gedragscode voor bestuur en medewerkers aangepast. Het verantwoordingsorgaan adviseerde in april 2022 positief over de aangepaste gedragscode voor bestuur en medewerkers.

Adviesaanvraag gedragscode voor de leden van het verantwoordingsorgaan

In 2021 heeft het verantwoordingsorgaan de wens geuit om te komen tot een eigen gedragscode voor de leden van het verantwoordingsorgaan. Deze was tot dusverre onderdeel van de algemene gedragscode. Hieraan lag onder andere ten grondslag dat het verantwoordingsorgaan meer duidelijkheid wenste op het gebied van omgaan met de vertrouwelijkheid van vergaderstukken en het raadplegen van de achterban. Het verantwoordingsorgaan adviseerde positief in april 2022.

Adviesaanvraag tussentijdse indexatie vanaf 1 juli 2022

In juni 2022 is het voorgenomen besluit van het bestuur besproken om de pensioenen per 1 juli 2022 met 2,39% te verhogen en de pensioenaanspraken van ABP-deelnemers (die nog niet aan hun pensioen toe zijn) eveneens te verhogen met 2,39%. Omdat de verhoging vanaf 1 juli wordt doorgevoerd, ontvangen de gepensioneerden over de eerste zes maanden van 2022 een nabetaling van 1,2%. Het verantwoordingsorgaan was verheugd over de voorgenomen besluiten en adviseerde, unaniem positief.

Adviesaanvraag Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN)

Alle pensioenafspraken worden vastgelegd in het beleid van ABP. Officieel heet dit de Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). In het kader van de jaarlijkse actualisering van de ABTN is het verantwoordingsorgaan gevraagd advies uit te brengen over de voorgenomen besluitvorming ten aanzien van de ABTN 2022. Het verantwoordingsorgaan adviseerde in september 2022 positief over de adviesaanvraag ABTN.

Adviesaanvraag Premie- en Indexatienota 2023

In november 2022 is de Premie- en Indexatienota 2023 besproken. De nota is een adviesaanvraag over de voorgenomen verhoging van de pensioenen en de vaststelling van premies. De nota is besproken met het bestuur, waarbij vragen zijn gesteld en over en weer argumenten zijn uitgewisseld. Het

verantwoordingsorgaan adviseerde in meerderheid positief (41 leden). Zeven leden adviseerden negatief.

De leden van het verantwoordingsorgaan die positief adviseerden, hebben aangegeven dat ABP de ambitie en doelstelling heeft om de pensioenen (volledig) te indexeren. Het bestuur heeft dan ook de plicht dit te doen indien dat verantwoord is. Ook heeft het bestuur de afweging van belangen van alle groepen deelnemers en de risico's uitvoerig in kaart gebracht. Dit heeft volgens hen in combinatie met de door het bestuur geschetste financiële positie laten zien dat er voldoende argumenten zijn om volledig te kunnen indexeren met 11,96%. En gelet daarop de keuze van het bestuur te onderschrijven. Als argumentatie om negatief te adviseren zijn door enkele leden van het verantwoordingsorgaan aangegeven dat de risico's niet diepgaand genoeg in kaart zijn gebracht, wat leidt tot de zorg dat de belangen van vooral jonge werknemers niet goed worden afgewogen. Dit leidt voor die leden tot de conclusie dat alleen ruimte is voor een gedeeltelijke indexatie, mede omdat er dan ook meer buffers voor economische onzekere tijden zijn. Dit vinden die leden extra relevant in het kader van het nieuwe pensioencontract, aangezien dit dan kan leiden tot een evenwichtiger vulling van de individuele pensioenpotten tussen werknemers in de verschillende leeftijdsgroepen en gepensioneerden.

Adviesaanvraag beleggingsovertuigingen

De beleggingsovertuigingen vormen het fundament voor het beleggingsproces van ABP. De beleggingsovertuigingen hebben een grote impact. Ze scheppen een gemeenschappelijke basis, geven richting aan beleggingskeuzes en geven kaders aan uitvoeringsorganisatie APG. In november 2022 adviseerde het verantwoordingsorgaan positief over de adviesaanvraag beleggingsovertuigingen.

Adviesaanvraag verlengen van het strategisch beleggingsplan 2022

Het strategisch beleggingsplan is onderdeel van de reguliere herijking van het financieel beleid van ABP. Het strategisch beleggingsplan bevat de belangrijkste beleggingskeuzes die ABP moet maken, te weten:

- de gewenste vermogenssamenstelling (strategische asset-allocatie) in beleggingscategorieën. Het risicoprofiel van deze vermogenssamenstelling wordt geanalyseerd in het licht van alle rechten en verplichtingen op fondsniveau, zowel op korte als op lange termijn;
- de rendementsdoelstelling per beleggingscategorie, tot uitdrukking gebracht in een of meer vergelijkingsmaatstaven (benchmarks);
- in hoeverre ABP bereid is de feitelijke beleggingsportefeuille (tijdelijk) te laten afwijken van de strategisch gewenste portefeuille;
- de afweging van balansrisico's, waaronder de beheersing van het rente- en valutarisico.

In november 2022 was het nieuwe strategisch beleggingsplan nog niet afgerond. Het bestuur heeft daarom voorgesteld het strategische beleggingsplan voor 2022 onveranderd te verlengen tot het moment dat het nieuwe plan is vastgesteld (naar verwachting het tweede kwartaal van 2023). Het verantwoordingsorgaan heeft aangegeven het te betreuren dat de oorspronkelijke planning niet is gehaald en heeft het bestuur verzocht om het verantwoordingsorgaan tijdig mee te nemen in de totstandkoming van het aangepaste strategische beleggingsbeleid en adviseerde positief over het verlengen van het strategisch beleggingsplan.

5. Overige onderwerpen

Verbeteren administratie en data

Met de belangrijke ingangsdatum van het nieuwe pensioencontract van 1 januari 2026 heeft het verantwoordingsorgaan in het verslagjaar voortdurend aandacht gevraagd voor het tijdig verbeteren van de administratie en data. Met het programma 'grip op data' blijft ABP actief zoeken naar mogelijkheden om de pensioenregeling te vereenvoudigen en onjuistheden tot een minimum te beperken, zodat elke deelnemer van ABP krijgt waar hij of zij recht op heeft. Het bestuur meldde begin 2022 dat de eerder gestelde deadline van 1 januari 2023 niet haalbaar is voor het opschonen van de administratie als gevolg van extra gevonden herstelacties. De nieuwe deadline is verschoven naar 1 januari 2025. Het bestuur en het verantwoordingsorgaan hebben van gedachten gewisseld over onder andere de gevonden herstelacties, de uitvoeringskosten van het project, en het maken van alternatieve scenario's (opstellen van een plan B) en een impactanalyse als de datum van 1 januari 2025 niet haalbaar blijkt te zijn.

Verhoogde ambitie op het gebied van klimaat en energie

Het verantwoordingsorgaan sprak gedurende het jaar een aantal keren met het bestuur over duurzaam en verantwoord beleggen. Het bestuur kondigde in 2021 aan het beleid duurzaam en verantwoord beleggen te willen aanscherpen. Het bestuur gaf ook aan dat de uitvoering van het beleid niet meer voldoende aansloot bij de verwachtingen van het maatschappelijk veld waaronder deelnemers en werkgevers. Het verantwoordingsorgaan heeft begin 2022 in de gesprekken met het bestuur onder andere aandacht gevraagd voor het gevolgde proces, de onderbouwing van de besluitvorming, de gemaakte afwegingen van verschillende alternatieven door het bestuur en hoe de beleidswijzigingen zich verhouden tot het behoud van rendement om op die manier de besluitvorming beter te begrijpen.

Evaluatie nevenfunctiebeleid

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2021 verschillende kanttekeningen geplaatst en een aantal inhoudelijke vragen gesteld over het nevenfunctiebeleid van ABP. Daaropvolgend heeft het bestuur, mede op aandringen van het verantwoordingsorgaan, het nevenfunctiebeleid geëvalueerd en aangescherpt in 2022. Het verantwoordingsorgaan onderschrijft de verbetering van procesafspraken, in het bijzonder het punt dat jaarlijks alle nevenfuncties in het bestuur worden besproken.

Impact van de oorlogssituatie in Oekraïne

Het bestuur heeft na de Russische inval in Oekraïne besloten om alle beleggingen in Rusland en Belarus te verkopen. Het verantwoordingsorgaan is meegenomen in het procesverloop. Ook is er verder van gedachten gewisseld over de balans tussen het zorgdragen voor een goed pensioen voor de deelnemers en maatschappelijk verantwoord beleggen.

Evaluatie handleiding incidenten

Onderdeel van een goede uitvoering van de pensioenregeling is dat de uitvoerder adequaat, tijdig en in alle transparantie reageert op incidenten. Om dat proces tussen ABP en uitvoeringsorganisatie APG te stroomlijnen is mede op aanbeveling van het verantwoordingsorgaan in 2019 een nieuwe incidentenhandleiding opgesteld voor pensioenuitvoering. In 2022 is een evaluatie uitgevoerd en besproken met het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan is van mening dat de incidentenhandleiding bijdraagt aan een integere en beheerste bedrijfsvoering.

Waarde van de huidige pensioenpotjes in het kader van het nieuwe pensioenstelsel

In 2017 is de pensioenpot voor alle actieve deelnemers geïmplementeerd in Mijnabp.nl. Aanleiding hiervoor was het sentiment onder een groot aantal deelnemers dat er straks geen pensioen meer voor ze zou zijn. Dit sentiment

was aanleiding om – in co-creatie met deelnemers - de pensioenpot als communicatieconcept te ontwikkelen.

Het verantwoordingsorgaan heeft in gesprekken met het bestuur zorgen geuit over wat er met dit model gebeurt bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. De huidige pensioenpot komt naar verwachting niet overeen met de individuele pensioenpot in het nieuwe stelsel. Het verantwoordingsorgaan benadrukte dat het belangrijk is om verwarring richting deelnemers te voorkomen. In 2023 zal het bestuur verder met het verantwoordingsorgaan in gesprek gaan over de wijze waarop dit ‘communicatiemiddel’ kan worden aangepast.

Uitkomsten tussentijdse evaluatie omgekeerd-gemengd bestuursmodel

Per 1 januari 2022 heeft ABP het bestuursmodel gewijzigd naar het omgekeerd-gemengd model. Hierbij is afgesproken om de implementatie van het nieuwe bestuursmodel op gezette tijden te evalueren. Naar aanleiding van de tussentijdse evaluatie heeft het verantwoordingsorgaan in september 2022 vragen gesteld over onder andere de uitvoeringsrelatie met APG, de taakverdeling binnen het niet-uitvoerend bestuur en onderling in het uitvoerend bestuur. Ook heeft het verantwoordingsorgaan aandacht gevraagd voor het periodiek (blijven) evalueren van het omgekeerd gemengd model en het beschikbaar stellen van een adequaat instrument om de effectiviteit van het bestuursmodel te blijven meten.

Betrokkenheid van het verantwoordingsorgaan bij het nieuwe pensioencontract

Het nieuwe pensioencontract kent vele facetten, zoals nieuwe wetgeving, pensioenregeling, communicatie en ICT. In 2023 werken het bestuur en het verantwoordingsorgaan toe naar de zogeheten ‘adviesaanvraag invaren’. Het invaren betreft het overbrengen en omzetten van de al opgebouwde pensioenrechten van deelnemers naar een individuele aanspraak op vermogen in het nieuwe contract. In de adviesaanvraag invaren zal het

verantwoordingsorgaan gevraagd worden advies te geven op de manier waarop het bestuur dit wil gaan doen. Gelet op het (waarschijnlijk) verzwaarde adviesrecht van het verantwoordingsorgaan ten aanzien van het nieuwe pensioencontract, is het de intentie van zowel het verantwoordingsorgaan als het bestuur om vroegtijdig met elkaar de verschillende aspecten van dit contract te bespreken. Het bestuur heeft in november 2022 samen met het verantwoordingsorgaan de planning voor 2023 uitgewerkt. Het bestuur heeft aan het verantwoordingsorgaan toegezegd te bevorderen dat de benodigde informatie zo vroegtijdig als mogelijk met het verantwoordingsorgaan wordt gedeeld. Zoals eerder gemeld heeft het verantwoordingsorgaan eind 2022 een interne werkgroep geformeerd die de adviesaanvragen rondom het nieuwe pensioencontract gaat voorbereiden.

Risicohouding huidige regeling

De pensioenwet en het besluit Financieel toetsingskader vereisen van ABP dat ze in overleg met de fondsorganen, waaronder het verantwoordingsorgaan, de risicohouding vastlegt. De risicohouding is onderdeel van de pensioendriehoek waarin een afweging wordt gemaakt tussen premie, ambitie en risico. Minder premie betekent meer risico om dezelfde ambitie te halen. Aan de hand van de vastgestelde risicohouding kan worden getoetst of de pensioenregeling uitvoerbaar is.

Het bestuur en het verantwoordingsorgaan hebben in verschillende sessies (in juni en in september 2022) van gedachten gewisseld over wat een aanvaardbaar risico is voor verschillende leeftijdsgroepen. Het verantwoordingsorgaan heeft aangegeven dat ze het risico liever niet verhoogd ziet ten opzichte van de huidige situatie. Het verantwoordingsorgaan heeft verder vragen gesteld over de opzet van het bijbehorende deelnemersonderzoek, de ontwikkeling van de deelnemerspopulatie van het fonds en hoe dat wordt meegenomen in het vaststellen van de risicohouding. Ook is er afgesproken dat het verantwoordingsorgaan een verzoek kan indienen om in de toekomst de risicohouding eventueel te wijzigen; het

bestuur kan dit verzoek dan meewegen in haar besluit om de risicohouding te herzien.

Verbeterde samenwerking

In het tweede kwartaal van 2022 hebben het verantwoordingsorgaan en het bestuur afgesproken om via een traject, onder begeleiding van een externe, te streven naar een verbeterde samenwerking. Het doel van het traject is om te komen tot een set van afspraken over hoe 'samen effectief' met elkaar om te gaan, zowel binnen het verantwoordingsorgaan als in de interactie tussen het verantwoordingsorgaan en het bestuur. De eerste sessies hebben plaatsgevonden in december 2022. De intentie is om het traject medio 2023 af te ronden.

6. Oordeel over het handelen van het bestuur in 2021

Op 28 april 2022 heeft het bestuur aan het verantwoordingsorgaan verantwoording afgelegd over het in 2021 gevoerde beleid. Voorafgaand aan deze vergadering heeft inhoudelijke behandeling van de jaarstukken in commissieverband plaatsgevonden, waarbij toelichting is gegeven door de externe accountant, de externe actuaaris en de compliance officer van ABP.

Het uiteindelijke oordeel is een weging van wat het verantwoordingsorgaan vindt van het handelen van het bestuur. Het verantwoordingsorgaan doet aanbevelingen voor verbetering en aanpassing van het beleid. Er is ruimte om, als fracties dat wensen, hun (afwijkende) standpunt of opmerkingen toe te lichten.

Met inachtneming van de bevindingen en aanbevelingen is het verantwoordingsorgaan tot een positief oordeel gekomen over het handelen van het bestuur inzake het gevoerde beleid, de gemaakte beleidskeuzes en de naleving van goed pensioenfondsbestuur. Een lid van het

verantwoordingsorgaan oordeelde negatief, en enkele leden onthielden zich van advisering.

De bevindingen en aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan zijn gedeeld met het bestuur. Deze zijn terug te vinden in het ABP-jaarverslag over 2021.

Het bestuur rapporteert periodiek aan het verantwoordingsorgaan over de opvolging van de aanbevelingen.

7. Themabijeenkomsten

Nieuw pensioencontract

In januari 2022 is een aparte themasessie belegd over het nieuwe pensioencontract. Het verantwoordingsorgaan is meegenomen in het programma en de deelprojecten om de overgang naar het nieuwe pensioencontract te realiseren. Hierbij zijn ook de dilemma's en uitdagingen aan bod gekomen. Verder is er ingezoomd op het tijdspad en de rolverdeling van de verschillende stakeholders. Ook is er met het bestuur gesproken over het reduceren van de complexiteit in de huidige regeling, zodat invaren mogelijk is in de nieuwe regeling. Het bestuur en het verantwoordingsorgaan hebben stilgestaan bij (complexe) thema's als bijlage K en begroting gefinancierde aanspraken van militairen van voor 1 juni 2001, de complexiteit in de pensioenregeling inzake het arbeidsongeschiktheidspensioen, het invaliditeitspensioen en het nabestaandenpensioen en een pensioencontract voor zzp'ers.

Duurzaam en verantwoord in beweging

Tijdens een themasessie in september 2022 heeft het bestuur het verantwoordingsorgaan kort op de hoogte gesteld over de rol en verantwoordelijkheid van ABP op het gebied van duurzaamheid en de focus in het huidige beleid op de drie transitithema's (klimaat, digitalisering, behoud

natuurlijke hulpbronnen) en het daarbij respecteren van mensenrechten als randvoorwaarde. Om verder in te zoomen op de strategie van het insluitingsbeleid is er op verzoek van de commissie beleggingen van het verantwoordingsorgaan een aanvullende sessie georganiseerd met een delegatie van het bestuur. Daarbij zijn bijvoorbeeld aan bod gekomen de transparantie en de aanscherping van de insluitingscriteria (ook per sector), de impact van engagement, het afbouwen van beleggingen in fossiele producenten en de aansturing van uitvoeringsorganisatie APG met betrekking tot de aanscherping van het beleid duurzaam en verantwoord. In november 2022 is door enkele medewerkers van ABP een toelichting gegeven aan de commissie beleggingen op het StIP en is er gesproken over de aangepaste beleggingsovertuigingen van ABP. Het gesprek met de commissie beleggingen over de nieuwe insluitingscriteria van ABP heeft niet plaatsgevonden omdat dit stuk vertraging heeft opgelopen.

Risicohouding in het nieuwe pensioencontract

In november 2022 is er een sessie belegd over de risicohouding in het nieuwe pensioencontract. Het verantwoordingsorgaan is meegenomen in onder andere het proces van het vaststellen van de risicohouding in het nieuwe pensioencontract, de overeenkomsten en verschillen met de risicohouding in de huidige regeling en de samenhang met de financiële opzet. Er is daarnaast van gedachten gewisseld over de uitkomsten van de verschillende onderzoeken naar de risicopreferenties van de ABP deelnemers en de vertaling hiervan in een voorstel voor de risicohouding.

Begin 2023 gaat het bestuur verder met het verantwoordingsorgaan in gesprek over de risicohouding in het nieuwe contract om te toetsen of het verantwoordingsorgaan zich kan vinden in de gehanteerde aanpak en de voorgestelde risicohouding.

Oordeel van het verantwoordingsorgaan

Het algemeen bestuur (AB) legt jaarlijks verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan (VO) over het gevoerde beleid en de naleving van de principes van goed pensioenfondsbestuur zoals bedoeld in het Besluit uitvoering Pensioenwet en de Wet verplichte beroepspensioenregeling van 18 december 2006.

In dat kader deelt het VO zijn bevindingen met het AB, spreekt het een oordeel uit over het handelen van het AB in 2022 en doet het in lijn daarmee aanbevelingen voor 2023.

Algemeen

Het VO besteedt in zijn oordeel over 2022 achtereenvolgens aandacht aan de volgende onderwerpen:

- jaarverslag en jaarrekening;
- werking van het bestuursmodel;
- grip op de uitvoering;
- het nieuwe pensioencontract (NPC);
- beleggingen en duurzaamheidsbeleid;
- reputatie.

Het VO baseert zich voor zijn bevindingen op de gezamenlijke vergaderingen met het AB, het overleg met het niet-uitvoerend bestuur (NUB) en het (concept)jaarverslag over 2022.

Het VO waardeert de wijze waarop het AB zich in het verslagjaar heeft ingespannen om het VO te betrekken bij de besluitvorming, de beleidskeuzes en de strategische ontwikkelingen.

Jaarverslag en jaarrekening 2022

Bevinding

Naar aanleiding van het (concept)jaarverslag heeft (een delegatie van) het VO kennisgenomen van de rapportages en gesprekken gevoerd met de externe accountant, de certificerend actuaris, de compliance officer en de sleutelfunctiehouders.

Het VO waardeert de uitgebreide rapportages die zijn opgesteld en toegelicht door de externe accountant, de certificerend actuaris en de compliance officer en de detaillering van de daarin weergegeven conclusies en aanbevelingen.

Het VO spreekt zijn waardering uit over het transparante jaarverslag en de inzichtelijke jaarrekening 2022. Hierbij constateert het VO dat de principes van (goed) pensioenfondsbestuur zijn opgevolgd.

Het VO heeft bij het jaarverslag en jaarrekening over 2022 de volgende opmerkingen en aanbevelingen.

Rendement ten opzichte van benchmark

In 2022 boekte ABP een negatief rendement van -17,6%. Dit negatieve rendement wordt mede veroorzaakt door de turbulente marktomstandigheden in 2022. Wanneer het rendement wordt afgezet tegen de benchmark, valt op dat het rendement op de categorie aandelen langjarig onder de benchmark ligt, terwijl het doel is om de benchmark te verslaan.

In het jaarverslag 2022 wordt slechts beperkt toegelicht wat de oorzaken en mogelijke verbeterpunten zijn. Het behalen van goed rendement bepaalt of ABP haar ambities voor een goed pensioen kan waarmaken. In 2023 wordt het nieuwe strategisch beleggingsplan (StIP) opgesteld, met daarin de herijkte beleggingsovertuigingen.

Wwft-compliance APG

In 2022 heeft het bestuur aan het VO gemeld dat APG onvoldoende aantoonbaar compliant is aan de wetgeving ter voorkoming van witwassen en financiering van terrorisme (Wwft). De door APG toegezegde rapportage hierover in het vierde kwartaal van 2022 is nog niet opgeleverd. In het verslag van de accountant wordt aangegeven dat er in 2022 geen compliance-incidenten in relatie tot de Wwft zijn gerapporteerd. De compliance officer meldt in zijn verslag en toelichting dat er bij een geïntensiveerde controle bevindingen naar boven zijn gekomen en dat deze gemeld zijn bij de toezichthouder. Het betrof hier bevindingen specifiek ten aanzien van sanctieregelgeving naar aanleiding van de oorlog tussen Rusland en Oekraïne. In relatie tot de Wwft is door de compliance officer aangegeven dat er geen directe aanleiding is om aan te nemen dat APG niet compliant is. Bij diepgaand

dossieronderzoek is gebleken dat de juiste processtappen worden gevolgd. De aantoonbaarheid van compliance aan de Wwft is op dit moment echter niet mogelijk zonder diepgaand dossieronderzoek.

Het VO constateert dat in het jaarverslag geen melding wordt gemaakt over de mate van Wwft-compliance door APG. Het is goed om te zien dat er dossieronderzoek wordt gedaan en dat hieruit blijkt dat de juiste processtappen worden gevolgd. Tegelijkertijd constateren we dat het niet zonder diepgaand onderzoek kunnen aantonen van de compliance aan de Wwft risico's met zich meebrengt. Het is zeer tijdrovend, zo niet onmogelijk, om alle dossiers op deze wijze te onderzoeken.

Aanbeveling

Het VO vraagt het AB:

- bij implementatie van het nieuwe StIP als uitgangspunt te hanteren om het rendement van de categorie aandelen in de komende jaren boven de benchmark uit te laten komen;
- erop te sturen dat APG zo spoedig mogelijk komt tot een situatie waarin zij aantoonbaar compliant is aan de Wwft voor alle dossiers.

De werking van het bestuursmodel

Bevinding

Op 1 januari 2022 heeft ABP een nieuw bestuursmodel ingevoerd. Hierbij is het paritaire model, waarbij het AB bestaat uit vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers en gepensioneerden, omgezet in een omgekeerd-gemengd model (OGM). In het OGM is sprake van een uitvoerend bestuur (UB) bestaande uit onafhankelijke fulltime bestuurders en een niet-uitvoerend bestuur (NUB). Het NUB bestaat uit vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers en gepensioneerden. Daarnaast is er een auditcommissie (AC) die het NUB ondersteunt in zijn toezichthoudende taak. De AC bestaat uit drie

NUB'ers en drie externe leden. Het NUB en het UB vormen samen het AB. Het doel van de invoering van een nieuw bestuursmodel is door een betere verantwoordelijkheidsverdeling ABP effectiever te besturen en de dagelijkse aansturing van het fonds en de samenwerking met APG te optimaliseren.

Het VO constateert dat het tijd kost om een dergelijke ingrijpende verandering goed in te regelen en om te schakelen naar de goede invulling van de nieuwe rollen. Het VO ziet UB, NUB en AB op onderdelen nog zoeken om tot een goede en rolvaste invulling van de taken en verantwoordelijkheden te komen. Tegelijkertijd zien we dat er stappen worden gezet op het vlak van slagvaardigheid, de samenwerking met APG en rolvastheid.

Het is nog te vroeg om tot een afgewogen oordeel over het functioneren van het model te komen. Afsproken is om het model na één jaar uitgebreid te evalueren. Het evaluatierapport zal in het eerste deel van kalenderjaar 2023 voor het VO beschikbaar komen. Aan de hand van dit evaluatierapport zal het VO tot een oordeel komen over de werking van het nieuwe model.

Aanbeveling

Het VO vraagt het AB:

- om de komende jaren de werking van het nieuwe bestuursmodel jaarlijks te blijven evalueren volgens een vaste methodiek, waardoor het mogelijk wordt om de evaluaties onderling te vergelijken. Het VO gaat ervanuit dat het AB bereid is de tussentijdse evaluaties te bespreken met het VO;
- om bij de evaluatie te reflecteren op de slagvaardigheid en samenwerking met APG op enkele concrete thema's zoals de beleggingsresultaten, SLA 2023, grip op data, de kwaliteit van de pensioenadministratie en de Wwft-compliance.

Grip op de uitvoering

Bevinding

De afgelopen jaren is het onderwerp uitvoering van de pensioenregeling door APG diverse malen onderwerp van discussie geweest in het overleg tussen het VO en het AB. Hoewel in grote lijnen de uitvoering van de pensioenregeling zonder problemen verloopt, is er de afgelopen jaren een aantal incidenten geweest waaruit is gebleken dat op onderdelen de pensioenadministratie verbeterd moet worden. Bij een eerste plan van aanpak binnen het programma "Grip op Data" dat in 2021 is uitgevoerd, bleek dat er meer herstelacties nodig waren dan aanvankelijk werd ingeschat. In 2022 is een vervolgplan opgesteld. Dit moet ertoe leiden dat de pensioenadministratie per 1 januari 2025 volledig op orde is, zodat een overgang naar het nieuwe pensioencontract (NPC) goed kan verlopen. Het VO constateert dat het UB APG gericht en constructief aanstuurt om de doelen te bereiken en heeft kennisgenomen van het feit dat het AB voldoende vertrouwen heeft in het in juni 2022 door APG aangeleverde nieuwe plan van aanpak. Het VO blijft de voortgang van het project met belangstelling volgen.

Een onderwerp dat nauw samenhangt met een correcte pensioenuitvoering, is de complexiteitsreductie van de regeling. De ABP-pensioenregeling is vooral door het vele gestapelde overgangsrecht (met name bijlage K) zo ingewikkeld geworden dat dit ook uitvoeringstechnisch een belemmering is. In de afgelopen jaren heeft het bestuur erop aangestuurd de complexiteit te verminderen. Dit is maar in beperkte mate gelukt, met name doordat dit moet gebeuren door wijzigingen van het pensioenreglement, waarbij het primaat bij de sociale partners in de Pensioenkamer ligt. Inmiddels heeft het AB besloten om de vereenvoudiging te realiseren in het kader van het invaren in het NPC.

In de rapportage van de certificerend actuaris wordt opgemerkt dat de toegekende pensioenverhoging in juli 2022 niet geheel eenduidig en herleidbaar is verwerkt in de pensioenadministratie. Hierdoor kan uit het verloop van de voorziening niet worden opgemaakt of de indexatie op alle aanspraken is toegepast. Dit leidt mogelijk tot extra noodzakelijke controle- en herstelacties. APG heeft aangegeven prioriteit te geven aan aanpassing van de werkwijze, zodanig dat toekomstige indexaties wel onder de juiste mutatiecode kunnen worden verwerkt.

Aanbeveling

Het VO vraagt het AB:

- in het kader van de implementatie van het NPC zowel in de communicatie naar deelnemers en werkgevers als in de verantwoording van de evenwichtigheid richting het VO nadrukkelijk aandacht te besteden aan de wijze waarop de bestaande overgangsrechten (bijlage K) worden meegenomen in het invaarproces;
- in overweging te nemen om ten aanzien van de mogelijke risico's die de realisatie van het programma "Grip op Data" met zich meebrengt, te kijken naar aanvullende zekerheden, bijvoorbeeld door alsnog een externe partij een prospectieve risico-inventarisatie te laten uitvoeren;
- een noodscenario te ontwikkelen als het onverhoopt niet mocht lukken om alle data tijdig voor de implementatie van het NPC op orde te krijgen;
- APG te vragen om aan te tonen dat de toegekende indexaties per juli 2022 en januari 2023 correct op alle aanspraken zijn toegepast en dat de interne procedures zijn aangepast om herhaling van deze situatie in de toekomst te voorkomen.

Het nieuwe pensioencontract

Bevinding

Eind 2022 heeft de Tweede Kamer ingestemd met het Wetsvoorstel toekomst pensioenen. Hoewel het wetsvoorstel nog door de Eerste Kamer moet worden behandeld en de invoeringsdatum van 1 januari 2026 nog ver weg lijkt, is ABP verdergegaan met de voorbereiding. Het VO vindt dit een goede zaak gezien de complexiteit en omvang van de overgang naar het nieuwe contract, waarbij alle tijd nodig is om een zorgvuldig proces te realiseren.

De invoering van het NPC is de meest ingrijpende wijziging sinds jaren voor de deelnemers van ABP. Voor het VO is het dan ook essentieel dat het door het AB goed wordt meegenomen in het hele proces. Het VO constateert dat het AB hier positief tegenover staat en is verheugd met deze toezegging van het AB. Aanvullend is het van belang dat de informatievoorziening zich niet alleen uitstrekt tot die punten waarop het VO formeel adviesrecht heeft maar over de volle breedte van het NPC. Dit is essentieel voor het VO om uiteindelijk goede afwegingen te kunnen maken en op een juiste wijze invulling te kunnen geven aan het verzwaard adviesrecht. Dit draagt bij aan een zorgvuldig proces. In het verslagjaar hebben inmiddels twee voorbereidende sessies over het NPC plaatsgevonden. Dit betrof met name de voorgenomen fasering. Inhoudelijke gesprekken vonden niet plaats, omdat de Tweede Kamer nog geen definitief besluit had genomen.

Met betrekking tot en ter advisering van de inhoudelijke keuzes die door ABP gemaakt moeten worden, heeft het VO een aparte voorbereidende werkgroep ingesteld. De werkgroep laat zich bijstaan door een externe adviseur.

Ten aanzien van het proces constateert het VO dat de termijn waarbinnen het VO in 2023 een gedegen en verantwoord advies moet geven erg kort is. Het VO ziet het als een reëel risico dat het niet mogelijk zal blijken om binnen deze termijn tot een verantwoord advies te komen.

Aanbeveling

Het VO vraagt het AB:

- prioriteit te geven aan goede communicatie door ABP richting deelnemers en werkgevers, waarbij zowel de extra risico's als de extra kansen aan bod komen. De nieuwe wet voorziet in een wettelijk communicatieplan voorafgaand aan de invoering van het NPC. Gezien de ingrijpende operatie vraagt het VO dat het ABP-bestuur vroegtijdig - voorafgaand aan het wettelijke communicatieplan – deelnemers en werkgevers meeneemt in de op handen zijnde wijzigingen en de achtergronden en beweegredenen daarbij;
- mede gezien het verzwaard adviesrecht een zorgvuldig proces in te richten waarbij voldoende tijd is voor het VO om tot goede afwegingen te komen;
- het VO vroegtijdig in het proces en de informatievoorziening mee te nemen, bijvoorbeeld al tijdens de beeldvormingsfase van het bestuur;
- in het kader van de advisering en informatievoorziening richting het VO bij de verschillende aspecten van het NPC steeds een helder onderscheid te maken tussen zaken die zijn voorgeschreven (wetgever, DNB, Pensioenkamer) en aspecten waarbij het AB eigen beleidskeuzes maakt, om een goede afweging te kunnen maken;
- om bij zijn beleidsafwegingen in het kader van de evenwichtige belangenafweging aandacht te hebben voor de groepen actieven, gepensioneerden en slapers.

Beleggingen en duurzaamheidsbeleid

Bevinding

2022 was een bewogen jaar, waarin ABP een negatief beleggingsrendement van -17,6% behaalde. Het effect van de rentestijging op de verplichtingen was groter, waardoor de dekkingsgraad steeg en de pensioenen na twaalf jaar weer konden worden verhoogd. De kosten voor vermogensbeheer zijn in 2022 gedaald ten opzichte van 2021.

Het strategisch investeringsplan (StIP) bevat de belangrijkste beleggingsbeslissingen, zoals de gewenste vermogensverdeling, de rendementsdoelstellingen en de afweging van balansrisico's. Omdat het nieuwe StIP nog niet was afgerond in november 2022, heeft het AB voorgesteld het plan ongewijzigd te verlengen totdat het nieuwe plan wordt vastgesteld (naar verwachting in het tweede kwartaal van 2023). Het VO betreurt dat de oorspronkelijke planning niet is gehaald, maar heeft aangegeven dat het positief is dat in het nieuwe StIP het aangescherpte duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid, de nieuwe beleggingsovertuigingen en de geactualiseerde ALM meegenomen kunnen worden.

Het bestuur heeft in oktober 2021 aangekondigd het beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen aan te scherpen (koerswijziging) en erkende dat de uitvoering van het beleid niet meer voldoende aansloot bij de verwachtingen van het maatschappelijk veld, inclusief deelnemers en werkgevers. Ten aanzien van de koerswijziging heeft het VO begin 2022 in gesprekken met het AB aandacht gevraagd voor het gevolgde proces, de onderbouwing van de besluitvorming en de afwegingen van verschillende alternatieven door het AB. Het VO benadrukte de vraag hoe de beleidswijzigingen zich verhouden tot het behoud van rendement en hoe deze bijdragen aan de doelstellingen van duurzaam en verantwoord beleggen. Deze dialoog heeft het VO gevoerd (en blijft het VO voeren) vanuit een gemeenschappelijk gevoelde verantwoordelijkheid voor de pensioenvoorziening van alle deelnemers. Naar aanleiding van de onderbouwing van de besluitvorming, de gemaakte afwegingen (waarbij het AB heeft beargumenteerd dat verantwoord beleggen niet ten koste gaat van rendement) heeft het VO aangegeven waardering te hebben voor het besluit en kiest het voor een duurzame koers.

Het VO ziet positieve verbeteringen in het klimaatbeleid met onder andere een aanscherping van de CO₂-doelstelling met absolute percentages. Het VO mist daarin echter nog steeds de insluitingscriteria. Het AB heeft aangegeven om

het VO van de noodzakelijke informatie te voorzien en het VO tijdig mee te nemen in het proces.

Aan het VO is tevens de risicohoudingsregeling voorgelegd ter beeldvorming. Het VO heeft meerdere vragen gesteld ter verheldering over het onderzoek en het AB gevraagd om het VO tijdig mee te nemen in de opzet van een nieuw risicopreferentie-onderzoek onder deelnemers.

Aanbeveling

Het VO vraagt het AB om:

- actief te blijven communiceren met deelnemers om duidelijk te onderbouwen dat duurzaam en verantwoord beleggen niet ten koste gaat van het (langetermijn)rendement en zo mogelijke zorgen weg te nemen;
- voor het VO het insluitingsbeleid inzichtelijk te maken en de insluitingscriteria per sector publiek te maken;
- inzichtelijk te maken hoe de aansturing van uitvoeringsorganisatie APG met betrekking tot het beleggingsbeleid verloopt en de kosten die APG maakt in verband met het beleggingsbeleid;
- in het jaarverslag en StIP inzichtelijk te maken hoe de kosten van vermogensbeheer tot stand komen, trends over de jaren heen zichtbaar te maken en aan te geven hoe het AB hierop stuurt. Het VO pleit ervoor om bij de herbeoordeling van de beleggingskosten te sturen op het behalen van een goed rendement tegen verantwoorde kosten;
- het VO tijdig mee te nemen in de opzet van een nieuw risicopreferentie-onderzoek onder deelnemers en inzichtelijk te maken op welke manier het deelnemersperspectief de risicohouding beïnvloedt;
- de effectiviteit van de instrumenten voor duurzaam en verantwoord beleggen (zoals insluitingsbeleid en engagement-trajecten) inzichtelijk te maken en te verantwoorden;
- het VO te informeren over strategische plannen met betrekking tot beleggingen die publiekelijk worden gedeeld.

Reputatie

Bevinding

Mede naar aanleiding van incidenten uit het verleden en een externe evaluatie heeft het bestuur diverse acties uitgezet - deels in 2021 en deels in 2022 geïmplementeerd - die varieerden van het strikter naleven van het bestaande beleid en het aanpassen van de bestaande gedragscode voor bestuur en medewerkers van ABP tot het starten van een cultuurtraject onder begeleiding van een extern bureau. Het VO heeft de aangepaste gedragscode met daarin het verscherpte beleid nevenwerkzaamheden en een versterking van de positie van de compliance officer in het voorjaar van 2022 besproken. Het VO heeft positief geadviseerd over de aangepaste gedragscode voor bestuur en medewerkers van ABP en staat ook positief tegenover het grotere bewustzijn van het AB op het bredere terrein van reputatierisico's.

Aanbeveling

Het VO vraagt het AB om:

- bij belangrijke bestuursbesluiten met grote impact nadrukkelijker te blijven kijken naar de reputatiegevolgen en deze mee te nemen in een tijdige communicatie naar het VO.

Relatie VO en bestuur

Bevinding

Halverwege het verslagjaar is een nieuw VO aangetreden. Bij de invoering van het nieuwe bestuursmodel is opnieuw duidelijk geworden dat het goed is te investeren in de relatie tussen het VO en het AB. Eind 2022 en doorlopend tot in 2023 is hier onder andere een boardroom coach voor ingeschakeld, met als doel om zowel het intern functioneren van het VO als de samenwerking tussen VO en het AB te verbeteren. Het VO kijkt positief naar de uitgesproken intenties en een aantal eerste resultaten van dit traject. Vooral bij onderwerpen met tijdsdruk, zoals de premie- en indexatienota en het NPC zouden we elkaar nog beter kunnen vinden.

Voor het goed functioneren van het VO is het verder belangrijk dat alle faciliteiten voor de leden van het VO op orde zijn. Het VO constateert dat dit niet in alle opzichten het geval is geweest, bijvoorbeeld op ICT-vlak. Inmiddels is het gesprek tussen bestuur en VO opgestart over verbeteringen.

Aanbeveling

Het VO vraagt het AB om:

- te investeren in optimale faciliteiten zodat het VO zijn werk naar behoren kan doen.

Oordeel

Op grond van de eigen bevindingen en de bevindingen van de accountant, de certificerend actuaaris, de compliance officer en het NUB oordeelt het VO positief over het handelen van het AB inzake het gevoerde beleid, de gemaakte beleidskeuzes en de naleving van goed pensioenfondsbestuur.

Reactie AB op het oordeel van het VO

Het AB heeft met belangstelling kennisgenomen van de bevindingen en aanbevelingen van het VO. Het AB dankt het VO voor het uitgebrachte positieve oordeel over het gevoerde beleid in 2022. Het bestuur zal op de gebruikelijke wijze een terugkoppeling verzorgen op de aanbevelingen van het VO.

Het AB spreekt tot slot zijn waardering uit voor de betrokkenheid en samenwerking met het VO. Een speciaal woord van dank aan de leden die per 1 juli 2022 afscheid hebben genomen voor hun betrokkenheid en bijdrage in de afgelopen zittingsperiode en aan de nieuwe leden voor hun inzet tijdens de drukke inwerkperiode gedurende de tweede helft van 2022. Het bestuur ziet uit naar een verdere uitbouw van de relatie in 2023.

Jaarrekening

Enkelvoudige jaarrekening	116
Toelichtingen algemeen	119
Risicoparagraaf	131
Toelichting op de enkelvoudige balans	145
Toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten	165
Toelichting op het enkelvoudige kasstroomoverzicht	174
Overige toelichtingen	175
Geconsolideerde jaarrekening	180
Toelichtingen algemeen	183
Risicoparagraaf	185
Toelichting op de geconsolideerde balans	186
Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten	199
Gebeurtenissen na balansdatum	202
Toelichting op het geconsolideerde kasstroomoverzicht	203
Overige toelichtingen	204
Ondertekening van de jaarrekening	207

Anders dan gebruikelijk is de enkelvoudige jaarrekening vóór de geconsolideerde jaarrekening opgenomen. De reden hiervan is dat de enkelvoudige jaarrekening het beste inzicht geeft in de financiële positie van het pensioenfonds en aansluit bij overige externe publicaties en de in het bestuursverslag opgenomen beleidsmatige informatie.

Enkelvoudige balans

Na bestemming van het saldo van baten en lasten

in € mln	Notes	31-12-2022	31-12-2021
ACTIVA			
Vastgoedbeleggingen		75.112	77.826
Aandelen		172.287	228.837
Vastrentende waarden		185.350	219.233
Derivaten		23.871	34.234
Overige beleggingen		35.239	37.257
Beleggingen	1	491.859	597.387
Overige activa	2	2.164	1.976
Totaal activa		494.023	599.363

in € mln	Notes	31-12-2022	31-12-2021
PASSIVA			
Algemene reserve		45.230	52.847
Bestemmingsreserves		6	760
Eigen vermogen	3	45.236	53.607
Voorziening pensioenverplichtingen (VPV)	4	414.265	498.797
Ontvangen zekerheden		5.316	14.977
Shortposities		156	-
Kortgeld o/g		3.129	6.806
Derivaten		25.215	21.235
Passiva beleggingen-gerelateerd	5	33.816	43.018
Schulden en overige passiva	6	706	3.941
Totaal passiva		494.023	599.363

Enkelvoudige staat van baten en lasten

in € mln	Notes	2022	2021
BATEN			
Premiebijdragen (netto)	7	17.013	12.604
Beleggingsresultaten (bruto)		-96.103	57.029
Af: kosten vermogensbeheer		-679	-609
Beleggingsresultaten (netto)	8	-96.782	56.420
Totaal baten		-79.769	69.024
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	9	-13.712	-12.908
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen:			
- pensioenopbouw		-23.442	-20.546
- indexatie		-55.230	-
- rentetoevoeging		2.488	2.842
- onttrekking voor pensioenuitkeringen		13.810	12.864
- onttrekking voor kosten pensioenbeheer		122	105
- ontwikkeling marktrente		151.032	34.220
- wijziging actuariële grondslagen		-2.749	2.560
- resultaat op actuariële grondslagen		140	702
- wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-439	-211

in € mln	Notes	2022	2021
- overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		-1.200	-1.468
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen	10	84.532	31.068
Dekking uit kostenopslag pensioenpremies	11	95	116
Saldo overdracht van rechten	12	480	242
Kosten pensioenbeheer (netto)	13	-198	-156
Rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd		-69	-16
Overige baten en lasten	14	270	-211
Totaal lasten		71.398	18.135
Saldo baten en lasten		-8.371	87.159
Bestemming van het saldo van baten en lasten:			
- onttrekking / toevoeging algemene reserve		-7.617	87.377
- onttrekking / toevoeging bestemmingsreserves		-754	-218

Enkelvoudig kasstroomoverzicht

in € mln	Notes	2022	2021
Beginstand geldmiddelen		1.528	1.356
Mutaties			
Kasstroomen uit pensioenactiviteiten:			
- ontvangen premies		12.993	12.720
- ontvangen in verband met overdracht van rechten	12	1.395	284
- betaalde pensioenuitkeringen	9	-13.712	-12.908
- betaald in verband met overdracht van rechten	12	-919	-42
- betaalde kosten pensioenbeheer	13	-190	-141
- overige mutaties		603	64
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		170	-23
Kasstroomen uit beleggingsactiviteiten:			
- verkopen en aflossingen van beleggingen		170.194	102.318
- verstrekkingen en aankopen van beleggingen		-144.936	-65.025
- directe beleggingsopbrengsten		8.181	5.515
- indirecte gerealiseerde resultaten uit derivaten en valutaresultaten		-22.457	-11.103
- betaalde kosten beleggingen		-633	-591
- ontvangen zekerheden		-9.522	-10.515
- overige mutaties		414	-20.404
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		1.241	195
Eindstand geldmiddelen		2.939	1.528

Toelichtingen algemeen

Kenmerken van de pensioenregelingen

Inleiding

ABP is het pensioenfonds voor mensen die werken bij de overheid en het onderwijs. De inhoud van de regeling wordt bepaald door de Pensioenkamer van de Raad voor het Overheidspersoneelsbeleid (ROP). Pas nadat ABP de door de Pensioenkamer overeengekomen regelingen heeft getoetst op financiële haalbaarheid, uitvoerbaarheid en uitlegbaarheid draagt ABP zorg voor de uitvoering.

De rechtsverhouding tussen ABP en de aangesloten werkgevers is vastgelegd in het uitvoeringsreglement, dat is afgesloten tussen ABP en de deelnemers in het pensioenreglement.

Het uitvoeringsreglement bevat onder meer bepalingen over verplichte en vrijwillige aansluiting, te verstrekken gegevens en informatie en de afdracht van premies. Het pensioenreglement bevat de bepalingen omtrent de pensioenaanspraken en pensioenrechten. Voor de inhoud van beide reglementen verwijzen wij u naar de website van het fonds (www.abp.nl). In deze paragraaf gaan we in hoofdlijnen in op de kenmerken van de pensioenregelingen.

Algemeen

Pensioen wordt opgebouwd gedurende het werkzame leven en verstrekt bij stoppen met werken, arbeidsongeschikt raken of aan de nabestaanden bij overlijden. De pensioenopbouw wordt fiscaal niet als loon gezien en is dus belastingvrij. De pensioenuitkering wordt belast (zogenoemde omkeerregeling), met uitzondering van het nettopensioen, waarbij de uitkering belastingvrij is.

De opgebouwde rechten zijn voorwaardelijke verplichtingen van het fonds aan de deelnemers. Het fonds houdt alle risico's in eigen beheer. Van herverzekering is geen sprake. Bij beëindiging van de deelneming stopt de pensioenopbouw.

Voor wachtgelders, deelnemers met recht op een ontslaguitkering, WW'ers en arbeidsongeschikten is sprake van gedeeltelijke voortzetting van de pensioengeldige tijd. Bij arbeidsongeschiktheid ten gevolge van een dienstongeval of beroepsziekte geldt een voortzetting van de pensioengeldige tijd van maximaal 100%.

De jaarlijkse opbouw is afhankelijk van de volgende vijf factoren: het opbouwpercentage, de franchise, het pensioengevend inkomen, de meetellingswaarde en de deeltijdfactor. Het pensioengevend inkomen bestaat uit het vaste salaris, vaste toelagen en pensioengevende variabele toelagen uit het voorgaande kalenderjaar. De meetellingswaarde betreft het percentage waarmee het pensioenproduct wordt opgebouwd. De pensioenpremies worden geheven over het inkomen boven de franchise (over het eerste deel van het inkomen, zijnde de franchise, wordt al AOW-premie ingehouden) en afgedragen door de werkgevers. De franchise voor de premie kan anders zijn dan de franchise voor de opbouw van nieuwe aanspraken. Deze laatste is namelijk inkomensafhankelijk, terwijl de premiefranchise voor iedereen gelijk is. De werkgevers nemen volgens de afspraken uit de Pensioenovereenkomst 70% van de premie (ouderdoms- en nabestaandenpensioen en AOP) voor hun rekening en houden 30% van de premie in op het inkomen van de werknemers. Voor de premie inkoop voorwaardelijk pensioen geldt een andere verdeling.

Op individueel en collectief niveau kunnen met inachtneming van het pensioenreglement, afspraken worden gemaakt over het pensioengevend zijn van bepaalde variabele inkomensbestanddelen. Op basis van wettelijke bepalingen zijn sommige inkomensbestanddelen niet pensioengevend.

Vanaf 1 januari 2022 is het pensioengevend salaris gemaximeerd op € 115.866 (in 2021: € 112.189 dit bedrag wordt jaarlijks via een ministeriële regeling aangepast) bij een volledige dienstbetrekking.

ABP wil waar mogelijk de ingelegde pensioenpremies maatschappelijk verantwoord beleggen en optimaal laten renderen. Het beleggingsbeleid is erop gericht om op lange termijn voldoende rendementen te behalen zodat de pensioenaanspraken en pensioenrechten, met behoud van een betaalbaar premieniveau én een aanvaardbaar risico, kunnen worden geïndexeerd.

Indexatie leidt tot een verhoging van de pensioenaanspraken en pensioenrechten en daarmee tot een verhoging van de onvoorwaardelijke verplichtingen van het fonds. Per jaar beoordeelt ABP of indexatie kan plaatsvinden, waarbij de prijsontwikkeling (CPI) de indexatieambitie is.

Indexatie wordt alleen verstrekt als de financiële positie van het fonds dit toelaat. Het verlenen van na-indexatie ter compensatie van eerder niet volledig verleende indexatie of doorgevoerde verlagingen is onderdeel van de indexatie-ambitie. Bij een ontoereikende financiële positie van het fonds moeten de pensioenen in het uiterste geval nominaal worden verlaagd.

De pensioenproducten

De pensioenproducten betreffen ouderdomspensioen (OP), nabestaandenpensioen (NP) (NP bestaat uit partnerpensioen (PP) en wezenpensioen), arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP, invaliditeitspensioen en herplaatsingstoelagen) en individuele vrijwillige aanvullingen.

Ouderdomspensioen (OP)

De pensioenregeling voor ouderdomspensioen is een middelloonregeling. Elk jaar wordt over het pensioengevend inkomen een stukje pensioen opgebouwd. De pensioenopbouw leidt tot een levenslang recht op pensioen. Tot 2006 opgebouwde aanspraken op flexibel pensioen zijn actuarieel neutraal omgezet in aanspraken op ouderdomspensioen.

Deelnemers kunnen - binnen bepaalde bandbreedtes - op het moment van pensionering ervoor kiezen het pensioen, al dan niet in deeltijd, eerder of later te laten ingaan, pensioenen uit te ruilen (bijvoorbeeld tussen OP en PP) en tijdelijk een hoger of lager pensioen te ontvangen. Daarnaast kunnen deelnemers ervoor kiezen om na uitdiensttreden extra pensioen op te bouwen of de regeling vrijwillig voort te zetten.

Nabestaandenpensioen

De opbouw van het partnerpensioen vindt plaats op kapitaaldekking ter grootte van 70% van het ouderdomspensioen, ongeacht het moment van overlijden. Hierdoor ontstaat er geen verschil meer in partnerpensioen voor en na AOW-leeftijd. Daarnaast kan er in geval van overlijden recht bestaan op wezenpensioen. Het recht op wezenpensioen bestaat tot een maximale leeftijd van 25 jaar van de wees.

Arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP) en premievrije opbouw bij arbeidsongeschiktheid (PVAO)

Gedurende het recht op AAOP is er recht op PVAO naar rato van de arbeidsongeschiktheid (mits deze niet het gevolg is van een dienstongeval of beroepsziekte) van maximaal 50%. Voor de vaststelling van de hoogte van het AAOP wordt uitgegaan van het WIA-dagloon en de mate van arbeidsongeschiktheid.

Inkoop voorwaardelijk pensioen

Bij de afschaffing van VUT en prepensioen hadden werkgevers en werknemers in 2006 en 2007 de mogelijkheid om arbeidsvoorwaardelijke afspraken te maken over extra pensioenopbouw over verstreken dienstjaren. In 2006 is in de regeling opgenomen de inkoop voorwaardelijk pensioen over perioden voor 2006 waarover minder pensioen is opgebouwd dan fiscaal toegestaan. Dit betekent dat de aanspraken voorwaardelijk waren en onvoorwaardelijk zijn geworden op 1 januari 2023 of bij pensionering voor die datum. De regeling geldt alleen voor deelnemers die vanaf 31 december 2005 onafgebroken werknemer zijn en geboren zijn op of na 1 januari 1950 of geboren zijn voor 1 januari 1950 en die op 1 januari 2006 geen recht hebben gehad op een FPU-uitkering. Per 30 december 2022 zijn alle aanspraken VPL ingekocht. De inkoop VPL zit in de pensioenopbouw.

Vrijwillige producten

Het pensioenreglement bevat bepalingen die verschillende vrijwillige mogelijkheden bieden om extra OP/NP op te bouwen, dan wel de regeling OP/NP na uitdiensttreding vrijwillig voort te zetten.

Nettopensioen

Als het inkomen hoger is dan het maximale pensioengevende salaris (vanaf 1 januari 2022 vastgesteld op € 115.866 en wordt jaarlijks via een ministeriële regeling aangepast) dan is deelname aan de nettopensioenregeling mogelijk. Deze beschikbare-premieregeling zorgt voor aanvullende pensioenopbouw. De hoogte van dit aanvullende pensioen wordt bepaald door de inleg (premie), de rendementen daarop en de inkooptarieven (met name de variabele opslag en rente zijn van invloed) op pensioendatum. De premie wordt betaald vanuit het nettosalaris en de pensioenregeling is vrijwillig.

Uitruilmogelijkheden

De pensioenregeling kent verschillende uitruilmogelijkheden. Zo kan bij ingang van het ouderdomspensioen (OP) uitruil plaatsvinden met het

partnerpensioen, of omgekeerd. Verder kan het OP (opgebouwd tot 2021) op het moment van einde deelnemerschap (anders dan door ingang OP of overlijden) worden uitgeruild tegen het recht op partnerpensioen.

Waardeoverdracht

Als een deelnemer in dienst treedt bij een niet bij ABP aangesloten werkgever kan het eerder bij ABP opgebouwde pensioen worden meegenomen naar een ander pensioenfonds. Dan krijgt hij of zij later geen pensioen van ABP, maar van het fonds waaraan het opgebouwde pensioen is overgedragen. Het omgekeerde kan ook. Als een deelnemer in dienst treedt bij een bij ABP aangesloten werkgever, kan het eerder bij een ander pensioenfonds opgebouwde pensioen worden meegenomen naar ABP. De actuele voorwaarden voor een waardeoverdracht zijn op de website van ABP te vinden.

Pensioenregeling beroepsmilitairen

Beroepsmilitairen hebben een eigen pensioenregeling, die eveneens wordt uitgevoerd door ABP. Werknemers met de status van beroepsmilitair, gewezen beroepsmilitairen met recht op een arbeidsongeschiktheidspensioen en gewezen beroepsmilitairen met recht op een ontslag- of werkloosheidsuitkering nemen deel aan deze sectorale regeling. Het burgerpersoneel van Defensie neemt deel in de middelloonregeling van ABP, de pensioenregeling voor beroepsmilitairen is in 2019 aangepast naar een defensie-specifieke middelloonregeling.

Grondslagen algemeen

De Stichting Pensioenfonds ABP, statutair gevestigd te Heerlen, met Kamer van Koophandel-nummer 41074000 heeft deze jaarrekening opgesteld op basis van in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving en de wettelijke bepalingen inzake de jaarrekening, zoals opgenomen in Titel

9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

In de balans hebben de pensioenverplichtingen en de daartegenover staande beleggingen hoofdzakelijk een langlopend karakter. De post passiva beleggingen-gerelateerd heeft ook een langlopend karakter, maar wordt op basis van de richtlijnen separaat in de balans gepresenteerd. De overige balansposten zijn onder overige activa en overige passiva verantwoord, met het eigen vermogen als sluitpost.

Alle baten en lasten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben. Mutaties in het eigen vermogen betreffen uitsluitend de verwerking van het saldo van baten en lasten. De baten en lasten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waardingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen.

De grondslagen van waardering en resultaatbepaling van de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening zijn gelijk. De bedragen zijn afgerond in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld. Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2022, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2022.

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Salderingen

Een financieel actief en een financiële verplichting worden uitsluitend gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is gebruik gemaakt van schattingen en veronderstellingen die van invloed zijn op gerapporteerde activa, passiva, baten en lasten. Dit is met name het geval bij het bepalen van de voorziening pensioenverplichtingen en bij de waardering van niet-beursgenoteerde beleggingen. Achteraf kan blijken dat de gehanteerde waarde afwijkt van de feitelijke waarde.

Verwerking

Activa en passiva zijn, voor zover niet anders vermeld, gewaardeerd tegen actuele waarde. Een actief wordt in de balans opgenomen als het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen vloeien en de waarde van het actief betrouwbaar kan worden vastgesteld. Activa die hier niet aan voldoen worden niet in de balans verwerkt, maar worden aangemerkt als niet in de balans opgenomen activa. Een verplichting wordt in de balans opgenomen als het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en als de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Verplichtingen die hier niet aan voldoen worden niet in de balans verwerkt, maar worden aangemerkt als niet in de balans opgenomen verplichtingen.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen als een vermeerdering van het economisch potentieel heeft plaatsgevonden, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, en als de omvang daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt als een vermindering van het economisch potentieel heeft plaatsgevonden, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, en als de omvang daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Schattingswijzigingen

In 2022 zijn de actuariële grondslagen gewijzigd, de totale impact van deze wijzigingen op de voorziening pensioenverplichtingen resulteert in een daling van € 2,7 miljard. De impact op de dekkingsgraad bedraagt -0,6%-punt.

Dit komt voornamelijk door de overgang van de AG-prognosetafel van AG2020 naar AG2022. De actualisering van de sterfteprognose van het Actuariel Genootschap (AG2022) leidt tot een stijging van de VPV van € 3,0 miljard. De levensverwachting stijgt sneller dan verondersteld in prognosetafel AG2020. De stijging van de levensverwachting komt door het toevoegen van Europese data uit 2019 aan het Prognosemodel AG2020 en door het verbeteren van de sluitingsmethodiek.

De overgang op nieuwe flexfactoren (ten behoeve van vervroegen en uitstellen van pensioen) is verwerkt. De nieuwe flexfactoren zijn bepaald op basis van een rekenrente van 2,0% (was 2,2%) en de grondslagen GO1719. Dit leidt tot een afname van de VPV met € 0,4 miljard.

De actualisering van de R/F-factoren leidt tot een toename van de VPV van € 0,1 miljard. Een R/F-factor (oftewel Reëel/Fictief) is de verhouding tussen de feitelijke jaarlijkse uitkeringen aan Bijlage K en de fictieve aanspraken. We spreken hier over fictieve aanspraken omdat, in tegenstelling tot reguliere OP/NP-aanspraken, deelnemers geen aanspraken voor Bijlage K opbouwen.

De hoogte van de aanvulling is namelijk onder andere afhankelijk van de (samenvallende) diensttijd uit de periode tot 1995. Deze diensttijd wordt omgezet in een zogenaamde 'fictieve aanspraak' zodat waardering van de voorziening voor Bijlage K op basis van contante waardefactoren kan plaatsvinden. Een verdere toelichting is opgenomen in de toelichting op de post voorziening pensioenverplichtingen, en de mutatie voorziening pensioenverplichtingen in het onderdeel 'wijziging actuariële grondslagen'.

Een verdere toelichting is opgenomen in de toelichting op de post voorziening pensioenverplichtingen, en de mutatie voorziening pensioenverplichtingen in het onderdeel 'wijziging actuariële grondslagen'.

Grondslagen voor de omrekening van vreemde valuta

De waarde van de ultimo-standen van activa en passiva gehouden buiten de eurozone worden tegen de koersen per balansdatum omgerekend in euro's. De voor omrekening gehanteerde koersen zijn de World Markets Companyfixingkoersen (WM) van de laatste beursdag van het verslagjaar, 16 uur Londense tijd, zoals gepubliceerd via Reuters. De hieruit voortvloeiende omrekeningsverschillen worden in de post beleggingsresultaat verantwoord. Baten en lasten in vreemde valuta's worden omgerekend in euro's tegen de koersen per transactiedatum. Ook de verschillen tussen de transactiekoers en de koers van afwikkeling worden in het beleggingsresultaat opgenomen.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

Beleggingen worden tegen actuele waarde gewaardeerd. Al naar gelang de beschikbaarheid van objectieve gegevens gelden voor de bepaling van de actuele waarde achtereenvolgens de onderstaande waarderingmethodieken. Hierbij wordt volgens een getrapte benadering te werk gegaan. Pas als een hoger gelegen methodiek niet toepasbaar blijkt, wordt op de eerstvolgende waarderingmethodiek overgegaan. De beleggingen voor ABP nettopensioen en ABP ExtraPensioen zijn gezien hun geringe omvang opgenomen in de post beleggingen, ook al betreffen dit beleggingen voor risico deelnemers. De grondslagen gelden zowel voor beleggingen voor risico van het fonds als voor beleggingen voor risico van de deelnemer.

Mark-to-market

Onder normale marktomstandigheden wordt voor de waardering van de beleggingen gebruikgemaakt van prijzen, aangeleverd door onafhankelijke prijsleveranciers. Dit betreft niet alleen beursnoteringen, maar ook prijzen die op dagelijkse basis worden verstrekt door onafhankelijke prijsleveranciers.

Broker quotes

Zijn geen beursnoteringen of prijzen, aangeleverd door onafhankelijke prijsleveranciers, beschikbaar of worden deze gezien de marktomstandigheden als niet-realistisch beschouwd, dan wordt de actuele waardebepaling gebaseerd op ten minste drie door brokers opgestelde waarderingen.

Mark-to-model

Ontbreekt het aan beursnoteringen en aan prijzen, aangeleverd door onafhankelijke prijsleveranciers, of worden deze gezien de marktomstandigheden als niet-realistisch beschouwd en ontbreekt het ook

aan broker quotes, dan wordt de actuele waarde benaderd op basis van door de uitvoerder beheerde waarderingsmodellen. Daarbij wordt rekening gehouden met risico's voor insolventie en illiquiditeit volgens een basis-, stress- en extreme stress-scenario.

De door de uitvoerder beheerde waarderingsmodellen inclusief de gehanteerde veronderstellingen worden periodiek, doch minimaal eens per kalenderjaar geëvalueerd door een externe specialist.

De waarderingsmodellen zijn op algemeen aanvaarde principes gebaseerd. Daarbij wordt op basis van marktparameters, zoals kredietwaardigheidsopslagen, gewerkt met de best mogelijke inschattingen van verwachte toekomstige kasstromen, die vervolgens verdisconteerd worden tegen passende rentecurves.

Ter inschatting van de volatiliteiten en correlaties wordt gebruikgemaakt van gegevens afkomstig uit openbare bronnen. Voor de inschatting van het kredietrisico wordt gebruikgemaakt van reference bonds. Standaarden zoals de interbancaire rentes en genoteerde rentecurves van swap en future markets staan aan de basis van de gehanteerde rentecurves.

De door de uitvoerder beheerde waarderingsmodellen worden met name gebruikt voor interest rate swaps, onderhandse leningen en hypotheekportefeuilles. Voor de interest rate swaps worden op basis van interest rates van prijsleveranciers zogenaamde discountcurves gecreëerd, die vervolgens gebruikt worden voor de verdiscontering van de toekomstige kasstromen. In het geval van ontvangen zekerheden zijn de risico's geringer en wordt een lagere rentecurve gehanteerd. De kasstromen voor de vaste lange rente component volgen uit het contract en de kasstromen voor de variabele korte component zijn gebaseerd op van de markt afgeleide forward rates. Voor onderhandse leningen worden eveneens rentecurves van prijsleveranciers gebruikt. Daarbij wordt een variabele spread gehanteerd die afhankelijk is

van de sector van de leningnemer. Tevens wordt rekening gehouden met een van de markt afgeleide inflatiecurve. Voor de hypotheekportefeuilles wordt een yieldcurve gehanteerd die gebaseerd is op consumententarieven met afslagen ten aanzien van de in de consumententarieven begrepen vergoeding voor verlopen optionaliteiten en vergoeding voor verstrekking en servicing van hypotheken.

Externe schattingen

Indien geen mark-to-market-, brokerquote- of mark-to-model-waardering voorhanden is, wordt de actuele waarde bepaald aan de hand van door externe partijen opgeleverde periodieke schattingen van de actuele waarderingen van de betreffende beleggingen. De categorie externe schattingen is onderverdeeld in beleggingen met en beleggingen zonder externe onafhankelijke toetsing.

Interne schattingen

Is geen betrouwbare informatie voorhanden die kan dienen als input voor de door de uitvoerder beheerde waarderingsmodellen, dan wordt de actuele waarde op basis van een eigen schatting bepaald. Zo mogelijk vindt een externe toets plaats, met name op de veronderstellingen.

De bovenstaande beschreven getrapte benadering van de waarderingmethodieken wordt voor alle beleggingscategorieën toegepast.

Presentatie netto vlottend actief

Beleggingen worden gewaardeerd inclusief bijbehorende vorderingen, liquide middelen en schulden, indien deze niet voor andere doelen dan beleggingstransacties kunnen worden aangewend. Deze vorderingen en schulden worden na eerste verwerking tegen de geamortiseerde kostprijs gewaardeerd. Deze waarde komt gezien de korte looptijd nagenoeg overeen met de nominale waarde onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen

voor het risico van oninbaarheid. Onderstaand wordt ingegaan op de meer specifieke invulling van de waardering per beleggingscategorie.

Vastgoedbeleggingen

Vastgoedbeleggingen worden tegen de actuele waarde gewaardeerd, waar mogelijk tegen marktnoteringen. Als deze niet beschikbaar zijn, vindt waardering tegen nettovermogenswaarde plaats. Kapitaalbelangen in vastgoedfondsen worden tegen net asset value gewaardeerd.

Aandelen

Beleggingen in aandelen, converteerbare obligaties en private equity worden tegen de actuele waarde gewaardeerd, waar mogelijk tegen marktnoteringen.

Vastrentende waarden

Obligaties en indexobligaties worden tegen actuele waarde gewaardeerd, waar mogelijk tegen marktnoteringen en aangepast met de daaraan toewijsbare lopende rente.

Hypothecaire leningen worden tegen actuele waarde gewaardeerd op basis van een model met een variabele spread voor het vervroegde aflossings-, krediet- en illiquiditeitsrisico. Bij spaarhypotheke wordt het opgebouwde spaarkapitaal in mindering gebracht.

Beleggingen in onderhandse leningen worden tegen actuele waarde gewaardeerd op basis van een model, zo nodig aangepast aan de hand van marktinformatie, aangevuld met een variabele spread voor de risico's van illiquiditeit en tegenpartij en gecorrigeerd voor de daaraan toewijsbare lopende rente. De actuele waarde van onderhandse leningen wordt bepaald door middel van het berekenen van de contante waarde van de gecontracteerde kasstromen van deze leningen, op basis van de bij de restantlooptijd passende marktrentes. Bij leningen betrekking hebbend op financial lease

onroerend goed wordt met variabele spreads voor het illiquiditeits- en kredietrisico gerekend.

Derivaten

Derivatenposities worden ongesaldeerd tegen actuele waarde gewaardeerd. Voor bepaalde instrumenten, zoals over-the-counter-derivaten, wordt gebruik gemaakt van waarderingmodellen waarin wordt uitgegaan van bepaalde veronderstellingen, bijvoorbeeld ten aanzien van kredietrisico en rentecurves.

Overige beleggingen

Overige beleggingen betreffen beleggingen die niet aan de andere beleggingscategorieën kunnen worden toegewezen. Dit zijn voornamelijk commodities en absolute return strategies. Deze beleggingen worden tegen actuele waarde gewaardeerd, waar mogelijk tegen marktnoteringen.

Overige activa

Deelnemingen zijn duurzame kapitaalbelangen waarin ABP invloed van betekenis kan uitoefenen op het zakelijke en financiële beleid. Deze deelnemingen worden, evenals joint-ventures, tegen nettovermogenswaarde gewaardeerd. Overige kapitaalbelangen zijn bij de beleggingscategorie gepresenteerd waarop ze betrekking hebben.

Bedrijfsgebouwen en overige materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs verminderd met lineaire afschrijvingen, berekend op basis van de geschatte economische levensduur, of tegen lagere bedrijfswaarde.

Na eerste verwerking worden de vorderingen en overlopende activa tegen de geamortiseerde kostprijs gewaardeerd. Deze waarde komt gezien de korte looptijd nagenoeg overeen met de nominale waarde, voor zover van toepassing onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid.

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is naast een financieringsbron voor eventuele tegenvallers ook een bron voor mogelijke toekomstige indexaties. De wet schrijft voor dat pensioenfondsen minimaal een eigen vermogen van 4,2% van de voorziening pensioenverplichtingen aanhouden, zie voor verdere toelichting het [hoofdstuk 'Risicoparagraaf'](#). Dit is te zien als een bekleemde reserve. Zakt het eigen vermogen beneden dat niveau, dan moet aanvulling binnen de wettelijk voorgeschreven termijn plaatsvinden.

Bestemmingsreserves betreffen door het bestuur afgezonderde bestandsdelen van het eigen vermogen met een specifieke toekomstige bestemming. De bestemmingsreserves worden daarom niet meegeteld bij het bepalen van de dekkingsgraad.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen (VPV) heeft een langlopend karakter. De voorziening voor risico van het pensioenfonds bestaat uit de aan middelloonregelingen en aan dienstjaren gerelateerde voorzieningen ouderdoms- en nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP). De voorziening ABP nettopensioen en voorziening ABP ExtraPensioen zijn gezien hun geringe omvang opgenomen in de VPV, ook al betreffen dit voorzieningen voor risico deelnemers.

De VPV worden bepaald als de contante waarde van de verwachte toekomstige pensioenuitkeringen. Indexaties dan wel verlagingen van de pensioenaanspraken en -uitkeringen worden verwerkt zodra definitieve besluitvorming heeft plaatsgevonden. De voorziening pensioenverplichtingen is bepaald op basis van de op balansdatum geldende nominale rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank (DNB).

De actuariële grondslagen voor onder andere sterftekansen, overgangskansen en partnerfrequenties worden in beginsel driejaarlijks geactualiseerd en tussentijds geëvalueerd. De actuariële grondslagen voor het overgangsrecht privatisering ABP (OPA) worden jaarlijks geactualiseerd. Voor de sterfteprognose die gehanteerd wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen wordt gebruik gemaakt van de sterfteprognosetafels van het Actuarieel Genootschap (AG).

Voor de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen van het ouderdoms- en nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP) wordt uitgegaan van de volgende actuariële grondslagen en methoden:

- de nominale rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB ten behoeve van de bepaling van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Overal waar sprake is van (actuele nominale) marktrente wordt bedoeld de (actuele nominale) rentetermijnstructuur;
- de meest recente AG-prognosetafels;
- geslachts- en leeftijdsafhankelijke tabellen voor de overgangskansen, gebaseerd op de waarnemingen op het eigen deelnemersbestand: sterfte (van deelnemers, van medeverzekerden en van nabestaanden), invalideren, ontslag wegens tussentijds vertrek en ontslag wegens wachtgeld. In de sterftetabellen wordt rekening gehouden met een verwachte toekomstige sterftetrend. Daarnaast worden partnerfrequenties bij overlijden gebruikt;
- de veronderstelling bij de vaststelling van de leeftijd van deelnemers en hun nabestaanden dat zij op 1 juli geboren zijn;
- parameters voor onder meer de gemiddelde pensioenopbouw per dienstjaar en het gemiddelde leeftijdsverschil tussen partners op het tijdstip van overlijden;
- inachtneming van tot het einde van het verslagjaar genomen bestuursbesluiten met betrekking tot wijzigingen, zoals toekenning van indexatie, per 1 januari van het eropvolgende kalenderjaar;
- er wordt rekening gehouden met de voorzienbare toekomstige aanpassing van de AOW-leeftijd;

- een kostenopslag voor toekomstige administratiekosten (toekennings- en excassokosten).
- Voor het nabestaandenpensioen wordt zowel de 'onbepaald partner' als de 'bepaald partner'-methode gehanteerd.
  - Vóór het bereiken van de AOW leeftijd wordt de 'onbepaald partner'-methode gehanteerd, waarbij wordt uitgegaan van een gemiddeld leeftijdsverschil tussen de deelnemer en diens partner.
  - Na het bereiken van de AOW leeftijd wordt de 'bepaald partner'-methode gehanteerd, waarbij er alleen nabestaandenpensioen is gereserveerd indien er daadwerkelijk een partner aanwezig is.

Voorziening ouderdoms- en nabestaandenpensioen

Het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen bij overlijden na 65 jaar zijn op kapitaalbasis gefinancierd. Het nabestaandenpensioen bij overlijden voor 65 jaar is, voor de diensttijd voor 1 juli 1999 en na 1 januari 2018 ook op kapitaalbasis gefinancierd. Het nabestaandenpensioen bij overlijden voor 65 jaar is, voor de diensttijd tussen 1 juli 1999 en 1 januari 2018 op risicobasis gefinancierd.

Voorziening arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP)

De AAOP-regeling is een aanvulling op de WAO en vanaf 2006 op de WIA. Deze regeling voorziet in een arbeidsongeschiktheidspensioen in aanvulling op de WIA. Beide regelingen zijn geheel op risicobasis gefinancierd: de voorziening heeft alleen betrekking op ingegane pensioenen, inclusief nog niet gemelde, ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen.

Voorziening ABP nettopensioen

De voorziening ABP nettopensioen is gelijk aan de actuele waarde van de in beleggingen omgezette inleg, die deelnemers voor eigen rekening en risico hebben gedaan met het oogmerk te komen tot een aanvulling op hun pensioen. Aanwending van de voorziening geschiedt door omzetting in

een ander pensioenproduct en is alleen toegestaan bij pensionering, einde deelneming of overlijden.

De waarde van de in beleggingen omgezette inleg in de regeling ABP nettopensioen is inclusief behaalde beleggingsrendementen begrepen in het totaal van de beleggingen. De qua omvang gelijke verplichting aan de deelnemers aan de ABP nettopensioen-regeling is - als tegenhanger daarvan - opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen.

Voorziening ABP ExtraPensioen

De voorziening ABP ExtraPensioen (AEP) is gelijk aan de actuele waarde van de in beleggingen omgezette inleg, die deelnemers voor eigen rekening en risico hebben gedaan met het oogmerk te komen tot een aanvulling op hun pensioen. Aanwending van de voorziening geschiedt door omzetting in een ander pensioenproduct en is alleen toegestaan bij pensionering, einde deelneming of overlijden.

De waarde van de in beleggingen omgezette inleg in de AEP-regeling is inclusief behaalde beleggingsrendementen begrepen in het totaal van de beleggingen. De qua omvang gelijke verplichting aan de deelnemers aan de AEP-regeling is - als tegenhanger daarvan - opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. ABP geeft de garantie dat een deelnemer bij aanwending minimaal zijn of haar inleg terugkrijgt. Daarbij wordt rekening gehouden met de tot het berekeningsmoment behaalde beleggingsrendementen op de in beleggingen omgezette inleg.

Passiva beleggingen-gerelateerd

De terugbetalingsverplichting uit hoofde van kortgeld o/g wordt gewaardeerd tegen actuele waarde. Na eerste verwerking wordt deze post gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Indien geen sprake is van agio/disagio, komt deze waarde nagenoeg overeen met de nominale waarde.

De waardering van de post derivaten met een negatieve actuele waarde is overeenkomstig de waardering van derivaten met een positieve actuele waarde. De shortposities en ontvangen zekerheden worden gewaardeerd tegen actuele waarde.

Schulden en overige passiva

Schulden en overige passiva worden tegen actuele waarde gewaardeerd. Na de eerste verwerking worden de schulden en overige passiva tegen de geamortiseerde kostprijs gewaardeerd. Deze waarde komt gezien de korte looptijd nagenoeg overeen met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks in het resultaat verantwoord.

Premiebijdragen (netto)

Premiebijdragen zijn aan de periode toegerekend waarop zij betrekking hebben, na aftrek van de kostenopslag. De bijdragen worden vastgesteld op basis van door de werkgever te verstrekken informatie. Op basis van extrapolatie vindt een schatting plaats voor zover de van werkgevers te ontvangen informatie niet is verkregen. De daarin begrepen dekking voor incassokosten wordt bij het actuariële resultaat op kosten verantwoord.

Beleggingsresultaten (netto)

Beleggingsresultaten zijn na aftrek van kosten vermogensbeheer toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Directe en indirecte resultaten

en (gefactureerde of nog te factureren) kosten van beleggingen worden afzonderlijk gepresenteerd. Onder de directe resultaten worden opbrengsten uit rente, dividend en dergelijke gepresenteerd. Dividend wordt op het moment van betaalbaarstelling verantwoord. Waardeveranderingen zijn indirecte beleggingsresultaten, deze worden aan de periode toegerekend waarin zij optreden. Waardeveranderingen zijn zowel ongerealiseerde als gerealiseerde waardeveranderingen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw wordt aan de periode toegerekend waarin de opbouw van pensioenrechten plaatsvindt. Uitzondering hierop is de zogeheten diensttijdtoetsing van de pensioenopbouw in geval van arbeidsongeschiktheid en overlijden. De last voor deze toekomstige pensioenopbouw wordt ineens genomen in het jaar waarin de deelnemer arbeidsongeschikt wordt of overlijdt.

Indexering

De indexeringslast wordt in de staat van baten en lasten opgenomen als een bestuursbesluit op of voor balansdatum is genomen.

Rentetoevoeging

De rentetoevoeging vindt plaats op basis van de nominale rente met een looptijd van 1 jaar zoals opgenomen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur van interbancaire swaps ultimo vorig boekjaar. De rente wordt over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar berekend.

Ottrekking voor pensioenuitkeringen en kosten pensioenbeheer

De vrijval uit de voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitkeringen en kosten pensioenbeheer wordt ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in de periode waarin de pensioenuitkeringen en kosten bij de berekening van deze voorziening waren voorzien.

Ontwikkeling marktrente

Het effect van de overgang van de 1 jaar verschoven rentetermijnstructuur ultimo vorig verslagjaar naar de rentetermijnstructuur ultimo huidig verslagjaar op de voorziening pensioenverplichtingen is ultimo verslagperiode bepaald en in de staat van baten en lasten opgenomen.

Sinds 2012 wordt de rentetermijnstructuur (RTS) van DNB voor pensioenfondsen bepaald met behulp van de Ultimate Forward Rate (UFR).

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van de aanpassing van de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode bepaald en in de staat van baten en lasten opgenomen.

Resultaat op actuariële grondslagen

Het resultaat op actuariële grondslagen wordt aan de periode toegerekend waarop deze betrekking heeft.

Wijzigingen uit hoofde van overdracht van rechten

Wijzigingen uit hoofde van overdracht van rechten worden aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Overige mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen worden aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Dekking uit kostenopslag pensioenpremies

De dekking uit kostenopslag pensioenpremies is toegerekend aan de periode waarop deze betrekking heeft.

Saldo overdrachten van rechten

Bedragen uit hoofde van overdrachten/overnames van rechten zijn tegen de nominale waarde opgenomen en aan de periode toegerekend waarin ze zijn geëffectueerd.

Kosten pensioenbeheer (netto)

De nettokosten van pensioenbeheer zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd

De rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Kasstromen worden aan de kasstroom genererende activiteiten toegerekend. Alleen de liquide middelen van ABP (en geconsolideerde entiteiten) worden voor het kasstroomoverzicht meegenomen in de begin- en eindstand van de geldmiddelen. Liquide middelen in fondsen voor gemene rekening (FGR's) maken hier geen onderdeel van uit.

Ontvangsten en uitgaven in vreemde valuta's uit hoofde van beleggingsactiviteiten worden omgerekend in euro's tegen de koersen per transactiedatum. De verschillen tussen de transactiekoers en de koers van afwikkeling worden in de post beleggingsresultaten (netto) opgenomen. Voor beleggingen in het buitenland gelden dezelfde voorschriften.

Alle ontvangsten en uitgaven uit hoofde van pensioenactiviteiten vinden plaats in euro's waardoor er bij deze activiteiten geen sprake is van valutakoersverschillen.

Uitvoering

ABP heeft de uitvoering van de pensioenregeling grotendeels uitbesteed aan APG Groep NV, APG DWS en Fondsenbedrijf NV en APG Asset Management NV. Hiervoor heeft ABP langlopende overeenkomsten gesloten. De belangrijkste taken die het uitvoeringsbedrijf voor het fonds verricht zijn pensioenbeheer, vermogensbeheer, communicatie en bestuursondersteuning.

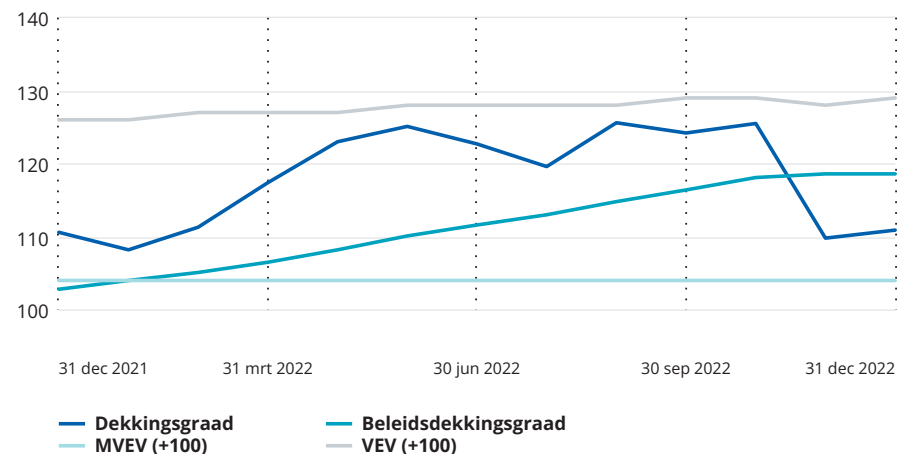
Risicoparagraaf

In het hoofdstuk 'Risicomanagement' van het bestuursverslag zijn het risicobeleid en de opzet, het bestaan en de werking van de interne risicobeheersing- en controlesystemen beschreven. Deze paragraaf heeft een kwantitatiever karakter en gaat in op de ontwikkeling van de dekkinggraad, de rekenrente, het minimaal vereist eigen vermogen, het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende reservetekort per eind 2022. Daarna bespreken we de methodiek en de uitkomsten van de solvabiliteitstoets en het ingediende herstelplan. Tenslotte beschrijven we de samenstelling van de derivatenportefeuille, omdat deze een belangrijke rol in het beheersen van de risico's speelt.

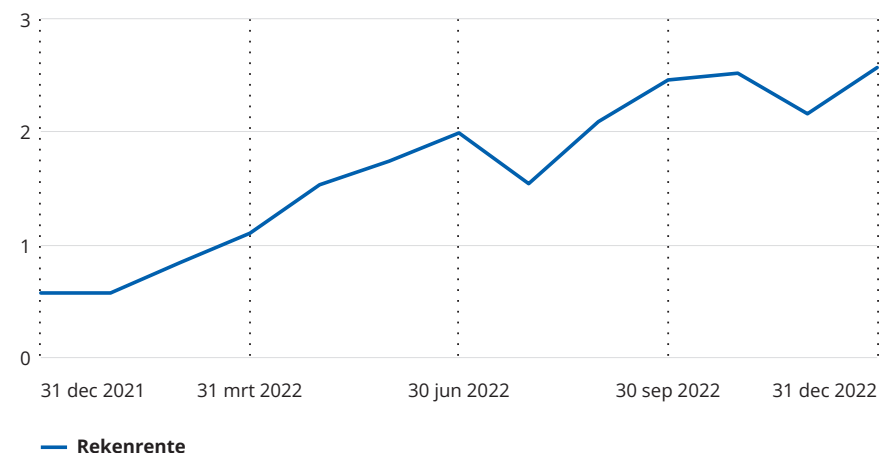
Ontwikkeling van de beleidsdekkinggraad en rekenrente in 2022

Hiernaast zijn een tweetal grafieken weergegeven. De eerste grafiek laat de ontwikkeling van de dekkinggraad en de beleidsdekkinggraad over 2022 zien, vergeleken met het minimaal vereiste niveau. De ontwikkeling van de rekenrente is in de tweede grafiek weergegeven.

Ontwikkeling dekkinggraad in 2022

Ontwikkeling rekenrente in 2022

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de afgelopen 12 maandelijkse dekkingsgraden. Vanwege de middeling heeft hij een stabiel verloop dan de dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad speelt een belangrijke rol in het premie-, indexatie en herstelbeleid. De beleidsdekkingsgraad kwam eind 2022 uit op 118,6% (2021: 102,8%)

Reële dekkingsgraad

Bij een reële dekkingsgraad van 100% is het vermogen van ABP voldoende om volledig en toekomstbestendig te kunnen indexeren. Om deze dekkingsgraad te bepalen, wordt de volledig toekomstbestendige indexatiegrens bepaald. De reële dekkingsgraad is gelijk aan de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de toekomstbestendige indexatiegrens. Gebaseerd op prijsinflatie als ambitieniveau was de reële dekkingsgraad eind 2022 90,7% (2021: 83,6%). Voor de berekening zijn, overeenkomstig het besluit FTK, de nieuwe parameters voor de inflatieverwachting en het maximaal in te boeken rendement gebruikt.

Positie ten opzichte van het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)

In het afgelopen jaar is de dekkingsgraad van 110,6% naar 110,9% gestegen, wat ruim boven de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2% ligt. In het eerste, tweede en derde kwartaal steeg de dekkingsgraad gestaag tot 124,2%. De stijgende rente leverde hier een grote bijdrage aan. In het vierde kwartaal verwerkte ABP de pensioenverhoging van 11,96% in de dekkingsgraad. Dat had een negatief effect omdat de verplichtingen van het fonds in waarde stegen.

De algemene reserve, het verschil tussen het beschikbare vermogen en de waarde van de verplichtingen, is dan ook hoger dan het minimaal vereiste eigen vermogen. Het minimaal vereiste eigen vermogen zelf wordt vastgesteld

volgens artikel 11 van het Besluit FTK en bedraagt per eind 2022 4,2% van de verplichtingen, zijnde € 17,5 miljard. Zie de volgende tabel.

Dekkingsgraad: positie t.o.v. minimaal vereist eigen vermogen

in € mln	31-12-2021	31-12-2022
Algemene reserve	45.230	10,9%
Af: Minimaal vereist eigen vermogen	17.478	4,2%
Overschot t.o.v. MVEV	27.752	6,7%

Ultimo 2022 is er sprake van een overschot ten opzichte van het minimaal vereist eigen vermogen. De algemene reserve ten opzichte van de dekkingsgraad bedraagt ultimo 2022 € 45,2 miljard, zodat het dekkingsoverschot (het verschil tussen algemene reserve en het minimaal vereiste eigen vermogen) uitkomt op € 27,8 miljard.

De positie ten opzichte van het minimaal vereist eigen vermogen kan ook bepaald worden op basis van de beleidsdekkingsgraad. In dat geval is er ook sprake van een overschot, aangezien de beleidsdekkingsgraad (118,6%) hoger was dan de minimaal vereiste dekkingsgraad (104,2%). Zie de volgende tabel.

Beleidsdekkingsgraad: positie t.o.v. minimaal vereist eigen vermogen

in € mln	31-12-2021	31-12-2022
Algemene reserve o.b.v. beleidsdekkingsgraad	77.088	18,6%
Af: Minimaal vereist eigen vermogen	17.478	4,2%
Overschot t.o.v. MVEV	59.610	14,4%

Ultimo 2022 is er sprake van een overschot ten opzichte van het minimaal vereist eigen vermogen. De algemene reserve ten opzichte van de beleidsdekkingsgraad bedraagt ultimo 2022 € 77,1 miljard, zodat het dekkingsoverschot (het verschil tussen de beleidsdekkingsgraad en de minimaal vereiste dekkingsgraad) uitkomt op € 59,6 miljard.

Herstelplan

Eind 2022 was de beleidsdekkingsgraad lager dan de vereiste dekkingsgraad. Daarom heeft ABP vóór 1 april 2023 een herstelplan moeten indienen bij DNB. Het herstelplan toonde aan dat onder het reguliere beleid de beleidsdekkingsgraad tijdig kan toegroeien naar het niveau van het vereist eigen vermogen. Dit betekent dat in 2023 geen korting in het kader van het herstelplan nodig is.

Solvabiliteitstoets

Pensioenfondsen vallen onder het Financieel Toetsingskader (FTK, onderdeel van de Pensioenwet) en staan onder toezicht van DNB. Het FTK voorziet in een solvabiliteitstoets waarmee wordt vastgesteld welke dekkingsgraad een fonds moet hebben, wil een combinatie van binnen het FTK vastgelegde schokken leiden tot een dekkingsgraad van 100%. Bij deze dekkingsgraad wordt voldaan aan de norm van het vereiste eigen vermogen. Op grond van het FTK is de omvang van de voorgedefinieerde schokken zodanig vastgesteld dat deze met een frequentie van eens in de veertig jaar, ofwel met een kans van 2,5% per jaar, optreden. Het vereiste eigen vermogen is het afgelopen jaar ten gevolge van de stijging van de rente geleidelijk aan toegenomen van rond 126% naar rond 129%.

De door DNB vastgestelde risicofactoren zijn:

- S1 renterisico
- S2 zakelijkewaardenrisico
- S3 valutarisico
- S4 grondstoffenrisico
- S5 kredietrisico
- S6 verzekeringstechnisch risico
- S7 liquiditeitsrisico
- S8 concentratierisico
- S9 operationeel risico
- S10 actief risico.

Om het vereiste eigen vermogen te berekenen worden eerst de voorgedefinieerde schokken die samenhangen met de risicofactoren S1 tot en met S10 bepaald. Vervolgens worden deze met behulp van de zogenaamde wortelformule samengevoegd tot een totaalschok op de dekkingsgraad. De wortelformule houdt rekening met het feit dat de schokken niet noodzakelijkerwijs tegelijkertijd zullen optreden, zodat de totaalschok kleiner is dan de som van de afzonderlijke schokken (het diversificatie-effect).

Het vereiste eigen vermogen is zodanig gedefinieerd dat toepassing van de gecombineerde schok leidt tot een dekkingsgraad van 100%. De uitkomst fluctueert in de tijd doordat zij van de marktomstandigheden (zoals rente en credit spreads) afhangt. Bijsturing van de portefeuille in combinatie met risicorestricties zorgen er echter voor dat de dekkingsgraad in de buurt van die van de strategische portefeuille blijft. In het standaardmodel worden het liquiditeitsrisico (S7), het concentratierisico (S8) en het operationeel risico (S9) gelijk gesteld aan nul. Op grond van het gevoerde beleid is geoordeeld dat er voor deze risico's geen extra eigen vermogen hoeft te worden aangehouden.

De S-toets is gebaseerd op het strategische beleggingsplan StIP2022, dat tot 1 juli 2023 geldig zal blijven omdat het nieuwe StIP is uitgesteld.

Vermogenspositie ten opzichte van vereist eigen vermogen

Uit de solvabiliteitstoets blijkt dat per eind 2022 sprake is van een tekort ten opzichte van de wettelijke eis: Het aanwezige eigen vermogen ligt onder het niveau van het vereiste eigen vermogen. De onderstaande tabel geeft de uitkomsten van de standaardtoets op de strategische portefeuille StIP 2022 weer, gemeten per eind 2022. Voor de bepaling van de schokken is uitgegaan van de situatie waarin de buffer gelijk is aan het vereiste eigen vermogen.

Uitgedrukt als percentage van de technische voorzieningen, is het vereist eigen vermogen sinds vorig jaar gestegen naar 28,8% van de verplichtingen. Deze stijging is voornamelijk door de hoge rente veroorzaakt en de verhoging van de strategische afdekking van 25% naar 50%. Het vereist eigen vermogen dat daarbij is vrijgefallen is in de S10 buffer verwerkt. Het vereist eigen vermogen ultimo 2022 (€ 119,4 miljard) is op basis van het langetermijn strategisch doel StIP2022 berekend. Veruit de belangrijkste component van het vereist eigen vermogen is het zakelijke waardenrisico.

Omvang tekort t.o.v. vereist eigen vermogen

in € mln en als percentage van de voorzieningen

	31-12-2022		31-12-2021	
Risico				
S1 renterisico	10.279	2,5%	9.089	1,8%
S2 zakelijkewaardenrisico	86.548	20,9%	102.173	20,5%
S3 valutarisico	41.657	10,1%	40.025	8,0%
S4 grondstoffenrisico	11.206	2,7%	13.230	2,7%
S5 kredietrisico	18.136	4,4%	24.330	4,9%
S6 verzekeringstechnisch risico	11.498	2,8%	14.457	2,9%
S10 actief risico	43.614	10,5%	26.554	5,3%
Subtotaal van alle risico's	222.938	53,8%	229.857	46,1%
Af: diversificatie-effect	-103.561	-25,0%	-98.668	-19,8%
Vereist eigen vermogen	119.377	28,8%	131.189	26,3%
Af: berekende algemene reserve (o.b.v. beleidsdekkingsgraad)	77.088	18,6%	14.008	2,8%
Tekort t.o.v. berekende algemene reserve (o.b.v. beleidsdekkingsgraad)	-42.289	-10,2%	-117.181	-23,5%

(S1) Renterisico

Het renterisico is een afgeleide van de rentegevoeligheid van activa en passiva en een belangrijk element voor het mismatchrisico. Onder mismatchrisico wordt het verschil tussen de rentegevoeligheid van de beleggingen en die van de verplichtingen verstaan. Als de rente stijgt of daalt, heeft dit een effect op de beleggingen en de verplichtingen, en dus op de dekkingsgraad. Het renterisico S1 is over het afgelopen decennium kleiner geworden doordat de renteschok een vaste fractie is van de rentecurve, zodat een lagere rentestand leidt tot een lagere renteschok. Het afgelopen jaar is de rente echter gestegen, hetgeen terug te zien is in de stijging van S1 (zie tabel).

ABP gebruikt voor de berekening van het renterisico S1 de methode van partiële duraties. Daardoor wordt zowel de variatie van de rentegevoeligheid langs de curve, als de stochastiek van de kasstromen in rekening gebracht. Op basis van de partiële duraties behorende bij zeven representatieve looptijden wordt een set kasstromen geconstrueerd die dezelfde rentegevoeligheid langs de curve heeft als de portefeuille vastrentende waarden zelf. De renteschok wordt vervolgens op basis van deze set kasstromen bepaald.

In de S-toets wordt de rentecurve waartegen de verplichtingen worden verdisconteerd met een looptijdafhankelijk percentage omhoog en omlaag geschokt. Als uitgangspunt voor de berekening van het renterisico dient de meest nadelige impact op het eigen vermogen te worden gehanteerd.

Veelal gaat het dan om een rentedaling. Om inzicht te bieden in de omvang van de schok, wordt hierna een aantal voorbeelden van de mee te nemen (looptijdafhankelijke) schokken benoemd. Bijvoorbeeld de vijfjaarsrente wordt met 33% omlaag geschokt, de tienjaarsrente met 25% en zeer lange rentes met 24%. Vervolgens wordt dezelfde schok in %-punten toegepast op de marktrentecurves waar de swaps en de vastrentende waarden mee worden gewaardeerd.

Ruim de helft van de rentegevoeligheid van de beleggingen is afkomstig van de vastrentende waarden, de rest is afkomstig van de rentederivaten. De rentegevoeligheid wordt in de term 'duratie' uitgedrukt. De duratie is ongeveer gelijk aan de gemiddelde gewogen looptijd van alle kasstromen (coupons en aflossing van de hoofdsom) van de vastrentende waarden en rentederivaten. De duratie heeft de volgende interpretatie: als de marktrente met 1-%punt daalt, zal de stijging van de waarde van de portefeuille uitgedrukt in procenten gelijk zijn aan de duratie van de portefeuille.

De duratie voor de beleggingen wordt bepaald op basis van de Ester-rentecurve. Omdat de wettelijk voorgeschreven UFR-rentecurve bepalend is voor de waarde van de verplichtingen is de duratie van de verplichtingen echter bepaald op basis van de UFR-rentecurve in plaats van de Ester-rentecurve. De rentegevoeligheid wijzigt met toekomstige wijzigingen in de UFR-rentecurve, zoals de overgang naar UFR50 in 2023. De impact hiervan is minimaal.

Duratie 2022

in € mln

	Jaren	Marktwaaarde	Effect +1%	Effect -1%	2021 in jaren
Duratie beleggingen (exclusief renteswaps)	3,5	467.534	-12.137	14.614	3,4
Duratie beleggingen (inclusief renteswaps)	7,1	454.227	-27.627	33.370	5,8
Duratie verplichtingen	17,3	414.265	-62.780	83.292	19,5

De duratie voor de totale beleggingen exclusief renteswaps bedraagt 3,5 jaar. Hierbij wordt het rente-effect op andere assets dan vastrentende waarden buiten beschouwing gelaten. Duratieverlenging van de beleggingen, via renteswaps, brengt de rentegevoeligheid meer in lijn met de rentegevoeligheid van de verplichtingen, waardoor een wijziging in de rente minder invloed heeft op de dekkingsgraad. De duratie voor de totale beleggingsportefeuille inclusief renteswaps bedroeg eind 2022 7,1 jaar.

De duratie van de verplichtingen op basis van de UFR-rentecurve bedraagt 17,3 jaar. Het renteafdeckingspercentage is op basis van een andere rentecurve bepaald, de Ester, en bedroeg eind 2022 afgerond 40,4%.

De volgende grafiek toont in lichtblauw de kasstromen van de nominale pensioenverplichtingen, in middenblauw die van de swapportefeuille. De set van zeven donkerblauwe kasstromen representeert de portefeuille

vastrentende waarden. De individuele kasstromen van deze portefeuille zijn samengevoegd in zeven looptijdsegmenten (buckets) om tot een vereenvoudigde weergave te komen. De samengevoegde kasstromen geven dezelfde waardeverandering voor S1 als het totaal van de individuele kasstromen. Uit de figuur is verder op te maken in hoeverre ABP zijn renterisico heeft afgedekt en in hoeverre die afdekking gelijkmatig over de looptijden is verdeeld.

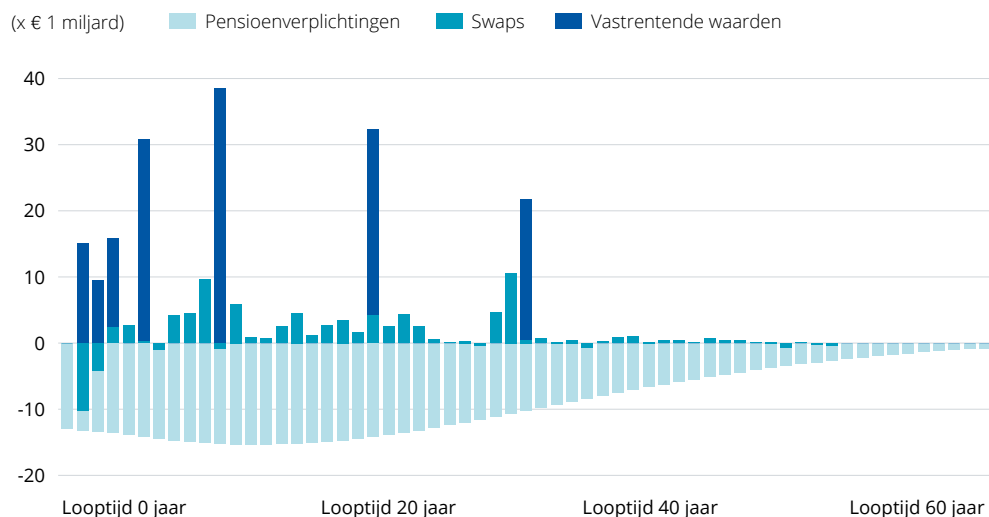
(S2) Zakelijkewaardenrisico

Om de koersrisico's van beleggingen in zakelijke waarden goed te beheersen, past ABP op zijn beleggingen zoveel mogelijk diversificatie naar regio, categorie en sector toe. Informatie hierover is opgenomen in de toelichting op de enkelvoudige balans. In de strategische portfolio maken zakelijke waarden 60% van het vermogen uit, inclusief de categorie grondstoffen van 6%, maar deze laatste maakt geen onderdeel van S2 uit. Een koersdaling van de zakelijke waarden met 10% leidt tot een daling van de dekkingsgraad met 6%-punten. In de S-toets wordt uitgegaan van een schok van 30% voor aandelen ontwikkelde markten, 40% voor aandelen opkomende markten en 25% voor niet-beursgenoteerd vastgoed. Niet-beursgenoteerde aandelen (private equity en infrastructuur) worden geschokt met 40%. De risico's van niet-beursgenoteerde aandelenbeleggingen zijn inbegrepen in het zakelijkewaardenrisico (S2). Eventueel daarmee verbonden niet-afgedekte valutarisico's worden meegenomen in de rubriek valutarisico (S3).

(S3) Valutarisico

ABP loopt valutarisico doordat het in het kader van risicospreiding ook belegt in beleggingen in vreemde valuta's, terwijl de pensioenen in euro's worden uitbetaald. Het valutarisico wordt beperkt gehouden doordat de grootste

Nominale kasstromen

vreemde valuta posities in 2022 gedeeltelijk zijn afgedekt, de strategische afdekking is 50%. In de S-toets wordt de na afdekking resterende blootstelling aan vreemde valuta's in ontwikkelde markten ten opzichte van de euro met 20% geschokt. De na afdekking resterende blootstelling aan vreemde valuta's in opkomende markten wordt ten opzichte van de euro met 35% geschokt.

De actuele waarde van de valutarisicoderivaten wordt weergegeven in de laatste tabel van de paragraaf derivaten. De volgende tabel geeft de verdeling van de beleggingen vóór en na valuta-afdekking weer.

Verdeling beschikbaar vermogen naar valuta, eind 2022

in € mln	Voor valuta-afdekking	Valuta-afdekking	Na valuta-afdekking
Valuta			
Euro	183.408	108.596	292.004
Amerikaanse dollar	170.424	-84.725	85.699
Britse pond	11.878	-6.215	5.663
Chinese Yuan	13.958	-	13.958
Yen	8.383	-4.714	3.669
Australische dollar	8.214	-3.666	4.548
Koreaanse Won	3.612	-	3.612
Hong Kong dollar	5.264	-	5.264
Taiwanese dollar	4.212	-	4.212
Indiaanse rupee	5.425	-	5.425
Canadese dollar	2.599	-1.586	1.013
Zwitserse franc	3.053	-2.202	851
Overige	33.577	-	33.577
Totaal 2022	454.007	5.488	459.495
Totaal 2021	553.305	-1.661	551.644

Eind 2022 bedraagt de strategische afdekking van het valutarisico van de zakelijke waarden op de US Dollar, Zwitserse Frank, de Japanse Yen, de Canadese en Australische Dollar en het Britse Pond 50%, behalve voor grondstoffen, daarvan wordt het valutarisico niet afgedekt. Het valutarisico van de vastrentende waarden wordt daarentegen volledig afgedekt. Een valuta-afdekking zet een belegging in vreemde valuta de facto om in een belegging in euro's.

(S4) Grondstoffenrisico

Het gewicht van grondstoffen in de strategische portefeuille StIP2022 bedraagt 6% en is in de praktijk grotendeels met behulp van commodityderivaten opgebouwd. Er is een klein actief risico doordat een deel met actieve mandaten wordt ingevuld. In de S-toets wordt de marktwaarde van de grondstoffen met 35% geschokt.

(S5) Kredietrisico

In de beleggingsportefeuille wordt kredietrisico gelopen. Kredietrisico wordt omschreven als het risico dat een tegenpartij niet meer aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen, of dat zich een verslechtering van zijn financiële situatie voordoet. De rating van de portefeuille dient als belangrijke indicator voor de kwaliteit van de portefeuille. Het kredietrisico is voor een deel afgedekt met credit default swaps. Ten behoeve van de S-toets wordt de portefeuille vastrentende waarden in vijf ratingklassen opgedeeld: AAA, AA, A, BBB, en als vijfde categorie BB en lager.

De ratingklasse AAA wordt vervolgens nog opgedeeld in Europees AAA-staatspapier en overig AAA. In het FTK stress-scenario wordt een schok op de credit spread toegepast. De grootte van deze schok varieert van 0 bp voor Europees AAA staatspapier en 60 bp voor overig AAA tot 530 bp voor papier met rating BB of lager.

Kredietwaardigheid van beleggingen wordt veelal door middel van creditratings geïnclassificeerd. Een hoge creditrating betekent dat de debiteur zeer kredietwaardig is en de lening met een hoge mate van zekerheid zal worden terugbetaald. Creditratings lopen uiteen van de hoogste rating AAA (zeer kredietwaardig) tot de laagste rating D. Van de vastrentende waarden heeft 87% (2021: 86%) een rating van BBB of hoger (investment grade).

(S6) Verzekeringstechnisch risico

Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen worden levenslang uitgekeerd. Conform wet- en regelgeving dient bij het vaststellen van de VPV-rekening gehouden te worden met een voorzienbare trend in de toekomstige sterftetekansen. Daarvoor wordt de AG-prognosetafel 2022 gebruikt, die wordt gecorrigeerd met fondsspecifieke correctiefactoren zoals vastgesteld in het Grondslagenonderzoek 2017-2019, om zo tot een ABP-specifieke sterftetafel te komen. Naast sterftetekansen omvatten de fondsspecifieke grondslagen onder andere overgangskansen, partnerfrequenties en inschattingen omtrent arbeidsongeschiktheid. Als de sterftetekansen zich conform deze AG-prognoses ontwikkelen, dan is de levensverwachting eind 2022 voor een 66-jarige man 87,1 jaar en voor een 66-jarige vrouw 89,4 jaar. De toekomstige gemiddelde sterftetekansen kunnen echter van de prognose afwijken, en ook kan binnen een eindige populatie de gerealiseerde sterfte van de gemiddelde sterfte afwijken. Dat geeft een onzekerheid in de waarde van de VPV, die in S6 wordt uitgedrukt. De schok in de VPV in het stress-scenario, geassocieerd met deze en andere verzekeringstechnische risico's, is dit jaar 2,78%.

(S7) Liquiditeitsrisico

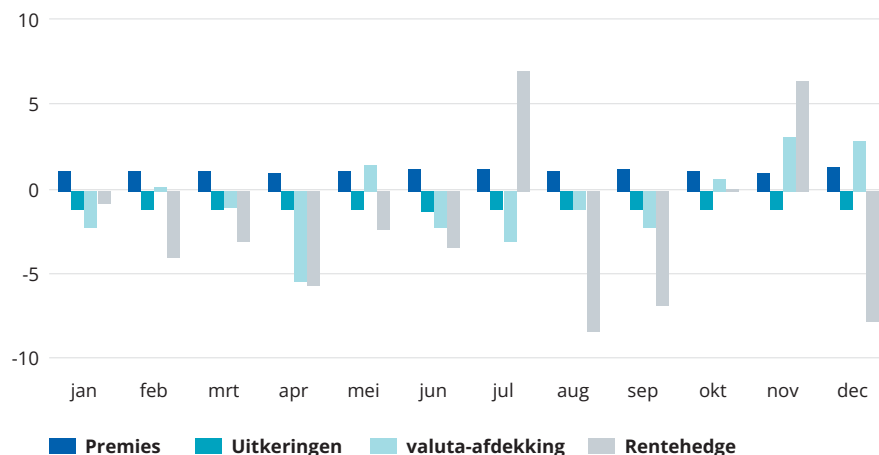
Het liquiditeitsrisico is het risico dat het fonds over onvoldoende liquide middelen zou beschikken om de lopende betalingen, waaronder pensioenuitkeringen, en het storten van onderpand in verband met derivatenposities, te kunnen doen. Onder normale omstandigheden is voor ABP het risico op een liquiditeitstekort gering, onder andere doordat voor een groot deel in liquide vermogenstitels is belegd. In 2022 heeft zich geen liquiditeitstekort voorgedaan.

Het beleggen in illiquide beleggingscategorieën brengt met zich mee dat het fonds bij het periodiek herbalanceren van de beleggingsportefeuille minder flexibel is. Als een fonds gedwongen zou worden om illiquide beleggingen op korte termijn te verkopen, zou dit veelal slechts tegen een ongunstige prijs kunnen geschieden. Om een dergelijke situatie te voorkomen, wordt in het herbalanceringsbeleid rekening gehouden met het gebrek aan flexibiliteit van de illiquide beleggingscategorieën.

De volgende grafiek toont voor het jaar 2022 de maandelijkse kasstromen van de rente-hedge, de valuta-afdekking, de premies en de pensioenuitkeringen. Liquiditeitsproblemen kunnen ontstaan als de negatieve kasstromen te groot worden. We zien dat over 2022 de afdekking voortkomend uit renteposities de meeste liquiditeit heeft gevraagd.

Liquiditeitsstromen

x € 1 miljard

(S8) Concentratierisico

Concentratierisico doet zich voor wanneer een groot deel van het belegd vermogen bij dezelfde partij of categorie is geconcentreerd. De risico's zijn in dit geval groter dan wanneer sprake is van een evenwichtige spreiding. In het standaardmodel is het concentratierisico gelijkgesteld aan nul. Ook op grond van het gevoerde beleid is geoordeeld dat er geen sprake is van een verhoogd risico waarvoor een aanvullende opslag noodzakelijk is.

(S9) Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat door een onjuiste werking van de eigen organisatie fouten niet tijdig opgemerkt worden. De Pensioenwet staat toe dat het operationeel risico op nul wordt gesteld mits er geen sprake is van een

verhoogd risico. Aan deze voorwaarde is in 2022 voldaan. Deze uitspraak is gebaseerd op de rapportages van het uitvoeringsbedrijf aan de hand waarvan het bestuur de uitvoering in al haar aspecten monitort.

(S10) Actief risico

Op basis van asset liability management (ALM) wordt de optimale beleggingsportefeuille bepaald. Vervolgens wordt elk van de beleggingscategorieën met passende titels ingevuld. Daarbij is het toegestaan binnen vooraf vastgestelde maximale tracking errors van de benchmark af te wijken, hetgeen tot actief risico leidt. De tracking errors van de beleggingscategorieën worden met risicosystemen gemeten en doorlopend in de gaten gehouden om te bepalen of zij zich binnen de vastgestelde limieten bewegen.

Naast de vereiste buffer voor actief risico bevat S10 nog een component. ABP besloot met ingang van het Strategisch Beleggingsplan 2019-2021 de strategische allocatie naar hedgefonds te elimineren en in plaats daarvan een hoger strategisch gewicht naar aandelen ontwikkelde markten in te nemen. Deze verschuiving in allocatie had een verlaging van het strategische vereiste eigen vermogen (VEV) tot gevolg. Met betrekking tot de verlaging van het strategische VEV ten gevolge van het verhogen van de renteafdekking van 25% naar 30% per primo 2022 geldt hetzelfde. In 2022 is vervolgens veel extra VEV-ruimte vrijgevallen doordat het strategische renteafdeckingspercentage in de loop van het jaar verder is verhoogd. Er is destijds besloten de vrijgevallen VEV ruimte voorlopig in een buffer in S10 te bewaren. In 2022 is echter besloten, met het opnieuw vaststellen van de kortetermijnrisicohouding, deze reserves in S10 op te geven. Na effectuering van de nieuwe risicohouding (na vaststelling van de nieuwe strategische mix o.b.v. de herziene risicohouding) zullen zij niet meer in het VEV worden meegenomen.

Klimaatrisico's

Governance van klimaatrisico's en -kansen

Het ABP bestuur bepaalt het beleid, inclusief het beleid voor Duurzaam & Verantwoord Beleggen. In het beleid stelt ABP de doelen voor het klimaatbeleid vast, en maakt ABP keuzes in hoe we die doelen willen bereiken. Ook stelt het bestuur het strategisch beleggingsplan vast en de allocatie van de beleggingen naar verschillende beleggingscategorieën (strategische asset allocatie).

Als onderdeel van zijn verantwoordelijkheid houdt het bestuur van ABP toezicht op klimaatgerelateerde risico's en kansen in de beleggingsportefeuille. Zo hebben het bestuur en diverse bestuurscommissies in 2022 meerdere keren gesproken over de gevolgen van klimaatveranderingen voor ABP als belegger, en zijn er presentaties verzorgd door onze vermogensbeheerder APG.

De governance voor het zicht houden op en beheersen van klimaatrisico's en -kansen is ingebed in de organisatie en processen van ABP en onze vermogensbeheerder APG.

- ABP heeft een formeel klimaatrisicobeleid vastgesteld waarbij samen met de afdeling fiduciair management de invulling van het strategisch beleggingsplan, inclusief aspecten die verband houden met klimaatrisico's en -kansen zijn vastgelegd. Samen met fiduciair management houdt ABP ook toezicht op de uitvoering van de afgegeven mandaten.
- De afdeling portefeuillemanagement van APG is verantwoordelijk voor het beheren van de beleggingen binnen het afgegeven mandaat, inclusief klimaatrisico's en -kansen. Beleggingen boven een bepaalde omvang moeten worden goedgekeurd door het Committee on Investment Proposals (CIP)*, waarbij duurzaamheidsrisico's (waaronder klimaatrisico's) expliciet in de overweging worden meegenomen.
- Het tweedelijns beheer van klimaatrisico's is de verantwoordelijkheid van de afdeling risico-management van ABP.

Impact van klimaatrisico's

Voor ABP is klimaatverandering en de overgang naar nieuwe energieopwekking en duurzame energiebronnen een van de grote transitieën waarop wij met ons beleggingsbeleid willen inspelen. Klimaatverandering is van doorslaggevende invloed op het vermogen van bedrijven om langetermijn waarde te creëren. Ook kunnen wij als belegger op dit thema invloed uitoefenen.

Klimaatverandering en de energietransitie vormen een van de grootste uitdagingen waar de wereld voor staat. We onderscheiden fysieke klimaatrisico's en transitierisico's.

- Fysieke risico's hangen samen met de impact van veranderende weerspatronen, zoals schade door stormen, langdurige droogte en overstromingen.
- Transitierisico's hangen samen met de impact van de inspanningen die worden gedaan om de oorzaak van klimaatverandering - de uitstoot van broeikasgassen aan te pakken, zoals wet- en regelgeving, technologische ontwikkelingen en veranderingen in het marktsentiment.

Transitie- en fysieke klimaatrisico's kunnen op termijn leiden tot veranderingen in de waardering van bedrijven en vastgoed waarin wij beleggen. Voor de impact op de waardering kan een onderscheid worden gemaakt in liquide en illiquide beleggingen.

Bij liquide beleggingen wordt dagelijks door de financiële markten een inschatting gemaakt van de waarde van een onderneming. Veel informatie over bekende klimaatrisico's wordt door marktpartijen meegewogen in de waardebeoordeling. Het voordoen van risico's hangt uiteindelijk af van de daadwerkelijke transitie, of die plaatsvindt, en op welke snelheid. Dat monitoren we continu.

Voor illiquide beleggingen is de bepaling van de (financiële) impact van klimaatrisico's complexer. Het transitiepad naar 2050 is sterk afhankelijk van

de beschikbare technologie en van het door landen gevoerde klimaatbeleid. Een complicerende factor is ook dat historische informatie weinig houvast biedt omdat de wereld juist naar de toekomst toe ingrijpend moet veranderen. Vanwege deze onzekerheden maken we bij het in kaart brengen van klimaatrisico's en -kansen gebruik van scenario's. Deze geconstrueerde toekomstbeelden beschrijven hoe de wereld er in de toekomst uit zou kunnen zien. De scenario's hebben verschillende uitgangspunten met betrekking tot klimaatbeleid en technologische ontwikkeling. Scenarioanalyse helpt om beter te begrijpen hoe de weg naar 'Parijs' er uit kan zien en welke impact dit op onze beleggingen heeft. Deze analyses worden op verschillende niveaus uitgevoerd. De uitkomsten wegen we mee in de beleggingsbeslissingen. We brengen ook in kaart welk deel van onze staatsobligatieportefeuille is belegd in landen met een hoog klimaatrisico. Daarbij kijken we naar zowel fysieke risico's als transitierisico's. Voor het bepalen van het fysieke klimaatrisico van een land gebruiken we indicatoren van ND-GAIN. Deze geven een indicatie hoe kwetsbaar een land is voor de gevolgen van klimaatverandering en van de mate waarin het land daarop is voorbereid. Uit onze kwalitatieve scenarioanalyses, met in achtneming van alle onzekerheden die er op dit moment nog zijn, komt naar voren dat de toekomstige impact op de financiële positie van het fonds significant kan zijn.

Op basis van de nu bekende informatie omtrent klimaatrisico's is geen sprake van impact op de in de jaarrekening per eind 2022 gerapporteerde waarderingen en financiële positie.

Risicorestricties

Om indexatie mogelijk te maken moet beleggingsrisico worden genomen. Het gaat hier om bewust aanvaarde risico's die aansluiten bij de risicohouding van het fonds, met als doel op de lange termijn de indexatieambitie waar te kunnen maken. Voor het beperken van beleggingsrisico's wordt gebruik

gemaakt van risicorestricties in de mandaten en worden de gelopen risico's voortdurend in de gaten gehouden. Zowel voor de hele portefeuille als voor bepaalde onderdelen gelden risicolimieten. Denk hierbij aan een maximale toegestane hoeveelheid actief risico of een maximale allocatie naar een bepaalde tegenpartij. Naast deze limieten en het aanbrengen van spreiding in de beleggingen kunnen risico's worden beperkt door afgeleide financiële instrumenten, zogenaamde derivaten, in te zetten.

Derivaten

ABP gebruikt derivaten om risico's te verkleinen of om snel tactische wijzigingen aan te brengen in de beleggingsmix. Derivaten zijn financiële instrumenten waarvan de waarde mede afhankelijk is van één of meer onderliggende financiële instrumenten. Derivaten kunnen zowel op de beurs als rechtstreeks met financiële partijen worden verhandeld. In het laatste geval spreekt men van 'over-the-counter'(OTC)-derivaten. ABP gebruikt beide. Voor derivatenposities moet veelal onderpand bij een tegenpartij worden aangehouden. Dit dient als een soort buffer voor de fluctuaties in waarde en koers van een derivatenpositie. Het onderpand is een hoeveelheid contant geld (of geschikte effecten) die, als de waarde van derivaten fluctueert, garant staat voor de nakoming van eventuele verplichtingen. Bijstorting of terugstorting van onderpand, afhankelijk van de verandering in de positie, vindt in beginsel op dagbasis plaats. Het grootste deel van het derivatengebruik vloeit voort uit afdekking van het valuta- en renterisico. Een deel van de beleggingen is in vreemde valuta's genoteerd (het grootste deel hiervan in US dollars). Om de risico's van koerswijzigingen te verkleinen en de kasstromen in euro's zeker te stellen, is een deel van het valutarisico afgedekt. Ook worden derivaten gebruikt om de rentegevoeligheid van de beleggingen meer in overeenstemming te brengen met de rentegevoeligheid van de toekomstige verplichtingen. Dit wordt gedaan door middel van het verlengen

van de duratie (gewogen gemiddelde looptijd van alle kasstromen) van de vastrentende waarden.

Een beperkt deel van de derivatenportefeuille wordt ingezet om op een effectieve manier posities in bepaalde beleggingen te creëren, of om kenmerken van een bepaalde beleggingsportefeuille te wijzigen.

In de volgende tabel wordt eerst de actuele waarde van de derivaten (swaps, futures, opties en valutatermijncontracten) toegerekend aan de beleggingscategorieën en vervolgens het effect van de asset(bij)sturing vanuit overlay. Ultimo 2022 was het effect van de derivaten en shortposities betrekking hebbend op asset(bij)sturing vanuit overlay € 6,6 miljard (2021: € 18,7 miljard). Zoals uit de tabel blijkt is door deze asset sturing het belang in vastrentende waarden en aandelen verlaagd en in overige beleggingen verhoogd.

Overzicht balans voor en na toerekening actuele waarde derivaten

in € mln	Balans tegen actuele waarde	Toerekening actuele waarde derivaten	Balans na toerekening actuele waarde derivaten	Effect asset sturing in overlay	Balans na effect asset sturing vanuit overlay 31-12-2022	Balans na effect asset sturing vanuit overlay 31-12-2021
Vastgoed	75.112	-	75.112	-	75.112	77.826
Aandelen	172.287	284	172.571	-6.717	165.854	212.383
Vastrentende waarden	185.350	-5.924	179.426	142	179.568	230.892
Derivaten: positieve posities	23.871	-23.871	-	-	-	-
Overige beleggingen	35.239	4.296	39.535	6.575	46.110	55.051
Overige activa	2.164	-	2.164	-	2.164	1.976
Totaal activa	494.023	-25.215	468.808	-	468.808	578.128
Eigen vermogen	45.236	-	45.236	-	45.236	53.607
Pensioenverplichtingen	414.265	-	414.265	-	414.265	498.797
Passiva beleggingen-gerelateerd	33.816	-25.215	8.601	-	8.601	21.783
- waarvan derivaten en shortposities	25.371	-25.215	156	-	156	-
Overige passiva	706	-	706	-	706	3.941
Totaal passiva	494.023	-25.215	468.808	-	468.808	578.128

In de volgende tabel is een specificatie gegeven van de verschillende soorten derivaten. De onderliggende waarden voor de futures en tba's (to be announced) zijn gebaseerd op de netto-exposure (saldo van de long en short exposure). De onderliggende waarden van de overige derivaten zijn op de onderliggende notionals van het betreffende derivaat gebaseerd waarbij alle

posities in absolute waarde zijn opgeteld (sommeling van de long en short exposure). De twee grootste posten zijn de derivaten die worden ingezet voor het mitigeren van het valutarisico (forwards) en het renterisico (interest rate swaps).

Specificatie derivaten naar soort

in € mln	Onderliggende waarde vordering	Vordering	Onderliggende waarde schuld	Schuld
Valuta derivaten				
Forwards	164.868	5.950	25.332	-210
Cross Currency Swap	-	-	-	-
Interest derivaten				
Interest Rate Swap	312.953	16.645	149.733	-23.910
Inflation Linked Swap	2.460	100	7.617	-273
Futures vastrentende waarden	5.188	149	12.646	-397
TBA's	219	11	4.021	-57
Overige derivaten				
Credit Default Swaps	750	44	1.162	-11
Overige Swaps	2.424	-	-	-
Overige futures	3.632	972	5.298	-357
Totaal derivaten eind 2022		23.871		-25.215
Totaal derivaten eind 2021		34.234		-21.235

Shortposities

Shortposities zijn posities waarbij een verplichting is aangegaan om in de toekomst stukken te leveren zonder de stukken te bezitten op het moment van aangaan van de verplichting, waarbij het tegenpartijrisico wordt gemitigeerd met behulp van onderpand. De shortposities beleggingen waren voor 2022 € 156 (2021: nihil).

Toelichting op de enkelvoudige balans

Bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld

Algemeen

Het beschikbaar vermogen kan uit de enkelvoudige balans worden afgeleid door de post totaal activa te verminderen met de posten passiva beleggingengerelateerd, schulden en overige passiva en de bestemmingsreserves. De dekkingsgraad wordt bepaald door het beschikbaar vermogen te delen door de voorziening pensioenverplichtingen. De beleidsdekkingsgraad vormt de basis voor het toezicht. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de laatste 12 maanddekkingsgraden. De berekening van de dekkingsgraad ultimo boekjaar is weergegeven in onderstaande tabel:

	31-12-2022	31-12-2021
Totaal activa	494.023	599.363
Passiva beleggingen-gerelateerd	-33.816	-43.018
Schulden en overige passiva	-706	-3.941
Bestemmingsreserves	-6	-760
Beschikbaar vermogen	459.495	551.644
Voorziening pensioenverplichtingen	414.265	498.797
Dekkingsgraad	110,9%	110,6%
Beleidsdekkingsgraad	118,6%	102,8%

Activa

1. Beleggingen

Het verloop van de beleggingen is als volgt:

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal 2022	Totaal 2021
Beginstand beleggingen	77.826	228.837	219.233	34.234	37.257	597.387	572.116
Verstrekingen/aankopen	19.996	117.057	103.518		5.115	245.686	138.489
Aflossingen/verkopen	-16.479	-145.283	-91.679		-15.490	-268.931	-172.742
Waardeontwikkeling ¹	-4.897	-26.918	-43.498		3.682	-71.631	70.206
Overige mutaties	-1.334	-1.406	-2.224	-10.363	4.675	-10.652	-10.682
Eindstand beleggingen	75.112	172.287	185.350	23.871	35.239	491.859	597.387
Waarvan:							
- beursgenoteerd						316.837	404.579
- niet-beursgenoteerd						175.022	192.808

¹ Inclusief waardeontwikkeling tot het moment van verkoop

Definitie

Beleggingen betreffen vastgoedbeleggingen, aandelen, vastrentende waarden, derivaten en overige beleggingen, inclusief bijbehorende vorderingen, liquide middelen en schulden. Deze kunnen rechtstreeks worden aangehouden dan wel via participaties in door het uitvoeringsbedrijf beheerde FGR's.

Gedurende 2022 heeft ABP zich voor € 103 miljard teruggetrokken uit FGR's. De onderliggende beleggingen zijn overgedragen aan ABP en worden nu rechtstreeks aangehouden door ABP. De terugtrekking uit de FGR's is verwerkt als een verkoop en de verwerving van de nu rechtstreeks gehouden beleggingen is grotendeels verwerkt als een aankoop in het verloopoverzicht van de beleggingen.

De overige mutatie op derivaten in 2022 is overwegend het gevolg van een stijging van de rente waardoor de rentederivaten in waarde dalen. De verkoop onder overige beleggingen betreft voornamelijk de afbouw van de Hedge Funds beleggingen.

In de post overige mutaties zijn begrepen de mutaties in bij de beleggingen horende vorderingen, liquide middelen, schulden en de mutaties in de derivatenposities.

In de eindstand van de beleggingen ad € 491,9 miljard (2021: € 597,4 miljard) zijn begrepen:

	31-12-2022	31-12-2021
Vorderingen en overlopende activa	961	1.055
Verstreckte zekerheden	6.421	2.489
Kortgeldposities u/g (inclusief kortgeldposities in FGR's)	18.282	23.615
Banktegoeden in rekening courant	2.493	1.253
Schulden en overlopende passiva (inclusief debetstanden banksaldi)	-4.527	-2.450
In beleggingen begrepen netto vlottend actief	23.630	25.962

In de post banktegoeden in rekening courant zijn bedragen begrepen die op dagbasis in geldmarktfondsen worden weggezet. Van de banktegoeden staat een bedrag van € 617 miljoen (2021: € 491 miljoen) niet ter vrije beschikking. Dit betreft saldi op margin accounts die in verband met futureposities moeten worden aangehouden.

De in de beleggingen opgenomen schulden betreffen banksaldi met een debetsaldo van € 1,1 miljard (2021: € 1,2 miljard).

In de post beleggingen zijn tevens opgenomen:

- beleggingen ad € 0,2 miljard (2021: € 0,2 miljard) ten behoeve van deelnemers aan de regelingen ABP nettopensioen en ABP ExtraPensioen.
- beleggingen ad € 0,0 miljard (2021: € 3,0 miljard) uit hoofde van de voorfinanciering van de VPL-regeling. Deze beleggingen worden beheerd door ABP en zijn voor rekening en risico van derden. De mutatie gedurende het boekjaar bestaat uit de ontvangen premie van € 1.183 miljoen (2021: € 925 miljoen) en een negatief rendement van € 19 miljoen (2021: € 18 miljoen). Per 30 december zijn de beleggingen uit hoofde van voorfinanciering van de VPL-regeling overgegaan naar de reguliere ABP portefeuille.

Er is geen sprake van het uitlenen van beleggingen door ABP.

Waardering en verwerking lookthrough FGR

Om tot een betekenisvolle presentatie van de waarden van de participaties in FGR's te komen zijn deze waar mogelijk en voor zover dit leidt tot een verscherping van het beeld, gerubriceerd naar de achterliggende beleggingscategorieën. De in de waarde van deze participaties begrepen positieve en negatieve derivaten- en kortgeldposities o/g worden, in lijn met de Richtlijn Pensioenfondsen (RJ 610), separaat in de balans verantwoord. Bij de specificatie van beleggingen wordt uitgegaan van de onderliggende titels, ook indien deze zijn ondergebracht in door het uitvoeringsbedrijf beheerde FGR's.

De specificatie van de actuele waarde per beleggingscategorie naar achterliggende waarderingsmethodiek kan als volgt worden weergegeven:

in %	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Passiva beleggingen gerelateerd	Overige beleggingen	31-12-2022	31-12-2021
Mark-to-market	29	76	94	55	30	58	76	75
Broker quotes	-	-	-	-	-	-	-	-
Mark-to-model	-	-	2	45	70	-	-2	4
Externe schattingen	71	24	4	-	-	42	26	21
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

De rubricering in bovenstaande tabel is gebaseerd op de methodieken die worden genoemd bij de grondslagen voor de waardering van de beleggingen. Dat er 45% van de derivaten is gecategoriseerd als mark-to-model vloeit voort uit het feit dat er geen beursnoteringen voorhanden zijn. Dit is bij 'over the counter'-derivaten bijvoorbeeld het geval, ook al kunnen deze op objectieve wijze worden gewaardeerd. Van de externe schattingen is 77% gebaseerd op een onafhankelijke waardering.

Bij het toerekenen van de beleggingen naar de bijbehorende methodiek zijn de volgende veronderstellingen toegepast:

- Het bij een beleggingscategorie behorende netto vlottend actief, waaronder deposito's, repo's, vorderingen, schulden, liquide middelen en beleggingen in geldmarktfondsen is als 'mark-to-market' opgenomen:
- Private equity-beleggingen alsmede de beleggingen in hedgefondsen zijn aan de categorie 'externe schattingen' toegerekend. Dit geldt ook voor beleggingen in beleggingsfondsen waarbij voor de waardering de opgave van een externe manager wordt gebruikt. Swaps worden als 'mark-to-market' opgenomen wanneer een prijs wordt geleverd door

een onafhankelijke prijsleverancier. Wanneer geen dagelijkse prijs wordt geleverd en de waardering plaatsvindt op basis van een model vindt toewijzing naar 'mark-to-model' plaats.

- Forwards inzake valuta's zijn als 'mark-to-model' opgenomen. Mortgage backed securities en asset backed securities worden als 'broker quotes' of 'externe schattingen' opgenomen indien geen prijs wordt geleverd door een onafhankelijke prijsleverancier. Als de waardering plaatsvindt op basis van minder dan drie broker quotes, wordt de belegging toegewezen aan de methodiek externe schattingen. De hypotheekportefeuilles zijn opgenomen als 'mark-to-model'.

De waardering van de beleggingsportefeuille is derhalve voor het grootste gedeelte op onafhankelijke dataleveranciers gebaseerd. Slechts een klein gedeelte van de portefeuille wordt volgens eigen modellen gewaardeerd.

Om het inzicht in de cijfers verder te bevorderen wordt aansluiting gezocht bij internationale regelgeving (IFRS). In IFRS is het gebruikelijk de reële waarde

hiërarchie van de beleggingen toe te wijzen op grond van de volgende drie niveau's:

- Level 1, directe marktnoteringen. Dit betreft beleggingen met een notering in een actieve markt voor identieke activa of passiva;
- Level 2, afgeleide marktnoteringen. Dit betreft beleggingen, niet zijnde level 1-beleggingen, waarvoor bij de waardering gebruik is gemaakt van in de markt waarneembare data;
- Level 3, waarderingsmodellen en technieken. Dit betreft beleggingen gewaardeerd met behulp van een waarderingsmethode waarbij een significant deel van de gebruikte input-data niet in de markt waarneembaar zijn.

In de onderstaande tabel is de voorgaande waarderingsmatrix gecombineerd met de reële waarde hiërarchie, zoals die internationaal wordt toegepast.

Bij het toerekenen van de beleggingen naar de levels zijn de volgende veronderstellingen c.q. uitgangspunten gehanteerd:

- Bij het toewijzen aan een level wordt niet het fonds voor gemene rekening toegewezen maar de beleggingen in het fonds voor gemene rekening. Indien de belegging wederom een beleggingsfonds is wordt het beleggingsfonds aan een level toegewezen;

- Niet alleen de beleggingen worden toegewezen maar ook de vorderingen, schulden en liquide middelen;
- Aan level 1 worden de volgende beursgenoteerde beleggingen toegewezen: aandelen, obligaties, opties, futures, geldmarktfondsen en liquide middelen;
- Aan level 2 worden de volgende beleggingen toegewezen: beleggingen die worden geprijsd op basis van Markit of soortgelijke prijsleveranciers, beleggingen die worden geprijsd op basis van ten minste drie broker quotes en beleggingen die worden gewaardeerd met een door de beheerder beheerd model waarbij gebruik wordt gemaakt van in de markt waarneembare data. Tevens worden toegewezen aan categorie 2: deposito's, repo's, vorderingen en schulden, valutaforwards, look-a-likes van beursgenoteerde opties, futures en dergelijke. Ten slotte wordt een beleggingsfonds als level 2 aangemerkt indien de participaties in dat fonds ten minste één keer per kwartaal aan het fonds terug kunnen worden verkocht tegen de gerapporteerde koers;
- Aan level 3 worden de niet aan level 1 of 2 toegewezen beleggingen toegekend. Het betreft met name closed end funds in illiquide beleggingen waarvan de participaties niet voor het einde van de looptijd terug kunnen worden verkocht aan het fonds.

in %	Directe marktnoteringen	Afgeleide marktnoteringen	Waarderingsmodellen en -technieken	Totaal
Mark-to-market	91	9	-	100
Broker quotes	-	-	-	-
Mark-to-model	-	100	-	100
Externe schattingen	-	4	96	100
Totaal 2022	69	6	25	100
Totaal 2021	74	7	19	100

Specificaties

In de volgende tabellen is een specificatie opgenomen van de beleggingen naar categorie, regio en valuta (alle in € mln). In de valutatablel is de post derivaten niet opgenomen. Deze is in een aparte tabel samen met derivaten negatief en shortposities gepresenteerd. Bij de beleggingen is geen sprake van securities lending.

Beleggingen naar categorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Overige beleggingen	31-12-2022	31-12-2021
Basismaterialen	12	8.094	787	400	1.700	10.993	14.236
Hypotheke n.c.a.	-	-	13.521	11	-	13.532	17.812
Vastgoed	42.384	3.040	336	-	-	45.760	55.294
Nutsbedrijven	1.432	3.875	2.535	-	60	7.902	8.094
Telecommunicatie	3.357	3.439	2.987	-	-	9.783	11.376
Gezondheidszorg	225	19.196	2.186	-	5	21.612	27.007
Luxe goederen	2.739	18.686	2.505	-	5	23.935	32.535
Energie	8.994	2.425	-	232	4.214	15.865	17.201
Industriële bedrijven	15.030	16.277	2.770	-	-	34.077	39.169
Financiële instellingen	383	38.344	22.644	23.033	27.918	112.322	138.505
Dagelijkse goederen	-	12.549	1.067	46	1.222	14.884	17.615
Informatietechnologie	-	46.323	911	-	-	47.234	70.288
Overheid	556	39	133.101	149	115	133.960	148.255
Totaal beleggingen	75.112	172.287	185.350	23.871	35.239	491.859	597.387

Beleggingen naar regio

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Overige beleggingen	31-12-2022	31-12-2021
Nederland	4.672	3.634	12.416	7.046	4.762	32.530	33.894
EMU overig	16.585	17.138	77.893	13.557	8.199	133.372	164.118
Overig Europa	13.116	12.513	17.204	2.533	7.980	53.346	62.138
Noord-Amerika	23.182	96.365	54.361	716	11.638	186.262	240.013
Azië/Pacific	16.108	38.866	12.298	19	2.124	69.415	80.802
Overig	1.449	3.771	11.178	-	536	16.934	16.422
Totaal beleggingen	75.112	172.287	185.350	23.871	35.239	491.859	597.387

Beleggingen naar valuta, excl. derivaten

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	31-12-2022	31-12-2021
Euro	24.425	21.330	99.691	18.769	164.215	178.409
Amerikaanse dollar	25.812	96.137	58.617	14.342	194.908	248.366
Britse Pond	7.807	4.383	7.286	417	19.893	29.266
Chinese Yuan	1.462	10.968	1.414	1	13.845	15.808
Yen	795	6.683	-2	-7	7.469	11.392
Australische dollar	4.780	1.930	972	1.368	9.050	9.405
Taiwanese dollar	-	4.212	-	-	4.212	6.471
Hong Kong dollar	4.309	956	-	59	5.324	5.809
Indiaanse rupee	705	4.542	111	10	5.368	5.851
Canadese dollar	136	2.218	1.242	151	3.747	5.431
Koreaanse Won	-	3.494	70	1	3.565	5.305
Zwitserse franc	220	2.723	78	4	3.025	4.218
Overige	4.661	12.711	15.871	124	33.367	37.422
Totaal beleggingen	75.112	172.287	185.350	35.239	467.988	563.153

De valutaverdeling van de derivaten positief en negatief wordt mede beïnvloed door valuta-afdekposities. De verantwoording van deze posities betreft een momentopname. Een valutatermijncontract is een overeenkomst om op een toekomstig tijdstip vreemde valuta tegen een afgesproken koers en hoeveelheid aan te kopen of te verkopen. Koop leidt tot een toename van de valutapositie, verkoop tot een afname. In bovengenoemde tabel zijn beide posities weergegeven, de uiteindelijke standen zijn mede afhankelijk van de koersontwikkeling sinds het afsluiten van het contract.

Derivaten en shortposities naar valuta

	Derivaten positief	Derivaten negatief	Shortposities	31-12-2022	31-12-2021
Euro	165.540	-31.718	-	133.822	182.075
Amerikaanse dollar	-115.445	7.219	-156	-108.382	-132.441
Britse Pond	-19.144	4.943	-	-14.201	-20.551
Chinese Yuan	215	-102	-	113	185
Yen	668	-4.467	-	-3.799	-6.320
Australische dollar	-4.286	-142	-	-4.428	-4.942
Taiwanese dollar	-	-	-	-	-1
Hong Kong dollar	-63	7	-	-56	-178
Indiaanse rupee	-	58	-	58	17
Canadese dollar	-2.722	-12	-	-2.734	-2.628
Koreaanse Won	48	-1	-	47	48
Zwitserse franc	-2.012	-163	-	-2.175	-2.524
Overige	1.072	-837	-	235	259
Totaal beleggingen in derivaten en shortposities	23.871	-25.215	-156	-1.500	12.999

Toelichtingen per categorie

De vastgoedbeleggingen omvatten beleggingen in:

Vastgoedbeleggingen en infra beleggingen

	31-12-2022	31-12-2021
Woningen	13.795	14.783
Kantoren	5.286	7.165
Winkels	9.616	10.551
Industrieel	9.918	12.469
Hotels	2.870	2.200
Overig	8.861	9.253
Totaal vastgoedbeleggingen	50.346	56.421
Industriële bedrijven	9.998	8.938
Energie	8.994	8.026
Telecommunicatie	3.357	2.381
Overig	2.417	2.060
Totaal infra beleggingen	24.766	21.405

De vastgoedbeleggingen betreffen voor € 9,8 miljard op eigen naam verrichte beleggingen (2021: € 3,7 miljard) en voor € 65,4 miljard beleggingen via door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening (2021: € 74,1 miljard).

In de post overig zijn onder andere opgenomen de overige activa en passiva inzake vastgoedbeleggingen ad € 0,3 miljard (2021: € 0,7 miljard).

Alle vastgoedbeleggingen worden, via fondsen in de heritage portefeuille of via de fondsen voor gemene rekening, indirect aangehouden.

De beleggingen in aandelen omvatten beleggingen in:

Beleggingen in aandelen

	31-12-2022	31-12-2021
Ontwikkelde markten	96.083	141.208
Opkomende markten	32.403	39.747
Private equity	43.175	44.339
Overig	626	3.543
Totaal beleggingen in aandelen	172.287	228.837

De beleggingen in aandelen betreffen voor € 98,2 miljard (2021: € 17,4 miljard) op eigen naam verrichte beleggingen en voor € 74,1 miljard (2021: € 211,4 miljard) beleggingen via door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening.

Private equity betreft met name aandelen in niet-beursgenoteerde ondernemingen, onder meer in de venture-capital-sector. De beleggingen in private equity betreffen voor € 36,1 miljard indirect investments (2021: € 37,1 miljard) en voor € 7,1 miljard direct investments (2021: € 7,2 miljard).

De beleggingen in vastrentende waarden betreffen:

Beleggingen in vastrentende waarden

	31-12-2022	31-12-2021
Staatsobligaties	124.145	140.295
Bedrijfsobligaties	36.921	45.773
Hypothecaire leningen	11.810	14.884
Beleggingsfondsen	7.671	7.359
Indexobligaties	313	767
Onderhandse leningen en bankloans	1.968	3.061
Overige beleggingen	271	1.104
Overige activa en passiva	2.251	5.990
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	185.350	219.233

De beleggingen in vastrentende waarden betreffen voor € 181,2 miljard (2021: € 198,4 miljard) op eigen naam verrichte beleggingen en voor € 4,1 miljard (2021: € 20,9 miljard) beleggingen via door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening.

De shortpositie van de op eigen naam verrichte beleggingen is ultimo 2022 € 156 miljoen (2021: 0 miljoen). Het saldo ultimo 2022 is verantwoord onder de balanspost passiva beleggingen-gerelateerd.

De opbouw van de post beleggingen in vastrentende waarden naar couponrente is als volgt:

Beleggingen in vastrentende waarden naar couponrente

	31-12-2022	31-12-2021
< 0%	7	1.088
0%-1%	35.782	52.315
1%-2%	32.327	38.819
2%-3%	34.644	34.118
3%-4%	24.244	28.180
4%-5%	27.916	31.061
> 5%	22.759	26.293
Geen coupon	7.671	7.359
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	185.350	219.233

Op basis van de contractuele aflossingsdata is de resterende looptijd van de beleggingen in vastrentende waarden als volgt:

Beleggingen in vastrentende waarden naar looptijd

	31-12-2022	31-12-2021
Korter dan één jaar	6.343	9.421
Vanaf één jaar tot vijf jaar	39.801	38.147
Langer dan vijf jaar	131.535	164.306
Geen looptijd	7.671	7.359
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	185.350	219.233

De kredietwaardigheid van beleggingen in vastrentende waarden wordt veelal uitgedrukt in een credit rating. De rating van de beleggingen in vastrentende waarden is als volgt:

Rating beleggingen in vastrentende waarden

	AAA	AA	A	BBB	<= BB	Geen rating	Totaal
2022	36%	27%	11%	13%	9%	4%	100%
2021	33%	28%	11%	14%	11%	3%	100%

Uit voorgaand overzicht blijkt dat 74% (2021: 72%) van de beleggingen in vastrentende waarden een rating heeft van A of hoger.

Voor het bieden van inzicht in de kasstromen van de vastrentende waarden wordt veelal de duratie gebruikt. De duratie is een gemiddelde, gewogen looptijd van alle cash-flows (rente en aflossingen) van de renteproducten. De duratie van de vastrentende waarden bedraagt circa 9 jaar (2021: circa 10 jaar).

De samenstelling van de derivaten met een positieve actuele waarde is als volgt:

Samenstelling derivaten

	31-12-2022	31-12-2021
Valuta derivaten		
Valutatermijncontracten	5.950	467
Interest derivaten		
Renteswaps	16.645	31.723
Inflation linked swaps	100	758
Futures vastrentende waarden	149	98
TBA's (to be announced)	11	7
Overige derivaten		
Credit default swaps	44	14
Overige futures	972	1.167
Totaal derivaten met een positieve actuele waarde	23.871	34.234

Negatieve derivatenposities worden overeenkomstig de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving op de passiefzijde gepresenteerd.

De actuele waarde van derivaten is onder meer sterk afhankelijk van de stand van de (valuta)koersen en de rentes ultimo jaar ten opzichte van de (valuta)koersen en rentes op het moment van afsluiten van de derivatenposities.

Overige beleggingen

	31-12-2022	31-12-2021
Totaal overige beleggingen	35.239	37.257

De overige beleggingen betreffen voor € 35,0 miljard (2021: € 37,0 miljard) op eigen naam verrichte beleggingen en voor € 0,2 miljard (2021: € 0,2 miljard) beleggingen via door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening. De overige beleggingen zijn gedaald doordat de deposito's van de APG Commodities Pool met APG Liquiditeitenbeheer door het overgaan van de beleggingen naar ABP zijn komen te vervallen.

Overige beleggingen betreffen met name beleggingen in hedgefondsstrategieën ad € 8,0 miljard (2021: € 17,7 miljard). Verder zijn onder deze post opgenomen beleggingen in commodities ad € 6,8 miljard (2021: € 3,9 miljard). De waarde van de in overige beleggingen begrepen overige activa en passiva inzake beleggingen bedraagt € 20,4 miljard (2021: € 15,7 miljard).

De shortpositie van de op eigen naam verrichte beleggingen is ultimo 2022 € 0,0 (2021: € 0,0) en is verantwoord onder de balanspost passiva beleggingen-gerelateerd.

2. Overige activa

	31-12-2022	31-12-2021
Deelnemingen	468	473
Materiële vaste activa	33	41
Vorderingen en overlopende activa	1.217	1.186
Liquide middelen	446	276
Totaal overige activa	2.164	1.976

In de post liquide middelen zijn banksaldi in rekening courant begrepen. Van de liquide middelen staat het volledige bedrag ter vrije beschikking. Er zijn geen verdere zekerheden gesteld.

De post deelnemingen betreft het rechtstreeks belang in APG Groep NV. Het verloop van de post deelnemingen is als volgt:

Deelnemingen

	Totaal 2022	Totaal 2021
Beginstand deelnemingen	473	427
Waardeontwikkeling	105	115
Uitgekeerd dividend	-110	-69
Eindstand deelnemingen	468	473

De materiële vaste activa bestaan uit:

Materiële vaste activa

	31-12-2022	31-12-2021
Bedrijfsgebouwen en installaties	33	41

De post bedrijfsgebouwen en installaties bestaat uit zowel bedrijfsgebouwen met een geschatte economische levensduur van 30 jaar, en installaties met een economische levensduur van 15 jaar.

De vorderingen en overlopende activa bestaan uit:

Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2022	31-12-2021
Vorderingen op werkgevers	972	940
Vorderingen inzake waarde-overnames	160	178
Vorderingen op deelnemers	7	2
Overige vorderingen	78	66
Totaal vorderingen en overlopende activa	1.217	1.186

Onder de vorderingen zijn geen vorderingen opgenomen met een resterende looptijd langer dan één jaar (2021: nihil).

Passiva

3. Eigen vermogen

	Bestemmings- reserve	Algemene reserve	Totaal
Stand 1-1-2021	978	-34.530	-33.552
Toevoeging uit resultaat	-	87.377	87.377
Onttrekking	-218	-	-218
Stand 31-12-2021	760	52.847	53.607
Stand 1-1-2022	760	52.847	53.607
Toevoeging uit resultaat	-	-	-
Onttrekking	-295	-7.617	-7.912
Onttrekking affinanciering VPL	-459	-	-459
Stand 31-12-2022	6	45.230	45.236

Het eigen vermogen bestaat uit de bestemmingsreserve en de algemene reserve. De algemene reserve is naast financieringsbron voor eventuele tegenvallers ook bron voor toekomstige indexaties.

Pensioenfondsen moeten op grond van het FTK een vereist eigen vermogen aanhouden, gebaseerd op de door het fonds gelopen risico's. Per eind 2022 bedraagt het vereist eigen vermogen € 119,4 miljard dat wil zeggen 28,8% van de voorziening pensioenverplichtingen. Daarnaast schrijft de wet voor dat een pensioenfonds een eigen vermogen aanhoudt dat groter is dan het minimaal vereist eigen vermogen. Voor ABP geldt als norm een minimaal vereist eigen vermogen ter grootte van 4,2% (2021: 4,2%) van de voorziening pensioenverplichtingen. Ultimo boekjaar bedraagt het minimaal vereist eigen vermogen € 17,5 miljard. Een uitgebreide toelichting van de positie van ABP

ten opzichte van het vereist eigen vermogen en het minimaal vereist eigen vermogen is opgenomen in de risicoparagraaf.

Op 31 maart 2023 is een actualisatie van het herstelplan ingediend bij DNB waarin is aangetoond dat binnen de voorgeschreven termijn het niveau van het vereist eigen vermogen wordt bereikt. In 2023 zijn er geen aanvullende maatregelen nodig.

Met ingang van 2010 heeft ABP een bestemmingsreserve gevormd voor te veel ontvangen premie Inkoop Voorwaardelijk Pensioen. Bij de Inkoop Voorwaardelijk Pensioen ontstaat jaarlijks een afwijking tussen de actuarieel veronderstelde en de gerealiseerde inkoop waardoor jaarlijks een resultaat ontstaat dat ten gunste of ten laste van deze bestemmingsreserve wordt gebracht. In 2022 heeft dit geleid tot een onttrekking aan de bestemmingsreserve van € 295 miljoen. Per 30 december 2022 was de eindstand van deze bestemmingsreserve € 465 miljoen alvorens het voorwaardelijk pensioen volledig werd ingekocht. Met deze inkoop eindigt ook het doel van deze bestemmingsreserve en wordt deze nihil per jaareinde. Na afronding van de inkoop resteerde een overschot van € 6 miljoen. Dit bedrag is toegevoegd aan een nieuwe bestemmingsreserve, waarvan de bestemming in 2023 door sociale partners wordt bepaald.

Deze bestemmingsreserve telt niet mee bij het bepalen van de dekkingsgraad.

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Het jaarverslag is op 26 april 2023 vastgesteld door het bestuur van de Stichting Pensioenfonds ABP.

Vastgesteld is om van het resultaat € 754 miljoen te onttrekken aan de bestemmingsreserves en het restant ad € 7,6 miljard te onttrekken aan de algemene reserve.

4. Voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenregelingen

	OP/NP	AOP	Risico Deelnemers	Totaal 2022	Totaal 2021
Beginstand VPV	496.768	1.912	117	498.797	529.865
Bij-mutaties VPV					
- pensioenopbouw ¹	23.159	283	-	23.442	20.546
- wijziging u.h.v. overnames van rechten	1.339	-	-	1.339	211
- indexatie	55.003	227	-	55.230	-
- wijziging actuariële grondslagen	2.749	-	-	2.749	-
- overige mutaties	1.149	95	-44	1.200	1.468
Totaal bij-mutaties VPV	83.399	605	-44	83.960	22.225
Af-mutaties VPV:					
- onttrekking voor pensioenuitkeringen	-13.609	-201	-	-13.810	-12.864
- onttrekking voor kosten	-117	-5	-	-122	-105
- wijziging u.h.v. overdracht van rechten	-900	-	-	-900	-
- rentetoevoeging	-2.478	-10	-	-2.488	-2.842
- resultaat op actuariële grondslagen	-203	63	-	-140	-702
- ontwikkeling marktrente:	-150.653	-379	-	-151.032	-34.220
- wijziging actuariële grondslagen	-	-	-	-	-2.560
Totaal af-mutaties VPV	-167.960	-532	-	-168.492	-53.293
Eindstand VPV	412.207	1.985	73	414.265	498.797
- waarvan voor risico van het pensioenfonds				414.193	498.680
- waarvan voor risico deelnemers				73	117

¹ In de pensioenopbouw OP/NP is een extra opbouw door inkoop VPL van 4.027 opgenomen

De VPV is berekend op basis van de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur waarbij gebruik wordt gemaakt van de ultimate forward rate (UFR-) methode. Van de rentecurve is de vervangingsrente afgeleid van 2,57% (2021: 0,57%).

De VPV is inclusief de effecten van het overgangsrecht privatisering ABP (OPA). Deze bepalingen maken deel uit van de in het kader van de privatisering voor alle (toekomstige) pensioenrechten uitgevoerde neutrale omrekeningsoperatie bij de overgang van ABP-wet naar ABP-pensioenregeling.

De jaarlijkse actualisering van de actuariële grondslagen ten behoeve van de voorziening overgangsrecht privatisering ABP (OPA) op basis van eigen waarnemingen 2021 naar 2022 heeft geleid tot een stijging van de VPV van € 0,10 miljard (2021: € 0,13 miljard).

De voorziening voor risico deelnemers bestaat uit ABP ExtraPensioen ad € 0,1 miljard (2021: € 0,1 miljard) en ABP nettopensioen ad € 12 miljoen (2021: € 13 miljoen). Voor de nettopensioenregeling is de omvang van de verplichtingen aan de deelnemers gelijk aan de waarde van de voor hun

Voorziening pensioenverplichtingen

	OP/NP	AOP	Risico deelnemers	31-12-2022	31-12-2021
Deelnemers	194.648	-	73	194.720	253.848
Gewezen deelnemers	32.833	-	-	32.833	42.611
Pensioengerechtigden	184.726	1.986	-	186.712	202.338
Totaal voorziening pensioenverplichtingen	412.207	1.986	73	414.265	498.797

Het aandeel van de regeling voor de beroepsmilitairen in de pensioenverplichtingen OP/NP ad € 412 miljard bedraagt € 11,3 miljard (2021: € 13,9 miljard). De in de voorziening begrepen opslag ter dekking van de kosten van toekomstige toekenningen en uitkeringen bedraagt € 2,8 miljard (2021: € 2,6 miljard). De incassokosten worden gedekt uit opslagen die in de premies zijn verdisconteerd.

De 'AMvB Eerder indexeren' geeft pensioenfondsen de mogelijkheid tussentijds te indexeren. Hiervoor moet de beleidsdekkingsgraad minimaal 105% bedragen en mag het fonds maximaal met de loon- of prijsinflatie in 2022 indexeren. De eis van toekomstbestendige indexatie vervalt bij gebruik van de AMvB. Wel geldt de eis dat de dekkingsgraad na indexeren niet onder de

rekening en risico uitgevoerde beleggingen. Het bedrag van € 0,1 miljard (2021: € 0,1 miljard) inzake de ABP ExtraPensioen regeling dat als risico deelnemer wordt gepresenteerd heeft betrekking op het behaalde rendement over de inleg. De inleg in de ABP ExtraPensioen-regeling wordt gepresenteerd onder de voorziening voor risico fonds en bedraagt ultimo boekjaar € 0,1 miljard (2021: € 0,1 miljard).

De eindstand van de voorziening pensioenverplichtingen betreft de volgende categorieën:

105% terecht mag komen. De ambitie van het bestuur is om de pensioenen, indien de financiële positie van het fonds het toelaat, mee te laten stijgen met de prijsontwikkeling, mits de dekkingsgraad na indexeren niet onder de 105% terecht komt. De gerealiseerde prijsontwikkeling over 2021 bedroeg 2,39%. De financiële positie ultimo 2021 liet een indexatie per 1 januari 2022 niet toe. De indexatieambitie van het bestuur over 2021, die per 1 januari 2022 niet mogelijk is gebleken, is gelijk aan de prijsinflatie over 2021 van 2,39%. Onder andere door de sterke verbetering van de financiële positie in 2022 ten opzichte van 2021 heeft het bestuur besloten om per 1 juli 2022 de opgebouwde pensioenrechten en pensioenaanspraken met 2,39% te verhogen. De gerealiseerde prijsontwikkeling over 2022 is 11,96% (peildatum 31 augustus 2022). De beleidsdekkingsgraad op de peildatum (31 oktober

2022) was 118,1%. Deze was dus hoger dan de wettelijke ondergrens van 105%. In november 2022 heeft het bestuur besloten om de opgebouwde pensioenrechten en pensioenaanspraken per 1 januari 2023 te indexeren met 11,96%.

De voor pensioengerechtigden ingekochte VPL is verantwoord binnen de categorie OP/NP. De in te kopen aanspraken op ouderdomspensioen zijn pas opgebouwd op het moment dat deze zijn gefinancierd. Per 30 december 2022 zijn alle aanspraken VPL ingekocht. De inkoop VPL zit in de pensioenopbouw.

Onder arbeidsongeschiktheidspensioen (AOP) zijn de arbeidsongeschiktheidspensioenen vermeld die zijn gebaseerd op de WAO en op de WIA. Het betreft invaliditeitspensioenen (IP), herplaatsingstoelagen (HPT) en ABP arbeidsongeschiktheidspensioenen (AAOP). Voor een toelichting op de mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen wordt verwezen naar de toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten.

In het hoofdstuk 'Algemene toelichtingen' wordt de aard van de verschillende pensioenregelingen die in de technische voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen, verder toegelicht.

5. Passiva beleggingen-gerelateerd

	31-12-2022	31-12-2021
Ontvangen zekerheden	5.316	14.977
Shortposities	156	0
Kortgeld o/g	3.129	6.806
Derivaten	25.215	21.235
Totaal passiva beleggingen-gerelateerd	33.816	43.018

In het kortgeld o/g ad € 3,1 miljard (2021: € 6,8 miljard) zijn € 1,1 miljard in repo's begrepen (2021: € 0,0). Deze hebben betrekking op obligaties en indexobligaties. Voor het aangaan van repo's wordt een vergoeding bedongen. Voor het risico van niet-teruglevering worden tijdelijk contanten verkregen, die onder strikte richtlijnen worden belegd om additioneel rendement te genereren.

Ontvangen zekerheden betreffen borgstellingen voor aangegane transacties inzake derivaten.

De shortposities zijn als volgt te specificeren:

Shortposities

	31-12-2022	31-12-2021
Vastrentende waarden	156	-
Overige beleggingen	-	0
Totaal shortposities	156	-

De negatieve derivatenposities zijn als volgt te specificeren:

Derivaten met een negatieve actuele waarde

	31-12-2022	31-12-2021
Valuta derivaten		
Valutatermijncontracten	210	2.193
Cross currency swaps	-	-
Interest derivaten		
Renteswaps	23.910	17.034
Inflation linked swaps	273	1.037
Futures vastrentende waarden	397	81
TBA's	57	3
Overige derivaten		
Credit default swaps	11	193
Overige futures	357	694
Totaal derivaten met een negatieve actuele waarde	25.215	21.235

Negatieve derivatenposities worden overeenkomstig de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving op de passiefzijde gepresenteerd. De actuele waarde van de post derivaten is onder meer afhankelijk van de stand van de (valuta)koersen en de rentes ultimo jaar ten opzichte van de (valuta)koersen en rentes op het moment van afsluiten van de derivatenposities. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de toelichting op de derivaten met een positieve waarde.

6. Schulden en overige passiva

	31-12-2022	31-12-2021
Schulden inzake pensioenen	347	345
Schuld voorwaardelijke inkoop	-	2.951
Overige schulden	359	645
Totaal schulden en overige passiva	706	3.941

Onder de schulden en overige passiva zijn, als onderdeel van de overige schulden, voor € 339 miljoen (2021: € 253 miljoen) posten verantwoord met een resterende looptijd langer dan één jaar.

Van de schulden inzake pensioenen heeft een bedrag van € 339 miljoen (2021: € 326 miljoen) betrekking op schulden inzake belastingen en sociale lasten.

De schuld voorwaardelijke inkoop ad € - miljoen (2021: € 2.951 miljoen) betreft de schuld aan de sociale partners uit hoofde van de ontvangen voorfinanciering en het rendement op de hieraan gerelateerde risicovrije beleggingen. De voorfinanciering betreft het spreiden van de premie over meerdere jaren voor de piek in de inkopen met betrekking tot de VPL in 2022. Per 30 december 2022 zijn alle aanspraken VPL ingekocht. De mutatie gedurende het boekjaar bestaat uit:

Verloop schuld voorwaardelijke inkoop

	31-12-2022	31-12-2021
Stand per 1 januari	2.951	2.044
Ontvangen premie	1.183	925
Rendement	-19	-18
Inkoop voorwaardelijke rechten	-4.115	-
Stand per 31 december	-	2.951

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Verplichtingen uit hoofde van beleggingen

De niet in de balans opgenomen verplichtingen en niet in de balans opgenomen activa betreffen vanuit de beleggingen aangegane commitments inzake kapitaalbelangen in beleggingsdochters en door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening.

Voor beleggingen in vastgoed zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 10,0 miljard (2021: € 11,5 miljard).

Bij aandelen zijn voor beleggingen in private equity verplichtingen aangegaan om desgevraagd stortingen te verrichten. Per balansdatum bedragen deze € 20,5 miljard (2021: € 17,8 miljard).

Voor beleggingen in beleggingsfondsen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 2,5 miljard (2021: € 2,5 miljard).

Er zijn voor € 0,6 miljard effecten verstrekt als collateral (2021: € 0,0) en € 0,0 miljard effecten ontvangen als collateral (2021: € 0,0). Er zijn voor € 0,5 miljard (2021: € 0,4 miljard) effecten ontvangen als onderpand (bilateraal initial margin).

Er zijn voor € 13,2 miljard (2021: € 3,0 miljard) effecten verstrekt als initial margin en voor € 0,5 miljard (2021: € 0,4) effecten verstrekt als onderpand (bilateraal initial margin). Verder zijn effecten ontvangen ter grootte van € 2,8 miljard (2021: € 0,9 miljard) en verstrekt ter grootte van € 1,1 miljard (2021: € 0,0 miljard) in verband met repo's. Er is voor € 0,6 miljard (2021: € 0,5 miljard) cash verstrekt als initial margin in verband met derivaten.

Bij ABN-AMRO Bank NV is een intraday-faciliteit aangegaan van in totaal € 7,3 miljard (2021: € 6,3 miljard). Verder is bij ING een intraday-faciliteit van € 0,5 miljard (2021: € 0,5 miljard) afgesloten. Ultimo 2022 is op deze faciliteiten geen beroep gedaan. Voor deze overeenkomsten/faciliteiten zijn geen zekerheden afgegeven.

Voor overige beleggingen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor een bedrag van € 2,2 miljard (2021: € 2,9 miljard).

Overige verplichtingen

Met het uitvoeringsbedrijf APG Groep NV is een meerjarig contract afgesloten voor de dienstverlening bestaande uit bestuursondersteuning, pensioenbeheer en -communicatie en vermogensbeheer in het kader van de uitvoering van de pensioenregelingen. APG Groep NV heeft de werkzaamheden vervolgens uitbesteed aan de dochtermaatschappijen APG DWS en Fondsenbedrijf NV en APG Asset Management NV.

Voor de omzetbelasting is een fiscale eenheid gevormd. De fiscale eenheid bestaat uit ABP, APG Groep NV en de (klein)dochters van APG Groep NV. Binnen deze fiscale eenheid zijn de vennootschappen over en weer hoofdelijk aansprakelijk voor elkaars belastingschulden.

Toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten

Bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld

Baten

7. Premiebijdragen netto

Premies naar categorie

	OP/NP	AAOP	Ingekochte VPL	Totaal 2022	Totaal 2021
Werkgeversdeel	9.032	199	4.115	13.346	9.096
Werknemersdeel	3.677	85	-	3.762	3.624
Totaal premiebijdragen (bruto)	12.709	284	4.115	17.108	12.720
Af: kostenopslag in de premie				-95	-116
Premiebijdragen (netto)				17.013	12.604
Premie (in %)	25,90	0,73		26,63	

De premiebijdragen van aangesloten werkgevers en werknemers zijn in voorgaande tabel naar categorie gespecificeerd. Tevens zijn de premiepercentages vermeld. Het betreft de zogeheten gedempte kostendekkende premie plus eventuele op- of afslagen, bijvoorbeeld vanwege een herstelplan of premiekortingen.

Het bedrag van de brutopremies is in 2022 circa 38% hoger dan in 2021, met name veroorzaakt door de affinanciering van VPL. Het premiepercentage voor OP/NP is gelijk gebleven ten opzichte van 2021.

De kostenopslag uit de pensioenpremies dient mede ter dekking van de incassokosten. De incasso-opslag OP/NP bedraagt in 2022 0,20% van de premiegrondslag OP/NP (2021: 0,25%).

Ultimo 2022 bedraagt het aantal aangesloten (sub)werkgevers 3.459 (2021: 3.468). Zij dragen de volledige premie af, inclusief het werknemersdeel. Het totaal van de premiebijdragen van het pensioenfonds betreft de in het verslagjaar feitelijk vastgestelde premie plus de raming van de nog vast te stellen premie over het verslagjaar en het inmiddels vastgestelde schattingsverschil ten opzichte van voorgaand verslagjaar. Het fonds heeft in 2022 geen premiekorting in de zin van de Pensioenwet verleend.

Samenstelling premiebijdragen

	Feitelijk	Gedempt kostendekkend	Ongedempt kostendekkend
a. premiedeel voor onvoorwaardelijke verplichtingen	7.090	7.090	18.688
b. premiedeel opslag voor kosten pensioenbeheer	95	95	95
c. premiedeel solvabiliteitsopslag	1.865	1.865	4.915
d. premiedeel voor voorwaardelijke (indexatie-) verplichtingen	2.623	2.623	-
e. premiedeel op- of afslagen op de gedempte kostendekkende premie	602	-	-
Totaal premiebijdragen 2022	12.275	11.674	23.698
Totaal premiebijdragen 2021	11.844	11.502	25.112

Zoals uit de tabel blijkt is de feitelijke premie in 2022 hoger dan de gedempte kostendekkende premie en lager dan de ongedempte kostendekkende premie.

Het premiedeel voor onvoorwaardelijke verplichtingen (a) is bij zowel de feitelijke als de gedempte kostendekkende premie gebaseerd op het op langetermijn verwachte nominale beleggingsrendement, vergelijkbaar met een vervangingsrente van 4,2%.

Het premiedeel opslag voor kosten pensioenbeheer (b) betreft de premiebijdragen uit hoofde van de opslag voor incassokosten. De kostendekking voor excasso- en toekenningkosten is in het onvoorwaardelijke premiedeel (a) begrepen.

De Pensioenwet schrijft voor dat de feitelijke premie, de gedempte kostendekkende premie en de ongedempte kostendekkende premie worden gekwantificeerd. De ongedempte premie is berekend op basis van de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur, die correspondeert met een gemiddelde nominale rekenrente primo verslagjaar van 0,57% (2021: 0,19%).

De samenstelling van de genoemde premies is als volgt:

Het premiedeel solvabiliteitsopslag (c) is gebaseerd op de vereiste dekkingsgraad bij de strategische beleggingsmix primo 2022. De solvabiliteitsopslag bedraagt 26,3% van het onvoorwaardelijke premiedeel (a).

Het premiedeel voor voorwaardelijke (indexatie-)verplichtingen (d) in zowel de feitelijke als gedempte kostendekkende premie betreft het verschil tussen de waardering van de pensioenopbouw en risicodekkingen op basis van de reële rendementscurve (vergelijkbaar met een vervangingsrente van 2,2%) enerzijds, en de waardering van diezelfde componenten op basis van het verwachte nominale rendement op lange termijn vermeerderd met de solvabiliteitsopslag, zoals opgenomen in de premieonderdelen (a) en (c), anderzijds.

Het premiedeel op- of afslagen op de gedempte kostendeekkende premie (e) bevat het verschil tussen de gedempte premie op basis van de reële rendementscurve van 2,2%, en de feitelijke premie op basis van een verwacht reëel rendement van 2,2%. Daarnaast heeft ABP in 2022 een premieopslag van 1,5 procentpunt geheven en een premiefasering van 0,9 procentpunt voor de OP/NP premie voor burgers toegepast. Dat betekent dat per saldo een premieopslag van 0,6 procentpunt terecht komt in onderdeel e. Concreet betekent deze premiefasering dat de verhoging van de OP/NP-premie in 2022 wordt uitgesteld naar 2023, het moment waarop de IVP-premie wegvalt.

Uit de vergelijking van de premiedelen blijkt wat het effect van de demping is en wat het effect is van het wel (bij de gedempte benadering) of niet (bij de ongedempte benadering) rekening houden met verwachte beleggingsopbrengsten.

De minimaal te ontvangen premiebijdrage is gelijk aan de gedempte kostendeekkende premie, vermeerderd met de herstelopslagen. De feitelijk ontvangen premie is hieraan gelijk.

De in de tabel vermelde feitelijke premiebijdragen wijken af van de post premiebaten (netto). Het verschil wordt in onderstaande tabel nader toegelicht:

Aansluiting premiebijdragen

	Totaal 2022	Totaal 2021
Premiebijdragen (netto)	17.013	12.604
Feitelijke premiebijdragen	12.275	11.844
Vershil	4.738	760
Betreft:		
Inkooppremie VPL	5.481	850
Onttrekking VPL	-295	-
Onttrekking affinanciering VPL	-459	-
Kostenopslag in de premie	-95	-116
Overige	106	26

Het verschil tussen de inkooppremie VPL (€ 5.481 miljoen) en de netto premiebijdrage VPL (€ 4.115 miljoen) wordt verklaard door de volgende posten:

- een bedrag van € 612 miljoen in verband met inkoop VPL gedurende 2022. Dit bedrag bestaat uit de totale premiebaten voor VPL (€ 1.800 miljoen) verminderd met de dotatie aan de schuld voorwaardelijke inkoop (€ 1.188 miljoen)
- een onttrekking van € 295 miljoen uit de bestemmingsreserve in verband met inkoop VPL gedurende 2022 (tot 30 december 2022)
- een onttrekking van € 459 miljoen uit de bestemmingsreserve in verband met de affinanciering van nog niet ingekochte VPL per 30 december 2022.

8. Beleggingsresultaten (netto)

Beleggingsresultaten (netto)

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	2022	2021
Directe resultaten	1.564	1.438	4.962	1.752	197	9.913	9.451
Indirecte resultaten	-4.780	-26.804	-43.311	-34.307	3.186	-106.016	47.578
Kosten vermogensbeheer	-172	-277	-141	-2	-87	-679	-609
Totaal beleggingsresultaten (netto)	-3.388	-25.643	-38.490	-32.557	3.296	-96.782	56.420

De directe resultaten betreffen nominale renteopbrengsten en dividenden. Het pensioenfonds is vrijgesteld van dividendbelasting. De indirecte resultaten betreffen de actuele waardeontwikkeling van de beleggingen, inclusief valutakoersresultaten. De kosten betreffen de som van de gefactureerde kosten van de beleggingen op eigen naam, de door het uitvoeringsbedrijf voor vermogensbeheer gefactureerde kosten en de kosten van het bestuur. Bij de verdeling van de kosten naar beleggingscategorieën zijn niet direct toewijsbare kosten toegerekend naar rato van het belegd vermogen. In de jaarrekening staan alleen de gefactureerde kosten vermeld. De niet-gefactureerde kosten zijn gesaldeerd met de beleggingsresultaten. In het hoofdstuk 'Kosten vermogensbeheer' van het bestuursverslag wordt het totaal van deze kosten toegelicht.

Transactiekosten zijn in de jaarrekening gesaldeerd met de beleggingsresultaten. Het totaal van de transactiekosten voor het boekjaar bedraagt € 622 miljoen (2021: € 539 miljoen). Een verdere specificatie van de transactiekosten is opgenomen in het hoofdstuk 'Kosten vermogensbeheer' van het bestuursverslag.

Het resultaat op derivaten wordt onderstaand gespecificeerd naar soort derivaat.

Resultaat derivaten

	2022	2021
Rentederivaten	-29.440	-5.864
Valutaderivaten	-10.672	-11.964
Overige derivaten	7.555	-1.571
Totaal resultaat op derivaten	-32.557	-19.399

Het verlies op derivaten in 2022 is het gevolg van een stijging van de rente waardoor de rentederivaten in waarde dalen, een daling van de US dollar prijs in Euro's waardoor de valutaderivaten (met name verkoop van US dollars) minder waard worden.

Lasten

9. Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen naar soort

	Totaal 2022	Totaal 2021
OP/NP	-13.489	-12.654
AOP	-223	-254
Aantallen pensioengerechtigden ultimo:		
OP/NP	949.946	927.350
AOP	47.371	47.422

De post pensioenuitkeringen betreft ouderdoms- en nabestaandenpensioen (OP/NP) en de arbeidsongeschiktheidspensioenen (AOP): AAOP, IP en HPT.

10. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

	Totaal 2022	Totaal 2021
Pensioenopbouw	-23.442	-20.546
Indexatie	-55.230	-
Rentetoevoeging	2.488	2.842
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	13.810	12.864
Onttrekking voor kosten pensioenbeheer	122	105
Ontwikkeling marktrente	151.032	34.220
Wijziging actuariële grondslagen	-2.749	2.560
Resultaat op actuariële grondslagen	140	702
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-439	-211
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-1.200	-1.468
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen	84.532	31.068

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen wordt onderstaand per component toegelicht.

Pensioenopbouw

De post pensioenopbouw weerspiegelt het effect van 1 jaar diensttijdopbouw en de diensttijddoortelling bij arbeidsongeschiktheid en overlijden op de nominale pensioenverplichtingen.

Indexering

De indexeringslast wordt in de staat van baten en lasten opgenomen als een bestuursbesluit op of voor balansdatum is genomen. Het bestuur heeft besloten om de pensioenen per 1 juli 2022 te verhogen met 2,39%. De indexatie van 2,39% is gedurende boekjaar 2022 in de aanspraken opgenomen. Daarnaast heeft het bestuur in november 2022 besloten een indexatie per

1 januari 2023 toe te kennen van 11,96%. Beide indexaties leiden tot een stijging van de VPV € 55,2 miljard.

Rentetoevoeging

De waarde van de pensioenverplichtingen neemt, behalve met de pensioenopbouw en eventuele indexatie, jaarlijks ook toe met rente. De oprenting in het verslagjaar geschiedt tegen de eenjaarsrente uit de nominale rentetermijnstructuur ultimo voorgaand boekjaar ad -0,49% (2021: -0,53%).

Omdat de eenjaarsrente uit de nominale rentetermijnstructuur ultimo voorgaand boekjaar negatief was, dalen de verplichtingen van het pensioenfonds. Bij een negatieve rente vormt de rentetoevoeging dus een bate.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuariael, dus rekening houdend met resultaat op actuariële grondslagen, berekend als de contante waarde van de verwachte toekomstige pensioenuitkeringen. Jaarlijks wordt het voor het verslagjaar gecalculerde bedrag uit de voorziening onttrokken, ter dekking van de feitelijk te verrichten pensioenuitkeringen in dat jaar.

Onttrekking voor kosten pensioenbeheer

De kosten van pensioenbeheer, bestaande uit excasso- en toekenningskosten worden uit een onttrekking uit de voorzieningen gedekt. Voor de onttrekking gedurende 2022 gelden de opslagen zoals bepaald in het Grondslagenonderzoek 2017-2019. Zo bedraagt de excasso-opslag OP/NP 0,45% (2021: 0,45%) van de voorziening pensioenverplichtingen en de toekenningskostenopslag 0,40% (2021: 0,40%) van de voorziening voor latente pensioenverplichtingen. Voor de arbeidsongeschiktheidspensioenen geldt een incasso-opslag van 0,00% (2021: 0,00%) en een excasso-opslag van 2,50% (2021: 2,50%) van de voorziening voor arbeidsongeschiktheidspensioenen.

Ontwikkeling marktrente

De rentetermijnstructuur ultimo 2022 zoals gepubliceerd door DNB correspondeert met een nominale rente van 2,57%. Ultimo 2021 correspondeerde de rentetermijnstructuur met een nominale rente van 0,57%.

Het effect van de tweede stap van de UFR-wijziging zorgt per 1 januari 2022 voor een toename van de voorziening van € 4,2 miljard en is onderdeel van de mutatie ontwikkeling marktrente. De wijziging van de rentetermijnstructuur leidt op totaalniveau tot een afname van de voorziening pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

De post wijziging actuariële grondslagen betreft het financiële effect van:

- De overgang op nieuwe flexfactoren (ten behoeve van vervroegen en uitstellen van pensioen) is verwerkt. De nieuwe flexfactoren zijn bepaald op basis van een rekenrente van 2,0% (was 2,2%) en de grondslagen GO1719. Dit leidt tot een afname van de VPV met € 0,4 miljard.
- De actualisering van de R/F-factoren leidt tot een toename van de VPV van € 0,1 miljard. 'Een R/F-factor (oftewel Reëel/Fictief) is de verhouding tussen de feitelijke jaarlijkse uitkeringen aan Bijlage K en de fictieve aanspraken. We spreken hier over fictieve aanspraken omdat, in tegenstelling tot reguliere OP/NP-aanspraken, deelnemers geen aanspraken voor Bijlage K opbouwen. De hoogte van de aanvulling is namelijk onder andere afhankelijk van de (samenvallende) diensttijd uit de periode tot 1995. Deze diensttijd wordt omgezet in een zogenaamde 'fictieve aanspraak' zodat waardering van de voorziening voor Bijlage K op basis van contante waardefactoren kan plaatsvinden.
- De actualisering van de sterfteprognose van het Actuarieel Genootschap (AG2022) leidt tot een stijging van de VPV van € 3,0 miljard. De levensverwachting stijgt sneller dan verondersteld in prognosetafel AG2020. De stijging van de levensverwachting komt door het toevoegen van

Europese data uit 2019 aan het Prognosemodel AG2020 en door het verbeteren van de sluitingsmethodiek.

Resultaat op actuariële grondslagen

Het resultaat op actuariële grondslagen bestaat grotendeels door de overgang op prognosetafel AG2022.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

	2022	2021
Waardeoverdrachten	900	30
Waardeovernames	-1.339	-241
Totaal wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-439	-211

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De Overige mutaties zijn met name toe te wijzen aan de volgende oorzaken:

- Verbeterde actuariële waardering door de overgang op Jaarwerk Vernieuwing. Dit leidt tot een toename van de VPV met ca. € 0,4 miljard.
- Niet reguliere uitkeringen. De niet reguliere uitkeringen waren in 2022 gelijk aan € 286 miljoen en zijn m.n. toe te wijzen aan twk-uitkeringen oftewel nabetalingsen.
- Bij het project Grip op Data leidt de combinatie van nieuwe gegevensaanlevering, aanpassing rentetermijnstructuur en indexatie tot een afname van de VPV met ca. € 0,2 miljard.
- Administratieve (twk-)correcties zorgen voor een toename van de VPV met € 0,25 miljard.

11. Dekking uit kostenopslag pensioenpremies

	2022	2021
Kostenopslag in de premie	95	116

De dekking uit de pensioenpremies dient ter dekking van de incassokosten. De incasso-opslag OP/NP bedraagt 0,20% van de premiegrondslag OP/NP (2021: 0,25%).

12. Saldo overdracht van rechten

	2022	2021
Waardeovernames	1.399	284
Waardeoverdrachten	-919	-42
Totaal saldo overdracht van rechten	480	242

In vergelijking met 2021 stijgen zowel de waardeovernames als de waardeoverdrachten. Het positieve resultaat op waardeoverdracht wordt veroorzaakt doordat de rente bij waardeoverdrachten in 2022 lager was dan de rente bij muteren van de voorziening. Vanaf 1 november 2021 liet de dekkingsgraad van ABP weer individuele waardeovernames en -overdrachten toe. Echter voor de waardeovernames en -overdrachten inzake kleine pensioenen (tussen de € 2 en € 503,24 bruto per jaar) maakt het niet uit hoe hoog de dekkingsgraad is. De waardeovername en -overdracht kan dus ook plaatsvinden als de dekkingsgraad te laag is om normale waardeovernames of-overdrachten te mogen uitvoeren.

13. Kosten pensioenbeheer (netto)

	2022	2021
Bestuurdersvergoedingen en salarissen (inclusief sociale lasten)	-8	-8
Pensioenlasten	-1	-1
Overige personeelskosten	-1	-1
Afschrijvingen	-7	-16
Diensten van derden pensioenbeheer	-195	-145
Diensten van derden vermogensbeheer	-551	-493
Diensten van derden overige	-20	-20
Overige bedrijfskosten	-9	-8
Subtotaal	-792	-692
Af: opbrengsten uit werkzaamheden voor derden	20	15
Af: toerekening aan kosten vermogensbeheer	574	521
Kosten pensioenbeheer (netto)	-198	-156

Onder de bestuurdersvergoedingen en salarissen zijn begrepen de bedragen die in 2022 zijn uitbetaald aan bestuurders, (externe) leden van fondsorganen en medewerkers van ABP. ABP kiest ervoor om met ingang van 1-1-2022 vrijwillig de Wet Normering Topinkomens (WNT) toe te passen voor de beloning van zijn bestuurders. De WNT is niet van toepassing voor medewerkers van ABP. De overige bedrijfskosten betreffen voornamelijk kosten van huisvesting en toezichthouders.

De kostenstijging in 2022 is met name toe te schrijven aan de investeringen voor het verbeteren van onze administratie en datakwaliteit via het programma Grip op Data (GoD) en de voorbereidingen voor het NPC, dat nu steeds meer vorm krijgt en veel capaciteit vergt van zowel ABP als APG.

Directie bestuursbureau

	Totaal 2022	Totaal 2021
HJ van Wijnen	-	282.245
RLS Verjans	-	274.700

ABP werkt sinds de Governance wijziging per 1-1-2022 met een uitvoerend bestuur in plaats van met een bestuursbureau. Zie hiervoor de [beloningsparagraaf](#).

De omvang van het gemiddelde personeelsbestand bedroeg:

Omvang gemiddeld personeelsbestand

	2022	2021
In fte's	39	41
In personen	40	42

Het personeel neemt deel aan de pensioenregeling van ABP. Als werkgever heeft ABP aan het fonds geen verplichting tot het doen van aanvullende bijdragen in het geval van tekorten, anders dan het voldoen van de jaarlijkse premiebijdragen. Hierdoor kan worden volstaan met het verantwoorden van de premie als last.

14. Overige baten en lasten

	2022	2021
Overige baten	277	10
Overige lasten	-7	-221
Totaal overige baten en lasten	270	-211

Overige baten hebben met name betrekking op de afboeking van de schuld inzake het programma Grip op Data (GoD).

Toelichting op het enkelvoudige kasstroomoverzicht

Bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld

De post geldmiddelen is als volgt te specificeren:

	31-12-2022	31-12-2021
Beleggingen	2.493	1.252
Liquide middelen	446	276
Totaal geldmiddelen	2.939	1.528

Kasstroom uit pensioenactiviteiten

De ontvangen premies in het kasstroomoverzicht bestaan uit de premiebijdragen van € 11.810 miljoen en de ontvangen premies inzake de schuld voorwaardelijke inkoop van € 1.183 miljoen. Het verschil met de premiebijdrage netto volgens de staat van baten en lasten is de ingekochte VPL van € 4.115 miljoen.

De toename van de ontvangen premies in 2022 is met name te verklaren door de groei van het aantal deelnemers. Daarnaast zit een deel van de oorzaak in de verhoging van de premie OP/NP van 2 procentpunt t.o.v. 2021.

De toename van de betaalde pensioenuitkeringen wordt met name veroorzaakt door een gemiddeld hoger bedrag per uitkeringsgerechtigde (door tussentijdse indexatie).

De post overige mutaties betreft met name interne doorbelastingen.

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten

In het kasstroomoverzicht zijn kasstromen uit directe beleggingsopbrengsten en valutaresultaten op bankrekeningen opgenomen.

De post overige mutaties ontstaat door een aantal effecten. Waaronder mutaties in de balanspost negatieve bankstanden, mutatie van de kortlopende geldmarktproducten, valuta effecten, interne doorbelastingen en de methodiek van doorkijk in de beleggingspools.

Overige toelichtingen

Actuariële analyse

	Notes	2022	2021
Resultaat op premiebijdragen			
Premiebijdragen (netto)	7	17.013	12.604
Pensioenopbouw	10	-23.442	-20.546
Subtotaal		-6.429	-7.942
Renteresultaat			
Beleggingsresultaten (netto)	8	-96.782	56.420
Rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd		-69	-16
Rentetoevoeging	10	2.488	2.842
Ontwikkeling marktrente	10	151.032	34.220
Subtotaal		56.669	93.466
Resultaat op pensioenindexaties			
Indexering	10	-55.230	-
Subtotaal		-55.230	-
Resultaat op pensioenuitkeringen			
Pensioenuitkeringen	9	-13.712	-12.908
Onttrekking voor pensioenuitkeringen uit VPV	10	13.810	12.864
Subtotaal		98	-44
Resultaat op kosten			

	Notes	2022	2021
Kosten pensioenbeheer (netto)	13	-198	-156
Onttrekking voor kosten pensioenbeheer uit VPV	10	122	105
Dekking uit kostenopslag pensioenpremies	11	95	116
Subtotaal		19	65
Resultaat overig			
Resultaat op actuariële grondslagen	10	140	702
Overige baten en lasten		270	-211
Saldo overdracht van rechten	12	480	242
Wijziging VPV uit hoofde van overdracht van rechten	10	-439	-211
Wijziging actuariële grondslagen	10	-2.749	2.560
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	10	-1.200	-1.468
Subtotaal		-3.498	1.614
Totaal resultaat = saldo baten en lasten		-8.371	87.159

Beloningsparagraaf

Beloningen moeten passen bij de sociaal maatschappelijke financiële instelling ABP en uitlegbaar zijn aan de buitenwereld. Bestuursleden ontvangen een vergoeding voor hun werkzaamheden. ABP kiest ervoor om met ingang van 1-1-2022 vrijwillig de Wet Normering Topinkomens (WNT) toe te passen voor de beloning van zijn bestuurders. De (uitvoerende) bestuurders van ABP ontvangen een vergoeding waarbij de WNT-norm het maximum is¹. De vergoedingen zijn gebaseerd op het door het bestuur vastgesteld beloningsbeleid waar het verantwoordingsorgaan over heeft geadviseerd. Het beloningsbeleid werkt met vaste beloningen. De tijd die iemand investeert in de (bestuurs-)functie bij ABP is daarbij leidend. De onafhankelijk voorzitter ontvangt een vaste vergoeding op basis van een overeenkomst van opdracht. Deze vergoeding is gebaseerd op het aantal dagen waarop de onafhankelijk voorzitter voor het bestuur actief is. De vergoeding bedraagt € 123.120 op jaarbasis bij een driedaagse werkweek gebaseerd op 95% van de WNT-norm. Niet Uitvoerende Bestuursleden ontvangen een vaste vergoeding van € 71.821 per jaar bij een tijdsbesteding van 1,75 dag per week gebaseerd op 95% van de WNT-norm. Aan de vergoedingen van de voorzitter en de niet uitvoerende bestuursleden is geen sociale zekerheid en geen pensioenopbouw gekoppeld.

De leden van het uitvoerend bestuur zijn in dienst van het pensioenfonds en ontvangen een salaris, inclusief WNT gerelateerde personele- en pensioenlasten, van € 216.000 op jaarbasis bij een volledig dienstverband gebaseerd op 100% van de WNT norm.

Indexatie van de bestuurdersvergoedingen is afhankelijk van de ontwikkeling van de WNT. Aan de leden van het bestuur zijn geen bonussen, leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

Beloningen niet uitvoerende bestuursleden

	2022	2021 ¹
C.M. Wortmann-Kool (voorzitter)	123.120	130.000
A. Boonen ²	71.821	97.280
M. Doornekamp (tot 1-10-2021)	-	67.500
P. Fey ²	71.821	90.000
A. Gram (per 1-6-2021)	71.821	52.500
M. Ten Kroode (per 15-11-2022)	8.978	-
V. van der Meer-Gangapersadsing (per 1-4-2022)	53.865	-
C.M. Mulder-Volkers	71.821	90.000
K. Nauta	71.821	90.000
P. Rosenmöller (per 1-12-2021)	71.821	7.500
A.J.M. Sibbing	71.821	97.280
A. Slager (per 1-6-2022)	41.895	-
M. Snel (tot 1-9-2021)	-	60.000
P.A. Stork (tot 1-1-2022)	-	90.000
X.J. den Uyl	71.821	90.000
A. van Vliet	71.821	92.720
J.P.C.M. van Zijl (tot 9-4-2021)	-	27.198
Totaal beloningen bestuur	874.245	1.081.978

¹ Vergelijkende cijfers zijn niet aangepast aan de WNT norm

² De gelden worden overgemaakt aan de betreffende instanties.

De WNT wordt met ingang van 1-1-2022 toegepast. De over 2021 getoonde beloningen voor de niet uitvoerende bestuurders zijn nog gebaseerd op het toen geldende beleid.

¹ Van belang is te vermelden dat vanuit WNT perspectief niet uitvoerende bestuursleden niet worden gezien als toezichthoudend orgaan, maar als algemeen bestuurder.

De bezoldiging van de uitvoerende bestuursleden, die bestaat uit de beloning plus belastbare onkostenvergoedingen zoals in onderstaande tabel per individuele bestuurder toegelicht en niet WNT gerelateerde personele lasten,

bedraagt € 670.328. De niet WNT gerelateerde personele lasten bestaan uit een verzameling van sociale en pensioenpremies en onbelaste kostenvergoedingen die niet onder de WNT vallen.

Beloningen uitvoerende bestuursleden

in €	Beloning plus belastbare onkosten- vergoedingen	(Toegestane) Overschrijding	Totale beloning plus belastbare onkosten- vergoedingen 2022	Totale beloning plus belastbare onkosten- vergoedingen 2021 ¹
H.J. van Wijnen (voorzitter) (per 1-1-2022)	216.000	2.081 ²	218.081	-
D.F. Dijkhuis (per 1-1-2022)	216.000	-	216.000	-
Y.E.M. Verdonk - van Lokven (per 1-2-2022)	198.000	-	198.000	-
Totaal beloningen uitvoerend bestuur	630.000	2.081	632.081	-

¹ ABP kent sinds de governance wijziging per 1-1-2022 een uitvoerend bestuur. Voor de uitvoerende bestuurders zijn om deze reden geen vergelijkende cijfers opgenomen.

² Toegestane overschrijding WNT norm wegens afrekening vakantietoelage vorig dienstverband

(Externe) leden van de fondsorganen

in €	2022	2021
Auditcommissie	52.938	-
Commissie van Beroep	39.915	37.545
Verantwoordingsorgaan	242.338	253.289
Raad van Toezicht (tot 31-12-2021)	-	130.000
Totaal beloningen (externe) leden fondsorganen	335.191	420.834

In de fondsorganen in de tabel hiernaast participeren voornamelijk personen die geen deel uitmaken van het bestuur, met uitzondering van de voorzitter van de Commissie van Beroep en de Auditcommissie, waarin 3 van de 6 leden in het bestuur zitten. De externe leden van de Auditcommissie ontvangen een vaste vergoeding van € 17.750 per jaar. Alle leden van de Commissie van Beroep ontvangen een vaste vergoeding van € 4.977 per jaar en een vergoeding per zittingsdag van € 386. De vergoeding voor de voorzitter van de Commissie van Beroep maakt geen onderdeel uit van de WNT vergoeding als bestuurslid. De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen een vergoeding van € 326 per overlegvergadering met bestuur of in eigen kring en € 163 per commissievergadering.

Transacties met verbonden partijen

Transacties met verbonden partijen vinden plaats tegen marktconforme condities. In de beloningsparagraaf wordt toegelicht welke beloningen zijn verstrekt aan de bestuurders.

ABP is verhuurder van een deel van de bedrijfspanden van APG welke onder marktconforme condities worden gehuurd. De opbrengsten bedragen in het verslagjaar € 5,9 miljoen (2021: € 6,5 miljoen) en zullen voor 2023 € 3,2 miljoen bedragen.

Stichting Pensioenfonds ABP, APG Groep NV, APG DWS en Fondsenbedrijf NV, APG Asset Management NV, APG Trading BV, alsmede Entis Holding BV en Entis BV vormen samen een fiscale eenheid voor de omzetbelasting.

Overzicht door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening

Een groot deel van het belegd vermogen is ondergebracht bij door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening (FGR's), waarin ABP participeert. Het betreft de volgende FGR's:

Fondsen voor gemene rekening

- APG Alternative Credits Legacy Pool
- APG Developed Markets Equity Pool (t/m september 2022)
- APG Emerging Markets Debt Pool (t/m juni 2022)
- APG Emerging Markets Equity Pool
- APG Euro Plus Treasuries Pool¹
- APG Fixed Income Credits Pool
- APG Hedge Funds Pool
- APG Index Linked Bonds Pool¹
- APG Private Equity Pool 2009
- APG Private Equity Pool 2010
- APG Private Equity Pool 2012
- APG Private Equity Pool 2013
- APG Private Equity Pool 2014-2015
- APG Private Equity Pool 2016-2017
- APG Private Equity Pool 2018-2019
- APG Private Equity Pool 2020-2021
- APG Private Equity Pool 2022-2023
- APG Opportunities Pool 2012
- APG Long Duration Treasury Pool¹
- APG Infrastructure Pool 2011
- APG Infrastructure Pool 2012
- APG Infrastructure Pool 2014
- APG Infrastructure Pool 2016
- APG Infrastructure Pool 2017
- APG Infrastructure Pool 2017 II
- APG Infrastructure Pool 2020-2021
- APG Strategic Real Estate Pool
- APG Tactical Real Estate Pool (t/m januari 2022)

¹ Betreft alleen ABP Netto Pensioen in fonds voor gemene rekening.

Geconsolideerde balans

Na bestemming saldo van baten en lasten

in € mln	Note	31-12-2022	31-12-2021
ACTIVA			
Vastgoedbeleggingen		74.842	77.270
Aandelen		172.078	225.984
Vastrentende waarden		185.322	218.713
Derivaten		23.871	34.234
Overige beleggingen		34.478	35.493
Beleggingen	1	490.591	591.694
Overige activa	2	2.425	2.260
Totaal activa		493.016	593.954

in € mln	Note	31-12-2022	31-12-2021
PASSIVA			
Groepsvermogen	3	45.281	53.659
Voorziening pensioenverplichtingen (VPV)	4	414.265	498.797
Ontvangen zekerheden		5.316	14.977
Shortposities		156	-
Kortgeld o/g		1.817	1.077
Derivaten		25.215	21.235
Passiva beleggingen-gerelateerd	5	32.504	37.289
Schulden en overige passiva	6	966	4.209
Totaal passiva		493.016	593.954

Geconsolideerde staat van baten en lasten

in € mln	Note	2022	2021
BATEN			
Premiebijdragen (netto)	7	17.013	12.604
Beleggingsresultaten (bruto)		-96.203	56.954
Af: kosten vermogensbeheer		-536	-508
Beleggingsresultaten (netto)	8	-96.739	56.446
Totaal baten		-79.726	69.050
LASTEN			
Pensioenen en uitkeringen	9	-13.712	-12.908
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen	10	84.532	31.068
Dekking uit kostenopslag pensioenpremies		95	116
Saldo overdracht van rechten	11	480	242
Kosten beheer pensioenen en verzekeringen (netto)	12	-220	-180
Rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd		-88	-18
Overige baten en lasten		269	-211
Totaal lasten		71.356	18.109
Saldo baten en lasten		-8.370	87.159
Totaal rechtstreekse mutaties in het eigen vermogen		-5	-1
Totaal resultaat		-8.375	87.158

Geconsolideerd kasstroomoverzicht

in € mln	Note	2022	2021
Beginstand geldmiddelen		2.095	1.849
Mutaties			
Kasstroomen uit pensioen- en verzekeringsactiviteiten:			
- ontvangen premies		12.993	12.720
- ontvangen in verband met overdracht van rechten	11	1.395	284
- betaalde pensioenen en uitkeringen	9	-13.712	-12.908
- betaald in verband met overdracht van rechten	11	-919	-42
- betaalde kosten		-202	-154
- overige mutaties		565	78
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		120	-22

in € mln	Note	2022	2021
Kasstroomen uit beleggingsactiviteiten:			
- verkopen en aflossingen van beleggingen		170.194	102.318
- verstrekkingen en aankopen van beleggingen		-144.936	-65.025
- directe beleggingsopbrengsten		8.181	5.515
- indirecte gerealiseerde resultaten uit derivaten en valutaresultaten		-22.457	-11.103
- betaalde kosten beleggingen		-633	-591
- ontvangen zekerheden		-9.522	-10.515
- overige mutaties		414	-20.331
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		1.241	268
Eindstand geldmiddelen		3.456	2.095

Toelichtingen algemeen

Grondslagen algemeen

De grondslagen voor waardering en resultaatbepaling van de geconsolideerde en enkelvoudige jaarrekening zijn gelijk en zijn bindend voor groepsmaatschappijen en overige geconsolideerde entiteiten.

Hierna lichten wij de grondslagen voor de consolidatie toe, alsmede de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling van de posten die door consolidatie additioneel op de balans en de staat van baten en lasten verschijnen.

Grondslagen voor de consolidatie

In de geconsolideerde jaarrekening worden kapitaalbelangen in entiteiten waarin overheersende zeggenschap over het bestuur en het financiële beleid kan worden uitgeoefend, niet zijnde beleggingen, opgenomen door toepassing van de integrale methode van consolideren. Intercompany-transacties en onderliggende financiële verplichtingen worden daarbij geëlimineerd. Door te consolideren wordt door de juridische vorm van het kapitaalbelang heen gekeken en wordt direct inzicht gegeven in de financiële positie van de groep als geheel. Joint-ventures worden als een kapitaalbelang verwerkt.

Een lijst van directe kapitaalbelangen en meest significante in de consolidatie betrokken kapitaalbelangen is opgenomen in de rubriek Overige toelichtingen.

De waarden van de participaties in de FGR's zijn verantwoord bij de van toepassing zijnde beleggingscategorieën. De in de waarde van

deze participaties begrepen positieve en negatieve derivatenposities, kortgeldposities o/g, shortposities en schuld uit hoofde van ontvangen zekerheid zijn in lijn met de Richtlijn Pensioenfondsen (RJ 610.211) separaat in de balans verantwoord.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Overige activa

De in de post overige activa en passiva begrepen immateriële vaste activa worden tegen verkrijgingsprijs gewaardeerd onder aftrek van lineaire afschrijvingen, voor zover van toepassing, rekening houdend met bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingstermijn is op de verwachte economische terugverdienperiode gebaseerd. In geval van acquisitie van een onderneming worden alle identificeerbare activa en passiva van de desbetreffende onderneming in de balans opgenomen tegen de actuele waarde op acquisitiedatum. Ontstane goodwill wordt bij eerste opname gewaardeerd als het verschil tussen de overnameprijs en de actuele waarde van de identificeerbare activa en passiva.

Derivatenposities van (klein)dochters, anders dan aangegaan in het kader van beleggingen, worden gewaardeerd tegen kostprijs met toepassing van de methodiek van kostprijs-hedge accounting.

Overige passiva

De onder de voorzieningen opgenomen voorziening belastinglatentie heeft betrekking op de uitgestelde belastingverplichtingen die voortvloeien uit tijdelijke verschillen tussen commerciële en fiscale vermogens. Bij de berekening wordt rekening gehouden met in komende jaren geldende tarieven, voor zover deze al zijn vastgesteld. Waardering geschiedt tegen nominale waarde.

De overige voorzieningen worden gewaardeerd op de contante waarde van de verwachte toekomstige uitgaven, rekening houdend met actuariële grondslagen voor zover relevant. De rekenrente wordt gebaseerd op de rentevoet ultimo jaar van hoogwaardige Nederlandse bedrijfsobligaties, rekening houdend met de resterende looptijd van de voorzieningen. Voor voorzieningen met een verwachte looptijd langer dan 15 jaar wordt de rekenrente gebaseerd op langlopende staatsobligaties.

Risicoparagraaf

In de enkelvoudige jaarrekening zijn de risico's die ABP als pensioenfonds loopt toegelicht. In de geconsolideerde jaarrekening komen ook de financiële posities naar voren van de entiteiten binnen de groep die via de integrale methode worden geconsolideerd. In hoofdlijnen betreft dit het uitvoeringsbedrijf, kapitaalbelangen waarin beleggingen zijn ondergebracht en APG Liquiditeitenbeheer BV (hierna: APG LB).

In aanvulling op de risicoparagraaf in de enkelvoudige jaarrekening wordt hierna ingegaan op de consolidatie van APG LB, het effect daarvan op de balans en het bijbehorende risicoprofiel, alsmede op de specifieke risico's van APG LB.

Algemeen

Vanaf december 2017 worden overschotten dan wel tekorten van de Fondsen voor Gemene Rekening (hierna: FGR's) geplaatst bij dan wel aangevuld door APG LB met behulp van deposito's. APG LB plaatst deze overschotten en tekorten door naar de pensioenfondsen.

De aandelen van APG LB zijn in handen van de bewaarschrijvingen van de FGR's.

Omdat ABP (indirect) control heeft over APG LB is consolidatie noodzakelijk.

Daarbij worden zowel de posities van ABP als de indirecte posities, via de FGR's met APG LB geëlimineerd.

De FGR's zijn beleggingenpools zonder rechtspersoonlijkheid waarin participanten naar evenredigheid van hun participaties een recht verkrijgen. De ene participant heeft geen zeggenschap of beleidsbepalende invloed over de activa van een andere participant. Een ieder kan uitstappen volgens van te voren bepaalde regels in de FGR-documenten. De waarden van de participaties in de FGR's zijn verantwoord bij de van toepassing zijnde beleggingscategorieën. De in de waarde van deze participaties begrepen positieve en negatieve derivatenposities, kortgeldposities o/g, shortposities en schuld uit hoofde van ontvangen zekerheden zijn in lijn met de Richtlijn Pensioenfondsen (Rj 610.211) separaat in de balans verantwoord.

Effect op de balans en het bijbehorend risicoprofiel

Het effect van de consolidatie op de balans en het bijbehorende risicoprofiel wordt in 2022 met name veroorzaakt door APG LB. De consolidatie van APG LB zorgt voor een stijging van de posten beleggingen en passiva beleggingen-gerelateerd.

Ten opzichte van het risicoprofiel in de enkelvoudige balans leidt de consolidatie van APG LB niet tot een wezenlijk ander risicoprofiel. De taak is immers overschotten en tekorten van FGR's via deposito's te plaatsen bij dan wel aan te vullen door APG LB. APG LB plaatst deze deposito's door naar ABP en de andere deelnemende pensioenfondsen. APG LB verricht alleen transacties met deelnemende FGR's en pensioenfondsen.

Toelichting op de geconsolideerde balans

Bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld

Activa

1. Beleggingen

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal 2022	Totaal 2021
Beginstand beleggingen	77.270	225.984	218.713	34.234	35.493	591.694	551.614
Verstrekkings/aankopen	19.996	117.057	103.530	-	5.115	245.698	138.489
Aflossingen/verkopen	-16.479	-145.283	-91.691	-	-15.490	-268.943	-172.742
Waardeontwikkeling ¹	-4.897	-26.918	-43.498	-	3.682	-71.631	70.206
Overige mutaties	-1.048	1.238	-1.732	-10.363	5.678	-6.227	4.127
Eindstand beleggingen	74.842	172.078	185.322	23.871	34.478	490.591	591.694

¹ Inclusief waardeontwikkeling tot het moment van verkoop.

Beleggingen worden inclusief bijbehorende vorderingen, liquide middelen en schulden gepresenteerd. Beleggingen kunnen rechtstreeks worden aangehouden dan wel via participaties in door het uitvoeringsbedrijf opgerichte fondsen voor gemene rekening (FGR's).

In de post overige mutaties zijn begrepen de mutaties in de bij de beleggingen horende vorderingen, liquide middelen en schulden en de mutaties in de derivatenposities.

De waarden van de participaties in de FGR's zijn verantwoord bij de van toepassing zijnde beleggingscategorieën. De in de waarde van deze participaties begrepen positieve en negatieve derivaten- posities, kortgeldposities o/g, shortposities en schuld uit hoofde van ontvangen zekerheden zijn in lijn met de Richtlijn Pensioenfondsen (RJ 610.211) separaat in de balans verantwoord.

Van de eindstand in de beleggingen ad € 490,6 miljard (2021: € 591,7 miljard) is:

	31-12-2022	31-12-2021
Beursgenoteerd	316.837	404.579
Niet-beursgenoteerd	173.754	187.115

In de eindstand van de beleggingen ad € 490,6 miljard (2021: € 591,7 miljard) zijn begrepen:

	31-12-2022	31-12-2021
Vorderingen en overlopende activa	961	1.055
Verstreckte zekerheden	6.421	2.489
Kortgeldposities u/g (inclusief kortgeldposities in FGR)	16.970	17.885
Banktegoeden in rekening courant	2.494	1.254
Schulden en overlopende passiva	-4.527	-2.450
In beleggingen begrepen netto vlottend actief	22.319	20.233

In de post banktegoeden in rekening courant zijn begrepen saldi op margin accounts die in verband met futureposities worden aangehouden. Het betreft een bedrag van € 0,6 miljard (2021: € 0,5 miljard). Deze saldi staan niet ter vrije beschikking.

De in de beleggingen opgenomen schulden en overlopende passiva betreffen onder andere banksaldi met een debetsaldo van € 1,1 miljard (2021: € 1,2 miljard).

Beleggingen ten behoeve van regelingen voor deelnemers maken integraal onderdeel uit van de beleggingen.

Specificaties

In tabellen op de volgende pagina's is een specificatie opgenomen van de beleggingen naar categorie, regio en valuta (alle in miljoenen euro's). In de valutatablel is de post derivaten niet opgenomen. Deze wordt in een aparte tabel samen met derivaten negatief en de shortposities gepresenteerd.

Beleggingen naar categorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Overige beleggingen	31-12-2022	31-12-2021
Basismaterialen	12	8.094	787	400	1.700	10.993	14.236
Hypotheke n c.a.	-	-	13.521	11	-	13.532	17.812
Vastgoed	42.384	3.040	336	-	-	45.760	55.294
Nutsbedrijven	1.432	3.875	2.535	-	60	7.902	8.094
Telecommunicatie	3.357	3.439	2.987	-	-	9.783	11.376
Gezondheidszorg	225	19.196	2.186	-	5	21.612	27.007
Luxe goederen	2.739	18.686	2.505	-	5	23.935	32.535
Energie	8.994	2.425	-	232	4.214	15.865	17.201
Industriële bedrijven	15.030	16.277	2.770	-	-	34.077	39.169
Financiële instellingen	113	38.135	22.616	23.033	27.157	111.054	132.812
Dagelijkse goederen	-	12.549	1.067	46	1.222	14.884	17.615
Informatietechnologie	-	46.323	911	-	-	47.234	70.288
Overheid	556	39	133.101	149	115	133.960	148.255
Totaal beleggingen	74.842	172.078	185.322	23.871	34.478	490.591	591.694

Beleggingen naar regio

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Overige beleggingen	31-12-2022	31-12-2021
Nederland	4.402	3.425	12.388	7.046	4.001	31.262	28.201
EMU overig	16.585	17.138	77.893	13.557	8.199	133.372	164.118
Overig Europa	13.116	12.513	17.204	2.533	7.980	53.346	62.138
Noord-Amerika	23.182	96.365	54.361	716	11.638	186.262	240.013
Azië/Pacific	16.108	38.866	12.298	19	2.124	69.415	80.802
Overig	1.449	3.771	11.178	-	536	16.934	16.422
Totaal beleggingen	74.842	172.078	185.322	23.871	34.478	490.591	591.694

Beleggingen naar valuta, excl. derivaten

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	31-12-2022	31-12-2021
Euro	24.356	21.176	99.691	17.800	163.023	176.174
Amerikaanse dollar	25.711	96.088	58.589	14.516	194.904	245.928
Britse Pond	7.786	4.377	7.286	455	19.904	28.901
Chinese Yuan	1.462	10.968	1.414	1	13.845	15.808
Yen	795	6.683	-2	-6	7.470	11.307
Australische dollar	4.706	1.930	972	1.373	8.981	9.340
Taiwanese dollar	-	4.212	-	-	4.212	6.471
Hong Kong dollar	4.309	956	-	59	5.324	5.661
Indiaanse rupee	705	4.542	111	10	5.368	5.851
Canadese dollar	136	2.218	1.242	151	3.747	5.420
Koreaanse Won	-	3.494	70	1	3.565	5.305
Zwitserse franc	220	2.723	78	6	3.027	4.178
Overige	4.656	12.711	15.871	112	33.350	37.116
Totaal	74.842	172.078	185.322	34.478	466.720	557.460

Derivaten en shortposities naar valuta

	Derivaten positief	Derivaten negatief	Shortposities	31-12-2022	31-12-2021
Euro	165.540	-31.718	-	133.822	182.075
Amerikaanse dollar	-115.445	7.219	-156	-108.382	-132.441
Britse Pond	-19.144	4.943	-	-14.201	-20.551
Chinese Yuan	215	-102	-	113	185
Yen	668	-4.467	-	-3.799	-6.320
Australische dollar	-4.286	-142	-	-4.428	-4.942
Taiwanese dollar	-	-	-	-	-1
Hong Kong dollar	-63	7	-	-56	-178
Indiaanse rupee	-	58	-	58	17
Canadese dollar	-2.722	-12	-	-2.734	-2.628
Koreaanse Won	48	-1	-	47	48
Zwitserse franc	-2.012	-163	-	-2.175	-2.524
Overige	1.072	-837	-	235	259
Totaal	23.871	-25.215	-156	-1.500	12.999

De valuta-verdeling van derivaten positief en negatief wordt mede beïnvloed door valuta-afdekposities. De verantwoording van deze posities betreft een momentopname. Een valutatermijncontract is een overeenkomst om op een toekomstig tijdstip vreemde valuta's tegen een afgesproken koers en hoeveelheid aan te kopen of te verkopen. Koop leidt tot een toename van de valutapositie, verkoop leidt tot een afname. In bovengenoemde tabel zijn beide posities weergegeven. De uiteindelijke standen zijn mede afhankelijk van de koersontwikkeling sinds het afsluiten van het contract.

Toelichtingen per categorie

De vastgoedbeleggingen omvatten beleggingen in:

Vastgoedbeleggingen

	31-12-2022	31-12-2021
Woningen	13.795	14.783
Kantoren	5.286	7.165
Winkels	9.616	10.551
Industrieel	9.918	12.469
Hotels	2.870	2.200
Overig	8.836	8.863
Totaal vastgoedbeleggingen	50.321	56.031
Industriële bedrijven	9.998	8.938
Energie	8.994	8.026
Telecommunicatie	3.357	2.381
Overig	2.172	1.894
Totaal infra beleggingen	24.521	21.239

In de post overig zijn begrepen overige activa en passiva inzake beleggingen ad € 69 miljoen (2021: € 152 miljoen).

De beleggingen in aandelen omvatten beleggingen in:

Beleggingen in aandelen

	31-12-2022	31-12-2021
Ontwikkelde markten	96.083	141.208
Opkomende markten	32.403	39.747
Private equity	43.175	44.340
Overige activa en passiva	417	689
Totaal beleggingen in aandelen	172.078	225.984

Private equity betreft met name aandelen in niet-beursgenoteerde ondernemingen, onder meer in de venture capital-sector. Er is voor € 7,1 miljard belegd in indirect investments (2021: € 7,2 miljard) en voor € 36,1 miljard in direct investments (2021: € 37,1 miljard).

De beleggingen in vastrentende waarden betreffen:

Beleggingen in vastrentende waarden

	31-12-2022	31-12-2021
Staatsobligaties	124.145	140.295
Bedrijfsobligaties	36.921	45.773
Hypothecaire leningen	11.810	14.884
Beleggingsfondsen	7.671	7.359
Indexobligaties	313	767
Onderhandse leningen en bankloans	1.968	3.061
Overige beleggingen	271	1.104
Overige activa en passiva	2.223	5.470
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	185.322	218.713

De shortpositie is ultimo 2022 € 156 miljoen (2021: € 0 miljoen). De stand ultimo 2022 is verantwoord onder de balanspost passiva beleggingen-gerelateerd.

De opbouw van de post vastrentende waarden naar couponrente is als volgt:

Beleggingen in vastrentende waarden naar couponrente

	31-12-2022	31-12-2021
< 0%	7	848
0%-1%	35.782	52.037
1%-2%	32.327	38.819
2%-3%	34.644	34.116
3%-4%	24.244	28.180
4%-5%	27.888	31.061
> 5%	22.759	26.293
Geen coupon	7.671	7.359
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	185.322	218.713

Op basis van de contractuele aflossingsdata kan de resterende looptijd van de beleggingen in vastrentende waarden als volgt worden weergegeven:

Beleggingen in vastrentende waarden naar looptijd

	31-12-2022	31-12-2021
Korter dan één jaar	6.315	8.901
Vanaf één jaar tot vijf jaar	39.801	38.147
Langer dan vijf jaar	131.535	164.306
Geen looptijd	7.671	7.359
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	185.322	218.713

De kredietwaardigheid van beleggingen in vastrentende waarden wordt veelal uitgedrukt in een credit rating.

De rating van de beleggingen in vastrentende waarden is te specificeren als volgt:

Rating beleggingen in vastrentende waarden

	AAA	AA	A	BBB	<= BB	geen rating	Totaal
2022	36%	27%	11%	13%	9%	4%	100%
2021	33%	28%	11%	14%	11%	3%	100%

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat 74% (2021: 72%) van de beleggingen in vastrentende waarden een rating heeft van A of hoger.

Voor het bieden van inzicht in de kasstromen van de vastrentende waarden wordt veelal de duratie gebruikt. De duratie is een gemiddelde, gewogen looptijd van alle cash-flows (rente en aflossingen) van de renteproducten. De duratie van de vastrentende waarden bedraagt circa 9 jaar (2021: circa 10 jaar).

De samenstelling van de derivaten met een positieve actuele waarde is als volgt:

Derivaten

	31-12-2022	31-12-2021
Valuta derivaten		
Valutatermijncontracten	5.950	467
Cross currency swaps	-	-
Interest derivaten		
Renteswaps	16.645	31.723
Inflation linked swaps	100	758
Futures vastrentende waarden	149	98
TBA's	11	7
Overige derivaten		
Credit default swaps	44	14
Overige swaps	-	-
Overige futures	972	1.167
Totaal derivaten met een positieve actuele waarde	23.871	34.234

Negatieve derivatenposities worden overeenkomstig de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving op de passiefzijde van de balans gepresenteerd. De actuele waarde van derivaten is onder meer sterk afhankelijk van de stand van de (valuta)koersen en de rentes ultimo jaar ten opzichte van de (valuta)koersen en rentes op het moment van afsluiten van de derivatenposities.

Overige beleggingen

	31-12-2022	31-12-2021
Totaal overige beleggingen	34.478	35.493

Overige beleggingen betreffen beleggingen in hedgefondsstrategieën ad € 8,0 miljard (2021: € 17,7 miljard). Verder zijn onder deze post opgenomen beleggingen in commodities ad € 6,8 miljard (2021: € 3,9 miljard). De waarde van de in overige beleggingen begrepen overige activa en passiva inzake beleggingen bedraagt € 19,6 miljard (2021: € 13,9 miljard).

2. Overige activa

	31-12-2022	31-12-2021
Deelnemingen	1	2
Immateriële vaste activa	1	2
Materiële vaste activa	100	92
Vorderingen en overlopende activa	1.361	1.324
Liquide middelen	962	841
Totaal overige activa	2.425	2.261

In de post liquide middelen zijn voor € 210 miljoen deposito's begrepen (2021: € 230 miljoen). Van de post liquide middelen staat een bedrag van € 12,3 miljoen niet ter vrije beschikking (2021: € 9,3 miljoen). Er zijn geen verdere zekerheden gesteld.

De materiële vaste activa bestaan uit:

Materiële vaste activa

	31-12-2022	31-12-2021
Bedrijfsgebouwen	33	41
Overig	67	51
Totaal materiële vaste activa	100	92

De post bedrijfsgebouwen bestaat uit zowel bedrijfsgebouwen, met een geschatte economische levensduur van 30 jaar, en installaties met een geschatte economische levensduur van 15 jaar. De post overige betreft inventarissen en inrichtingen met een geschatte economische levensduur tussen 5 en 10 jaar, alsmede computers met een geschatte economische levensduur tussen 4 en 5 jaar.

De vorderingen en overlopende activa bestaan uit:

Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2022	31-12-2021
Vorderingen op werkgevers	972	940
Vorderingen inzake waarde-overnames	160	178
Vorderingen op deelnemers	7	2
Overige vorderingen	222	204
Totaal vorderingen en overlopende activa	1.361	1.324

Onder de vorderingen zijn geen vorderingen opgenomen met een resterende looptijd langer dan één jaar (2021: nihil).

Passiva

3. Groepsvermogen

	Eigen vermogen	Minderheidsbelang van derden	Totaal 2022	Totaal 2021
Beginstand groepsvermogen	53.607	50	53.657	-33.503
Fondsresultaat	-8.371	-	-8.371	87.160
Mutatie minderheidsbelang van derden in deelnemingen	-	-5	-5	-
Eindstand groepsvermogen	45.236	45	45.281	53.657

Als gevolg van de consolidatie is het groepsvermogen € 45 miljoen hoger dan het eigen vermogen in de enkelvoudige balans. Het verschil betreft het minderheidsbelang van derden in deelnemingen.

Bij dividenduitkeringen van APG Groep NV wordt rekening gehouden met restricties vanuit van toepassing zijnde wet- en regelgeving als MiFiD (Markets In Financial Instruments Directive).

4. Voorziening pensioenverplichtingen

	31-12-2022	31-12-2021
Voorziening voor risico van het pensioenfonds	414.193	498.680
Voorziening voor risico deelnemers	73	117
Totaal voorziening pensioenverplichtingen	414.265	498.797

Voor een aanvullende toelichting op de voorziening pensioenverplichtingen (VPV) wordt verwezen naar de toelichting op de enkelvoudige jaarrekening.

5. Passiva beleggingen-gerelateerd

	31-12-2022	31-12-2021
Ontvangen zekerheden	5.316	14.977
Shortposities	156	-
Kortgeld o/g	1.817	1.077
Derivaten	25.215	21.235
Totaal passiva beleggingen-gerelateerd	32.504	37.289

Ontvangen zekerheden betreffen borgstellingen voor aangegane transacties inzake derivaten.

In het kortgeld o/g ad € 1,8 miljard (2021: € 1,1 miljard) is voor € 1,1 miljard aan repo's begrepen (2021: € 0,0 miljard). Voor het aangaan van repo's wordt een vergoeding bedongen. Voor het risico van niet-teruglevering worden tijdelijk contanten verkregen.

Negatieve derivatenposities worden overeenkomstig de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving op de passiefzijde van de balans gepresenteerd. De negatieve derivatenposities zijn als volgt te specificeren:

Derivaten met een negatieve actuele waarde

	31-12-2022	31-12-2021
Valuta derivaten		
Valutatermijncontracten	210	2.193
Interest derivaten		
Renteswaps	23.910	17.034
Inflation linked swaps	273	1.037
Futures vastrentende waarden	397	81
TBA's	57	3
Overige derivaten		
Credit default swaps	11	193
Overige futures	357	694
Totaal derivaten met een negatieve actuele waarde	25.215	21.235

6. Schulden en overige passiva

	31-12-2022	31-12-2021
Voorzieningen	75	77
Langlopende schulden	1	11
Schulden inzake pensioenen	348	345
Overige schulden	542	3.776
Totaal schulden en overige passiva	966	4.209

Onder de schulden en overige passiva zijn, als onderdeel van de overige schulden, voor € 240 miljoen (2021: € 253 miljoen) posten verantwoord met een resterende looptijd langer dan één jaar. Er zijn geen zekerheden verstrekt.

Voorzieningen

De voorzieningen betreffen voornamelijk personeels-gerelateerde voorzieningen en de voorziening latente belastingen.

Langlopende schulden

Door consolidatie ontstaan voor in totaal € 1 miljoen (2021: € 11 miljoen) langlopende schulden. Dit betreft door kapitaalbelangen bij derden opgenomen leningen. Van de eindstand heeft € 1,0 miljoen een restlooptijd groter dan vijf jaar (2021: € 10,9 miljoen). Het rentepercentage is 7,25% per jaar (2021: 7,25% per jaar). Er zijn geen zekerheden gesteld.

Schulden inzake pensioenen

Van de schulden inzake pensioenen heeft een bedrag van € 345 miljoen (2021: € 326 miljoen) betrekking op schulden inzake belastingen en sociale lasten.

Overige schulden

De onder overige schulden verantwoorde post schuld voorwaardelijke inkoop ad € - miljoen (2021: € 2.951 miljoen) is per 30 december vrijgevallen en wordt verder toegelicht in de toelichting op de balans in de enkelvoudige jaarrekening.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen en niet in de balans opgenomen rechten

Verplichtingen uit hoofde van beleggingen

Voor beleggingen in vastgoed zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 10,0 miljard (2021: € 11,5 miljard).

Voor beleggingen in private equity zijn verplichtingen aangegaan om desgevraagd stortingen te verrichten. Per balansdatum bedragen deze € 20,5 miljard (2021: € 17,8 miljard).

Voor beleggingen in beleggingsfondsen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 2,5 miljard (2021: € 2,5 miljard).

Er zijn € 0,6 miljard effecten verstrekt als collateral (2021: € 0,0) en € 0,0 miljard effecten ontvangen als collateral (2021: € 0,0). Er zijn voor € 0,5 miljard (2021: € 0,4 miljard) effecten ontvangen als onderpand (bilateraal initial margin).

Er zijn voor € 13,2 miljard (2021: € 3,0 miljard) effecten verstrekt als initial margin en voor € 0,5 miljard (2021: € 0,4 miljard) effecten verstrekt als onderpand (bilateraal initial margin). Verder zijn effecten ontvangen ter grootte van € 2,8 miljard (2021: € 0,9 miljard) en € 1,1 miljard effecten verstrekt ter grootte (2021: € 0,0) in verband met repo's. Er is voor € 0,6 miljard (2021: € 0,5 miljard) cash verstrekt als initial margin in verband met derivaten.

Bij ABN-AMRO Bank NV is een intraday-faciliteit aangegaan van in totaal € 7,3 miljard (2021: € 6,3 miljard). Verder is bij ING een intraday-faciliteit van € 0,5 miljard (2021: € 0,5 miljard) afgesloten. Ultimo 2022 is op deze faciliteiten geen beroep gedaan. Voor deze overeenkomsten/faciliteiten zijn geen zekerheden afgegeven. APG Liquiditeitenbeheer B.V. heeft geen kredietfaciliteiten.

Voor overige beleggingen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor een bedrag € 2,2 miljard (2021: € 2,9 miljard).

Overige verplichtingen

Per balansdatum staat aan verplichtingen uit hoofde van lopende huurcontracten ad € 207,6 miljoen open (2021: € 264,5 miljoen), waarvan € 18,6 miljoen verschuldigd binnen één jaar (2021: € 14,8 miljoen), € 65,0 miljoen verschuldigd tussen één en vijf jaren (2021: € 62,7 miljoen) en € 124,0 miljoen na vijf jaren (2021: € 186,9 miljoen).

De verplichtingen uit hoofde van langlopende autoleasecontracten bedragen € 5,4 miljoen (2021: € 6,7 miljoen), waarvan € 2,3 miljoen (2021: € 2,7 miljoen) verschuldigd binnen 1 jaar na afloop van het boekjaar en € 3,1 miljoen (2021: € 4,0 miljoen) verschuldigd tussen 1 en 5 jaar. In het verslagjaar zijn voor € 2,8 miljoen (2021: € 3,0 miljoen) leasekosten inclusief brandstofvoorschot verantwoord. De leaseverplichting wordt bepaald exclusief brandstofvoorschot.

Per balansdatum staat aan verplichtingen uit hoofde van onderhoudscontracten en overige contracten € 63,8 miljoen open (2021: € 60,0 miljoen), waarvan € 26,0 miljoen (2021: € 20,1 miljoen) verschuldigd binnen 1 jaar en € 37,8 miljoen verschuldigd in de daarop volgende jaren (2021: € 39,9 miljoen). Er zijn geen verplichtingen verschuldigd na vijf jaren.

De groep is ultimo verslagjaar investeringsverplichtingen aangegaan ad € 4,0 miljoen (2021: € 11,1 miljoen).

In 2022 is door APG een lening verstrekt aan Festina Finance ad 2,0 miljoen euro ten behoeve van voorfinanciering projectkosten. Daarnaast zal in 2023 het leningsbedrag worden uitgebreid met 2 tranches van in totaal 4 miljoen euro. Aflossing van het leningsbedrag en de geaccumuleerde rente (jaarlijks 5%) vindt plaats vanaf 1 januari 2027. De totale looptijd bedraagt 9,5 jaar en er is een

zekerheidsstelling afgegeven voor het leningsbedrag door de directeur groot aandeelhouder van Festina Finance.

Voor de omzetbelasting is een fiscale eenheid gevormd. De fiscale eenheid bestaat uit ABP, APG Groep NV en de (klein)dochters van APG Groep NV. Binnen een dergelijke fiscale eenheid zijn de vennootschappen over en weer hoofdelijk aansprakelijk voor elkaars belastingschulden.

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten

Bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld

Baten

7. Premiebijdragen (netto)

	Totaal 2022	Totaal 2021
Totaal premiebijdragen (netto)	17.013	12.604

8. Beleggingsresultaten (netto)

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	2022	2021
Directe resultaten	1.558	1.438	4.962	1.752	-231	9.479	9.080
Indirecte resultaten	-4.753	-26.626	-43.228	-34.306	3.231	-105.682	47.874
Kosten vermogensbeheer	-130	-217	-115	-2	-72	-536	-508
Totaal beleggingsresultaten (netto)	-3.325	-25.405	-38.381	-32.556	2.928	-96.739	56.446

Lasten

9. Pensioenen en uitkeringen

	Totaal 2022	Totaal 2021
Totaal pensioenen en uitkeringen	-13.712	-12.908

De post pensioenen en uitkeringen betreft ouderdoms- en nabestaandenpensioen (OP/NP), arbeidsongeschiktheidspensioen (AOP: dat zijn AAOP, IP en HPT) en uitkeringen uit hoofde van leven- en schadeverzekeringsproducten.

10. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

	2022	2021
Mutatie VPV	84.532	31.068

Voor een aanvullende toelichting op de mutatie voorziening pensioenverplichtingen wordt verwezen naar de toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten.

11. Saldo overdracht van rechten

	2022	2021
Saldo overdracht van rechten	480	242

12. Kosten pensioenbeheer

	2022	2021
Salarissen (inclusief sociale lasten)	-421	-384
Pensioenlasten	-39	-40
Overige personeelskosten	-44	-20
Afschrijvingen	-18	-26
Diensten van derden	-184	-138
Overige bedrijfskosten	-176	-159
Subtotaal	-882	-767
Af: opbrengsten uit werkzaamheden voor derden	223	223
Af: toerekening aan kosten vermogensbeheer	437	364
Kosten beheer pensioenen en verzekeringen (netto)	-222	-180

De post overige bedrijfskosten betreft voornamelijk automatiserings- en huisvestingskosten van het uitvoeringsbedrijf.

De omvang van het gemiddelde personeelsbestand in personen bedroeg:

	2022	2021
ABP	39	42
Geconsolideerde kapitaalbelangen	3.300	3.124
(waarvan werkzaam in het buitenland)	263	246
Deze personen zijn werkzaam bij:		
- directies en staven	741	727
- bedrijfseenheden	2.602	2.439
- dienstverlenende eenheden	-	-

Het personeel van het fonds (ABP) en het personeel van het uitvoeringsbedrijf (APG) nemen deel aan de pensioenregeling van ABP dan wel het ondernemingspensioenfonds van APG. Voor beide regelingen geldt dat de werkgever geen verplichtingen heeft tot het doen van aanvullende bijdragen aan het fonds in het geval van tekorten, anders dan het voldoen van de jaarlijkse premiebijdragen. Uit dien hoofde kan worden volstaan met het verantwoorden van de premie als last.

De pensioenregeling van het ondernemingspensioenfonds Stichting Personeelspensioenfonds APG (PPF APG) is te kwalificeren als een middelloonregeling. Indexatie van de toegekende aanspraken en rechten vindt uitsluitend plaats indien de financiële positie van het fonds hiervoor ruimte laat. PPF APG heeft een uitvoeringsovereenkomst met de werkgevers afgesloten waarin de rechten en plichten zijn vastgelegd. Meer informatie, waaronder de financiële positie van het fonds, is terug te vinden op de website van PPF APG.

Gebeurtenissen na balansdatum

Aanpassing UFR

Sinds 2012 wordt de rentetermijnstructuur (RTS) van DNB voor pensioenfondsen bepaald met behulp van de Ultimate Forward Rate (UFR).

In 2022 is door de Commissie Parameters geadviseerd om de UFR-methode aan te passen. Er is geadviseerd om voor looptijden tot 50 jaar uit te gaan van de marktrente en voor langere looptijden te extrapoleren op basis van de marktrente tussen 30 en 50 jaar. DNB heeft besloten het advies van de Commissie Parameters over te nemen met ingang van 2023. Het effect op de dekkingsgraad van de overgang op de UFR50 is geschat op +/- 0,4 procentpunt.

De overgang op de UFR50 vindt plaats op 1 januari 2023. Het effect van de wijziging van de UFR naar UFR50 zorgt per 1 januari 2023 voor een toename van de voorziening van € 1,6 miljard.

Verkoop gebouwen

Begin 2023 heeft ABP de verkoop van een deel van de gebouwen in Heerlen afgerond. De gebouwen zijn per 27-3-2023 verkocht voor een bedrag van € 45,5 miljoen. De boekwaarde per 31-12-2022 bedroeg € 31,7 miljoen waardoor een boekwinst is gerealiseerd van € 13,8 miljoen.

Toelichting op het geconsolideerde kasstroomoverzicht

Bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld

De post geldmiddelen is als volgt te specificeren:

	31-12-2022	31-12-2021
Beleggingen	2.494	1.253
Overige activa	962	841
Totaal geldmiddelen	3.456	2.094

Kasstroom uit pensioenactiviteiten

De ontvangen premies in het kasstroomoverzicht bestaan uit de premiebijdragen van € 11.810 miljoen en de ontvangen premies inzake de schuld voorwaardelijke inkoop van € 1.183 miljoen en de dekking uit kostenopslag pensioenpremies ad € 95 miljoen. Het verschil met de premiebijdrage netto volgens de staat van baten en lasten is de ingekochte VPL van € 4.115 miljoen.

De toename van de ontvangen premies in 2022 is met name te verklaren door de groei van het aantal deelnemers. Daarnaast zit een deel van de oorzaak in de verhoging van de premie OP/NP van 2 procentpunt t.o.v. 2021.

De toename van de betaalde pensioenuitkeringen wordt met name veroorzaakt door een gemiddeld hoger bedrag per uitkeringsgerechtigde (door tussentijdse indexatie).

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten

In het kasstroomoverzicht zijn kasstromen uit directe beleggingsopbrengsten en valutaresultaten op bankrekeningen opgenomen.

De post overige mutaties ontstaat door een aantal effecten. Waaronder mutaties in de balanspost negatieve bankstanden, mutatie van de kortlopende geldmarktproducten, valuta effecten, interne doorbelastingen en de methodiek van doorkijk in de beleggingspools.

Overige toelichtingen

Bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld

Overzicht van de in de consolidatie betrokken significante kapitaalbelangen

Onderstaande lijst is opgesteld op basis van de bepalingen van artikel 379 en 414 van BW2 Titel 9.

Entiteiten	Vestigingsplaats	Belang	Kernactiviteit	Verwerking in jaarrekening
Elkhorn Barges, Inc.	Wilmington, Delaware	60	Beleggen in private equity	Belegging
Externe Hypothecaire Beleggingen Heerlen B.V.	Heerlen	100	Houdstermaatschappij	Belegging
Fagori Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Kaena Capital Opportunities Corp	Wilmington, Delaware	60	Beleggen in private equity	Belegging
Klavier Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Malapolski Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Oiltree Investment Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Olygia Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	Belegging
Palipa Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Parijs Kantoren Fonds B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Physalis Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in commodities	Belegging
Ponticello Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Porlezza Investments Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Portfolio AC GP B.V.	Heerlen	100	Beleggen in hedge funds	Belegging
Ravenna Investments Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in infrastructuur	belegging
Restalux B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Solusta Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Spoleta Investments Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Tamburello Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Timpani Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Tolanu Investments Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in infrastructuur	belegging
Zegita Investments Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in infrastructuur	belegging
ABP Life Cycle Holding B.V.	Heerlen	100	Houdstermaatschappij	Belegging

Entiteiten	Vestigingsplaats	Belang	Kernactiviteit	Verwerking in jaarrekening
AlpInvest Partners CSI 2006 B.V.	Amsterdam	60	Beleggen in private equity	Belegging
AlpInvest Partners Primary Fund Inv. 2006 B.V.	Amsterdam	60	Beleggen in private equity	Belegging
AlpInvest Partners Primary Fund Inv. 2007 B.V.	Amsterdam	65	Beleggen in private equity	Belegging
AlpInvest Partners Primary Fund Inv. 2008 I B.V. (ABP)	Amsterdam	100	Beleggen in private equity	Belegging
AlpInvest Partners SL B.V.	Amsterdam	60	Beleggen in private equity	Belegging
APG Groep N.V.	Heerlen	92	Pensioenuitvoeringsorganisaties	Integrale consolidatie
- APG DWS en Fondsenbedrijf N.V.	Heerlen	100	Uitvoeringsbedrijf	Integrale consolidatie
- APG Asset Management N.V.	Amsterdam	100	Uitvoeringsbedrijf	Integrale consolidatie
- APG Asset Management US Inc.	State of Delaware	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
- APG Asset Management (Singapore) Pte. Ltd.	Singapore	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
- APG Infrastructure Asset Owner I GP B.V.	Amsterdam	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
- APG Investments Asia Ltd.	Hong Kong	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
- APG Business Information Consultancy (Shanghai) Co. Ltd.	Shanghai	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
- APG Trading B.V.	Amsterdam	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
- Entis Holding B.V.	Amsterdam	70	Belegging in een deelneming Advisering op het gebied	Integrale consolidatie
- Entis B.V.	Utrecht	100	van informatietechnologie Diensten ten aanzien	Integrale consolidatie
APG Liquiditeitenbeheer B.V.	Amsterdam	- ¹	van liquiditeitenbeheer	Integrale consolidatie
Aspendos Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Augosti Investments Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Azurti Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Bolanta Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in commodities	belegging
Busanto Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Cueno Investments Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Decundo Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	belegging
Drooge Vaate 1 N.V.	Amsterdam	100	Beleggen in infrastructuur	Belegging

¹ De aandelen zijn in het bezit van de stichtingen Bewaarneming Fondsen voor Gemene Rekening, waarin ABP in belangrijke mate participeert.

Een volledige lijst van kapitaalbelangen is gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel.

Vermelding accountantshonoraria

De honoraria van het netwerk van de externe onafhankelijke accountant van ABP zijn in onderstaande tabel opgenomen:

Honoraria accountant 2022

	KPMG Accountants NV	Overig KPMG- netwerk	Totaal KPMG- netwerk	Totaal KPMG- netwerk 2021
Onderzoek van de jaarrekening	1,3	-	1,3	1,2
Andere controle- en Assurance/opdrachten	3,0	1,1	4,1	3,9
Adviesdiensten op fiscaal terrein	-	-	-	-
Andere niet-controlediensten	-	-	-	-
Totaal	4,4	1,1	5,4	5,1

De honoraria van de externe onafhankelijke accountant van ABP voor onderzoek van de jaarrekening bedragen voor 2022 € 0,5 miljoen (2021: € 0,4 miljoen). De honoraria van de extern onafhankelijke accountant van APG Groep NV voor auditservices ten behoeve van de cliëntrapportages ABP en voor de FGR's bedragen voor 2022 € 3,9 miljoen (2021: € 3,7 miljoen). Deze bedragen zijn opgenomen in bovenstaande tabel.

Daarnaast bedraagt het honorarium van de externe onafhankelijke accountant van APG Groep NV voor auditservices ten behoeve van andere cliënten van APG Groep NV voor 2022 € 0,7 miljoen (2021: € 0,7 miljoen). Deze bedragen zijn niet opgenomen in bovenstaande tabel.

De bedragen zijn inclusief BTW en gebaseerd op de totale honoraria over het boekjaar waarop de jaarrekening betrekking heeft, ongeacht of de werkzaamheden reeds gedurende het boekjaar zijn verricht.

Ondertekening van de jaarrekening

Heerlen, 26 april 2023

Het bestuur:

De heer A. Boonen

Mevrouw D. Dijkhuis

De heer P.J.H. Fey

Mevrouw A. Gram

Mevrouw M.P.I. Ten Kroode

Mevrouw V.S. van der Meer-Gangapersadsing

Mevrouw C.M. Mulder-Volkers

Mevrouw K. Nauta

De heer P. Rosenmüller

De heer A.J.M. Sibbing

De heer A.M.H. Slager

De heer X.J. den Uyl

Mevrouw Y.E.M. Verdonk - van Lokven

De heer A. van Vliet

De heer H.J. van Wijnen

.

Overige gegevens

Statutaire winstverdeling

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds ABP te Heerlen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2022.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds ABP, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 2.500.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 125.000.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel bezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen).

Met betrekking tot artikel 137 (voorwaardelijke toeslagverlening) merk ik op dat het pensioenfonds in 2022 gebruik heeft gemaakt van de versoepelde toeslagregels, zoals vastgelegd in het tijdelijke artikel 15c van het Besluit Financieel Toetsingskader (toeslag vanwege voorgenomen transitie). Daarbij heeft het pensioenfonds onderbouwd te hebben voldaan aan de in dat artikel gestelde voorwaarden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds ABP is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen.

De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen. Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum in de rentetermijnstructuur rekening zou worden gehouden met de UFR-methodiek zoals deze door DNB in 2023 wordt toegepast, mijn oordeel over de vermogenspositie niet zou wijzigen.

Amsterdam, 26 april 2023

Drs. R.T. Schilder AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds ABP

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2022

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds ABP per 31 december 2022 en van het saldo van baten en lasten over 2022, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2022 van Stichting Pensioenfonds ABP ('de Stichting') te Heerlen gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de enkelvoudige en geconsolideerde balans per 31 december 2022;

- 2 de enkelvoudige en geconsolideerde staat van baten en lasten over 2022;
- 3 het enkelvoudige en geconsolideerde kasstroomoverzicht over 2022; en
- 4 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. De informatie en onze bevindingen ten aanzien van continuïteit, fraude en niet naleven wet- en regelgeving, klimaat en de kernpunten van onze controle moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Samenvatting

Materialiteit

- Materialiteit van EUR 2,5 miljard
- Circa 0,5% van het beschikbaar vermogen

Groepscontrole

100% coverage

Risico's gerelateerd aan Fraude & Noclar, continuïteit en klimaat

- Risico's gerelateerd aan fraude en niet naleven wet- en regelgeving (Noclar): verondersteld risico van doorbreken interne beheersing door het bestuur geïdentificeerd
- Risico's gerelateerd aan continuïteit: geen continuïteitsrisico's geïdentificeerd
- Risico's gerelateerd aan klimaat: Wij hebben de impact op de jaarrekening van klimaat-gerelateerde risico's geëvalueerd en onze aanpak en observaties uiteengezet in de sectie 'Controleaanpak van klimaat-gerelateerde risico's'

Kernpunten

- Waardering van beleggingen
- Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen

Oordeel

Goedkeurend

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 2,5 miljard (2021: EUR 2,5 miljard). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het beschikbaar vermogen per 31 december 2022 (circa 0,5%). Wij beschouwen het beschikbaar vermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het beschikbaar vermogen een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven EUR 125 miljoen rapporteren aan het bestuur alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Groepscontrole, inclusief uitbesteding van bedrijfsprocessen aan de uitvoeringsorganisaties

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen en de pensioenadministratie uitbesteed aan respectievelijk APG Asset Management N.V. en APG DWS en Fondsenbedrijf N.V. (hierna gezamenlijk: 'de uitvoeringsorganisatie').

De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door APG Asset Management N.V. en informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen, pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door APG DWS en Fondsenbedrijf N.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de uitvoeringsorganisatie verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van de uitvoeringsorganisatie, zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3000A- en 3402 type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de uitvoeringsorganisatie met vertegenwoordigers van de uitvoeringsorganisatie. Op basis daarvan evalueren wij, en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de Standaard 3000A- en 3402 type II-rapportages beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2022 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants. De uitvoeringsorganisatie heeft op grond van de overeenkomst met de Stichting aan een onafhankelijke accountant opdracht gegeven de klantrapportage waarin begrepen de informatie inzake de beleggingen en beleggingsopbrengsten, voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen, pensioenuitkeringen en overige financiële posten ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting te controleren.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een materialiteit van EUR 2,5 miljard en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunten van onze controle.

De accountant van de uitvoeringsorganisatie heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken, het controledossier van de accountant beoordeeld en aanvullende eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd waaronder werkzaamheden ten aanzien van de aanwezige beheersingsmaatregelen op het niveau van de Stichting.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen verkregen.

Controleaanpak ten aanzien van risico's op fraude en niet-naleven van wet- en regelgeving

In het hoofdstuk 'Risicomanagement' in de paragraaf 'Voorkomen van fraude' van het bestuursverslag beschrijft het bestuur de procedures ten aanzien van de risico's op fraude. In het hoofdstuk 'Governance' in de paragraaf 'Voldoen aan wettelijke richtlijnen en codes' van het bestuursverslag beschrijft het bestuur de procedures ten aanzien van de risico's op het niet-naleven van wet- en regelgeving.

In het kader van onze controle hebben wij inzicht verkregen in de Stichting en de omgeving, en hebben wij de opzet en de implementatie beoordeeld en, waar van toepassing, de effectieve werking getoetst van het risicomanagement van de Stichting met betrekking tot fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving. Dit betreft tevens de interne beheersmaatregelen die aanwezig zijn bij de externe dienstverleners van de Stichting (zie paragraaf 'Reikwijdte van de controle').

Onze werkzaamheden omvatten onder andere het evalueren van de gedragscode, de klokkenluidersregeling, de periodieke incidenten- en compliance rapportages, het lezen van notulen van relevante vergaderingen en de procedures van de Stichting om aanwijzingen van mogelijke fraude en niet-naleven van wet- en regelgeving te onderzoeken. Bovendien hebben wij inlichtingen ter zake ingewonnen bij het bestuur en de sleutelfunctiehouders. Wij hebben onder meer de volgende controlewerkzaamheden uitgevoerd:

- inzicht verkrijgen hoe de Stichting het gebruik van informatietechnologie (IT) beheerst en de invloed daarvan op de jaarrekening, inclusief het risico van cybersecurity incidenten die een materieel effect kunnen hebben op de jaarrekening.

- evaluatie van nevenfuncties van bestuursleden, met speciale aandacht voor procedures en governance met betrekking tot mogelijke belangenconflicten.
- evaluatie van correspondentie met regelgevende en toezichhoudende instanties (inclusief DNB en AFM).

Daarnaast hebben wij werkzaamheden uitgevoerd om inzicht te verkrijgen in de wet- en regelgeving die op de Stichting van toepassing is en hebben de volgende rechtsgebieden geïdentificeerd die de meest waarschijnlijke oorzaak zouden kunnen zijn voor een materieel effect op de jaarrekening:

- Pensioenwet;
- Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds (Wet Bpf 2000);
- Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp);
- Algemene verordening gegevensbescherming (AVG);
- Sanctiewetgeving.

Wij hebben, samen met onze forensische specialisten, de risicofactoren voor fraude en niet-naleven van wet- en regelgeving geëvalueerd om na te gaan of deze factoren duiden op een risico op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening.

Wij beoordelen het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording als niet relevant gezien de aard van de opbrengsten en aangezien de mogelijkheden tot het materieel beïnvloeden van de opbrengstverantwoording beperkt zijn.

In overeenstemming met het bovenstaande en met de controlestandaarden hebben wij het volgende risico geïdentificeerd ten aanzien van fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving dat relevant is voor onze controle, inclusief de relevante veronderstelde risico's vastgelegd in de controlestandaarden, en hebben hierop als volgt ingespeeld:

Doorbreken van interne beheersing door het bestuur (een verondersteld risico)

Risico:

- Het bestuur is in een unieke positie om fraude te plegen door de mogelijkheid het proces van financiële verslaggeving en resultaten te manipuleren door middel van het doorbreken van de interne beheersing die anderszins effectief lijken te werken, zoals schattingen gerelateerd aan de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van de beleggingen.

Controleaanpak:

- Wij hebben de opzet en de implementatie geëvalueerd en, waar passend geacht, de werking getoetst van de interne beheersingsmaatregelen die het frauderisico dienen te mitigeren, inclusief de interne beheersingsmaatregelen die aanwezig zijn bij de dienstverleners waaraan de Stichting bedrijfsprocessen heeft uitbesteed.
- Wij hebben een analyse uitgevoerd om te identificeren of er sprake is van (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico. Waar zulke journaalposten zijn geïdentificeerd, hebben we aanvullende controlewerkzaamheden uitgevoerd om op de geïdentificeerde risico's in te spelen. Deze werkzaamheden omvatten ook het herleiden van transacties naar de broninformatie.
- Wij hebben significante schattingen alsook oordeelsvormingen en veronderstellingen van het bestuur met betrekking tot de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van de beleggingen geëvalueerd. Voor een omschrijving van onze werkzaamheden hieromtrent, verwijzen wij naar de kernpunten met betrekking tot de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van beleggingen.
- We hebben elementen van onvoorspelbaarheid in onze controleaanpak opgenomen, zoals additionele detailcontroles op bestuursbeloningen aan de hand van broninformatie.

Onze evaluatie van uitgevoerde procedures ten aanzien van fraude en niet-naleven van wet- en regelgeving, hebben niet geleid tot een kernpunt van de controle.

Wij hebben onze risico-inschatting en controleaanpak en resultaten gecommuniceerd aan het bestuur.

Onze controlewerkzaamheden leidden niet tot aanwijzingen en/of andere redelijke vermoedens van fraude en niet-nakomen van wet- en regelgeving die van materieel belang zijn voor onze controle.

Controleaanpak continuïteit – geen significante continuïteitsrisico's geïdentificeerd

Zoals toegelicht op pagina 34 en 133 van de jaarrekening, heeft het bestuur in maart 2023 een herstelplan ingediend bij De Nederlandsche Bank waarin is uitgewerkt hoe het beleidsdekkingsgraad binnen de wettelijk gestelde termijnen weer op het vereiste niveau kan worden gebracht. Dit is onderdeel van de continuïteitsrisicoanalyse door het bestuur. Omdat de Stichting de ultieme mogelijkheid heeft om de

pensioenaanspraken en pensioenrechten te korten en daarmee de continuïteit van de Stichting te allen tijde te waarborgen heeft het bestuur geen continuïteitsrisico's geïdentificeerd. Onze procedures omvatten onder andere:

- overwegen of de continuïteitsrisicoanalyse door het bestuur en het herstelplan dat is ingediend bij De Nederlandsche Bank alle relevante elementen bevat en consistent is met onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole;
- overwegen of actuariële ontwikkelingen (inclusief de voorzienbare trend in overlevingskansen) en de ontwikkelingen op financiële markten (inclusief ontwikkeling in de rentetermijnstructuur) aanleiding geven tot een continuïteitsrisico;
- analyse van de ontwikkeling van de financiële positie van de Stichting gedurende het boekjaar ten opzichte van wettelijke solvabiliteitseisen op indicatoren die kunnen duiden op continuïteitsrisico's en het vaststellen dat de toelichting in de jaarrekening hieromtrent en de toelichting ten aanzien van de realisatie van het herstelplan zoals opgenomen op pagina 34 en 133 van de jaarrekening adequaat zijn.

De resultaten van onze procedures hebben geen aanleiding gegeven om additionele controlewerkzaamheden op de continuïteitsbeoordeling uit te voeren.

Controleaanpak van klimaat-gerelateerde risico's

Het Bestuur van de Stichting is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW inclusief het vaststellen dat de impact van klimaatrisico's en klimaat-commitments adequaat zijn verantwoord en toegelicht in de jaarrekening.

De Stichting heeft haar klimaatbeleid toegelicht in de paragraaf 'Duurzaam en verantwoord beleggen' van het jaarverslag. Zoals toegelicht bevat dit onder andere het doel om de CO₂-voetafdruk van de gehele beleggingsportefeuille met 50% te reduceren per 2030 ten opzichte van het basisjaar 2019 en de ambitie om te komen tot een beleggingsportefeuille met netto nul CO₂-uitstoot in 2050.

In de paragraaf 'Duurzaam en verantwoord beleggen – Klimaatrisico's in kaart, beleggen in oplossingen' van het jaarverslag alsmede in de paragraaf 'Klimaatrisico's' in de jaarrekening beschrijft de Stichting op een hoog niveau hoe de risico's van klimaatverandering in kaart worden gebracht en welke maatregelen getroffen worden om deze risico's te beheersen. In de paragraaf Klimaatrisico's in de jaarrekening is tevens een beschrijving opgenomen van de impact van klimaatrisico's op de financiële positie van de Stichting. De Stichting concludeert dat op basis van de nu bekende informatie omtrent klimaatrisico's geen sprake is van een materiële impact op de in de jaarrekening 2022 gerapporteerde waarderingen en financiële positie.

Wij hebben een risicoanalyse verricht gericht op het onderkennen van risico's op een fout van materieel belang als gevolg van de potentiële impact van klimaatrisico's op de posten en toelichtingen in de jaarrekening. Wij hebben hierin betrokken de significante schattingen alsook oordeelsvormingen en veronderstellingen van het bestuur.

Wij hebben hiertoe de volgende werkzaamheden verricht:

- Wij hebben inlichtingen ingewonnen bij het bestuur en medewerkers van de Stichting en haar uitvoeringsorganisatie om inzicht te verkrijgen in de wijze waarop klimaatrisico's in kaart worden gebracht en beheerst.
- Wij hebben klimaat-gerelateerde fraude risicofactoren geëvalueerd en onderkend dat de maatschappelijke druk op de verantwoording en uitingen inzake verantwoord beleggen kwalificeert als een fraude risicofactor, maar niet als een fraude risico.
- Wij hebben kennisgenomen van beleidsdocumentatie gerelateerd aan klimaatrisico's waaronder het Beleid Duurzaam en verantwoord beleggen, het Klimaatplan, het klimaatrisico-dashboard en de Eigen Risicobeoordeling.
- In de uitvoering van onze risicoanalyse hebben wij eigen klimaat experts ingeschakeld.

Gebaseerd op het door ons uitgevoerde werk hebben wij vastgesteld dat klimaatrisico's geen materiele impact hebben op de jaarrekening 2022 gebaseerd op Titel 9 Boek 2 BW en ook geen invloed hebben op onze kernpunten van de controle.

We hebben de toelichting in de paragraaf Klimaatrisico's in de jaarrekening gecontroleerd en achten deze toelichting adequaat.

Wij hebben de informatie in de paragraaf Duurzaam en verantwoord beleggen in het jaarverslag gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de informatie in deze paragraaf materiële afwijkingen bevat.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij aan het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. De beleggingen van de Stichting bedragen circa 99,6% van het balanstotaal. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). Uit noot 1 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor 69% van de beleggingen van de Stichting de waardering is gebaseerd op directe marktnoteringen, voor 6% van de beleggingen van de Stichting de waardering is gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en voor 25% op basis van waarderingsmodellen en -technieken. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorieën is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormde de waardering van de beleggingen een kernpunt van onze controle.

In de toelichting op pagina's 124 tot en met 126 geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 1 zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor de waardering van deze beleggingscategorieën uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij hebben de volgende werkzaamheden verricht:

- Wij hebben de grondslagen voor de waardering van deze beleggingen alsmede de verdere uitwerking van de waarderingsgrondslagen in het Handboek Waarderingen van de Stichting getoetst op basis van de wettelijke bepalingen en Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.
- Wij hebben de aanwezige interne beheersingsmaatregelen die de betrouwbaarheid van de waardering van deze beleggingen waarborgen getoetst.
- Wij hebben vastgesteld dat de waarderingsgrondslagen en waarderingsonzekerheid van deze beleggingen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.

De accountant van de uitvoeringsorganisatie heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle van deze beleggingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant van de uitvoeringsorganisatie besproken en een review op het controledossier van de accountant verricht. Wij hebben:

- gebruik gemaakt van Standaard 3402 type II-rapportages, en deze geanalyseerd op toereikendheid van de scoping, bevindingen en de impact hiervan op de controlewerkzaamheden;
- de gecontroleerde rapportage waarin de beleggingen zijn opgenomen aangesloten met de financiële administratie en de jaarrekening;
- vastgesteld dat de beleggingen gebaseerd op (afgeleide) marktnoteringen onderzocht zijn met gebruikmaking van een waarderingsspecialist. De waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderungen vergeleken met zelfstandig bepaalde waarderungen op basis van zelfstandig verkregen openbare marktinformatie uit onafhankelijke bronnen;
- vastgesteld dat voor beleggingen, waarvan de waardering is gebaseerd op netto contante waarde berekeningen en andere geschikte waarderingsmodellen en -technieken, een selectie van individueel significante beleggingen onderzocht is met gebruikmaking van een waarderingsspecialist. Hierbij zijn de geschiktheid van de gehanteerde rekenmodellen geëvalueerd, inputgegevens aangesloten met objectieve brongegevens en de rekenkundige juistheid getoetst. De brongegevens, waaronder marktgegevens, zijn kritisch beschouwd; en
- vastgesteld dat beleggingen, waarvan de waardering is gebaseerd op door externe partijen opgeleverde periodieke schattingen van de waardering, waar mogelijk getoetst zijn aan de hand van recente, door andere onafhankelijke accountants, gecontroleerde jaarrekeningen. Wanneer een jaarrekening voorzien van een

---

goedkeurende controleverklaring niet tijdig beschikbaar was, is de betrouwbaarheid van de marktwaardering zoals door de externe partijen afgegeven, vastgesteld door de inschatting van deze externe partijen uit voorgaande jaren te toetsen aan de hand van de later beschikbaar gekomen gecontroleerde jaarrekeningen.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen.

Wij vinden dat de waardering van de beleggingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de beleggingen in de jaarrekening is toereikend.

Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen

Omschrijving

De voorziening pensioenverplichtingen is een significante post op de balans van de Stichting die wordt gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). De waardering van de voorziening pensioenverplichtingen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt met gebruikmaking van de rentetermijnstructuur ultimo boekjaar zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming door het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariële deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de voorziening pensioenverplichtingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormt de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen een kernpunt van onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting op pagina's 126 tot en met 128 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de voorziening pensioenverplichtingen opgenomen. Uit deze toelichting op pagina 123 blijkt dat schattingswijzigingen hebben plaatsgevonden. In de risicoparagraaf is de gevoeligheid van de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor de gehanteerde schattingen uiteengezet.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten (waaronder de verwerking van de indexatiebesluiten, schattingswijzigingen en de affinanciering van de VPL-regeling) en de uitkomsten.

De accountant van de uitvoeringsorganisatie heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle van de voorzieningen pensioenverplichtingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden in het dossier van de certificerend actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaaris. Tevens hebben wij de waarderingsgrondslagen en de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen in de jaarrekening geëvalueerd.

Onze observatie

Wij vinden dat de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen alsmede de doorgevoerde schattingswijzigingen is toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben een mindere diepgang dan onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Aanvullend daarop hebben wij expliciet aandacht besteed aan de transparantie omtrent de uitvoeringskosten. De Stichting geeft in het hoofdstuk 'Waarde toevoegen voor deelnemers en werkgevers' in het bestuursverslag inzicht in de kosten van pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten, inclusief een toelichting welke aannames en schattingen zijn gedaan alsmede een verantwoording over de samenstelling van deze kosten.

De accountant van de uitvoeringsorganisatie heeft op onze instructies overeengekomen specifieke werkzaamheden verricht ten aanzien van de uitvoeringskosten en de bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het dossier van de accountant verricht.

Verder hebben wij de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de uitvoeringskosten binnen de uitgangspunten en berekeningsmethodiek van de Pensioenfederatie beoordeeld.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het Bestuur op 18 juni 2015 benoemd als accountant van de Stichting voor de controle van het boekjaar 2016 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van Organisaties van Openbaar Belang geleverd.

Verleende diensten

Wij hebben in de periode waarover onze wettelijke controle van de jaarrekening betrekking heeft, naast deze controle, de volgende diensten geleverd aan de Stichting en haar dochtermaatschappijen:

— andere controle- en assuranceopdrachten.

Deze werkzaamheden omvatten tevens de werkzaamheden uitgevoerd door de onafhankelijke accountant van APG Groep N.V.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Daarbij is het bestuur verantwoordelijk voor het voorkomen en ontdekken van fraude en de niet naleving van wet- en regelgeving en het nemen van maatregelen om de gevolgen, voor zover mogelijk, ongedaan te maken en herhaling te voorkomen.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van de genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze doelstelling is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een verdere beschrijving van onze verantwoordelijkheden ten aanzien van een jaarrekeningcontrole is te vinden op de website van de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) op: www.nba.nl/NL_oob_01
Deze beschrijving is onderdeel van onze controleverklaring.

Utrecht, 26 april 2023

KPMG Accountants N.V.

P. Smit RA

Assurance rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds ABP

Onze conclusie

Wij hebben de informatie in de sectie 'Resultaten in 2022: een leefbare wereld' op pagina 56 tot en met 67 (hierna: "de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen") in het jaarverslag 2022 (hierna: "het Verslag") van Stichting Pensioenfonds ABP (hierna: "de Stichting") voor het jaar eindigend op 31 december 2022 beoordeeld. Een beoordeling is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid.

Op grond van onze uitgevoerde werkzaamheden is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen niet is opgesteld, in alle van materieel belang zijnde aspecten, in overeenstemming is met de rapportagecriteria zoals toegelicht in de sectie 'Rapportagecriteria' van ons rapport.

De basis voor onze conclusie

Wij hebben ons onderzoek uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historische financiële informatie (attest-opdrachten)'. Deze opdracht is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Verantwoordelijkheid van de accountant'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de 'Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten' (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Rapportagecriteria

De informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen dient gelezen en begrepen te worden samen met de rapportagecriteria. De Stichting is verantwoordelijk voor het selecteren en toepassen van deze rapportagecriteria, rekening houdend met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving met betrekking tot verslaggeving.

De gehanteerde rapportagecriteria voor het opstellen van het Verslag zijn toegelicht in de sectie 'Over dit verslag' van het Verslag.

Beperking in de reikwijdte van onze beoordeling

In het Verslag is toekomstgerichte informatie opgenomen in de vorm van ambities, strategie, plannen, verwachtingen, ramingen en risicoschattingen. Inherent aan toekomstgerichte informatie is dat de werkelijke uitkomsten in de toekomst onzeker zijn. Wij geven geen zekerheid bij de veronderstellingen en de haalbaarheid van toekomstgerichte informatie in het Verslag.

De verwijzingen naar externe bronnen of websites in het Verslag maken geen onderdeel uit van de informatie die door ons is beoordeeld. Wij verstrekken derhalve geen zekerheid over deze informatie.

Verantwoordelijkheid van het bestuur van de stichting

Het bestuur van de Stichting is verantwoordelijk voor het opstellen van de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen in overeenstemming met de gehanteerde rapportagecriteria, inclusief het identificeren van de beoogde gebruikers en het toepasbaar zijn van de gehanteerde criteria voor de doelstellingen van de beoogde gebruikers.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht voor het opstellen, meten of evalueren van het Verslag mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële en niet-financiële verslaggeving van de Stichting.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van ons onderzoek dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven conclusie.

De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en variëren in aard en timing van, en zijn ook geringer in omvang, dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij een beoordeling is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij een controle.

Wij passen de 'Nadere Voorschriften Kwaliteitssystemen' (NVKS) toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, assurance-standaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Ons onderzoek bestond onder andere uit:

- het uitvoeren van een omgevingsanalyse en het verkrijgen van inzicht in de relevante maatschappelijke thema's en kwesties en de kenmerken van de Stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte rapportagecriteria, de consistente toepassing hiervan en de toelichtingen die daarover in het Verslag staan. Dit omvat het evalueren van de uitkomsten van de dialoog met belanghebbenden en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur;
- het verkrijgen van inzicht in de rapporteringsprocessen die ten grondslag liggen aan de gerapporteerde informatie, inclusief het op hoofdlijnen kennisnemen van de interne beheersingsmaatregelen, voor zover relevant voor onze beoordeling;
- het identificeren van gebieden in de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen met een hoger risico op misleidende of onevenwichtige informatie of afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Het op basis van deze risico-inschatting bepalen en uitvoeren van verdere werkzaamheden gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van de informatie over Verantwoord beleggen. Deze werkzaamheden bestonden onder meer uit:
  - het afnemen van interviews met de relevante medewerkers bij de Stichting en haar uitvoerder APG verantwoordelijk voor de maatschappelijke strategie en -beleid en prestaties;
  - het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van informatie voor, het uitvoeren van interne controles op, en de consolidatie van gegevens in de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen;
  - het verkrijgen van assurance-informatie dat de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen aansluit op de onderliggende administraties van de Stichting en haar uitvoerder APG; en
  - het op basis van beperkte deelwaarnemingen beoordelen van relevante interne en externe documentatie.
- het evalueren van de consistentie van de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen met de informatie in het jaarverslag buiten de scope van onze beoordeling;
- het evalueren van de algehele presentatie, structuur en inhoud van de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen;
- het overwegen of de informatie over Duurzaam en verantwoord beleggen als geheel, inclusief de daarin opgenomen toelichtingen het beeld weergeeft in relatie tot het doel van de gehanteerde rapportagecriteria.

Wij communiceren met het bestuur van de Stichting onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de beoordeling en over de significante bevindingen die uit onze beoordeling naar voren zijn gekomen.

Utrecht, 26 april 2023

KPMG Accountants N.V.

P. Smit RA

SFDR-bijlage IV Pensioenregeling

Europese verordening betreffende informatieverstopping over duurzaamheid in de financiële dienstensector.

BIJLAGE IV

Model voor de periodieke informatieverstopping voor de financiële producten als bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Product benaming: ABP Pensioenregeling

Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): 549300CT8FEJ1I-UK9C94

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S kenmerken)

Had dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling?

Ja

- Er zijn **duurzame beleggingen met een milieudoelstelling** gedaan: ___%
- in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie
  - in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie

- Er zijn **duurzame beleggingen met een sociale doelstelling** gedaan: ___%

Nee

- Het product **promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken**, en hoewel het geen duurzame beleggingen als doelstelling had, had het een minimumaandeel duurzame beleggingen van ___%
- met een milieudoelstelling in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie
  - met een milieudoelstelling in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie
  - met een sociale doelstelling
- Het product promootte E/S kenmerken, maar **deed geen duurzame beleggingen**

Duurzame belegging

een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan een milieu- of een sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstig afbreuk doet aan milieu- of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De **EU Taxonomie** is een classificatie systeem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852, waarin **ecologisch duurzame economische activiteiten** zijn vastgesteld. In de verordening is geen lijst van sociale duurzame economische activiteiten vastgesteld. Duurzame beleggingen met een milieudoelstelling kunnen al dan niet in overeenstemming zijn met de Taxonomie.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

ABP heeft gedurende het afgelopen kalenderjaar 2022 (de referentieperiode) verschillende ecologische en sociale (E/S) kenmerken gepromoot in de pensioenregeling conform het Duurzaam en Verantwoord Beleggen beleid¹ (DVB-beleid). In de referentieperiode is in de pensioenregeling geen duurzame belegging gedaan met een milieudoelstelling of een sociale doelstelling zoals bedoeld in de Taxonomie-verordening.

Hieronder volgt een beschrijving van hoe de pensioenregeling heeft voldaan aan de promotie van E/S kenmerken. Eventuele maatregelen die gedurende de referentieperiode zijn genomen en van invloed zijn op de promotie van E/S kenmerken in toekomstige referentieperiodes worden toegelicht onder de vraag; Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken? Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan aanpassing van beleid en engagementactiviteiten. Zo zijn de doelen van het ABP klimaatbeleid eind 2022 als volgt aangescherpt:

- Portefeuille in lijn met de doelen van het Parijs-akkoord
- Netto-nul uitstoot van broeikasgassen in 2050
- 50% minder uitstoot van broeikasgassen in 2030 ten opzichte van 2019
  - Voor de gehele beleggingsportefeuille
  - Absolute voetafdruk
  - In de hele keten, dus ook uitstoot door inkoop en door gebruik van producten
- In 2030 € 30 miljard beleggen in de klimaattransitie, waarvan € 10 miljard impactinvesteringen
  - Met beleggingen die aantoonbaar het verschil maken
  - Actief op zoek naar mogelijkheden in Nederland

Uitsluiting controversiële activiteiten

Het uitsluitingsbeleid van ABP zorgt ervoor dat de portefeuille geen bedrijven of staatsobligaties van landen bevat welke in controversiële activiteiten betrokken zijn. Het gaat hier om de volgende activiteiten:

- Betrokkenheid bij de productie van anti-persoonsmijnen, kernwapens, clusterbommen, landmijnen en chemische- en biologische wapens;
- Betrokkenheid bij de productie van tabak;
- Beleggingen in obligaties van landen waarvoor een VN-/EU-wapenembargo geldt; en
- Bedrijven die omzet halen uit kolen (steenkool en bruinkool) voor de productie van elektriciteit.

Het belang in de bovenstaande activiteiten was voor 2022 in beperkte mate aanwezig binnen de gehele ABP-portefeuille. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid. ABP heeft daarmee voldaan aan de promotie van dit kenmerk.

¹ Dit beleid is niet gericht op “duurzame beleggingen” zoals bedoeld in SFDR. Dit is een aanduiding van het beleid gevoerd door ABP op het gebied van duurzaamheid.

Beperken van klimaatverandering

Voor de aandelenbeleggingen geldt een CO₂-voetafdruk reductiedoelstelling. Dit is een doelstelling gebaseerd op de nulmeting in 2015. Ten opzichte van deze nulmeting wordt een reductie nagestreefd van 40% voor 2025. De totale reductie ten opzichte van de baseline is behaald, namelijk **-57.6%**.

Voor de informatie ten aanzien van uitstoot van bedrijven wordt gebruik gemaakt van dataprovider Trucost. Bij de bestaande methode wordt gerapporteerd over het aandeel van ABP in het aandelenkapitaal van de ondernemingen vermenigvuldigd met het tonnage CO₂-uitstoot van de onderneming. Voor het bepalen van de CO₂-voetafdruk wordt de totale CO₂-uitstoot gedeeld door het miljoen EUR geïnvesteerd in de betreffende ondernemingen.

Voor de vastgoedportefeuille wordt er beheerd ten opzichte van het CRREM reductiepad. Daarbij wordt gestreefd naar een portefeuille die beter gepositioneerd is dan het aangegeven CRREM reductiepad. Het doel is om in 2030 volledig inzicht te hebben in het energieverbruik en de CO₂-uitstoot van de portefeuille, zodat we actief kunnen sturen op het reduceren van het energieverbruik, en te zorgen dat de jaarlijkse gemiddelde broeikasgasemissie intensiteit (kg CO₂/m²) van de portefeuille onder het 1,5-graden pad van Parijs blijft en alle managers zich hebben gecommitteerd aan een wetenschappelijk gefundeerde doelstelling in lijn met het klimaatakkoord van Parijs (1,5-graden). In de tussentijd wordt ook actief gestuurd op deze doelstellingen middels engagement.

Naast de CO₂-voetafdruk reductiedoelstelling zijn bedrijven uitgesloten die meer dan 1% van de inkomsten uit de productie of exploratie van fossiele brandstoffen halen, en bedrijven die 20% of meer van de inkomsten halen uit fossiele energie-activiteiten. De bedrijven in ontwikkelde landen binnen de aandelenportefeuille en de creditportefeuille zijn reeds verkocht voor ultimo 2022.

Bijdragen aan de VN SDG's

Voor de gehele beleggingsportefeuille wordt een percentage van Sustainable Development Investments (SDI's)² nagestreefd van 20%. Dit percentage wordt gemeten ten opzichte van de totale NAV (Net Asset Value). Het percentage SDI's ten opzichte van de totale NAV van de portefeuille was per jaareinde 2022: **20.0%**.

Voor het investeren in een SDI worden altijd de risico/rendementsverwachtingen in overweging genomen. Als een SDI dezelfde risico/rendementsverhoudingen heeft als een onderneming zonder de betreffende SDI classificatie, dan geniet de SDI de voorkeur voor de niet-SDI investering. Middels deze afweging per beleggingsbeslissing wordt er gestreefd naar een zo hoog mogelijk percentage SDI's als onderdeel van de gehele portefeuille.

2 Met Sustainable Development Investments (SDI) worden niet 'duurzame beleggingen' bedoeld als onder de definitie van SFDR.

Duurzaamheids-

indicatoren meten hoe de milieu- of sociale kenmerken die door het financiële product worden gepromoot, worden bereikt.

Insluitingsbeleid – Verantwoord ondernemen op het gebied van milieu, mensenrechten en goed bestuur

Insluitingsbeleid is gebaseerd op VN Global Compact-thema's (mensenrechten, arbeid, milieu en anticorruptie) en eisen aan beleggers en bedrijven op basis van de OESO-richtlijnen. Beleggingen worden getoetst aan het insluitingsbeleid op basis waarvan duurzaamheidskarakteristieken van beursgenoteerde beleggingen worden beoordeeld. Als deze karakteristieken niet op het gewenste niveau zijn, dan gaan we in gesprek met het betreffende bedrijf (engagement). Door middel van engagement wordt de partij in de juiste richting gestuurd. Engagement duurt tot het moment dat het bedrijf veranderd is van koers en aan de gewenste duurzaamheidskarakteristieken voldoet. Als het bedrijf na een bepaalde termijn van engagement niet in lijn met de duurzaamheidskarakteristieken handelt, dan vindt desinvestering van de belegging plaats.

Bedrijven worden binnen het insluitingsbeleid geclassificeerd als:

- Bedrijven die voldoen aan onze criteria én boven het gemiddelde in de betreffende industrie scoren;
- Bedrijven die niet voldoen aan onze criteria, maar waarvan we wel verwachten dat we ze kunnen aansporen tot het doorvoeren van verbeteringen;
- Bedrijven die niet voldoen aan onze criteria en waarvan we niet verwachten dat ze verbetering zullen laten zien.

● **Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?**

Deze sectie moet in samenhang gelezen worden met de vorige vraag waarin een kwalitatieve beschrijving van de E/S kenmerken wordt gegeven. Onderstaande tabel geeft de resultaten weer van elk van de E/S kenmerken die de pensioenregeling promoot.

#	Indicator	Resultaat rapportageperiode
	<i>Uitsluiting controversiële activiteiten</i>	
1	Geen belegging in bedrijven die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens (antipersoonsmijnen, kernwapens, clusterbommen, landmijnen, chemische- en biologische wapens) Referentiewaarde: 0	Geen beleggingen die aan de hiernaast genoemde karakteristieken voldoen. Waarde voor 2022: 0 . We verwijzen voor de selectie en uitsluiting van de betreffende bedrijven naar het uitsluitingsbeleid. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid.
2	Geen beleggingen in obligaties van landen waarvoor een VN-/EU-wapenembargo geldt Referentiewaarde: 0	Geen beleggingen in portefeuille welke aan hiernaast genoemde karakteristieken voldoen. Waarde voor 2022: 0 . We verwijzen voor de selectie en uitsluiting van de betreffende bedrijven naar het uitsluitingsbeleid. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid.
3	Geen beleggingen in bedrijven die omzet halen uit kolen (steenkool en bruinkool) voor de productie van elektriciteit Referentiewaarde: 0	Geen beleggingen in portefeuille welke aan hiernaast genoemde karakteristieken voldoen. Waarde voor 2022: 0 . We verwijzen voor de selectie en uitsluiting van de betreffende bedrijven naar het uitsluitingsbeleid. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid.
4	Geen beleggingen in bedrijven die omzet halen uit tabak Referentiewaarde: 0	Geen beleggingen in portefeuille welke aan hiernaast genoemde karakteristieken voldoen. Waarde voor 2022: 0 . We verwijzen voor de selectie en uitsluiting van de betreffende bedrijven naar het uitsluitingsbeleid. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid.

#	Indicator	Resultaat rapportageperiode
	<i>Beperken van klimaatverandering</i>	
5	CO ₂ -reductie van aandelenportefeuille 2025 (peiljaar 2015)	De totale reductie ten opzichte van het peiljaar is: -57.6% Additioneel betekent dit een CO ₂ -voetafdruk voor de verschillende producten als volgt: <ul style="list-style-type: none"> • DME: 100.18 tCO₂e/ mln EUR • EME: 117.02 tCO₂e/ mln EUR Het gaat hier om het aantal ton CO ₂ per miljoen EUR geïnvesteerd. Voor aandelen wordt dit gemeten naar het belang in de betreffende onderneming ³ .
6	CO ₂ -reductie van vastgoedportefeuille (CRREM reductiepad) Referentiewaarde: Beter presteren dan het CRREM reductiepad zoals opgenomen in de benchmark van het product.	De portefeuille voldoet aan het CRREM reductiepad, welke is opgenomen in de benchmark van het product.
	<i>Bijdragen aan de VN SDG's</i>	
7	Beleggen in bedrijven die bijdragen aan de VN SDG's Referentiewaarde: >20% waarde beleggingen/AuM portefeuille (peiljaar 2025)	Per jaareinde bestond het percentage SDI's ten opzichte van de totale NAV op 20.0% .
	<i>Insluitingsbeleid - Verantwoord ondernemen op het gebied van milieu, mensenrechten en goed bestuur</i>	
8	Koplopers in de aandelen- en obligatieportefeuille. Referentiewaarde: 100% van de beleggingen	Middels engagement en portefeuillemanagement wordt een 100% koploper percentage nagestreefd voor de aandelen- en obligatieportefeuille. Per jaareinde was het percentage: 83.5% . Met het percentage dat niet wordt geclassificeerd als koploper, wordt engaged.

³ Als voorbeeld: we hebben een belang van 5% in bedrijf x. Dan wordt 5% van de totale uitstoot van bedrijf x meegenomen in de calculatie.

● **...en in vergelijking met voorafgaande perioden?**

2022 is het eerste jaar waarover op deze wijze verslag wordt gedaan. Deze vraag is derhalve niet van toepassing voor deze referentieperiode.

● **Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?**

Vooralsnog promoot de pensioenregeling alleen E/S kenmerken en is er geen minimum aandeel in duurzame beleggingen in het kader van SFDR vastgesteld, en ook geen ecologisch duurzame beleggingen. Om te bepalen of een belegging conform SFDR kwalificeert als een “duurzame belegging” moet een omvangrijk raamwerk worden opgebouwd om voor iedere belegging vast te stellen of deze duurzaam is. Dit betekent dat voor iedere belegging moet worden vastgesteld of deze bijdraagt aan een milieudoelstelling of een sociale doelstelling. Daarnaast moet de belegging altijd in een onderneming zijn die praktijken van goed bestuur volgt en mag het geen ernstige afbreuk doen aan bepaalde andere milieu- of sociale doelstellingen. In 2022 beschikte ABP nog niet over een dergelijk raamwerk om beleggingen als “duurzaam” conform SFDR te kwalificeren, maar heeft het wel stappen gezet om tot een dergelijk raamwerk te komen.

● **Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstig afbreuk gedaan aan ecologische of sociale duurzame beleggingsdoelstellingen?**

Zie beantwoording vorige vraag.

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Dit product heeft rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren, zoals gedefinieerd in de EU regelgeving. Dit betreft ecologische, sociale en werkgelegenheidszaken, eerbiediging van de mensenrechten, en bestrijding van corruptie en van omkoping.

Wij hebben het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers als leidraad gebruikt bij de selectie, engagement en monitoring van onze beleggingen. In het implementatiedocument over de OESO-richtlijnen voor due diligence van ABP⁴ staat beschreven hoe onze vermogensbeheerder dit doet. Wij verwachten van onze vermogensbeheerder dat zij de portefeuille screenen op de eventuele negatieve impact van beleggingen en vervolgens de meest ernstige impacts prioriteren (op basis van ernst, reikwijdte, onomkeerbaarheid en waarschijnlijkheid). Waar zinvol raadplegen wij externe experts en andere belanghebbenden voor aanvullend onderzoek en perspectief.

De belangrijkste ongunstige effecten

zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

4 [Voor het ABP Implementatiedocument van de OESO-richtlijnen voor due diligence, zie: Implementatie OESO-richtlijnen voor due diligence.](#)

Ecologische indicatoren voor ongunstige effecten op de duurzaamheidsfactoren					
Indicator			Toelichting	Beleggings-categorie	Uitkomst
PAI 1	Broeikasgas (BKG)-emissies	Scope 1 BKG-emissies	Scope 1 en 2 emissies van de beleggingen worden gemeten en gemonitord. Scope 3 emissies worden niet gemeten.	Aandelen en Obligaties	De gemiddelde uitstoot voor de aandelen / obligatie portefeuille per 2022 was: 8,271,580 kTon BKG emissies. Het getal is gemeten op basis van de enterprise value van de onderneming.
		Scope 2 BKG-emissies			
PAI 2	CO ₂ -voetafdruk	CO ₂ -voetafdruk	Op basis van onze CO ₂ -voetafdrukdoelstelling ⁵ meten we hoeveel koolstof wordt uitgestoten door bedrijven waarin dit product investeert en hoeveel hiervan aan deze bedrijven kan worden toegeschreven.	Aandelen, vastgoed, private equity en obligaties	De gemiddelde CO ₂ -voetafdruk over 2022 was: 49.6 kTon/mln. EUR voor de aandelenportefeuille (ontwikkelde en opkomende markten) samen met de obligatie portefeuille. Het getal is gemeten op basis van de enterprise value van de onderneming.
PAI 4	Blootstelling aan ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen	Aandeel beleggingen in ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen	Een aantal bedrijven dat actief is in de fossiele brandstofsector zal worden verkocht op basis van het insluitingsbeleid. Het gaat om energie- en nutsbedrijven die volgens ons achterlopen op het gebied van klimaatverandering. Deze bedrijven zullen worden afgestoten.	Aandelen en Obligaties	<p>De blootstelling aan bedrijven actief in de fossiele brandstofsector was gemiddeld (gemiddelde vier kwartalen) voor het jaar: EUR 7,170,961.</p> <p>De fossiele brandstofsector is als volgt gedefinieerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bedrijven die meer dan 1% van de inkomsten uit de productie of exploratie van fossiele brandstoffen halen; • Bedrijven die 20% of meer van de inkomsten halen uit de fossiele energie activiteiten. <p>Sommige bedrijven worden uitgesloten uit de bovenstaande definitie. Dat zijn de volgende bedrijven:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meerderheids-SDI's op basis van SDG 7 & 13; • Nutsbedrijven; • Bedrijven met een "1.5 graden" SBTi korte termijn doelstelling; • Bedrijven met een "1.5 graden" TPI CO₂-resultaat doel en een TPI Management Quality score van 3 of 4.

5 Voor meer informatie over onze voetafdruk doelstellingen, zie ons DVB-beleid.

Sociale indicatoren voor ongunstige effecten op de duurzaamheidsfactoren					
Indicator			Toelichting	Beleggings-categorie	Uitkomst
PAI 10	Schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)	Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn geweest bij schendingen van de beginstelen van het VN Global Compact of van de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen	Op basis van het insluitingsbeleid kunnen wij alleen beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij schendingen van de UNGC-principes of OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen als we ook met deze bedrijven een engagement zijn gestart.	Aandelen en Obligaties	In totaal handelen er 77 ondernemingen niet in lijn met de VN Global Compact of de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).
PAI 13	Genderdiversiteit de raad van bestuur	Gemiddelde verhouding tussen aantal vrouwelijke en mannelijke leden in de raad van bestuur van ondernemingen waarin is belegd, uitgedrukt als percentage van alle leden in de raad van bestuur	Genderdiversiteit in de raad van bestuur wordt aangepakt via het Stewardshipbeleid en het stembeleid. De gemiddelde verhouding tussen vrouwelijke en mannelijke bestuursleden in bedrijven waarin is belegd van dit product wordt behandeld in ons stemgedrag dat is gebaseerd op onze verwachtingen rond de samenstelling en diversiteit van de raad van bestuur.	Aandelen en Obligaties	Bij de aandelenbeleggingen is een aantal stemmen uitgebracht om de genderdiversiteit in de raad van bestuur van bedrijven te verbeteren. Het aantal stemmen was gekoppeld aan de volgende drie aandelenproducten: DME pool: 530 ⁶ EME pool: 535 DME/MV SA: 82
PAI 14	Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoons-mijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens)	Aandeel beleggingen in ondernemingen die zijn betrokken bij de productie of verkoop van controversiële wapens	Conform ons uitsluitingsbeleid beleggen wij niet in controversiële wapens.	Alle relevante beleggings-categorieën	Op basis van ons uitsluitingsbeleid zijn 57 beleggingen uitgesloten die betrokken zijn bij de productie of verkoop van controversiële wapens.

6 Alleen de eerste 9 maanden aan uitgebrachte stemmen zijn meegeteld, aangezien ABP daarna gesepareerd is van de Developed Markets Equity Pool.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

De lijst bevat de beleggingen die tijdens de referentieperiode **het grootste deel uitmaken van de beleggingen** van het financiële product.

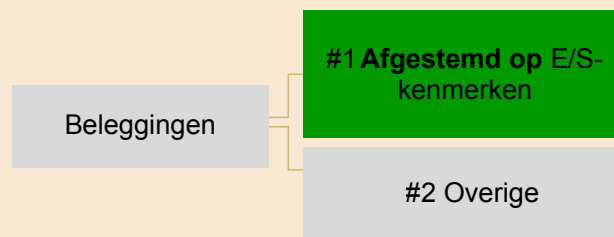
Nr.	Grootste beleggingen	Sector	% activa	Land
1	French Republic	Overheid	2.66%	Frankrijk
2	United States of America	Overheid	2.58%	U.S.
3	Federal Republic of Germany	Overheid	1.80%	Duitsland
4	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	Overheid	0.97%	V.K.
5	Kingdom of Belgium	Overheid	0.77%	België
6	Kingdom of the Netherlands	Overheid	0.68%	Nederland
7	Kingdom of Spain	Overheid	0.51%	Spanje
8	Fannie Mae or Freddie Mac	Securitized	0.42%	U.S.
9	Federal National Mortgage Association	Overheid	0.40%	U.S.
10	Apple Inc	Informatietechnologie	0.38%	U.S.
11	Microsoft Corp.	Informatietechnologie	0.36%	U.S.
12	Republic of Austria	Overheid	0.32%	Oostenrijk
13	Prologis Inc	Logistiek	0.30%	U.S.
14	Republic of Indonesia	Overheid	0.28%	Indonesië
15	Taiwan Semiconductor Manufacturing Co Ltd	Informatietechnologie	0.27%	Taiwan

Activa-allocatie beschrijft het aandeel van investeringen in specifieke activa.

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

● *Wat was de activa-allocatie?*

#1 Afgestemd op E/S-kenmerken omvat de beleggingen van het gebruikte financiële product om te voldoen aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

#2 Overige omvat de overige beleggingen van het financiële product die niet zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken en evenmin als duurzame belegging kwalificeren.

De categorie **#1 Afgestemd op E/S-kenmerken** omvat:

- Subcategorie **#1A Duurzaam** omvat duurzame beleggingen met ecologische of sociale doelstellingen.
- Subcategorie **#1B Overige E/S-kenmerken** omvat beleggingen die zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken die niet als duurzame belegging kwalificeren.

De beleggingen van ABP zijn als volgt opgebouwd:

- Beleggingen die E/S karakteristieken promoten: **82%**
- Overige: **18%**

Building block	Building block naam	E/S karakteristiek (gemiddeld)	Gewogen E/S karakteristiek
FIT	Treasuries	100%	22%
EQD	Equity Developed	99%	20%
RE	Real Estate	74%	8%
FIC	Credits	80%	10%
EMD	Emerging Market Debt	100%	7%
PEQ	Private Equity	36%	6%
EQE	Equity Emerging	100%	7%
INF	Infrastructure	64%	3%
ILD	Index Linked Debt	100%	0%
COM	Commodities	0%	0%
HEF	Hedge Funds	0%	0%
OVL	Overlay	0%	0%
TIF	Thematic Investment Funds	100%	0%
Totaal		66%	82%

● In welke economische sectoren werd belegd?

Nr.	Sector	Gewicht	GICS code
1	Overheid	27%	
2	Financiële instellingen	23%	40 Financials
3	Informatietechnologie	10%	4510 Software & Services
4	Vastgoed	9%	6010 Real Estate
5	Industriële bedrijven	7%	20 Industrials
6	Luxe goederen	5%	252030 Textiles, Apparel & Luxury goods
7	Gezondheidszorg	4%	35 Healthcare
8	Securitized	3%	402040 Mortgage Real Estate Investment Trusts
9	Energie	3%	551010 Electric Utilities
10	Dagelijkse goederen	3%	55 Utilities
11	Basismaterialen	2%	55 Utilities
12	Telecommunicatie	2%	452010 Communications Equipment
13	Nutsbedrijven	2%	55 Utilities

Sectoren zoals bovenstaand benoemd zijn gebaseerd op GICS met daarbij toevoegingen voor specifieke beleggingen (bijvoorbeeld overheid).

In welke mate waren de duurzame beleggingen met een milieudoelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

ABP heeft in de pensioenregeling gedurende de referentieperiode 0% duurzame beleggingen gedaan met een milieudoelstelling afgestemd op de EU-Taxonomie.

Welke beleggingen zijn opgenomen in “#2 Overige”? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er minimale ecologische of sociale waarborgen?

Voor deze pensioenregeling zijn de volgende beleggingen opgenomen in #2 Overige:

- Geldmarktinstrumenten;
- Derivaten;
- ETF's; en
- Hedge Funds.

Daarnaast nog een gedeelte van de beleggingen in:

- Real Estate;
- Private Equity; en
- Credits.

Voor de beleggingen die behoren tot #2 Overige gelden geen ecologische en/of sociale waarborgen. Deze beleggingen betreffen onder andere derivaten en liquide middelen die uitsluitend gebruikt worden voor efficiënt portefeuillebeheer en voor het beperken van risico's in overeenstemming met de Pensioenwet. Voor #2 Overige bestaan er geen ecologische of sociale minimumwaarborgen.

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken?

Uitsluiting: Het uitsluitingsbeleid van ABP bleef in 2022 ongewijzigd. Er werden op basis van het geldende uitsluitingsbeleid 7 beursgenoteerde bedrijven aan de lijst van uitgesloten bedrijven⁷ toegevoegd op basis van hun (indirecte) betrokkenheid bij nucleaire wapens, clustermunitie en tabak. Er werden 2 bedrijven van de uitsluitingslijst verwijderd omdat ze niet langer betrokken zijn bij deze controversiële activiteiten. Afghanistan werd in 2022 toegevoegd aan de lijst van uitgesloten staatsobligaties.

In maart 2022 besloten we onze beleggingen in Rusland te verkopen. Aanleiding was de Russische militaire aanval op Oekraïne. Deze beleggingen maakten minder dan 0,1% van het belegde vermogen uit. In de voorgaande jaren hadden we de beleggingen in Rusland al flink afgebouwd. Ook belegde ABP vanwege een bindend EU-wapenembargo al niet in Russische staatsobligaties. Door de moeilijke marktomstandigheden en wettelijke beperkingen opgelegd door Rusland is het nog niet gelukt om alle beleggingen te verkopen.

⁷ De meest recente uitsluitingslijst is te vinden op onze website.

Klimaat: In december 2022 publiceerde ABP haar Klimaatbeleid 2022-2030⁸. Dit is onderdeel van het duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid van ABP, en van de aanscherping daarvan. In ons klimaatbeleid zetten wij uiteen wat we willen bereiken:

- Portefeuille in lijn met de doelen van het Parijs-akkoord
- Netto-nul uitstoot van broeikasgassen in 2050
- 50% minder uitstoot van broeikasgassen in 2030 ten opzichte van 2019
  - Voor de gehele beleggingsportefeuille
  - Absolute voetafdruk
  - In de hele keten, dus ook uitstoot door inkoop en door gebruik van producten
- In 2030 € 30 miljard beleggen in de klimaattransitie, waarvan € 10 miljard impactinvesteringen
  - Met beleggingen die aantoonbaar het verschil maken
  - Actief op zoek naar mogelijkheden in Nederland

Ook leggen we in het klimaatbeleid uit wat we gaan doen om deze doelen te bereiken:

- Alleen beleggen in bedrijven die geen producten maken of diensten leveren waaraan schade aan het klimaat onlosmakelijk verbonden is
- Wel beleggen in sectoren met lange-termijn kansen, in bedrijven die de klimaattransitie kunnen en willen maken
- Van bedrijven met grote klimaatimpact eisen we een klimaatplan in lijn met Parijs:
  - Doelstellingen in lijn met netto-nul in 2050
  - Rapportageplicht over uitstoot
- Intensieve dialoog met nutsbedrijven, transportsector, staalindustrie, cementindustrie, chemische industrie, financiële sector
- Impactinvesteringen in groene energie, slimme netwerken, isolatie, (groene) waterstof, schone mobiliteit, energieopslag en klimaatadaptatie.

CO₂-voetafdruk: In het kader van het Klimaatbeleid 2022-2030 publiceerde ABP in 2022 haar CO₂ voetafdruk methodologie⁹ waarin wij toelichten hoe ABP de CO₂-voetafdruk meet – en voor beursgenoteerde aandelen stuurt- op het verlagen van de CO₂-voetafdruk.

⁸ <https://www.abp.nl/content/dam/abp/common/documents/klimaatbeleid-abp-15-december-2022.pdf>

⁹ <https://www.abp.nl/content/dam/abp/nl/documents/ABP-CO2-methodologie-2022.pdf>

Duurzame Ontwikkelingsdoelen: ABP wil met haar beleggingen en andere activiteiten bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen of Sustainable Development Goals (SDG's). In 2022 deed ABP nieuwe investeringen die zijn bijdragen aan de SDG's gerelateerd aan klimaatverandering en de energietransitie, waaronder de volgende:

- In mei 2022 nam ABP een 50%-belang in een vernieuwende en toonaangevende speler op de markt voor duurzame energie voor bedrijven, overheden en instellingen. Het Nederlandse Groendus ontstond in 2021 uit een fusie van zes gespecialiseerde bedrijven actief in zonprojecten, slimme meetdiensten en duurzame energieoplossingen. Het bedrijf heeft al meer dan 300 zonnecentrales in Nederland gebouwd en heeft de ambitie om dit aantal stevig uit te breiden. Daarnaast wil Groendus klanten steeds meer verduurzamingsoplossingen bieden, zoals slim laden en batterijopslag.
- ABP investeerde in maart 2022 in een Nederlandse zonne-energiebedrijf Soly. Consumenten kunnen bij Soly zonnepanelen kopen of huren of een contract afsluiten voor zonne-energie. Bedrijven kunnen zonnepanelen, laadpalen en accu's leasen of kopen. We deden deze investering binnen het ABP Nederlands Energie Transitie Fonds (ANET), dat speciaal is opgericht om bij te dragen aan de financiering van de energietransitie in Nederland.
- Vastgoedfonds Vesteda bracht in 2022 van alle 28.000 Nederlandse huurwoningen in kaart hoe duurzaam ze zijn. Deze 'nulmeting' helpt Vesteda om te zien hoe de woningen verder kunnen worden verduurzaamd. Dat is beter voor huurders en het rendement. ABP is een van de grootste beleggers in Vesteda.

Insluitingsmandaat: In 2022 publiceerden we op onze website een overzicht¹⁰ van de resultaten van afgesloten engagementtrajecten in het kader van ons insluitingsbeleid, zoals in het IMVB-convenant is afgesproken.

We gaven in 2022 invulling aan ons besluit van oktober 2021 om beleggingen van producenten van olie, gas en steenkool te verkopen. Eind 2021 hadden we nog € 8,5 miljard belegd in aandelen en obligaties van bedrijven in de fossiele industrie, eind 2022 was dat afgenomen tot € 0,9 miljard. Het restant zijn aandelen en obligaties van bedrijven in opkomende markten. We streven ernaar deze beleggingen in de loop van het jaar te kunnen verkopen.

Eind 2022 hadden we nog € 5,6 miljard aan illiquide beleggingen in de fossiele industrie. Deze beleggingen kunnen minder snel worden verkocht dan aandelen en obligaties. Illiquide beleggingen in de fossiele industrie zullen de komende jaren worden verkocht of, wanneer dat niet kan, onderdeel van de portefeuille blijven.

Engagement: In het ABP Stewardship beleid wordt uiteengezet hoe onze vermogensbeheerder namens ons dialoog en engagement voert met de bedrijven in de portefeuille, en stemt op de aandeelhoudersvergaderingen van de beursgenoteerde bedrijven.

¹⁰ <https://www.abp.nl/content/dam/abp/common/documents/ABP-IMVB-Engagement-rapportage-2022.pdf>

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen: In 2022 scherpten wij ons stembeleid aan ten aanzien van de volgende onderwerpen:

- **Klimaat:** Onze klimaat-gerelateerde verwachtingen zijn in 2022 verder in het stembeleid geadresseerd door de uitbreiding van de bedrijven in scope, en de aanscherping van de verwachtingen rond klimaat-gerelateerde governance, openbaarmakingen en doelstellingen.
- **Diversiteit:** Om onze verwachtingen op het gebied van diversiteit in de toezichthoudende besturen van bedrijven verder te adresseren is in 2022 het stembeleid aangescherpt. In 2022 stemde ABP tegen leden van de nominatiecommissie bij bedrijven waar het bestuur onvoldoende divers is.
- **Mensenrechten:** Om de noodzaak van effectieve due diligence op het gebied van mensenrechten verder te benadrukken, heeft ABP in 2022 gestemd tegen de voorzitter van de raad van commissarissen van bedrijven die geen due diligence op het gebied van mensenrechten hebben, en geen significante vooruitgang hebben laten zien in het tot stand brengen van een mensenrechtenbeleid.
- **Digitalisering:** In 2022 heeft ABP de besturen van Big Tech en andere digitale bedrijven in haar stemgedrag ter verantwoording geroepen voor schendingen van digitale rechten. Dit betrof voornamelijk Big Tech en andere digitale bedrijven met problemen met privacy, inhoudsmoderatie of gezichtsherkenning. Ook was er meer aandacht voor aandeelhoudersvoorstellen gericht op betere inhoudsmoderatie en privacy normen, en een betere afstemming van lobbypraktijken op beleidsverklaringen door deze bedrijven.
- **Controle op raciale gelijkheid:** Aandeelhoudersvoorstellen over rassengelijkheid en/of richtlijnen voor controle op burgerrechten zijn in 2022 nauwlettend beoordeeld. Bij deze beoordeling is gekeken naar hoe een bedrijf omgaat met rassengelijkheid en discriminatie.

In 2022 publiceerde ABP op haar website een nieuw stemplatform waarop de door APG namens ABP uitgebrachte stemmen nog inzichtelijker en transparanter worden gemaakt. Op het stemplatform kan historische informatie worden gevonden over de bedrijven, sectoren, landen en specifieke agendapunten waarop is gestemd.

SFDR-bijlage IV Nettopensioenregeling

Europese verordening betreffende informatieverschaffing over duurzaamheid in de financiële dienstensector.

BIJLAGE IV

Model voor de periodieke informatieverschaffing voor de financiële producten als bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Product benaming: ABP Nettopensioenregeling

Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): 549300CT8FEJ1I-UK9C94

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S kenmerken)

Had dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling? *[vink aan en vul in waar relevant, het percentage geeft het minimumaandeel duurzame beleggingen weer]*

Ja

Er zijn duurzame beleggingen met een milieudoelstelling gedaan: ___%

in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie

in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie

Er zijn duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ___%

Nee

Het product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken, en hoewel het geen duurzame beleggingen als doelstelling had, had het een minimumaandeel duurzame beleggingen van ___%

met een milieudoelstelling in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie

met een milieudoelstelling in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie

met een sociale doelstelling

Het product promootte E/S kenmerken, maar deed geen duurzame beleggingen

Duurzame belegging een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een milieudoelstelling of een sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstig afbreuk doet aan milieu- of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De **EU Taxonomie** is een classificatie systeem, dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852, waarbij een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten** is vastgesteld. In de verordening is geen lijst van sociale duurzame economische activiteiten vastgesteld. Duurzame beleggingen met een milieudoelstelling kunnen al dan niet in overeenstemming zijn met de Taxonomie.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

ABP heeft gedurende het afgelopen kalenderjaar 2022 (de referentieperiode) verschillende ecologische en sociale (E/S) kenmerken gepromoot in de pensioenregeling conform het Duurzaam en Verantwoord Beleggen beleid¹ (DVB-beleid). In de referentieperiode is in de pensioenregeling geen duurzame belegging gedaan met een milieudoelstelling of een sociale doelstelling zoals bedoeld in de Taxonomie-verordening.

Hieronder volgt een beschrijving van hoe de pensioenregeling heeft voldaan aan de promotie van E/S kenmerken. Eventuele maatregelen die gedurende de referentieperiode zijn genomen en van invloed zijn op de promotie van E/S kenmerken in toekomstige referentieperiodes worden toegelicht onder de vraag; *Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken?* Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan aanpassing van beleid en engagementactiviteiten. Zo zijn de doelen van het ABP klimaatbeleid eind 2022 als volgt aangescherpt:

- Portefeuille in lijn met de doelen van het Parijs-akkoord
- Netto-nul uitstoot van broeikasgassen in 2050
- 50% minder uitstoot van broeikasgassen in 2030 ten opzichte van 2019
  - Voor de gehele beleggingsportefeuille
  - Absolute voetafdruk
  - In de hele keten, dus ook uitstoot door inkoop en door gebruik van producten
- In 2030 € 30 miljard beleggen in de klimaattransitie, waarvan € 10 miljard impactinvesteringen
  - Met beleggingen die aantoonbaar het verschil maken
  - Actief op zoek naar mogelijkheden in Nederland

Uitsluiting controversiële activiteiten

Het uitsluitingsbeleid van ABP zorgt ervoor dat de portefeuille geen bedrijven of staatsobligaties van landen bevat welke in controversiële activiteiten betrokken zijn. Het gaat hier om de volgende activiteiten:

- Betrokkenheid bij de productie van anti-persoonsmijnen, kernwapens, clusterbommen, landmijnen en chemische- en biologische wapens;
- Betrokkenheid bij de productie van tabak;
- Beleggingen in landen waarvoor een VN-/EU-wapenembargo geldt; en
- Bedrijven die omzet halen uit kolen (steenkool en bruinkool) voor de productie van elektriciteit.

Het belang in de bovenstaande activiteiten was voor 2022 in beperkte mate aanwezig binnen de gehele ABP-portefeuille. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid. ABP heeft daarmee voldaan aan de promotie van dit kenmerk.

¹ Dit beleid is niet gericht op “duurzame beleggingen” zoals bedoeld in SFDR. Dit is een aanduiding van het beleid gevoerd door ABP op het gebied van duurzaamheid.

Beperken van klimaatverandering

Bij de aandelenbeleggingen wordt gewerkt met een CO₂-voetafdruk reductiedoelstelling. Dit is een doelstelling gebaseerd op de nulmeting in 2015. Ten opzichte van deze nulmeting wordt een reductie nagestreefd van 40% voor 2025. De totale reductie ten opzichte van de nulmeting is behaald, namelijk **-57.6**.

Voor de informatie ten aanzien van uitstoot van bedrijven wordt gebruik gemaakt van dataprovider Trucost. Bij de bestaande methode wordt gerapporteerd over het aandeel van ABP in het aandelenkapitaal van de ondernemingen vermenigvuldigd met het tonnage CO₂-uitstoot van de onderneming. Voor het bepalen van de CO₂-voetafdruk wordt de totale CO₂-uitstoot gedeeld door het miljoen EUR geïnvesteerd in de betreffende ondernemingen.

Voor de vastgoedportefeuille wordt er beheerd ten opzichte van het CRREM reductiepad. Daarbij wordt gestreefd naar een portefeuille die beter gepositioneerd is dan het aangegeven CRREM reductiepad. Daarbij wordt gestreefd naar een portefeuille die beter gepositioneerd is dan het aangegeven CRREM reductiepad. Het doel is om in 2030 volledig inzicht te hebben in het energieverbruik en de CO₂-uitstoot van de portefeuille, zodat we actief kunnen sturen op het reduceren van het energieverbruik, en te zorgen dat de jaarlijkse gemiddelde broeikasgasemissie intensiteit (kg CO₂/m²) van de portefeuille onder het 1,5-graden pad van Parijs blijft en alle managers zich hebben gecommitteerd aan een wetenschappelijk gefundeerde doelstelling in lijn met het klimaatakkoord van Parijs (1,5-graden). In de tussentijd wordt ook actief gestuurd op deze doelstellingen middels engagement.

Naast de CO₂-voetafdruk reductiedoelstelling zijn bedrijven uitgesloten die meer dan 1% van de inkomsten uit de productie of exploratie van fossiele brandstoffen halen, en bedrijven die 20% of meer van hun inkomsten halen uit fossiele energie-activiteiten. De bedrijven in ontwikkelde landen binnen de aandelenportefeuille en de creditportefeuille zijn reeds verkocht voor ultimo 2022.

Bijdragen aan de VN SDG's

Voor de gehele beleggingsportefeuille wordt een percentage van Sustainable Development Investments (SDI's)² nagestreefd van 20%. Dit percentage wordt gemeten ten opzichte van de totale NAV (Net Asset Value). Het percentage van SDI's ten opzichte van de totale NAV van de portefeuille was per jaareinde 2022: **17.2%**.

Voor het investeren in een SDI worden altijd de risico/rendementsverwachtingen in overweging genomen. Als een SDI dezelfde risico/rendementsverhoudingen heeft als een onderneming zonder de betreffende SDI classificatie, dan geniet de SDI de voorkeur voor de niet-SDI investering. Middels deze afweging per beleggingsbeslissing wordt er gestreefd naar een zo hoog mogelijk percentage SDI's als onderdeel van de gehele portefeuille.

² Met Sustainable Development Investments (SDI) worden niet 'duurzame beleggingen' bedoeld als onder de definitie van SFDR.

Duurzaamheids-indicatoren meten hoe de milieu- of sociale kenmerken die door het financiële product worden gepromoot, worden bereikt.

Insluitingsbeleid – Verantwoord ondernemen op het gebied van milieu, mensenrechten en goed bestuur

Insluitingsbeleid is gebaseerd op VN Global Compact-thema's (mensenrechten, arbeid, milieu en anticorruptie) en eisen aan beleggers en bedrijven op basis van de OESO-richtlijnen. Beleggingen worden getoetst aan het insluitingsbeleid op basis waarvan duurzaamheidskarakteristieken van beursgenoteerde beleggingen worden beoordeeld. Als deze karakteristieken niet op het gewenste niveau zijn, dan gaan we in gesprek met het betreffende bedrijf (*engagement*). Door middel van engagement wordt de partij in de juiste richting gestuurd. Engagement duurt tot het moment dat het bedrijf veranderd is van koers en aan de gewenste duurzaamheidskarakteristieken voldoet. Als het bedrijf na een bepaalde termijn van engagement niet in lijn met de duurzaamheidskarakteristieken handelt, dan vindt desinvestering van de belegging plaats.

Bedrijven worden binnen het insluitingsbeleid geclassificeerd als:

- Bedrijven die voldoen aan onze criteria én boven het gemiddelde in de betreffende industrie scoren;
- Bedrijven die niet voldoen aan onze criteria, maar waarvan we wel verwachten dat we ze kunnen aansporen tot het doorvoeren van verbeteringen;
- Bedrijven die niet voldoen aan onze criteria en waarvan we niet verwachten dat ze verbetering zullen laten zien.

Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?

Deze sectie moet in samenhang gelezen worden met de vorige vraag waarin een kwalitatieve beschrijving van de E/S kenmerken wordt gegeven. Onderstaande tabel geeft de resultaten weer van elk van de E/S kenmerken die de pensioenregeling promoot.

#	Indicator	Resultaat rapportageperiode
	<i>Uitsluiting controversiële activiteiten</i>	
1	Geen belegging in bedrijven die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens (antipersoonsmijnen, kernwapens, clusterbommen, landmijnen, chemische- en biologische wapens) Referentiewaarde: 0	Geen beleggingen die aan de hiernaast genoemde karakteristieken voldoen. Waarde voor 2022: 0 . We verwijzen voor de selectie en uitsluiting van de betreffende bedrijven naar het uitsluitingsbeleid. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid.
2	Geen beleggingen in landen waarvoor een VN-/EU-wapenembargo geldt Referentiewaarde: 0	Geen beleggingen in portefeuille welke aan hiernaast genoemde karakteristieken voldoen. Waarde voor 2022: 0 . We verwijzen voor de selectie en uitsluiting van de betreffende bedrijven naar het uitsluitingsbeleid. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid.
3	Geen beleggingen in bedrijven die omzet halen uit kolen (steenkol en bruinkool) voor de productie van elektriciteit Referentiewaarde: 0	Geen beleggingen in portefeuille welke aan hiernaast genoemde karakteristieken voldoen. Waarde voor 2022: 0 . We verwijzen voor de selectie en uitsluiting van de betreffende bedrijven naar het uitsluitingsbeleid. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid.
4	Geen beleggingen in bedrijven die omzet halen uit tabak Referentiewaarde: 0	Geen beleggingen in portefeuille welke aan hiernaast genoemde karakteristieken voldoen. Waarde voor 2022: 0 . We verwijzen voor de selectie en uitsluiting van de betreffende bedrijven naar het uitsluitingsbeleid. ABP heeft geen schending gehad van het uitsluitingsbeleid.

#	Indicator	Resultaat rapportageperiode
	<i>Beperken van klimaatverandering</i>	
5	CO ₂ -reductie van aandelenportefeuille 2025 (peiljaar 2015)	De totale reductie ten opzichte van het peiljaar is: -57.6% Additioneel betekent dit een CO ₂ -voetafdruk voor de verschillende producten als volgt: DME: 100.18 tCO₂e/ mln EUR EME: 117.02 tCO₂e/ mln EUR Het gaat hier om het aantal ton CO ₂ per miljoen EUR geïnvesteerd. Voor aandelen wordt dit gemeten naar het belang in de betreffende onderneming ³ .
6	CO ₂ -reductie van vastgoedportefeuille (CRREM reductiepad) Referentiewaarde: Beter presteren dan het CRREM reductiepad zoals opgenomen in de benchmark van het product.	De portefeuille voldoet aan het CRREM reductiepad, welke is opgenomen in de benchmark van het product.
	<i>Bijdragen aan de VN SDG's</i>	
7	Beleggen in bedrijven die bijdragen aan de VN SDG's Referentiewaarde: >20% waarde beleggingen/AuM portefeuille (peiljaar 2025)	Per jaareinde was het percentage SDI's ten opzichte van de totale NAV 17.2% .
	<i>Insluitingsbeleid - Verantwoord ondernemen op het gebied van milieu, mensenrechten en goed bestuur</i>	
8	Koplopers in de aandelen- en obligatieportefeuille. Referentiewaarde: 100% van de beleggingen	Middels engagement en portefeuille- management wordt een 100% koploper percentage nagestreefd voor de aandelen- en obligatieportefeuille. Per jaareinde was het percentage: 83.5% . Met het percentage dat niet wordt geclassificeerd als koploper, wordt engaged.

3 Als voorbeeld: we hebben een belang van 5% in bedrijf x. Dan wordt 5% van de totale uitstoot van bedrijf x meegenomen in de calculatie.

● **... en in vergelijking tot voorafgaande perioden?**

2022 is het eerste jaar waarover op deze wijze verslag wordt gedaan. Deze vraag is derhalve niet van toepassing in deze referentieperiode.

● **Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?**

Vooralsnog promoot de pensioenregeling alleen E/S kenmerken en is er geen minimum aandeel in duurzame beleggingen in het kader van SFDR vastgesteld, en ook geen ecologisch duurzame beleggingen. Om te bepalen of een belegging conform SFDR kwalificeert als een “duurzame belegging” moet een omvangrijk raamwerk worden opgebouwd, om voor iedere belegging vast te stellen of deze duurzaam is. Dit betekent dat voor iedere belegging moet worden vastgesteld of deze bijdraagt aan een milieudoelstelling of een sociale doelstelling. Daarnaast moet de belegging altijd in een onderneming zijn die praktijken van goed bestuur volgt en mag het geen ernstige afbreuk doen aan bepaalde andere sociale- en milieudoelstellingen. In 2022 beschikte ABP nog niet over een dergelijk raamwerk om beleggingen als “duurzaam” conform SFDR te kwalificeren, maar heeft het wel stappen gezet om tot een dergelijk raamwerk te komen.

● **Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstig afbreuk gedaan aan ecologische of sociale duurzame beleggingsdoelstellingen?**

Zie beantwoording vorige vraag.

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Dit product heeft rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren, zoals gedefinieerd in de EU regelgeving. Dit betreft ecologische, sociale en werkgelegenheidszaken, eerbiediging van de mensenrechten, en bestrijding van corruptie en van omkoping.

Wij hebben het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers als leidraad gebruikt bij de selectie, engagement en monitoring van onze beleggingen. In het implementatiedocument over de OESO-richtlijnen voor due diligence van ABP⁴ staat beschreven hoe onze vermogensbeheerder dit doet. Wij verwachten van onze vermogensbeheerder dat zij de portefeuille screenen op de eventuele negatieve impact van beleggingen en vervolgens de meest ernstige impacts prioriteren (op basis van zwaarte, reikwijdte, onomkeerbaarheid en waarschijnlijkheid). Waar zinvol raadplegen wij externe experts en andere belanghebbenden voor aanvullend onderzoek en perspectief.

De belangrijkste

ongunstige effecten

zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

4 [Voor het ABP Implementatiedocument van de OESO-richtlijnen voor due diligence, zie: Implementatie OESO-richtlijnen voor due diligence.](#)

Ecologische indicatoren voor ongunstige effecten op de duurzaamheidsfactoren					
Indicator	Parameter		Toelichting	Beleggings-categorie	Uitkomst
PAI 1	Broeikasgas (BKG) -emissies	Scope 1-BKG-emissies	Scope 1 en 2 emissies van de beleggingen worden gemeten en gemonitord. Scope 3 emissies worden niet gemeten.	Aandelen en Obligaties	De gemiddelde uitstoot voor de aandelen / obligatie portefeuille per 2022 was: 303 kTon BKG emissies. Het getal is gemeten op basis van de enterprise value van de onderneming.
		Scope 2-BKG-emissies			
PAI 2	CO ₂ -voetafdruk	CO ₂ -voetafdruk	Op basis van onze CO ₂ -voetafdrukdoelstelling ⁵ , meten we hoeveel koolstof wordt uitgestoten door bedrijven waarin dit product investeert en hoeveel hiervan aan deze bedrijven kan worden toegeschreven.	Aandelen en Obligaties	De gemiddelde CO ₂ -voetafdruk over 2022 was: 51.7 kTon/mln EUR voor de aandelenportefeuille (ontwikkelde en opkomende markten) samen met de obligatie portefeuille. Het getal is gemeten op basis van de enterprise value van de onderneming.
PAI 4	Blootstelling aan ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen	Aandeel beleggingen in ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen	Een aantal bedrijven dat actief is in de fossiele brandstofsector zal worden verkocht op basis van het insluitingsbeleid. Het gaat om energie- en nutsbedrijven die volgens ons achterlopen op het gebied van klimaatverandering. Deze bedrijven zullen worden afgestoten.	Aandelen en Obligaties	De blootstelling aan bedrijven actief in de fossiele brandstofsector was gemiddeld (gemiddelde vier kwartalen) voor het jaar: EUR 422 . De fossiele brandstofsector is als volgt gedefinieerd: <ul style="list-style-type: none"> • Bedrijven die meer dan 1% van de inkomsten uit productie of exploratie van fossiele brandstoffen halen; • Bedrijven die 20% of meer van de inkomsten halen uit fossiele energie activiteiten. Somme bedrijven worden uitgesloten uit de bovenstaande definitie. Dat zijn de volgende bedrijven: <ul style="list-style-type: none"> • Meerderheids-SDI's op basis van SDG 7 & 13; • Nutsbedrijven; • Bedrijven met een "1.5 graden" SBTi korte termijn doelstelling; • Bedrijven met een "1.5 graden" TPI CO₂-resultaat doel en een TPI Management Quality score van 3 of 4.

5 Voor meer informatie over onze voetafdruk doelstellingen, zie ons DVB-beleid.

Sociale indicatoren voor ongunstige effecten op de duurzaamheidsfactoren					
Indicator	Parameter		Toelichting	Beleggings-categorie	Uitkomst
PAI 10	Schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multi-nationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)	Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn geweest bij schendingen van de beginstelen van het VN Global Compact of van de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen	Op basis van het insluitingsbeleid kunnen wij alleen beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij schendingen van de UNGC-principes of OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen als we ook met deze bedrijven een engagement zijn gestart.	Aandelen en Obligaties	In totaal handelen er 77 ondernemingen niet in lijn met de VN Global Compact of de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).
PAI 13	Genderdiversiteit de raad van bestuur	Gemiddelde verhouding tussen het aantal vrouwelijke en mannelijke leden in de raad van bestuur van ondernemingen waarin is belegd, uitgedrukt als percentage van alle leden in de raad van bestuur	Genderdiversiteit in de raad van bestuur wordt aangepakt via het Stewardshipbeleid en het stembeleid. De gemiddelde verhouding tussen vrouwelijke en mannelijke bestuursleden in bedrijven waarin is belegd van dit product wordt behandeld in ons stemgedrag dat is gebaseerd op onze verwachtingen rond de samenstelling en diversiteit van de raad van bestuur.	Aandelen en Obligaties	Bij de aandelenbeleggingen is een aantal stemmen uitgebracht om de genderdiversiteit in de raad van bestuur van bedrijven te verbeteren. Het aantal stemmen was gekoppeld aan de volgen: DME pool: 608 EME pool: 535
PAI 14	Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoonsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens)	Aandeel beleggingen in ondernemingen die zijn betrokken bij de productie of verkoop van controversiële wapens	Conform ons uitsluitingsbeleid beleggen wij niet in controversiële wapens.	Alle relevante beleggings-categorieën	Op basis van ons uitsluitingsbeleid zijn 57 beleggingen uitgesloten die betrokken zijn bij de productie of verkoop van controversiële wapens.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

De lijst bevat de beleggingen die tijdens de referentieperiode **het grootste deel uitmaken van de beleggingen** van het financiële product.

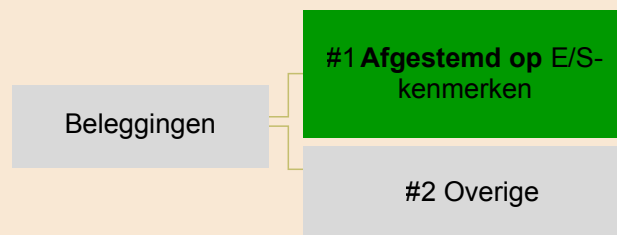
Nr.	Grootste beleggingen	Sector	% activa	Land
1	French Republic	Overheid	3.16%	Frankrijk
2	United States of America	Overheid	1.99%	U.S.
3	Italian Republic	Overheid	1.77%	Italië
4	Federal Republic of Germany	Overheid	1.58%	Duitsland
5	Kingdom of Spain	Overheid	1.00%	Spanje
6	Apple Inc	Informatietechnologie	0.80%	U.S.
7	Microsoft Corp	Informatietechnologie	0.75%	U.S.
8	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	Overheid	0.63%	V.K.
9	Taiwan Semiconductor Manufacturing Co Ltd	Informatietechnologie	0.52%	Taiwan
10	Fannie Mae or Freddie Mac	Securitized	0.51%	U.S.
11	Alphabet Inc.	Informatietechnologie	0.48%	U.S.
12	Kingdom of The Netherlands	Overheid	0.47%	Nederland
13	Kingdom of Belgium	Overheid	0.46%	België
14	Federal National Mortgage Association	Securitized	0.43%	U.S.
15	Amazon.com Inc.	Informatietechnologie	0.38%	U.S.

Activa-allocatie beschrijft het aandeel van investeringen in specifieke activa.

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

● Hoe zag de activa-allocatie eruit?

#1 Afgestemd op E/S-kenmerken omvat de beleggingen van het gebruikte financiële product om te voldoen aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

#2 Overige omvat de overige beleggingen van het financiële product die niet zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken en evenmin als duurzame belegging kwalificeren.

De categorie **#1 Afgestemd op E/S-kenmerken** omvat:

- Subcategorie **#1A Duurzaam** omvat duurzame beleggingen met ecologische of sociale doelstellingen.
- Subcategorie **#1B Overige E/S-kenmerken** omvat beleggingen die zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken die niet als duurzame belegging kwalificeren.

De beleggingen van ABP zijn als volgt opgebouwd:

- Beleggingen die E/S karakteristieken promoten: **93%**
- Overige: **7%**

Building block	Building block naam	E/S karakteristiek (gelijkgewogen gemiddeld)	Gewogen E/S karakteristiek
EQD	Equity Developed	99%	40%
FIT	Treasuries	100%	16%
EQE	Equity Emerging	100%	14%
FIC	Credits	100%	12%
RE	Real Estate	68%	6%
ILD	Index Linked Debt	100%	6%
COM	Commodities	0%	0%
OVL	Overlay	0%	0%
Totaal		71%	93%

● In welke economische sectoren werd belegd?

Nr.	Sector	Gewicht	GICS code
1	Basismaterialen	3%	55 Utilities
2	Securitized	3%	402040 Mortgage Real Estate Investment Trusts
3	Vastgoed	12%	6010 Real Estate
4	Nutsbedrijven	2%	55 Utilities
5	Telecommunicatie	2%	452010 Communications Equipment
6	Gezondheidszorg	9%	35 Healthcare
7	Luxe goederen	8%	252030 Textiles, Apparel & Luxury goods
8	Energie	1%	551010 Electric Utilities
9	Industriële bedrijven	6%	20 Industrials
10	Financiële Instellingen	14%	40 Financials
11	Dagelijkse goederen	5%	55 Utilities
12	Informatietechnologie	13%	4510 Software & Services
13	Overheid	22%	

Sectoren zoals bovenstaand benoemd zijn gebaseerd op GICS met daarbij toevoegingen voor specifieke beleggingen (bijvoorbeeld overheid).

In welke mate waren de duurzame beleggingen met een milieudoelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

ABP heeft in de pensioenregeling gedurende de referentieperiode 0% duurzame beleggingen gedaan met een milieudoelstelling afgestemd op de EU-Taxonomie.

Welke beleggingen zijn opgenomen in “#2 Overige”? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er minimale ecologische of sociale waarborgen?

Voor deze pensioenregeling zijn de volgende beleggingen opgenomen in #2 Overige:

- Geldmarktinstrumenten;
- Derivaten; en
- ETF's.

Daarnaast nog een gedeelte van de beleggingen in:

- Real Estate;
- Credits.

Bij de beleggingen die behoren tot #2 Overige worden geen ecologische en/of sociale waarborgen toegepast. Deze beleggingen betreffen onder andere derivaten en liquide middelen die uitsluitend gebruikt worden voor efficiënt portefeuillebeheer en voor het beperken van risico's in overeenstemming met de Pensioenwet. Voor #2 Overige bestaan er geen ecologische of sociale minimumwaarborgen.

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken?

Uitsluiting: Het uitsluitingsbeleid van ABP bleef in 2022 ongewijzigd. Er werden op basis van het geldende uitsluitingsbeleid 7 beursgenoteerde bedrijven aan de lijst van uitgesloten bedrijven⁶ toegevoegd op basis van hun (indirecte) betrokkenheid bij nucleaire wapens, clustermunitie en tabak. Er werden 2 bedrijven van de uitsluitingslijst verwijderd omdat ze niet langer betrokken zijn bij de productie van deze producten. Afghanistan werd in 2022 toegevoegd aan de lijst van uitgesloten staatsobligaties.

In maart 2022 besloten we onze beleggingen in Rusland te verkopen. Aanleiding was de Russische militaire aanval op Oekraïne. Deze beleggingen maakten minder dan 0,1% van het belegde vermogen uit. In de voorgaande jaren hadden we de beleggingen in Rusland al flink afgebouwd. Ook belegde ABP vanwege een bindend EU-wapenembargo al niet in Russische staatsobligaties. Door de moeilijke marktomstandigheden en wettelijke beperkingen opgelegd door Rusland is het nog niet gelukt om alle beleggingen te verkopen.

⁶ De meest recente uitsluitingslijst is te vinden op onze website.

Klimaat: In december 2022 publiceerde ABP haar Klimaatbeleid 2022-2030⁷. Dit is onderdeel van het duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid van ABP, en van de aanscherping daarvan. In ons klimaatbeleid zetten wij uiteen wat we willen bereiken:

- Portefeuille in lijn met de doelen van het Parijs-akkoord
- Netto-nul uitstoot van broeikasgassen in 2050
- 50% minder uitstoot van broeikasgassen in 2030 ten opzichte van 2019
  - Voor de gehele beleggingsportefeuille
  - Absolute voetafdruk
  - In de hele keten, dus ook uitstoot door inkoop en door gebruik van producten
- In 2030 € 30 miljard beleggen in de klimaattransitie, waarvan € 10 miljard impactinvesteringen
  - Met beleggingen die aantoonbaar het verschil maken
  - Actief op zoek naar mogelijkheden in Nederland

Ook leggen we in het klimaatbeleid wat we gaan doen om dit te bereiken:

- Alleen beleggen in bedrijven die geen producten maken of diensten leveren waaraan schade aan het klimaat onlosmakelijk verbonden is
- Wel beleggen in sectoren met lange-termijn kansen, in bedrijven die de klimaattransitie kunnen en willen maken
- Van bedrijven met grote klimaatimpact eisen we een klimaatplan in lijn met Parijs:
  - Doelstellingen in lijn met netto-nul in 2050
  - Rapportageplicht over uitstoot
- Intensieve dialoog met nutsbedrijven, transportsector, staalindustrie, cementindustrie, chemische industrie, financiële sector
- Impactinvesteringen in groene energie, slimme netwerken, isolatie, (groene) waterstof, schone mobiliteit, energieopslag en klimaatadaptatie.

CO₂-voetafdruk: In het kader van het Klimaatbeleid 2022-2030 publiceerde ABP in 2022 haar CO₂ voetafdruk methodologie⁸ waarin wij toelichten hoe ABP de CO₂-voetafdruk meet en voor beursgenoteerde aandelen stuurt op het verlagen van de CO₂-voetafdruk.

7 <https://www.abp.nl/content/dam/abp/common/documents/klimaatbeleid-abp-15-december-2022.pdf>

8 <https://www.abp.nl/content/dam/abp/nl/documents/ABP-CO2-methodologie-2022.pdf>

Duurzame Ontwikkelingsdoelen: ABP wil met haar beleggingen en andere activiteiten bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen of Sustainable Development Goals (SDG's). In 2022 deed ABP nieuwe investeringen die zijn bijdragen aan de SDG's gerelateerd aan klimaatverandering en de energietransitie, waaronder de volgende:

- In mei 2022 nam ABP een 50%-belang in een vernieuwende en toonaangevende speler op de markt voor duurzame energie voor bedrijven, overheden en instellingen. Het Nederlandse Groendus ontstond in 2021 uit een fusie van zes gespecialiseerde bedrijven actief in zonprojecten, slimme meetdiensten en duurzame energieoplossingen. Het bedrijf heeft al meer dan 300 zonnecentrales in Nederland gebouwd en heeft de ambitie om dit aantal stevig uit te breiden. Daarnaast wil Groendus klanten steeds meer verduurzamingsoplossingen bieden, zoals slim laden en batterijopslag.
- ABP investeerde in maart 2022 in een Nederlandse zonne-energiebedrijf Soly. Consumenten kunnen bij Soly zonnepanelen kopen of huren of een contract afsluiten voor zonne-energie. Bedrijven kunnen zonnepanelen, laadpalen en accu's leasen of kopen. We deden deze investering binnen het ABP Nederlands Energie Transitie Fonds (ANET), dat speciaal is opgericht om bij te dragen aan de financiering van de energietransitie in Nederland.
- Vastgoedfonds Vesteda bracht in 2022 van alle 28.000 Nederlandse huurwoningen in kaart hoe duurzaam ze zijn. Deze 'nulmeting' helpt Vesteda om te zien hoe de woningen verder kunnen worden verduurzaamd. Dat is beter voor huurders en het rendement. ABP is een van de grootste beleggers in Vesteda.

Insluitingsmandaat: In 2022 publiceerden we op onze website een overzicht⁹ van de resultaten van afgesloten engagementtrajecten in het kader van ons insluitingsbeleid, zoals in het IMVB-convenant is afgesproken.

We gaven in 2022 invulling aan ons besluit van oktober 2021 om beleggingen van producenten van olie, gas en steenkool te verkopen. Eind 2021 hadden we nog € 8,5 miljard belegd in aandelen en obligaties van bedrijven in de fossiele industrie, eind 2022 was dat afgenomen tot € 0,9 miljard. Het restant zijn aandelen en obligaties van bedrijven in opkomende markten. We streven ernaar deze beleggingen in de loop van het jaar te kunnen verkopen.

Eind 2022 hadden we nog € 5,6 miljard aan illiquide beleggingen in de fossiele industrie. Deze beleggingen kunnen minder snel worden verkocht dan aandelen en obligaties. Illiquide beleggingen in de fossiele industrie zullen de komende jaren worden verkocht of, wanneer dat niet kan, onderdeel van de portefeuille blijven.

Engagement: In het ABP Stewardship beleid wordt uiteengezet hoe onze vermogensbeheerder namens ons dialoog en engagement voert met de bedrijven in de portefeuille, en stemt op de aandeelhoudersvergaderingen van de beursgenoteerde bedrijven.

⁹ <https://www.abp.nl/content/dam/abp/common/documents/ABP-IMVB-Engagement-rapportage-2022.pdf>

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen: In 2022 scherpten wij ons stembeleid aan ten aanzien van de volgende onderwerpen:

- **Klimaat:** Onze klimaat-gerelateerde verwachtingen zijn in 2022 verder in het stembeleid geadresseerd door de uitbreiding van de bedrijven in scope, en de aanscherping van de verwachtingen rond klimaat-gerelateerde governance, openbaarmakingen en doelstellingen.
- **Diversiteit:** Om onze verwachtingen op het gebied van diversiteit in de toezichthoudende besturen van bedrijven verder te adresseren is in 2022 het stembeleid aangescherpt. In 2022 stemde ABP tegen leden van de nominatiecommissie bij bedrijven waar het bestuur onvoldoende divers is.
- **Mensenrechten:** Om de noodzaak van effectieve due diligence op het gebied van mensenrechten verder te benadrukken, heeft ABP in 2022 gestemd tegen de voorzitter van de raad van commissarissen van bedrijven die geen due diligence op het gebied van mensenrechten hebben, en geen significante vooruitgang hebben laten zien in het tot stand brengen van een mensenrechtenbeleid.
- **Digitalisering:** In 2022 heeft ABP de besturen van Big Tech en andere digitale bedrijven in haar stemgedrag ter verantwoording geroepen voor schendingen van digitale rechten. Dit betrof voornamelijk Big Tech en andere digitale bedrijven met problemen met privacy, inhoudsmoderatie of gezichtsherkenning. Ook was er meer aandacht voor aandeelhoudersvoorstellen gericht op betere inhoudsmoderatie en privacy normen, en een betere afstemming van lobbypraktijken op beleidsverklaringen door deze bedrijven.
- **Controle op raciale gelijkheid:** Aandeelhoudersvoorstellen over rassengelijkheid en/of richtlijnen voor controle op burgerrechten zijn in 2022 nauwlettend beoordeeld. Bij deze beoordeling is gekeken naar hoe een bedrijf omgaat met rassengelijkheid en discriminatie.

In 2022 publiceerde ABP op haar website een nieuw stemplatform waarop de door APG namens ABP uitgebrachte stemmen nog inzichtelijker en transparanter worden gemaakt. Op het stemplatform kan historische informatie worden gevonden over de bedrijven, sectoren, landen en specifieke agendapunten waarop is gestemd.

Overige informatie

Over dit verslag

In dit jaarverslag hebben we de volgende stappen gezet richting een geïntegreerd verslag. Als algemeen bestuur rapporteren we over financiële resultaten en ontwikkelingen, en over resultaten en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Ook laten we zien hoe ABP waarde toevoegt, vooral voor deelnemers en werkgevers: als primaire belanghebbenden staan zij centraal in alles wat wij doen.

De weg naar geïntegreerde verslaglegging is een groeipad voor ABP. We willen het geïntegreerd rapporteren en geïntegreerd denken stap voor stap en met beleid verankeren in de organisatie. Zo willen we de komende jaren komen tot een volwaardig geïntegreerd jaarverslag. Daarbij volgen we waar mogelijk het veelgebruikte internationale raamwerk voor geïntegreerde verslaglegging van de International Integrated Reporting Council (IIRC).

Waardecreatiemodel

Wij presenteren in dit verslag een nieuwe versie van het waardecreatiemodel in 2 stappen. Daarin laten we allereerst in een globaal overzicht zien hoe wij de verschillende vormen van kapitaal en kennis inzetten om onze doelstellingen te bereiken en hoe we met onze kernactiviteiten waarde proberen toe te voegen. Vervolgens geven we op elk onderdeel detailinformatie. Uiteindelijk resulteert dat in de impact die ABP heeft op belanghebbenden en op de maatschappij. Ook dit waardecreatiemodel is gebaseerd op de hoofdlijnen van het raamwerk van de IIRC. In het online jaarverslag hebben we het waardecreatiemodel interactief gemaakt met doorverwijzingen naar de betreffende hoofdstukken in het bestuursverslag.

Voor aanvullende informatie over duurzaam en verantwoord beleggen geven we duidelijk aan waar lezers die kunnen vinden, bijvoorbeeld op onze website.

Materialiteit

In het Integrated Reporting (IR)-raamwerk en de richtlijnen (Standards) van de GRI staat het materialiteitsprincipe centraal. Dit wil zeggen dat aan de hand van een gestructureerde dialoog met en/of uitvraag onder belanghebbenden wordt bepaald welke onderwerpen zij belangrijk vinden om over te lezen en welke belangrijk zijn om over te rapporteren.

Reikwijdte en afbakening van het verslag

Het verslag beslaat het boekjaar 2022 van Stichting ABP, dat loopt van 1 januari 2022 tot en met 31 december 2022. ABP presenteert de enkelvoudige jaarrekening vóór de geconsolideerde jaarrekening omdat de enkelvoudige jaarrekening het beste inzicht geeft in de financiële positie van ABP en het beste aansluit bij de in het bestuursverslag opgenomen beleidsmatige informatie en bij andere externe publicaties.

In de geconsolideerde jaarrekening wordt gerapporteerd over kapitaalbelangen in entiteiten waarin overheersende zeggenschap kan worden uitgeoefend over het bestuur en het financiële beleid, zoals over APG.

De duurzaamheidsrapportage heeft alleen betrekking op ABP.

Verslaggevingsrichtlijnen

Het jaarverslag bestaat uit het bestuursverslag, het verslag van het niet-uitvoerend bestuur, het verslag en het oordeel van het verantwoordingsorgaan en de jaarrekening. De jaarrekening 2022 is opgesteld op basis van de in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving en de wettelijke bepalingen inzake de jaarrekening, zoals opgenomen in Titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.

ABP rapporteert in dit verslag ook over materiële en maatschappelijk relevante onderwerpen zoals governance, de rol van ABP in de maatschappij en de manier waarop ABP duurzaam en verantwoord belegt. We volgen de wettelijke richtlijnen van de Code Pensioenfondsen en de Pensioenwet. Daarnaast gebruiken we de volgende verslaggevingsrichtlijnen:

- de IR-principes van de IIRC¹: deze volgen we op hoofdlijnen; focus op strategie en toekomst, creëren van samenhang tussen de verschillende onderdelen in het verslag, stakeholders en stakeholderdialoog, materialiteit, beknoptheid, betrouwbaarheid en volledigheid, en consistentie en vergelijkbaarheid;
- GRI Standards: ABP rapporteert zo transparant mogelijk over haar activiteiten en hanteert daarbij de richtlijnen van het Global Reporting Initiative (GRI). In het jaarverslag 2022 rapporteert ABP voor het eerst met verwijzing naar de GRI Standards. Daartoe is een GRI-index opgenomen onder de aanvullende informatie. Wij streven ernaar de rapportage met verwijzing naar GRI in de komende jaren verder uit te breiden.

Berekenen CO₂-voetafdruk

Voor het berekenen van de relatieve voetafdruk bepalen we wat ons aandeel is in de CO₂-uitstoot van de bedrijven waarin we beleggen. We letten zowel op de uitstoot van de bedrijven zelf (scope 1) als op de uitstoot die vrijkomt bij de productie van de energie die bedrijven inkopen (scope 2).

Ons aandeel in de CO₂-uitstoot van alle bedrijven samen opgeteld noemen we de absolute voetafdruk. De relatieve voetafdruk is de absolute voetafdruk gedeeld door hoeveel we in totaal belegd hebben (in ton CO₂e per miljoen euro belegd vermogen). We corrigeren het belegd vermogen voor schommelingen in de aandelenkoersen; koersstijgingen of -dalingen hebben dus geen invloed. Dit doen we door in de berekening van het belegd vermogen gebruik te maken van de participatiewaarde van het peiljaar.

Daarnaast houden we de verhouding tussen de verschillende sub-beleggingscategorieën (aandelen ontwikkelde markten en aandelen opkomende markten) gelijk op het niveau van het peiljaar om invloeden van veranderingen in deze verdeling te voorkomen. In het geval dat er nieuwe doelstellingen worden gesteld, zal - afhankelijk van methodologische wijzigingen - de voetafdruk in het peiljaar opnieuw worden bepaald. In 2022 is was hier geen sprake van, maar met de aankondiging van de nieuwe ambitie zal de voetafdruk van het peiljaar opnieuw worden bepaald in 2023. Ook grote veranderingen in uitstootgegevens van individuele bedrijven door veranderingen in datakwaliteit kunnen een aanleiding zijn om de voetafdruk van het peiljaar daarvoor te corrigeren. Dit doen we omdat we met deze gegevens een betere schatting kunnen maken van de voetafdruk van het peiljaar. In 2022 heeft dit niet plaatsgevonden.

¹ Sinds medio 2021 vormen de IIRC en de SASB samen de Value Reporting Foundation.

Voor het bepalen van de CO₂-voetafdrukreductie van de aandelenportefeuille kopen wij data in bij externe data-leveranciers, waarbij de Trucost-database de primaire bron voor emissiegegevens is. De data worden jaarlijks hernieuwd, waarbij we de CO₂-voetafdruk van de grootse uitstoters valideren.¹ Deze methodologie komt niet overeen met de richtlijnen van PCAF. We publiceren ook een CO₂ voetafdruk voor meerdere beleggingscategorieën in overeenstemming met de richtlijnen van PCAF. Deze cijfers, inclusief een uitgebreide toelichting op de methodologie, staan beschreven in [dit document](#)².

Assurance niet-financiële informatie

De niet-financiële informatie die het algemeen bestuur van ABP voorheen presenteerde in het verslag Duurzaam en Verantwoord Beleggen is onderwerp van de assurance-controle door de onafhankelijke externe accountant. De onafhankelijke externe accountant heeft [limited assurance \(zie pagina 227\)](#) afgegeven op het onderdeel 'Bijdragen aan een leefbare wereld' (zie pagina 56). Het is de ambitie van het algemeen bestuur om de scope van de assurance over de niet-financiële informatie de komende jaren verder uit te breiden.

Aanvullende informatie

Aanvullende informatie over Duurzaam en Verantwoord Beleggen vindt u op [onze website](#).

Het jaarverslag 2022 is gepubliceerd op 28 april 2023.

Reacties op het verslag

Heeft u vragen of opmerkingen over ons verslag, dan ontvangen wij die graag van u. U kunt ons mailen via jaarverslag@abp.nl.

¹ Vanwege de nieuwe doelstelling die ABP heeft vastgesteld, heeft de jaarlijkse datavalidatie niet plaatsgevonden in 2022. Bij het berekenen van de CO₂-voetafdrukreductie is daarom gebruik gemaakt van CO₂-emissiegegevens van bedrijven in 2019 (in plaats van 2020). Dit heeft geen invloed gehad op het behalen van doelstellingen.

² Deze publicatie is geen onderdeel van de assurance-werkzaamheden van de externe accountant.

GRI content index

Toepassingsverklaring GRI

ABP rapporteert de in deze GRI content index genoemde informatie voor de periode 1 januari tot en met 31 december 2022 met verwijzing naar de GRI-Standaarden.

GRI 1: Foundation 2021

GRI-standaard	Disclosure	Locatie in verslag
GRI 2: Algemene disclosures 2021	2-1 Bedrijfsinformatie	Profiel (zie pagina 5) Juridische structuur (zie pagina 84)
	2-2 Entiteiten betrokken bij de duurzaamheidsrapportage	Over dit verslag (zie pagina 264)
	2-3 Verslagperiode, frequentie en contactgegevens	Over dit verslag (zie pagina 264) Achteromslag
	2-4 Herformuleringen van eerder verstrekte informatie	Niet van toepassing
	2-5 Externe verificatie	Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant (zie pagina 227) Over dit verslag (zie pagina 264)
	2-6a/b/c Activiteiten, waardeketen en andere zakelijke relaties	Profiel (zie pagina 5) Hoe ABP waarde toevoegt (zie pagina 9) Waardecreatiemodel (zie pagina 10) Samen bouwen aan goed pensioen in een leefbare wereld (zie pagina 23) Belangrijke onderwerpen voor belanghebbenden (zie pagina 27)

GRI-standaard	Disclosure	Locatie in verslag
GRI 2: Algemene disclosures 2021	2-7a/b Eigen medewerkers	Investeren in de ontwikkeling van onze organisatie (zie pagina 71) ABP-organisatie (zie pagina 87)
	2-9a Bestuursstructuur en -samenstelling	De governance-structuur van ABP (zie pagina 84) Personalia (zie pagina 271)
	2-10 Nominatie en selectie van het hoogste bestuursorgaan	De governance-structuur van ABP (zie pagina 85)
	2-11 Voorzitter van het hoogste bestuursorgaan	De governance-structuur van ABP (zie pagina 85)
	2-14 Rol van het hoogste bestuursorgaan in duurzaamheidsverslaggeving	Betrokkenheid bestuur (zie pagina 30)
	2-15 Belangenverstrengeling	Beleid nevenfuncties geactualiseerd (zie pagina 89)
	2-16 Communicatie over kritieke punten	Verhoging van pensioenen (zie pagina 33) Verkoop resterende beleggingen in Rusland (zie pagina 36) Hedgefondsen verder afgebouwd (zie pagina 36) Exit uit fossiele producenten (zie pagina 59)
	2-17 Gezamenlijke kennis van het hoogste bestuursorgaan	Personalia bestuursleden (zie pagina 272)
	2-18 Evaluatie van de prestaties van het hoogste bestuursorgaan	Zelfevaluatie en eigen ontwikkeling bestuur (zie pagina 89)
	2-19 Beloningsbeleid	Beloningsparagraaf (zie pagina 176)
	2-22 Verklaring betreffende de duurzaamheidsstrategie	Voorwoord (zie pagina 15)
	2-23 Naleving MVO-richtlijnen	Ontwikkelingen mensenrechten en goed bestuur (zie pagina 62) SFDR en IMVB-convenant (zie pagina 65) Fiscaal beleid (zie pagina 65)

GRI-standaard	Disclosure	Locatie in verslag
GRI 2: Algemene disclosures 2021	2-25 Aanpak klachten en andere negatieve impacts	Klachten en beroepschriften (zie pagina 53)
	2-27 Naleving van wet- en regelgeving	Voldoen aan wettelijke richtlijnen en codes (zie pagina 90)
	2-28 Lidmaatschap van verenigingen en/of andere belangenorganisaties	Lidmaatschappen en commitments (zie pagina 270)
	2-29 Aanpak stakeholderbetrokkenheid	Belangrijke onderwerpen voor belanghebbenden (zie pagina 27)
	2-30 Collectieve arbeidsovereenkomst	ABP-organisatie (zie pagina 87)

Lidmaatschappen en commitments

Pensioenfederatie	Lidmaatschap
PPCA (Powering Past Coal Alliance - Finance Membership)	Commitment
Tobacco Free Portfolios - Finance Pledge	Commitment
VBDO - Vereniging voor Beleggers in Duurzame Organisaties	Lidmaatschap
PAII - NZIF (Paris Aligned Investment Initiative - Net Zero Investment Framework)	Commitment
Cerrado Manifesto	Commitment
Climate action 100+	Commitment
Eumedion	Lidmaatschap
Financial sector commitment to the Dutch Climate agreement	Signed
IMVB-agreement pensionfunds	Commitment

Investor Agenda	Commitment
MVO Nederland	Lidmaatschap
PRI (general)	Lidmaatschap
TCFD Supporter	Commitment
WBA (World Benchmarking Alliance)	Commitment
GREEN (Global Real Estate Engagement Network)	Lidmaatschap
Montreal Pledge	Commitment
PDC (Portfolio Decarbonisation Coalition)	Commitment
ICPM	Lidmaatschap
Statement from the private financial sector to COP 15 Biodiversity	Commitment

Personalia

In dit deel zijn de personalia van de leden van het bestuur opgenomen, met vermelding van hun nevenfuncties, naast het lidmaatschap van het Bestuur van Stichting Pensioenfonds ABP. Verder zijn de leden van de bestuurscommissies en het verantwoordingsorgaan opgenomen.

Niet Uitvoerend Bestuur

Mevrouw C.M. Wortmann-Kool, 27-06-1959

Onafhankelijke voorzitter

- In functie sinds 01-01-2015
- Termijn eindigt 01-01-2023

Nevenfuncties

Lid raad van commissarissen Aegon NV, lid raad van commissarissen Koninklijke DSM N.V., lid Jury Prix Veuve Cliquot zakenvrouw van het jaar¹, lid van de Adviescommissie Kapitaalmarkten van AFM.

De heer A. Boonen, 30-01-1982

Werknemers

- In functie sinds 01-01-2021
- Termijn eindigt 01-01-2025

Nevenfuncties

Pensioenbestuurder FNV, bestuurslid Stichting Akzo Pensioenfonds, lid Ouderraad Zuss kinderopvang (beëindigd in april 2022).

De heer P.J.H. Fey, 04-07-1965

Werknemers

- In functie sinds 01-05-2017
- Termijn eindigt 01-05-2025

Nevenfuncties

Vice president CESI (Europees verbond van onafhankelijke vakbonden)¹, voorzitter CNV Overheid en Publieke Diensten, voorzitter CNV Connectief, bestuurslid van de Vereniging van Katholieke Maatschappelijke Organisaties

(VKMO) SI¹, vice-voorzitter CNV Vakcentrale, raadslid van Sociaal Economische Raad¹, bestuurslid van de Stichting van de Arbeid¹.

Mevrouw A. Gram, 14-12-1965

Werknemers

- In functie sinds 01-06-2021
- Termijn eindigt 01-06-2025

Nevenfuncties

Lid Algemeen bestuur Eumedion, voorzitter beleggingscommissie Pensioenfonds IBM, voorzitter Raad van Commissarissen ASN Impact Investors, voorzitter visitatiecommissie Pensioenfonds HAL, lid commissie beleggingen balansbeheer SPH Pensioenfonds Huisartsen, adviseur balansmanagement Pensioenfonds ING, lid beleggingscommissie Fonds1818.

Mevrouw M.P.I. ten Kroode, 04-10-1957

Gepensioneerden

- In functie per 14-11-2022
- Termijn eindigt 14-11-2026

Nevenfuncties

Onafhankelijk voorzitter College Perinatale Zorg, lid Raad van Advies Nederlandse Zorgautoriteit, onafhankelijk voorzitter Architectuurboard Zorg, buitengewoon Raadslid Onderzoeksraad voor Veiligheid.

¹ Onbezoldigd.

Mevrouw V.S. van der Meer – Gangapersadsing, 28-01-1979

Werkgevers

- In functie per 01-04-2022
- Termijn eindigt 01-04-2026

Nevenfuncties

Zelfstandig pensioenadviseur.

Mevrouw C.M. Mulder-Volkers, 03-06-1966

Gepensioneerden

- In functie sinds 01-04-2015
- Termijn eindigt 01-04-2023

Nevenfuncties

Voorzitter van de raad van toezicht van het Pensioenfonds Rijn- en Binnenvaart, bestuurslid Pensioenfonds SPT, lid RvT Parkinson NL¹.

Mevrouw K. Nauta, 06-03-1983

Werkgevers

- In functie sinds 01-03-2019
- Termijn eindigt 01-03-2027

Nevenfuncties

Directeur Pensioenfonds Wolters Kluwer Nederland.

De heer P. Rosenmöller, 11-05-1956

Werkgevers

- In functie sinds 01-12-2021
- Termijn eindigt 01-12-2025

Nevenfuncties

Voorzitter Eerste Kamerfractie GroenLinks, lid raad van commissarissen Holding Goede Doelen Loterijen N.V., lid raad van toezicht Scholengemeenschap Bonaire, lid raad van advies Professional Performance of Professionalism in Transition Universiteit Utrecht (beëindigd juli 2022)¹, lid bestuur Centrum voor Parlementaire Geschiedenis¹, diverse Comités van Aanbeveling¹.

De heer A.J.M. Sibbing, 05-04-1959

Werkgevers

- In functie sinds 07-03-2019
- Termijn eindigt 07-03-2023

Onafhankelijke voorzitter

- In functie sinds 07-03-2023
- Termijn eindigt 01-03-2027

Nevenfuncties

Voorzitter beleggingscommissie Instituut GAK, regent/penningmeester Fonds Sluyterman van Loo.

De heer A.M.H. Slager, 01-09-1967

Werkgevers

- In functie sinds 01-06-2022
- Termijn eindigt 01-06-2026

Nevenfuncties

Extern lid beleggingscommissie PF SNS Reaal, hoogleraar Pension Fund Management TIAS School for Business and Society, extern lid commissie balans- en vermogensbeheer PME, lid raad van toezicht Pensioenfonds PGB, lid Commissie Balans- en Vermogensbeheer Pensioenfonds Rail & OV.

¹ Onbezoldigd.

De heer X.J. den Uyl, 21-05-1953

Gepensioneerden

- In functie sinds 01-04-2015
- Termijn eindigt 01-04-2023

Nevenfuncties

Vice-voorzitter pensioenfonds PWRI.

De heer A. van Vliet, 16-02-1967

Werknemers

- In functie sinds 16-02-2016
- Termijn eindigt 16-02-2024

Nevenfuncties

Lid financiële commissie VTW, bestuurslid Van Ravesteyn Fonds¹, lid Raad van Commissarissen Havenstede, bestuurslid van Het Nederlandse Pensioenfonds, bestuurslid van Pensioenfederatie

Uitvoerend Bestuur***De heer H.J. van Wijnen, 23-11-1967***

Voorzitter Uitvoerend bestuur

- In functie per 01-01-2022
- Termijn eindigt 01-01-2026

Nevenfuncties

Lid raad van toezicht (voorzitter auditcommissie) Theater en Kunstencentrum De Kom Nieuwegein¹, lid raad van toezicht Maatschappij van Welstand¹, voorzitter bestuur Stichting Eleven Floowers Foundation¹.

Mevrouw Y. E.M. Verdonk - van Lokven, 20-11-1964

Uitvoerend bestuurder pensioenbeleid

- In functie per 01-02-2022
- Termijn eindigt 01-02-2026

Nevenfuncties

Lid Outer Circle Quist Executive Coaches (tot 01-06-2022)¹, lid ledenraad Koninklijk Instituut voor de Tropen¹.

Mevrouw D. Dijkhuis, 01-04-1972

Uitvoerend bestuurder beleggingsbeleid

- In functie per 01-01-2022
- Termijn eindigt 01-01-2026

Nevenfuncties

Lid Modelcommissie Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw, bestuurslid Stichting Tuchtrect Banken.

Auditcommissie

Mevrouw C.M. Wortmann-Kool (voorzitter tot 01-01-2023)

Mevrouw M. ten Kroode (per 14-11-2022)

Mevrouw K. Nauta

De heer A. van Vliet (waarnemend voorzitter per 01-01-2023)

Mevrouw S.G. van der Lecq (extern lid)

Mevrouw R. van Osch (extern lid)

De heer L. Paape (extern lid)

¹ Onbezoldigd.

Commissie Pensioenen

Mevrouw C.M. Mulder-Volkers (voorzitter)

De heer A. Boonen

De heer P.J.H. Fey

De heer P. Rosenmöller

Mevrouw Y.E.M. Verdonk- van Lokven (per 01-02-2022)

Mevrouw V.S. van der Meer-Gangapersadsing (per 01-04-2022)

Commissie Beleggingen

De heer A.J.M. Sibbing (voorzitter tot 01-01-2023)

Mevrouw A. Gram

De heer A.M.H. Slager (per 01-06-2022) (waarnemend voorzitter per 01-01-2023)

De heer X.J. den Uyl

HR Commissie

Mevrouw C.M. Wortmann-Kool (voorzitter tot 01-01-2023)

De heer A.J.M. Sibbing (voorzitter per 01-01-2023)

De heer A. Boonen

Mevrouw C.M. Mulder-Volkers

Commissie van Beroep

Bestuursleden

Mevrouw C.M. Mulder-Volkers, 03-06-1966 (voorzitter) (tot 01-04-2022)

De heer A. Boonen, 30-01-1982 (voorzitter) (per 01-04-2022)

Externe leden

De heer R. Barnhoorn, 06-08-1964

De heer H.C.J.L. Borghouts, 07-02-1943

De heer M. van Seventer, 15-07-1953

Mevrouw E.S.M. van Zadelhoff, 02-03-1960

Verantwoordingsorgaan

Geleding werkgevers

De heer R. Blankemeijer, 18-09-1966

De heer J.E. van der Boon, 10-05-1960

De heer M. Damen, 18-10-1985

De heer A. Guijt, 27-11-1959

De heer P.B.J. Huisman, 27-01-1964

Mevrouw A.A.A.M. van Iersel, 19-03-1971

Mevrouw P.G.A. Janssen, 12-09-1967

De heer A. Jonkman, 13-09-1959 (voorzitter)

De heer R.H. van Luxemburg, 31-10-1974

Mevrouw J.C.C. Oostdijk, 12-11-1960

De heer M. Rensen, 05-08-1963

De heer W.O. Schilperoort, 13-10-1975

De heer H. Tulner, 28-06-1957

De heer J.H.H. Verheij, 23-06-1961

Mevrouw M.L.A. van der Wegen, 22-06-1963

De heer V.P. Wongsowinangoen, 31-08-1973

Geleding actieve deelnemers

Mevrouw G.M.M. Alofs, 21-01-1972

Mevrouw S.A. Blackwell, 16-03-1958

De heer E.W.P. van Boven, 06-05-1957

De heer G. Camps, 11-06-1983

Mevrouw L. den Hartog, 15-05-1984
 De heer J.J. Hoeijmakers, 01-06-1984
 Mevrouw L.M. Kos, 21-02-1991
 De heer J.H.J. Kruuk, 26-07-1957
 Mevrouw J. de Mol van Otterloo, 29-06-1977
 Mevrouw S.E. Loeff, 15-06-1992
 De heer J.M. Mennen, 25-09-1960
 Mevrouw I.M. Nauta, 11-09-1969
 De heer F.F.C. Ouwehand, 11-12-1986
 Mevrouw R. van Putt, 16-02-1990
 De Heer C. Rausch, 27-10-1981
 Mevrouw F.C. van Rijn, 25-08-1985
 Mevrouw A.P. Tay, 22-07-1959
 Mevrouw J.W. te Velthuis, 27-03-1974
 De heer S.X. de Vrije, 06-07-1976

Geleding gepensioneerde deelnemers

Mevrouw J.A.R.M. van Egmond, 17-04-1951
 De heer G.W.J. Driessen, 26-11-1955
 Mevrouw G. Gorter, 15-11-1953
 De heer A. de Graaf, 04-08-1947
 De heer A.R. van Kampen, 18-11-1954 (vice-voorzitter)
 Mevrouw A.M. Krol, 04-10-1941
 Mevrouw J.J. Ligthart, 13-10-1953
 Mevrouw J.C.M. Matheij, 15-11-1950
 De heer A.M. Nijdam, 26-07-1947
 De heer P.L.M. Pex, 04-06-1946
 De heer M.J. van Rooijen, 31-07-1942
 De heer J.D. Smit, 11-02-1951
 De heer T.W.M. de Wit, 17-02-1954

Sleutelfunctiehouders

Actuariële functie

De heer R. Schilder, 11-09-1976

Interne Auditfunctie

De heer T.E. Wolffenbuttel, 06-10-1977

Risicobeheerfunctie

Mevrouw V. Achmad, 01-09-1984

Overige functies

Compliance officer

De heer B.H.G. Damoiseaux, 24-11-1982

Externe partijen

Waarmerkend Actuaris

WillisTowersWatson

Externe Accountant

KPMG Accountants NV

Afkortingen en begrippen

Afkortingen

AAOP	ABP ArbeidsOngeschiktheidsPensioen
ABTN	Actuariële en BedrijfsTechnische Nota
AG	Actuariële Genootschap
AEP	ABP ExtraPensioen
ALM	Asset Liability Management
AOP	De arbeidsongeschiktheidspensioenen AAOP, HPT en IP
AOW	Algemene Ouderdomswet
APG	APG en dochters
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CEM	Cost Effectiveness Measurement
CHRB	Corporate Human Rights Benchmark
DNB	De Nederlandsche Bank
ESG	Environmental, Social and Governance
FGR	Door het uitvoeringsbedrijf beheerd fonds voor gemene rekening
FPU	Regeling Flexibel Pensioen en Uittreden
FTK	Financieel ToetsingsKader
HPT	HerPlaatsingsToelage
HRM	Human Resource Management
KPI	Key Performance Indicator
IMVB	Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen
IP	InvaliditeitsPensioen
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change

NP	NabestaandenPensioen
NPC	Nieuwe PensioenContract
NPS	Net Promoter Score
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OGM	Omgekeerd-Gemengd bestuursModel
OOB	Organisatie van Openbaar Belang
OP	OuderdomsPensioen
OPA	Overgangsrecht Privatisering ABP
OTC	Over the Counter Transactie
PP	PartnerPensioen
Repo	Repurchase order
SDG	Sustainable Development Goal
SDI	Sustainable Development Investments
SFDR	Sustainable Finance Disclosure Regulation
SLA	Service Level Agreement
TBA	To Be Announced
UNGP	United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights
UPO	Uniform PensioenOverzicht
VPL	Wet aanpassing fiscale behandeling VUT-prepensioen en introductie levensloopregeling
VPV	Voorziening PensioenVerplichtingen
VUT	Regeling Vervroegd UitTreden

Begrippen

ABP ExtraPensioen

De mogelijkheid om, binnen de fiscale ruimte voor pensioenopbouw, voor eigen rekening en risico belastingvrij te sparen voor een aanvulling op het pensioen, met een inleggarantie en een rendement gebaseerd op het rendement van ABP.

ABP Nettopensioen

Nettopensioen is een vrijwillige premieregeling waarmee pensioen kan worden opgebouwd over het pensioengevend salaris boven de fiscaal gefaciliteerde salarisingrens. De deelnemer kan ervoor kiezen om ouderdoms- en nabestaandenpensioen met beleggingskapitaal in te kopen bij pensionering en/of zich te verzekeren voor nabestaandenpensioen bij overlijden vóór pensionering.

Absolute return strategies

Een beleggingsstrategie die gericht is op het, ongeacht de marktsituatie, behalen van een positief rendement.

Actief risico

Het verschil in samenstelling tussen de feitelijke beleggingsportefeuille en de normportefeuille.

Actieve deelnemer

De werknemer die op grond van een pensioenovereenkomst pensioenaanspraken verwerft jegens een pensioenuitvoerder.

Actuele waarde

De reële waarde als bedoeld in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Agressieve belastingplanning

Gevallen waarin bedrijven gebruik maken van het gat tussen twee verschillende belastingstelsels om belastingheffing te ontduiken.

Asset

Beleggingscategorie.

Asset Backed Securities (ABS)

Gesecuritiseerde schuldvorderingen van financiële instellingen uit hoofde van activa die omgezet zijn in obligaties en vrij verhandelbaar zijn.

Asset Liability Management

Analyse van de onderlinge samenhang van de ontwikkeling van beleggingen (assets) en verplichtingen (liabilities) ter toetsing van het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid.

Basispunt

Een honderdste procent (0,01%).

Beklemd reserve

Reserve die niet voor uitkering in aanmerking komt.

Beleidsdekkingsgraad

Het 12 maands voortschrijdende gemiddelde van de nominale dekkingsgraden, berekend op basis van de door DNB gepubliceerde rekenrentes. De beleidsdekkingsgraad dient als basis van door het bestuur te nemen beleidsmatige beslissingen, zoals het vaststellen van premie, indexatie en dergelijke.

Benchmark

Norm waarmee kosten en prestaties van instellingen uit dezelfde sector worden vergeleken.

Beschikbaar vermogen

Het saldo van het totaal van de activa minus de posten passiva beleggingen gerelateerd, overige passiva en de bestemmingsreserves (onderdeel van het eigen vermogen).

Bijlage K

Bijlage K gaat over toeslagen en kortingen in verband met de privatisering van Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. Deze bijlage is van toepassing op deelnemers die pensioen hebben opgebouwd voor 1 januari 1996 en van wie het pensioen of de aanspraak op pensioen is omgerekend volgens hoofdstuk 18 van het reglement, zoals dat luidde op 31 december 2005. Deze bijlage is, met uitzondering van artikel 9, niet van toepassing op degene die als uitreiziger wordt aangemerkt in de zin van de AOW of Anw.

Broker quotes

Waarderingen verstrekt door een deskundig tussenpersoon die handelt in de betreffende titel en daarbij gebruik maakt van beschikbare marktinformatie.

Commodities

Beleggingen in goederen en grondstoffen (verbruiksartikelen).

Compliance

Handelen in overeenstemming met (in- en externe) wet- en regelgeving en integriteitsbeleid.

Cross currency swap

Een overeenkomst om rentestromen in verschillende valuta te ruilen zonder uitwisseling van de hoofdsommen zelf.

Deelnemers

De totale groep van actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden.

Dekkingsgraad

De mate waarin de toegezegde pensioenverplichtingen zijn gedekt door het beschikbaar vermogen.

Derivaten

Financiële instrumenten die worden gebruikt voor het beheersen van balans en beleggingsrisico's en het realiseren van de strategische beleggingsmix.

Disconteringsvoet

De rentevoet op basis waarvan toekomstige lasten (of baten) contant worden gemaakt.

Duratie

Gewogen gemiddelde looptijd van een belegging of verplichting rekening houdend met de momenten van de geldstromen.

Duurzaam en verantwoord beleggen

Een manier van beleggen waarbij duurzaamheidsaspecten en criteria voor verantwoord ondernemen volledig zijn geïntegreerd in de beleggingsbeslissingen.

Eigen vermogen

Het overblijvend belang in de activa nadat de voorziening pensioenverplichtingen, passiva beleggingen gerelateerd en de overige passiva daarop in mindering zijn gebracht.

Exposure

Actuele waarde van een asset of in het geval van derivaten de waarde van de onderliggende asset.

Forward rente

Een geldmarktderivaat dat ingezet wordt om rentekosten of renteopbrengsten te fixeren door met elkaar af te spreken welke rente over een bepaalde tijd zal worden gehanteerd.

Future

Op de beurs verhandeld termijncontract met verplichte levering van de onderliggende waarden in de toekomst tegen een vooraf vastgestelde prijs.

Geamortiseerde kostprijs

Bedrag waarvoor het tot einde looptijd aangehouden financieel actief of de financiële verplichting in de balans wordt gewaardeerd, door rekening te houden met (dis)agio.

Gedempte kostendekkende premie

De kostendekkende premie berekend op basis van een verwacht reëel beleggingsrendement.

Gewezen deelnemers

De werknemer of gewezen werknemer door wie op grond van een pensioenovereenkomst geen pensioen meer wordt verworven en die bij beëindiging van de deelneming een pensioenaanspraak heeft behouden jegens een pensioenuitvoerder.

Groepsvermogen

Eigen vermogen verhoogd met minderheidsbelang van derden in de deelnemingen.

Global Reporting Initiative (GRI)

GRI is een internationale organisatie die richtlijnen voor duurzaamheidsverslaggeving opstelt. In een duurzaamheidsverslag en in een geïntegreerd verslag communiceert een organisatie publiekelijk over haar economische, milieu- en sociale prestaties.

Hedgefondsen

Beleggingsfondsen die op basis van een vastgelegde strategie proberen een positief rendement te behalen onafhankelijk van het marktrendement. Het zijn vaak fondsen met een besloten karakter die met geleend geld opereren en gebruikmaken van afgeleide producten (derivaten).

Integriteitsbeleid

Beleid dat erop is gericht om de normen en waarden die ABP belangrijk vindt te verankeren in de organisatie.

International Integrated Reporting Council (IIRC)

De IIRC is een wereldwijde non-profit organisatie die een standaard heeft ontwikkeld voor bedrijven, die zich willen verantwoorden over de waarde die ze als bedrijf toevoegen op deze wereld. De standaard is daarbij gericht op verslaggeving.

Indexatie

Verhoging van het pensioen met percentage (gedeeltelijk) gelijk aan bijvoorbeeld de prijsinflatie of loonstijging.

Index Linked Bond

Een indexobligatie die een rente oplevert die mede is gebaseerd op de omvang van de inflatie.

Indexobligatie

Obligatie waarvan de couponbetaling wordt gecorrigeerd voor de inflatie.

Inflatie

Een stijging van het algemene prijspeil in een economie.

Initial margin

Bedrag dat bij het openen van een derivatenpositie ter dekking moet worden aangehouden.

Integrated reporting

Integrated reporting is een manier van rapporteren, waarin financiële en niet-financiële informatie op een bondige manier en in samenhang worden samengebracht in één verslag en waarin organisaties aangeven hoe zij duurzaam opereren en hoe strategie, governance, prestaties en vooruitzichten (maatschappelijke) waarde opleveren voor de korte, middellange en lange termijn.

Intraday faciliteit

Kortlopende vermogenstitels die binnen een dag afgerekend worden.

ISAE 3402

International Standard for Assurance Engagements 3402.

Kortgeld o/g respectievelijk u/g

Kortgeld opgenomen (schuld) of uitgezet (vordering) bij een financiële instelling.

Kostendekkende premie

Actuariel benodigde premie voor inkoop van onvoorwaardelijke verplichtingen plus opslagen voor kosten pensioenbeheer, in stand houden van de vereiste solvabiliteit en (indien van toepassing) voor de financiering van voorwaardelijke indexatie.

Mortgage Backed Securities (MBS)

Gesecuritiseerde schuldvorderingen van hypotheekverstrekkers uit hoofde van verstrekte hypotheken die omgezet zijn in obligaties en vrij verhandelbaar zijn.

Nominaal

Uitgedrukt in geldwaarde of procenten zonder rekening te houden met toekomstige loon of prijsinflatie.

Normportefeuille

De vooraf gedefinieerde samenstelling van de beleggingsportefeuille met bijbehorende benchmarks, waaraan de behaalde beleggingsrendementen achteraf worden getoetst.

Omgekeerd-gemengd bestuursmodel

De manier waarop het bestuur van ABP met ingang van 1 januari 2022 is ingericht, met een Algemeen Bestuur, een Uitvoerend Bestuur en een Niet-Uitvoerend Bestuur.

Net Promoter Score

Een methode om klantloyaliteit te meten.

Organisatie van openbaar belang

Een organisatie die door omvang of functie in het maatschappelijk verkeer de belangen van grotere groepen raakt. Hiervoor gelden speciale regels.

Overlay

Het via overkoepelend beheer sturen van posities over alle portefeuilles heen (bijvoorbeeld valutaposities).

Over the counter transactie

Transactie die niet via de beurs verloopt, maar die direct tussen 2 partijen wordt afgesloten.

Pensioengerechtigde

Persoon voor wie op grond van een pensioenovereenkomst het pensioen is ingegaan.

Private equity

Participatie in het risicodragend vermogen van een niet beursgenoteerde onderneming.

Rating

De uitkomst van een beoordeling van de kredietwaardigheid van een tegenpartij.

Reëel rendement

Nominaal rendement gecorrigeerd voor de prijsinflatie.

Reële dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de bezittingen van een pensioenfonds en de pensioenverplichtingen. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting.

Rekenrente

De door DNB gepubliceerde rente op basis waarvan de waarde van de voorziening pensioenverplichting wordt berekend.

Repurchase order

Overeenkomst waarbij tegen een vooraf gestelde aan- of verkoopprijs en tijdstip stukken worden uitgewisseld met behoud van economisch risico.

Samenvallende diensttijd

AOW-gerechtigden die vóór 1995 tegelijkertijd met hun partner pensioen hebben opgebouwd, kunnen recht hebben op een aanvulling op hun ABP-pensioen. Ruim 250.000 mensen kregen deze aanvulling al. Maar er zijn ook

ABP-deelnemers die dit niet wisten. Vanaf 2020 heeft ABP de communicatie hierover verbeterd. Deelnemers kunnen nu bijvoorbeeld via de website makkelijk en snel nagaan of zij recht hebben op deze aanvulling. Ook staat aangegeven wat zij moeten doen en hoe ABP hun melding opvolgt.

Shortpositie

Een positie waarbij een verplichting is aangegaan om in de toekomst stukken te leveren zonder de stukken te bezitten op het moment van aangaan van de verplichting, waarbij het tegenpartijrisico wordt gemitigeerd met behulp van onderpand.

Spread

Het rendementsverschil tussen twee vermogenstitels.

Swap

Een derivaat waarbij partijen kasstromen of risico's onderling uitwisselen.

TBA

Een forward op een mortgage backed security (MBS).

Tegenpartijrisico

Risico dat onze tegenpartijen niet voldoen aan hun verplichtingen jegens ABP.

Toekomstbestendige indexatie

Het verlenen van indexatie als percentage van de ambitie van gerealiseerde prijsinflatie, zodanig dat ditzelfde percentage van de prijsinflatie naar verwachting ook in de toekomst als indexatie kan worden verleend.

Toekomstbestendige indexatie dekkingsgraad

Het niveau van de beleidsdekkingsgraad, waarbij volledige toekomstbestendige indexatie kan worden verleend conform de ambitie van prijsinflatie. Dit

betekent dat 100% van de gerealiseerde prijsinflatie als indexatie kan worden verleend.

Tracking error

Het verschil in rendement tussen de portefeuille en de benchmark.

Uitvoeringsbedrijf

Het bedrijf waaraan ABP de uitvoering van pensioenbeheer, vermogensbeheer en bestuursondersteuning heeft uitbesteed, te weten APG.

Uniform pensioenoverzicht

Het format van het pensioenoverzicht waarin de uitkeringen bij pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid door alle pensioenfondsen eenduidig wordt gepresenteerd.

Valutatermijncontracten

Een valutatermijncontract is een overeenkomst om op een toekomstig tijdstip vreemde valuta tegen een afgesproken koers en hoeveelheid aan te kopen of te verkopen. De afgesproken koers is opgebouwd uit een koers op het moment van afsluiten, de spotkoers, en een opslag. De opslag is gebaseerd op het renteverskil tussen de twee betrokken valuta's.

Vastgoedfondsen

Beleggingsfondsen waarvan het kapitaal is belegd in vastgoed.

Vastrentende waarden

Beleggingen met een vaste looptijd en een overeengekomen plan van rente en aflossing, zoals onderhandse leningen, obligaties en hypothecaire leningen.

Verbonden partij

Een verbonden partij is een natuurlijke persoon of entiteit die verbonden is met de entiteit die haar jaarrekening opstelt.

Voorwaardelijk pensioen

Een verhoging van het ABP Ouderdomspensioen en ABP Nabestaandenpensioen, dit als tegemoetkoming voor het vervallen van de prepensioenregeling FPU

Voorziening pensioenverplichtingen

De contante waarde van alle verwachte toekomstige pensioenuitkeringen voortvloeiend uit de aanspraken van zowel actieven en slapers als gepensioneerden. In wettelijke context wordt hiervoor ook wel de term technische voorziening gebruikt.

Zakelijke waarden

Beleggingen in aandelen, private equity, commodities en onroerend goed.

Z-score

Maatstaf die het verschil meet tussen het feitelijk behaalde rendement en het rendement van de vooraf gedefinieerde normportefeuille, rekening houdend met kosten.

Pensioenfonds ABP
Postbus 4806
6401 JL Heerlen
www.abp.nl

© 2023 | Pensioenfonds ABP

Vragen en opmerkingen

Wanneer u vragen en/of opmerkingen heeft over ons jaarverslag, verzoeken wij u contact met ons op te nemen via jaarverslag@abp.nl.

Colofon

Teksten en redactie

ABP
APG
Van Enk Communicatie – Leiden

Creatief concept en vormgeving

CF Report – Amsterdam
Tangelo Software

Advies en projectondersteuning

Report Company – Soest